

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

เรื่อง รูปแบบการทำเกษตรอินทรีย์เพื่อการดูแลสุขภาพ
ของคนในชุมชนตำบลดงแคนใหญ่ อำเภอคำชะโนด
จังหวัดยโสธร

โดย
นายสินอุดม ศิลารักษ์ และคณะ

พฤษภาคม 2555

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการรูปแบบการทำเกษตรอินทรีย์เพื่อการดูแลสุขภาพ
ของคนในชุมชนตำบลดงแคนใหญ่ อำเภอคำชะโนด
จังหวัดยโสธร

คณะผู้วิจัย

1. นายสินอุดม	ศิลารักษ์	14. นายเฉลิม	วงศ์อนันต์
2. นางกัลยา	จันทร์งาม	15. สำราญ	ทำทอง
3. นายไพฑูรย์	กองพันธ์	16. นายตรีน	หงส์สุวรรณ
4. นายสมาน	กองท่า	17. นางกุลธิดา	รวมธรรม
5. นายอนันต์	กอแก้ว	18. นางสาวตรุณี	ทำทอง
6. นางเรณู	ภาคะ	19. นางสาวสุจิต	วงศ์อนันต์
7. นายเรียน	เจือทอง	20. นางอนงนาถ	เย็นสุข
8. นายประดิษฐ์	สุตะคาน	21. นางชีวารัตน์	ประมูลพงศ์
9. นายสุนทร	บัวศรี	22. นางสาวอรทัย	คำอินทร์
10. นางชมภู	ทองปาน	23. นายสุพจน์	นักผูก
11. นางชื่นใจ	ผุงใหญ่	24. นายแสงจันทร์	ภาคะ
12. นายประสิทธิ์	รวมธรรม	25. นางสาวเพ็ชร	ภาคะ
13. นายวีระศักดิ์	นักผูก		

สนับสนุนโดย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

กิตติกรรมประกาศ

โครงการ รูปแบบการทำเกษตรอินทรีย์เพื่อการดูแลสุขภาพของคนในชุมชนตำบลดงแคนใหญ่ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร สำเร็จได้เนื่องจากการมีส่วนร่วมจาก ชุมชนวิจัย 10 หมู่บ้าน เกษตรอินทรีย์ ต้นแบบ ทีมวิจัย องค์การบริหารส่วนตำบลดงแคนใหญ่ที่เอื้อเพื่อสถานที่ในการจัดประชุม และประสานงาน ผู้เข้าร่วม โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล บ้านดงแคนใหญ่ ที่อนุเคราะห์ข้อมูลสถานการณ์การเจ็บป่วย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ฝ่ายท้องถิ่น ที่ได้สนับสนุนงบประมาณในการทำวิจัยในครั้งนี้ และการให้ คำปรึกษา แนะนำ และช่วยเหลือเป็นอย่างดียิ่งจาก นายนิรัตน์ ศรีขำนิ พี่เลี้ยงชุดเกษตรอินทรีย์ จังหวัดยโสธร

ทีมวิจัยขอขอบพระคุณผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายมา ณ โอกาสนี้ ขอให้อำนาจ คุณพระรัตนตรัย ค้ำครอง ป้องกัน รักษา ทุกท่านทุกหน่วยงานที่ได้กล่าวมาให้มีสุขภาพร่างกายที่แข็งแรง มีจิตใจที่ดีงาม ตั้งอยู่ บนฐานของความเมตตา กรุณา ต่อกันทุกๆ คนเทอญ

ด้วยความเคารพยิ่ง

ทีมวิจัย

คำนำ

เกษตรอินทรีย์เพื่อการดูแลสุขภาพ เป็นวิถีที่มีความผูกพันกับมนุษย์มายาวนาน เพราะในความหมายของเกษตรอินทรีย์จะเน้นสู่การทำเกษตรที่เลียนแบบธรรมชาติ เกื้อหนุนระบบนิเวศ สิ่งแวดล้อม และสิ่งมีชีวิตต่างๆ ให้สมดุลกัน แต่เมื่อเกิดการพัฒนาดำเนินการนำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาใช้ในภาคเกษตรกรรม ระบบเกษตรแบบดั้งเดิมจึงถูกทำลายด้วยสารสังเคราะห์ต่างๆ ที่เป็นพิษต่อธรรมชาติ และสิ่งมีชีวิต โดยเฉพาะเกษตรกรรมที่มีค่านิยม หรือความเชื่อในสารเคมีว่าสามารถเร่งการเจริญเติบโตของพืช กำจัดศัตรูพืชได้รวดเร็ว และสามารถเพิ่มผลผลิตให้ได้มาก เช่นนี้เกษตรกรส่วนใหญ่จึงมองข้ามผลกระทบที่เกิดขึ้น ซึ่งเป็นการเปิดโอกาสให้สารเคมีต่างๆ สะสมอยู่ในร่างกายจนเป็นสาเหตุให้เกิดโรคร้ายไข้เจ็บตามมา โครงการวิจัย “รูปแบบการทำเกษตรอินทรีย์เพื่อการดูแลสุขภาพของคนในชุมชนตำบลดงแคนใหญ่ อำเภอคำชะโนด จังหวัดยโสธร” จึงเกิดขึ้นเพื่อส่งเสริมให้คนในชุมชนได้มีความตระหนักในการดูแลสุขภาพผ่านการประกอบอาชีพเกษตรกรรม ที่มีความผูกพันกับชุมชนมายาวนาน โดยการนำวิถีการเกษตรอินทรีย์มาใช้เป็นแนวทางในการเรียนรู้ ผ่านกระบวนการของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในการค้นหาปัญหา เพื่อให้ชาวบ้านสามารถแก้ไขได้โดยตนเอง เป็นการเรียนรู้และประยุกต์ใช้แนวทางเกษตรอินทรีย์ที่เหมาะสมและสอดคล้องกับวิถีของชุมชนเพื่อให้เกิดความยั่งยืนในด้านการทำเกษตรกรรมและการรักษาสุขภาพต่อไป

คณะผู้จัดทำ

31 พฤษภาคม 2555

บทคัดย่อ

โครงการ “รูปแบบการทำเกษตรอินทรีย์เพื่อการดูแลสุขภาพของคนในชุมชนตำบลดงแคนใหญ่ อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี” มีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษาบริบทของชุมชน สถานการณ์ปัญหา ปัจจัยเงื่อนไข ข้อจำกัด และความเปลี่ยนแปลงที่ส่งผลต่อสุขภาพของคนในชุมชน และศึกษาองค์ความรู้และภูมิปัญญาการทำเกษตรอินทรีย์เพื่อการดูแลสุขภาพของชุมชนจากอดีตถึงปัจจุบัน เพื่อใช้เป็นข้อมูลในการหา รูปแบบการทำเกษตรอินทรีย์เพื่อการดูแลสุขภาพของคนในชุมชน โดยมีวิธีการดำเนินงานอย่างมีส่วนร่วม ระหว่าง ชุมชน ผู้นำชุมชน ทีมวิจัย จาก 10 หมู่บ้าน และองค์การบริหารส่วนตำบลดงแคนใหญ่

การศึกษาพบว่า บริบทของชุมชนทุกด้านที่เปลี่ยนแปลงโดยกระแสทุนนิยมมีผลกระทบต่อสุขภาพของคนในชุมชน จากสถานการณ์ปัญหาทั่วไป พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่จบการศึกษาในระดับประถมศึกษาทำให้เกิดทางเลือกในการทำงานที่ไม่มาก รายได้หลักจึงมาจากภาคเกษตรกรรมเป็นหลัก โดยมีการทำเกษตรเคมี ร่วมกับการใช้ปุ๋ยอินทรีย์ เพื่อนำผลผลิตจำหน่ายและใช้ในครัวเรือน มีการใช้ผลิตภัณฑ์เคมีเป็นเวลานานและต้องใช้เงินซื้อมากกว่า 10 ปี โดยการพิจารณาเลือกเอง เพื่อนบ้านแนะนำ ดูจากโฆษณา เจ้าหน้าที่เกษตร และได้รับคำแนะนำจากเจ้าของร้าน จะพิจารณาวัตถุประสงค์ของการใช้ ราคา ส่วนความเป็นพิษในร่างกายพิจารณาเป็นลำดับสุดท้าย ในครอบครัวที่มีคนแพ้สารเคมี จะเกิดจากระบบหายใจ ทางผิวหนัง และทางปาก เพราะมีการซื้ออาหารจากตลาด โดยส่วนใหญ่ไม่เคยตรวจวัดสารพิษเลย และจะมองถึงผลกระทบในเรื่องค่าใช้จ่าย และเกิดหนี้สิน การส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรม ส่วนด้านโรคภัยไข้เจ็บนั้นมองเป็นเรื่องสุดท้าย

ถึงแม้จะมีบางส่วนที่ตื่นตัวจากการเห็นโทษที่เกิดกับตัวอย่าง 5 รายที่ได้รับพิษสารเคมีในจนสูญเสียอวัยวะและเสียชีวิต จึงมีการใช้ยาฆ่าหญ้าและยาฆ่าแมลงลดลง แต่ด้านปุ๋ยเคมียังเป็นที่นิยมมากอยู่ แต่ก็ปฏิเสธไม่ได้ว่าผลิตภัณฑ์เคมีที่ยังใช้กันนี้ไม่ได้ส่งผลให้เกิดโรคภัยไข้เจ็บในชุมชนที่มากที่สุด 7 กลุ่มโรค มีผู้ป่วย จำนวน 9,562 คน ในรอบ 1 ปี และถึงแม้ในชุมชนจะมีเกษตรอินทรีย์ต้นแบบที่ตักผลึกด้านความคิดและการปฏิบัติแต่ก็ไม่ได้ชี้ชัดว่าจะสุขภาพดีได้ จากปัญหาข้างต้นจึงได้เกิดการแก้ปัญหาโดยใช้กระบวนการวิจัยอย่างมีส่วนร่วมจนเกิดรูปแบบการทำเกษตรอินทรีย์เพื่อการดูแลสุขภาพของคนในชุมชน 4 รูปแบบ คือ 1) การดูแลสุขภาพโดยวิธีการนวดจัดกระดูก 2) การขยายผลการดูแลสุขภาพโดยวิธีการนวดจัดกระดูกสู่ชุมชนตำบลดงแคนใหญ่-3) ศึกษาดูงาน ณ ศูนย์เรียนรู้สุขภาพพึ่งตนตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง 4) การส่งเสริมการทำเกษตรอินทรีย์เพื่อสุขภาพ

คณะผู้จัดทำ

31 พฤษภาคม 2555

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
กิตติกรรมประกาศ	ก
คำนำ	ข
บทคัดย่อ	ค
สารบัญ	ง
บทที่ 1 บทนำ	
- ความเป็นมาโครงการและปัญหาการวิจัย	1
- คำถามการวิจัย	2
- วัตถุประสงค์ของการวิจัย	2
- กรอบแนวคิด	3
- ขอบเขตการวิจัย	3
- ผลที่คาดว่าจะได้รับ	3
บทที่ 2 ข้อมูล แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย	
- แนวคิดเกษตรอินทรีย์	4
- แนวคิดเกี่ยวกับสุขภาพ	14
- บทความที่เกี่ยวข้อง	17
- งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	27
บทที่ 3 วิธีการดำเนินการวิจัย	
- ขอบเขตการวิจัย	30
- วิธีการเก็บข้อมูล	32
- กระบวนการวิจัย	35
บทที่ 4 ผลการวิจัย	
- ข้อมูลบริบทชุมชนพื้นฐานองค์การบริหารส่วนตำบลดงแคนใหญ่	44
- มิติประวัติศาสตร์การเปลี่ยนแปลงสภาพรวมของพื้นที่ตำบลดงแคนใหญ่	64
- พัฒนาการด้านการทำการเกษตรและเกษตรอินทรีย์ของชุมชนตำบลดงแคนใหญ่	66
- ข้อมูลเชิงปริมาณของปัญหา ปัจจัย เงื่อนไข และผลกระทบที่มีต่อสุขภาพของเกษตรกร	69
- กรณีศึกษาผู้ที่ได้รับพิษสารเคมีที่ส่งผลต่อการทำเกษตรกรรมในชุมชนตำบลดงแคนใหญ่	71
- รายงานสถานการณ์การเจ็บป่วยของคนในชุมชนตำบลดงแคนใหญ่	72

- องค์ความรู้ และภูมิปัญญาการทำเกษตรอินทรีย์ 10 รูปแบบ	74
รูปแบบการทำเกษตรอินทรีย์เพื่อการดูแลสุขภาพของคนในชุมชน	
- การดูแลสุขภาพโดยวิธีการนวดจัดกระดูก	84
- การขยายผลการดูแลสุขภาพโดยวิธีการนวดจัดกระดูกสู่ชุมชน	89
- ศึกษาดูงาน ณ ศูนย์เรียนรู้สุขภาพพึ่งตนตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง	92
- การส่งเสริมการทำเกษตรอินทรีย์เพื่อสุขภาพ	96
บทที่ 5 สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ	99
ภาคผนวก	
- ภาพกิจกรรม	109
- แบบฟอร์มในการเก็บข้อมูล	126
- ประวัติทีมวิจัย	131

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาโครงการและปัญหาการวิจัย

ความเปลี่ยนแปลงในสังคมยุคปัจจุบัน ก่อให้เกิดวิกฤตการณ์ต่างๆ ในสังคม ไม่ว่าจะเป็นด้านสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรมประเพณี การสื่อสาร ส่งผลการดำเนินชีวิตของคนในชุมชนโดยเฉพาะในชนบท บทบาท สื่อและการดำเนินชีวิตที่เป็นไปตามกระแสนิยม ทำให้วิถีชีวิตของในชุมชนเปลี่ยนไปจากเดิม ทั้งการกิน การอยู่ ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ทำให้คนในชุมชนพยายามปรับตัวตาม ซึ่งบางครั้งผลที่เกิดขึ้นมีทั้งผลดีและผลเสีย อาทิ ค่านิยมของคนในชุมชนท้องถิ่นยุคปัจจุบัน ที่กำลังเหมือนกับคนในชุมชนเมือง สิ่งที่เห็นชัดเจนคือ ระบบ การผลิต ที่เดิมคนในท้องถิ่นพึ่งพาเกษตรกรรมแบบพออยู่พอกิน มีการพึ่งพาธรรมชาติในการดำรงชีวิต แต่ หลังจากทีระบบทุนนิยมเข้ามามีบทบาทระบบเกษตรกรรมก็เปลี่ยนไปเพื่อการค้าขาย การใช้เครื่องมือสมัยใหม่ แทนแรงงานคน และสัตว์ พื้นที่ป่าธรรมชาติถูกทำลาย ความหลากหลายของสิ่งมีชีวิตน้อยลง อันเนื่องมาจาก สิ่งแวดล้อมถูกทำลายด้วยสารเคมีที่นับวันมีความรุนแรงมากขึ้น ระบบสุขภาพของคนในชุมชนที่ยังมีความ อ่อนแอ ไม่มีความสามารถในการดูแลสุขภาพของตนเอง เมื่อมีการเจ็บป่วยต้องพึ่งหมอเพียงอย่างเดียว

คนในตำบลดงแคนใหญ่ เป็นอีกชุมชนหนึ่งที่มีพฤติกรรมการดำเนินชีวิต แตกต่างจากอดีต ความ เปลี่ยนแปลงด้านสังคม วัฒนธรรม การดำเนินชีวิต ส่งผลต่อการดำเนินชีวิต ซึ่งจากการศึกษาข้อมูลเบื้องต้น ของ อบต.ดงแคนใหญ่ แล้วมาวิเคราะห์จะเห็นว่า หลายปัญหามักมีความเชื่อมโยง หมุนวนถึงกัน เช่น สภาพแวดล้อม ดิน น้ำ ป่า ลดความสมบูรณ์ลง ส่งผลต่อศักยภาพในการผลิตของระบบการเกษตร วิธีการพึ่ง น้ำ พึ่งป่า เพื่อการอุปโภคและบริโภคลดน้อยลง การเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตของคนในชุมชนที่มองเรื่อง ค่าตอบแทนเป็นเงิน ได้ส่งผลต่อการปรับเปลี่ยน เช่น ความต้องการในปริมาณที่เพิ่มขึ้น จำเป็นต้องใช้สารเร่ง สารเคมีเพื่อป้องกันการทำลายจากศัตรูพืชมากขึ้น การผลิตสินค้าออกฤดูเพื่อตอบสนองเพื่อป้อนตลาด มีความ จำเป็นต้องมีเครื่องมือที่ทันสมัยเข้ามาช่วย รวมไปถึงค่าครองชีพที่เงินมีบทบาทสำคัญ คนในชุมชนจะต้องมี รายได้พอเพียง นั้นหมายถึงต้องมีงานทำตลอดทั้งปี ความตื่นตัวของคนในชุมชนตำบลดงแคนใหญ่ ที่ส่วนใหญ่ เป็นชุมชนแห่งการเกษตร รายได้ส่วนใหญ่จึงมาจากการผลิตสินค้าทางการเกษตร จากการทำนาปี มีการทำนา ปังมากขึ้น บางครอบครัวผลิตพืชสวนหลังเก็บเกี่ยว ปลูกแตง ถั่ว ข้าวโพด พืชสวนครัวต่างๆ ส่งออกขายทั้ง ในชุมชนและตลาดในตัวอำเภอ ซึ่งส่วนใหญ่มีการใช้สารเคมีทางการเกษตร ส่งผลให้ต้นทุนในการผลิตค่อนข้าง สูง หากจะเทียบกับราคาสินค้าที่นำออกมาจำหน่าย นอกจากนี้แหล่งอาหารธรรมชาติที่ขาดความอุดม สมบูรณ์ บางชุมชนไม่มีแหล่งอาหารตามธรรมชาติ เพราะมีการทำลาย บุกริวกเพื่อปลูกพืชเศรษฐกิจ ทำให้ ความสามารถในการหาเลี้ยงชีพแบบธรรมชาติหายไป มีการพึ่งพาอาหารจากข้างนอกชุมชนที่มีพ่อค้าเข้ามาเข้าไป จำหน่าย ทั้งนี้อาจจะกล่าวได้ว่า คนในชุมชนกำลังก้าวไปสู่วิกฤต การขาดแคลน หรือการแย่งชิงอาหารใน อนาคตอันใกล้ การดิ้นรนแสวงหาเงินเพื่อการยังชีพ ทำให้คนในชุมชนละเลยต่อการดูแลสุขภาพของตนเอง ความใส่ใจในเรื่องสุขภาพเป็นเรื่องรอง ภูมิปัญญาในการรักษาสุขภาพแบบดั้งเดิมกำลังเลือนหายไปพร้อมกับ ความเจริญด้านวัตถุเข้ามาแทนที่ จากข้อมูลด้านสุขภาพของสถานีอนามัยดงแคนใหญ่ พบว่า คนในชุมชนมี ภาวะการเจ็บป่วยด้วยโรคต่างๆ เพิ่มขึ้น โรคภัยเรื้อรัง เช่น เบาหวาน ความดัน มะเร็ง โรคหัวใจ แสดงอาการ เมื่ออายุน้อยมีอัตราเพิ่มขึ้น การเจ็บป่วยไข้มีการพึ่งยาแผนปัจจุบันมากขึ้น

จากการวิเคราะห์ร่วมกันมองว่า หากชุมชนยังวิ่งตามกระแสนิยมสิ่งที่เกิดขึ้นคือ ความอ่อนแอของชุมชนในทุกด้าน ปัญหาอีกมากมายก็จะตามมา ดังนั้นการสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้คนในชุมชนได้เรียนรู้ร่วมกัน จึงเป็นทางเลือกอย่างหนึ่งที่จะทำให้ชุมชนรู้จักตนเองมากขึ้น นำสิ่งที่เป่าหวนเดิมของชุมชนมาเป็นตัวสร้างกระบวนการ เป็นเครื่องมือที่จะทำให้คนในชุมชนได้มีโอกาสเรียนรู้ โดยมีเป้าหมายที่การสร้างเสริมสุขภาพเป็นอันดับแรก ชุมชนดงแคนใหญ่มีวิธีการเกษตรเป็นจุดแข็งที่สืบทอดมายาวนาน ในอดีตนั้นทำเพื่อยู่เพื่อกิน ปลูกพืชสับเปลี่ยนหมุนเวียนตามฤดูกาล พังฟ่าฝน ใช้เทคนิคการเกื้อกูลระหว่าง คน สัตว์ ธรรมชาติ ระบบการผลิตแบบพึ่งพากันกำลังจะหายไป การใช้เทคนิคสมัยใหม่ ใช้สารเคมีกำลังครอบงำระบบเกษตรกรรม ซึ่งไม่มีใครปฏิเสธว่า การเกษตรแบบเคมีทำลายระบบนิเวศ สารเคมีเป็นตัวเร่งให้เกิดอาการเจ็บป่วย ทำลายวัฒนธรรมอันดีงาม ด้วยสภาพปัญหาดังกล่าวองค์การบริหารส่วนตำบลดงแคนใหญ่ ในฐานะองค์กรของท้องถิ่นที่มีบทบาทในการพัฒนาท้องถิ่นที่ใกล้ชิดกับชุมชนมากที่สุด ได้เล็งเห็นสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน จึงร่วมกันจัดทำเป็นโครงการวิจัยนี้ขึ้น เพื่อหาแนวทางในการสร้างเสริมสุขภาพ และคนในชุมชนสามารถดูแลสุขภาพตนเอง ภายใต้วิถีของเกษตรกรรม โดยนำวิธีการเกษตรแบบไม่ใช้สารเคมี หรือที่เรียกว่า เกษตรอินทรีย์ มาใช้เป็นแนวทางในการเรียนรู้ เพราะแนวทางการทำเกษตรอินทรีย์คือการปฏิเสธสารเคมีทุกชนิด การเกื้อกูลซึ่งกันและกัน การสร้างความหลากหลายของอาหารในท้องถิ่น การใช้และอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น สิ่งเหล่านี้มีเป้าหมายที่การพึ่งตนเองของเกษตรกร ซึ่งสิ่งที่ตามมาคงไม่มีใครปฏิเสธว่า แนวทางเกษตรอินทรีย์ คือ การสร้างสุขภาพดี ดังนั้นการเรียนรู้เกี่ยวกับเกษตรอินทรีย์จึงเป็นแนวทางหนึ่งที่ชุมชนสนใจอยากเรียนรู้จึงก่อเกิดเป็นโครงการวิจัยภายใต้ชื่อ รูปแบบการทำเกษตรอินทรีย์เพื่อการดูแลสุขภาพของคนในชุมชนตำบลดงแคนใหญ่ อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี ซึ่งเป็นการทำงานร่วมกันเพื่อหารูปแบบในการสร้างสุขภาพดีด้วยตนเองของคนในชุมชน โดยการนำกระบวนการเกษตรอินทรีย์มาเป็นเครื่องมือ เป็นการเรียนรู้และประยุกต์ใช้แนวทางเกษตรอินทรีย์ที่เหมาะสมและสอดคล้องกับวิถีของชุมชน โดยมีเป้าหมายที่การพึ่งตนเองด้านสุขภาพภายใต้ภูมิปัญญาของท้องถิ่น ซึ่งมีพื้นที่ดำเนินงาน คือ ตำบลดงแคนใหญ่รวม 10 หมู่ กลุ่มเป้าหมายคือ กลุ่ม อสม. ผู้นำหมู่บ้าน ประชาชน และชาวบ้านที่สนใจอยากเรียนรู้ โดยมีองค์การบริหารส่วนตำบลดงแคนใหญ่เป็นหลักในการขับเคลื่อน ซึ่งคาดหวังว่า กระบวนการจากงานวิจัยจะช่วยทำให้เกิดการพูดคุย แลกเปลี่ยนแนวทางในการดูแลสุขภาพสุขภาพ มีรูปแบบและทางเลือกที่เหมาะสม สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้จริงกับคนในชุมชน ตลอดจนมีโอกาสพัฒนาต่อยอดเป็นชุมชนต้นแบบด้านการดูแลสุขภาพและขยายผลไปสู่ชุมชนอื่นๆ

1.2 คำถามการวิจัย

“รูปแบบการทำเกษตรอินทรีย์เพื่อการดูแลสุขภาพของคนในชุมชนตำบลดงแคนใหญ่ อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี เป็นอย่างไร”

1.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อหารูปแบบการทำเกษตรอินทรีย์เพื่อการดูแลสุขภาพของคนในชุมชนตำบลดงแคนใหญ่ อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี ให้เกิดประสิทธิภาพ โดยมีวัตถุประสงค์การวิจัย ดังนี้

1. เพื่อศึกษาบริบทของชุมชน สถานการณ์ปัญหา ปัจจัย เงื่อนไข ข้อจำกัด และความเปลี่ยนแปลงที่ส่งผลต่อสุขภาพของคนในชุมชน

2. เพื่อศึกษาองค์ความรู้และภูมิปัญญาการทำเกษตรอินทรีย์เพื่อการดูแลสุขภาพของชุมชนจากอดีตถึงปัจจุบัน
3. เพื่อหารูปแบบการทำเกษตรอินทรีย์เพื่อการดูแลสุขภาพของคนในชุมชน

1.4 กรอบแนวคิด

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการใช้เกษตรอินทรีย์เป็นเครื่องมือเพื่อหารูปแบบในการดูแลสุขภาพของคนในชุมชนดงแคนใหญ่ โดยมองทั้งเรื่องสุขภาพกาย และใจ การศึกษาถึงการนำกระบวนการเกษตรอินทรีย์มาใช้ปรับเปลี่ยนในการดำเนินชีวิต ให้เกิดการพึ่งตนเองมากขึ้น โดยมีเป้าหมายที่การเรียนรู้เพื่อดูแลสุขภาพของตนเองที่สอดคล้องกับวิถีเกษตรกรรม ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง การรู้จักประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านต่างๆ เพื่อนำไปสู่การสร้างสุขภาพดี โดยทำการศึกษาข้อมูลองค์ความรู้ การแลกเปลี่ยน ทั้งของผู้นำชาวบ้าน เยาวชน องค์กรต่างๆ ในชุมชน ร่วมกันเก็บข้อมูล ให้ข้อมูล ทดลองปฏิบัติ และการวิเคราะห์ร่วมกันเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติ

1.5 ขอบเขตการวิจัย

1.ขอบเขตด้านพื้นที่ คือ ตำบลดงแคนใหญ่ อำเภอดำรงวิทยารัษฎา จังหวัดยะลา กับกลุ่มเป้าหมายประชากรในตำบลดงแคนใหญ่ จำนวน 10 หมู่บ้านเป็นคนให้ข้อมูล และคัดเลือกพื้นที่เพื่อปฏิบัติการ 1-2 หมู่บ้านเพื่อการเรียนรู้

2.ขอบเขตด้านเนื้อหา มีการศึกษา 3 ประเด็น คือ

- 2.1 ศึกษาบริบทของชุมชนและความเปลี่ยนแปลงที่ส่งผลต่อสุขภาพของคนในชุมชน
- 2.2 ศึกษาองค์ความรู้และภูมิปัญญาในการดูแลสุขภาพของชุมชนจากอดีตถึงปัจจุบัน
- 2.3 รูปแบบการทำเกษตรอินทรีย์เพื่อการดูแลสุขภาพของคนในชุมชน อำเภอดำรงวิทยารัษฎา จังหวัดยะลา

1.6 สถานที่ดำเนินการวิจัย

พื้นที่การดำเนินงาน ตำบลดงแคนใหญ่ อำเภอดำรงวิทยารัษฎา จังหวัดยะลา

1.7 ระยะเวลาดำเนินการ

1 ปี เริ่มดำเนินการตั้งแต่วันที่ 1 มิถุนายน 2554 ถึง 31 พฤษภาคม 2555

1.8 ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้ข้อมูลบริบทของชุมชน สถานการณ์ปัญหา ปัจจัย เงื่อนไข ข้อจำกัด และความเปลี่ยนแปลงที่ส่งผลต่อสุขภาพของคนในชุมชน
2. ได้องค์ความรู้และภูมิปัญญาการทำเกษตรอินทรีย์เพื่อการดูแลสุขภาพของชุมชนจากอดีตถึงปัจจุบัน
3. ได้รูปแบบการทำเกษตรอินทรีย์เพื่อการดูแลสุขภาพของคนในชุมชน

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยในครั้งนี้ได้มีการตรวจสอบเอกสารและทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องในด้านแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ทั้งนี้การทบทวนวรรณกรรมจะพิจารณาในประเด็นที่สำคัญดังต่อไปนี้

2.1) แนวคิดเกษตรอินทรีย์

- กำเนิดเกษตรอินทรีย์
- ความหมายของเกษตรอินทรีย์
- หลักการเกษตรอินทรีย์
- แนวคิดพื้นฐานของเกษตรอินทรีย์
- แนวปฏิบัติการของเกษตรอินทรีย์

2.2) แนวคิดเกี่ยวกับสุขภาพ

- ความหมายของสุขภาพ (Health)
- ความสำคัญของสุขภาพ

2.3) บทความเกษตรอินทรีย์กับสุขภาพ

2.4) งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 แนวคิดเกษตรอินทรีย์

2.1.1 กำเนิดเกษตรอินทรีย์

เกษตรอินทรีย์เกิดมาพร้อมกับวิวัฒนาการของมนุษยชาติตั้งแต่สมัยเริ่มแรกที่มนุษย์รู้จักวิธีการเพาะปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์เมื่อประมาณ 10,000 ปีมาแล้ว โดยอาศัยหลักการพึ่งพิงธรรมชาติและหมุนเวียนการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติให้เกิดประโยชน์สูงสุด แต่เกษตรอินทรีย์สมัยใหม่โดยอาศัยหลักวิทยาศาสตร์เข้ามาช่วยเริ่มต้นครั้งแรกในทวีปยุโรปเมื่อปี พ.ศ.2479 โดย เซอร์ อัลเบิร์ต ไฮเวิร์ด ซึ่งถือได้ว่าเป็นบิดาของการทำเกษตรอินทรีย์ได้เขียนเรื่องราวเกี่ยวกับเกษตรอินทรีย์ในหนังสือเรื่องคัมภีร์การเกษตร (An Agricultural Testament) เมื่อเดือนมิถุนายน ปี พ.ศ.2483 โดยกล่าวถึงหลักการทำเกษตรอินทรีย์ไว้ 7 ประการคือ

1. สุขภาพที่ดีเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของสิ่งมีชีวิตทั้งปวง
2. สุขภาพที่ดีต้องใช้ได้กับทั้งดิน พืช สัตว์และมนุษย์ซึ่งจะมีความสัมพันธ์กันอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้
3. ความอ่อนแอที่เกิดขึ้นกับห่วงโซ่อาหารแรกคือดินจะส่งผลกระทบต่อห่วงโซ่อื่นๆ ที่อยู่ลำดับสูงขึ้นไปตามลำดับจนถึงมนุษย์ซึ่งอยู่บนสุด
4. การระบาดของโรคแมลงต่อพืชและสัตว์ในระบบการเกษตรสมัยใหม่คือปัญหาในห่วงโซ่อาหารที่สองและสาม
5. ปัญหาสุขภาพของมนุษย์เป็นผลมาจากห่วงโซ่อาหารที่สองและสาม

6. สุขภาพที่ไม่ดีของพืช สัตว์ และมนุษย์เป็นผลต่อเนื่องมาจากสุขภาพที่ไม่ดีของดิน
7. การยอมรับกฎและบทบาทของธรรมชาติโดยสำนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้นจะทำให้การปรับเปลี่ยนการพัฒนาให้ถูกต้องโดยไม่ยาก ทั้งนี้จะต้องไม่กระทำการใดๆ ที่เป็นการรบกวนต่อกระบวนการสะสมธาตุอาหารในดินที่ดำเนินการโดยจุลินทรีย์ในดิน

2.1.2 ความหมายของเกษตรอินทรีย์

(สมคิด ดิสถาพร, 2551, เมษายน) “เกษตรอินทรีย์” อาจไม่สามารถสื่อความหมายของวิธีการทำเกษตรนี้ให้คนทุกระดับชั้นเข้าใจได้อย่างถ่องแท้ ในเบื้องต้นนี้ จึงอยากทำความเข้าใจว่า “เกษตรอินทรีย์” ตามความหมายที่ปรากฏในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 หน้า 948 หมายถึง ร่างกายและจิตใจ สติปัญญา สิ่งมีชีวิต ดังนั้น เกษตรอินทรีย์ถ้าแปลความหมายตรงๆ คือ การทำเกษตรจากสิ่งมีชีวิต (ด้วยจิตวิญญาณและสติปัญญา) เป็นการเกษตรแบบธรรมชาติ

(กรมวิชาการเกษตร) เกษตรอินทรีย์ คือ ระบบการผลิตที่คำนึงถึงสภาพแวดล้อมรักษาสมดุลของธรรมชาติและหลากหลายของทางชีวภาพโดยมีระบบการจัดการนิเวศวิทยาที่คล้ายคลึงกับธรรมชาติและหลีกเลี่ยงการใช้สารสังเคราะห์ไม่ว่าจะเป็นปุ๋ยเคมี สารเคมีกำจัดศัตรูพืชและฮอร์โมนต่างๆ ตลอดจนไม่ใช้พืชหรือสัตว์ที่เกิดจากการตัดต่อทางพันธุกรรมที่อาจเกิดมลพิษในสภาพแวดล้อมเน้นการใช้อินทรีย์วัตถุ เช่น ปุ๋ยคอก ปุ๋ยหมัก ปุ๋ยพืชสด และ ปุ๋ยชีวภาพในการปรับปรุงบำรุงให้มีความอุดมสมบูรณ์ เพื่อให้ดินพืชมีความแข็งแรงสามารถต้านทานโรคและแมลงด้วยตนเอง รวมถึงการนำเอาภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ประโยชน์ด้วยผลผลิตที่ได้จะปลอดภัยจากสารพิษตกค้างทำให้ปลอดภัยทั้งผู้ผลิตและผู้บริโภคและไม่ทำให้สภาพแวดล้อมเสื่อมโทรมอีกด้วย

(www.surin.go.th) เกษตรอินทรีย์ คือ การทำการเกษตรที่เลียนแบบธรรมชาติ เป็นการทำการเกษตรที่ไม่ใช้สารเคมีใดๆ หัวใจของการทำการเกษตรอินทรีย์อยู่ที่ดิน กระบวนการปรับปรุงดินที่ตายแล้วคืนสู่ดินมีชีวิต จะไม่มีความยากลำบากใดๆ เลยต่อเกษตรกรที่มีความตั้งใจแน่วแน่ที่จะเปลี่ยนจากเกษตรกรรมอันมีดমন มาสู่เกษตรกรรมที่รุ่งเรือง ก้าวหน้า และมีสุขภาพพลานามัย หรือคุณภาพชีวิตที่ดี เพราะความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีชีวภาพ ทำให้การเปลี่ยนแปลงตามปกติ เป็นการเปลี่ยนแปลงแบบก้าวกระโดดเมื่อปฏิบัติไปได้สักระยะหนึ่ง เมื่อดินได้ถูกปรับสภาพแล้ว ผลผลิตของเกษตรอินทรีย์จะผิดไปจากเกษตรกรรมเคมีโดยสิ้นเชิง คือ รสชาติอร่อย เก็บไว้ได้นาน น้ำหนักดี สีสวย ไร้สารพิษ ปราศจากอันตรายต่อชีวิตผู้ผลิตและผู้บริโภค ผลไม้บางชนิด และหลายชนิด เมื่อดินถูกปรับสภาพจะทำให้ผลผลิตตกตลอดปี เศรษฐกิจดีกว่าเก่า ปัญหาโรคแมลงศัตรูพืชจะลดลง เพราะจุลินทรีย์จะช่วยสร้างภูมิคุ้มกัน ภูมิต้านทานธรรมชาติ ใบอ่อนของพืชจะไม่ถูกทำลาย ใบแก่ที่ขาดภูมิต้านทานธรรมชาติอาจถูกทำลายจากศัตรูพืชบ้าง

เป็นระบบการเกษตรที่ไม่ใช้ปุ๋ยเคมีในการปรับปรุงบำรุงดิน ไม่ใช้สารเคมีในการป้องกันและกำจัดศัตรูพืช ไม่ใช้สารเคมีในการกำจัดวัชพืช ตลอดจนไม่ใช้ฮอร์โมนกระตุ้นการเจริญเติบโตของพืชและสัตว์ ระบบนี้เน้นการเพิ่มความอุดมสมบูรณ์ของดินและของชีวภาพ คือ ดินที่มีจุลินทรีย์ และสิ่งที่มีชีวิตเล็ก ๆ ในดินที่เป็นประโยชน์ในปริมาณที่มาก

(www.actorganic-cert.or.th) เกษตรอินทรีย์ หมายรวมถึง เกษตรธรรมชาติ และ เกษตรนิเวศด้วย มีหลักการและความมุ่งหมายที่สำคัญดังนี้

- พัฒนาระบบการผลิตไปสู่แนวทางเกษตรผสมผสานที่มีความหลากหลายของพืชและสัตว์
- พัฒนาระบบการผลิตที่พึ่งพาตนเองในเรื่องของอินทรีย์วัตถุและธาตุอาหารภายในฟาร์ม
- ฟื้นฟูและรักษาความอุดมสมบูรณ์ของดินด้วยอินทรีย์วัตถุ เช่น ปุ๋ยคอก ปุ๋ยหมัก และปุ๋ยพืชสดอย่างต่อเนื่อง โดยใช้ทรัพยากรในฟาร์มมาหมุนเวียนใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด
- รักษาความสมดุลของระบบนิเวศในฟาร์มและและความยั่งยืนของระบบนิเวศโดยรวม
- ป้องกันและหลีกเลี่ยงการปฏิบัติที่ทำให้เกิดมลพิษต่อสิ่งแวดล้อม
- สนับสนุนระบบการผลิตและกระบวนการจัดการทุกขั้นตอน ที่คำนึงถึงหลักมนุษยธรรม
- ยึดหลักการปฏิบัติหลังการเก็บเกี่ยวและการแปรรูปที่เป็นวิถีการธรรมชาติ ประหยัดพลังงาน และส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด

“กระบวนการผลิตนั้น ไม่มีการใช้ สารเคมีสังเคราะห์ และมีการพยายามป้องกันการปนเปื้อนสารเคมีจากสภาพแวดล้อมอย่างดีที่สุดเท่าที่สามารถทำได้ ซึ่งจะทำให้ผลผลิตนั้นมีความปลอดภัยต่อผู้บริโภคมากที่สุด (เมื่อเปรียบเทียบกับผลิตภัณฑ์ทั่วไป) อีกทั้งกระบวนการผลิตนี้ยังมีการปฏิบัติตามแนวทางในการอนุรักษ์และฟื้นฟูสภาพนิเวศการเกษตรและสิ่งแวดล้อมอย่างจริงจังด้วย”

สำหรับความหมายของเกษตรอินทรีย์ตามที่คณะกรรมการพัฒนาเกษตรอินทรีย์ (2551, หน้า 4-5) ได้รวบรวมเอาไว้ดังนี้

1) นิยามของสหพันธ์เกษตรอินทรีย์นานาชาติ (International Federation of Organic Agriculture Movement, IFOAM) ได้ให้ความหมายของเกษตรอินทรีย์ไว้ว่า "ระบบการเกษตรที่ผลิตอาหารและเส้นใยด้วยความยั่งยืนทางสิ่งแวดล้อม และนิเวศการเกษตร เกษตรอินทรีย์จึงลดการใช้ปัจจัยการผลิตจากภายนอก และหลีกเลี่ยงการใช้สารเคมีสังเคราะห์ เช่น ปุ๋ย สารกำจัดศัตรูพืช และเวชภัณฑ์สำหรับสัตว์ แต่ในขณะเดียวกันก็พยายามประยุกต์ใช้ธรรมชาติในการเพิ่มผลผลิต และพัฒนาความต้านทานต่อโรคของพืช และสัตว์เลี้ยง หลักการทางเกษตรอินทรีย์เป็นหลักสากลที่สอดคล้องกับเงื่อนไขทางเศรษฐกิจ สังคม ภูมิอากาศ และวัฒนธรรมของท้องถิ่นด้วย"

2) นิยามของสำนักงานมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารแห่งชาติ (มกอช.) หมายถึง "ระบบการจัดการการผลิตด้านการเกษตรแบบองค์รวม ที่เกื้อหนุนต่อระบบนิเวศ รวมถึงความหลากหลายทางชีวภาพ วงจรชีวภาพ โดยเน้นการใช้วัสดุธรรมชาติ หลีกเลี่ยงการใช้วัตถุอันตรายจากการสังเคราะห์ และไม่ใช้พืช สัตว์หรือจุลินทรีย์ ที่ได้มาจากเทคนิคการดัดแปลงพันธุกรรมหรือพันธุวิศวกรรม มีการจัดการกับผลิตภัณฑ์ โดยเน้นการแปรรูปด้วยความระมัดระวัง เพื่อรักษาสภาพการเป็นเกษตรอินทรีย์ และคุณภาพที่สำคัญของผลิตภัณฑ์ในทุกขั้นตอน"

3) นิยามของงานวิจัยของ ชนวน รัตนวราหะ (2550) เกษตรอินทรีย์ คือ "ระบบหลักการเกษตรที่ใช้หลักการความสมดุลทางนิเวศวิทยาของธรรมชาติมา ประยุกต์ใช้เพื่อจัดการผลิตโดยผสมผสานกิจกรรมความหลากหลายทางชีวภาพของพืช สัตว์ ปศุสัตว์ ประมง ป่าไม้ ฯลฯ ได้เกิดการเกื้อกูลและหมุนเวียนใช้ทรัพยากรในระบบนิเวศของไร่นาให้เกิดประโยชน์สูงสุด หลีกเลี่ยงการใช้ปัจจัยการผลิตที่นำเข้าจากฟาร์ม ปฏิเสธการใช้ปัจจัยที่เป็นสารเคมีสังเคราะห์ เช่น ปุ๋ยเคมี สารกำจัดศัตรูพืช ฮอร์โมน สารปฏิชีวนะ ฯลฯ รวมทั้งไม่ใช้พันธุ์ที่ผ่านการปรับเปลี่ยนทางพันธุกรรม ทั้งนี้ เพื่อให้ผลผลิตที่เป็นอาหาร ยารักษาโรคและเครื่องนุ่งห่ม ฯลฯ ที่

สะอาดและปลอดภัยต่อสุขภาพของผู้บริโภค อนุรักษ์และปรับปรุงสภาพแวดล้อมการเกษตรไปพร้อมๆ กับการพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจอย่างยั่งยืน"

จากแนวคิดเกษตรอินทรีย์ที่ได้จำแนกเนื้อหา คือ การกำเนิดเกษตรอินทรีย์ และความหมายของเกษตรอินทรีย์ข้างต้นเป็นการนำข้อมูลจากแหล่งอ้างอิงและบุคคลที่มีความรู้จากภายนอกหลายท่านมาใช้ในการเปรียบเทียบ เพราะความรู้ในแบบของชุมชนส่วนมากยังไม่มี การลำดับข้อมูล หรือยังเป็นการรู้เฉพาะเรื่องอยู่ การนำข้อมูลที่มีการสกัดเป็นที่น่าสนใจเชื่อถือนั้นจะช่วยให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมเกิดองค์ความรู้ใหม่ขึ้น และเป็นการรวบรวมความเข้าใจให้ตรงกันถึงความหมายและที่มาของเกษตรอินทรีย์ว่ามีความเชื่อมโยงต่อรูปแบบการทำเกษตรอินทรีย์เพื่อการดูแลสุขภาพของคนในชุมชนตำบลดงแคนใหญ่ อำเภอคำชะโนด จังหวัดยโสธร ในส่วนใดบ้าง ซึ่งจากข้อมูลแสดงให้เห็นว่าการทำเกษตรกรรม มีความสัมพันธ์กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และสุขภาพของคนเราเป็นอย่างมาก ถือว่าเป็นการเพิ่มน้ำหนักข้อมูลว่าเกษตรอินทรีย์นั้นสามารถช่วยส่งเสริมให้เกิดสุขภาพที่ดีได้

2.1.3 หลักการเกษตรอินทรีย์

หลักการสำคัญ 4 ข้อของเกษตรอินทรีย์ คือ สุขภาพ, นิเวศวิทยา, ความเป็นธรรม, และการดูแลเอาใจใส่ (health, ecology, fairness and care)

(1) **มิติด้านสุขภาพ** เกษตรอินทรีย์ควรจะต้องส่งเสริมและสร้างความยั่งยืนให้กับสุขภาพอย่างเป็นองค์รวมของดิน พืช สัตว์ มนุษย์ และโลก สุขภาวะของสิ่งมีชีวิตแต่ละปัจเจกและของชุมชน เป็นหนึ่งเดียวกันกับสุขภาวะของระบบนิเวศ การที่ผืนดินมีความอุดมสมบูรณ์จะทำให้พืชพรรณต่างๆ แข็งแรง มีสุขภาวะที่ดี ส่งผลต่อสัตว์เลี้ยงและมนุษย์ที่อาศัยพืชพรรณเหล่านั้นเป็นอาหาร สุขภาวะเป็นองค์รวมและเป็นปัจจัยที่สำคัญของสิ่งมีชีวิต การมีสุขภาวะที่ดีไม่ใช่การปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ แต่รวมถึงภาวะแห่งความเป็นอยู่ที่ดีของกายภาพ จิตใจ สังคม และสภาพแวดล้อมโดยรวม ความแข็งแรง ภูมิคุ้มกัน และความสามารถในการฟื้นตัวจากความเสื่อมถอยเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของสุขภาวะที่ดี

บทบาทของเกษตรอินทรีย์ ไม่ว่าจะเป็นการผลิตในไร่นา การแปรรูป การกระจายผลผลิต หรือการบริโภค ต่างก็มีเป้าหมายเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะที่ดีของระบบนิเวศและสิ่งมีชีวิตทั้งปวง ตั้งแต่สิ่งมีชีวิตที่มีขนาดเล็กสุดในดินจนถึงตัวมนุษย์เราเอง เกษตรอินทรีย์จึงมุ่งที่จะผลิตอาหารที่มีคุณภาพสูง และมีคุณค่าทางโภชนาการ เพื่อสนับสนุนให้มนุษย์ได้มีสุขภาวะที่ดีขึ้น ด้วยเหตุนี้ เกษตรอินทรีย์จึงเลือกที่จะปฏิเสธการใช้ปุ๋ยเคมี สารเคมีกำจัดศัตรูพืช เวชภัณฑ์สัตว์ และสารปรุงแต่งอาหาร ที่อาจมีอันตรายต่อสุขภาพ

(2) **มิติด้านนิเวศวิทยา** เกษตรอินทรีย์ควรจะต้องตั้งอยู่บนรากฐานของระบบนิเวศวิทยาและวัฏจักรแห่งธรรมชาติ การผลิตการเกษตรจะต้องสอดคล้องกับวิถีแห่งธรรมชาติ และช่วยทำให้ระบบและวัฏจักรธรรมชาติเพิ่มพูนและยั่งยืนมากขึ้น หลักการเกษตรอินทรีย์ในเรื่องนี้ตั้งอยู่บนกระบวนทัศน์ที่มองเกษตรอินทรีย์ในฐานะองค์ประกอบหนึ่งของระบบนิเวศที่มีชีวิต ดังนั้น การผลิตการเกษตรจึงต้องพึ่งพาอาศัยกระบวนทางนิเวศวิทยาและวงจรของธรรมชาติ โดยการเรียนรู้และสร้างระบบนิเวศสำหรับให้เหมาะสมกับการผลิตแต่ละชนิด ยกตัวอย่างเช่น ในกรณีของการปลูกพืช เกษตรกรจะต้องปรับปรุงดินให้มีชีวิต หรือในการเลี้ยงสัตว์ เกษตรกรจะต้องใส่ใจกับระบบนิเวศโดยรวมของฟาร์ม หรือในการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ เกษตรกรต้อง

ใส่ใจกับระบบนิเวศของบ่อเลี้ยง การเพาะปลูก เลี้ยงสัตว์ หรือแม้แต่การเก็บเกี่ยวผลผลิตจากป่า จะต้องสอดคล้องกับวิถีการและสมดุลทางธรรมชาติ แม้ว่าวิถีการธรรมชาติจะเป็นสากล แต่อาจจะมีลักษณะเฉพาะท้องถิ่นได้ ดังนั้น การจัดการเกษตรอินทรีย์จึงจำเป็นต้องสอดคล้องกับเงื่อนไขท้องถิ่น ภูมินิเวศวัฒนธรรม และเหมาะสมกับขนาดของฟาร์ม เกษตรกรควรใช้ปัจจัยการผลิตและพลังงานอย่างมีประสิทธิภาพ เน้นการใช้ซ้ำ การหมุนเวียน เพื่อที่จะอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมให้มีความยั่งยืน ฟาร์มเกษตรอินทรีย์ควรสร้างสมดุลของนิเวศการเกษตร โดยการออกแบบระบบการทำฟาร์มที่เหมาะสม การฟื้นฟูระบบนิเวศท้องถิ่น และการสร้างความหลากหลายทั้งทางพันธุกรรมและกิจกรรมทางการเกษตร ผู้คนต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการผลิต การแปรรูป การค้า และการบริโภคผลผลิตเกษตรอินทรีย์ควรช่วยกันในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทั้งในแง่ของภูมินิเวศ สภาพบรรยากาศ นิเวศท้องถิ่น ความหลากหลายทางชีวภาพ อากาศ และน้ำ

(3) มิติด้านความเป็นธรรม เกษตรอินทรีย์ควรจะต้องอยู่บนความสัมพันธ์ที่มีความเป็นธรรมระหว่างสิ่งแวดล้อมโดยรวมและสิ่งมีชีวิต ความเป็นธรรมนี้รวมถึงความเท่าเทียม การเคารพ ความยุติธรรม และการมีส่วนร่วมในการปกป้องพิทักษ์โลกที่เราอาศัยอยู่ ทั้งในระหว่างมนุษย์ด้วยกันเอง และระหว่างมนุษย์กับสิ่งมีชีวิตอื่นๆ ในหลักการด้านนี้ ความสัมพันธ์ของผู้คนที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการผลิตและการจัดการผลผลิตเกษตรอินทรีย์ในทุกระดับควรมีความสัมพันธ์กันอย่างเป็นธรรม ทั้งเกษตรกร คนงาน ผู้แปรรูป ผู้จัดจำหน่าย ผู้ค้า และผู้บริโภค ทุกคนควรได้รับโอกาสในการมีคุณภาพชีวิตที่ดี และมีส่วนร่วมในการรักษาอธิปไตยทางอาหาร และช่วยแก้ไขปัญหาความยากจน เกษตรอินทรีย์ควรมีเป้าหมายในการผลิตอาหารและผลผลิตการเกษตรอื่นๆ ที่เพียงพอ และมีคุณภาพที่ดี ในหลักการข้อนี้หมายถึงการปฏิบัติต่อสัตว์เลี้ยงอย่างเหมาะสม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการจัดสภาพการเลี้ยงให้สอดคล้องกับลักษณะและความต้องการทางธรรมชาติของสัตว์ รวมทั้งดูแลเอาใจใส่ความเป็นอยู่ของสัตว์อย่างเหมาะสม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่นำมาใช้ในการผลิตและการบริโภคควรจะต้องดำเนินการอย่างเป็นธรรม ทั้งทางสังคมและทางนิเวศวิทยา รวมทั้งต้องมีการอนุรักษ์ปกป้องให้กับอนุชนรุ่นหลัง ความเป็นธรรมนี้จะรวมถึงว่า ระบบการผลิต การจำหน่าย และการค้าผลผลิตเกษตรอินทรีย์จะต้องโปร่งใส มีความเป็นธรรม และมีการนำต้นทุนทางสังคมและสิ่งแวดล้อมมาพิจารณาเป็นต้นทุนการผลิตด้วย

(4) มิติด้านการดูแลเอาใจใส่ การบริหารจัดการเกษตรอินทรีย์ควรจะต้องดำเนินการอย่างระมัดระวังและรับผิดชอบ เพื่อปกป้องสุขภาพและความเป็นอยู่ของคนทั้งในปัจจุบันและอนาคต รวมทั้งพิทักษ์ปกป้องสภาพแวดล้อมโดยรวมด้วย เกษตรอินทรีย์เป็นระบบที่มีพลวัตรและมีชีวิตในตัวเอง ซึ่งการเปลี่ยนแปลงจะเกิดขึ้นได้ทั้งจากปัจจัยภายในและภายนอก ผู้ที่เกี่ยวข้องกับเกษตรอินทรีย์ควรดำเนินการต่างๆ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและเพิ่มผลผลิตในการผลิต แต่ในขณะเดียวกันจะต้องระมัดระวังอย่าให้เกิดความเสี่ยงต่อสุขภาพและสิ่งแวดล้อม ดังนั้น เทคโนโลยีการผลิตใหม่ๆ จะต้องมีการประเมินผลกระทบอย่างจริงจัง และแม้แต่เทคโนโลยีที่มีการใช้อยู่แล้ว ก็ควรจะต้องมีการทบทวนและประเมินผลกันอยู่เรื่อยๆ ทั้งนี้เพราะมนุษย์เรายังไม่ได้มีความรู้ความเข้าใจอย่างดีพอเกี่ยวกับระบบนิเวศการเกษตร ที่มีความสลับซับซ้อน ดังนั้นเราจึงต้องดำเนินการต่างๆ ด้วยความระมัดระวังเอาใจใส่ ในหลักการนี้ การดำเนินการอย่างระมัดระวังและรับผิดชอบต่อหัวใจสำคัญของการบริหารจัดการ การพัฒนา และการคัดเลือกเทคโนโลยีที่จะนำมาใช้ในเกษตรอินทรีย์ ความรู้ทางวิทยาศาสตร์เป็นสิ่งจำเป็นเพื่อสร้างหลักประกันความมั่นใจว่า เกษตรอินทรีย์นั้นปลอดภัยและเหมาะสมกับสิ่งแวดล้อม แต่อย่างไรก็ตาม ความรู้ทางวิทยาศาสตร์แต่เพียงอย่างเดียวไม่เพียงพอประสบการณ์จากการปฏิบัติ และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สะสมถ่ายทอดกันมาก็อาจมีบทบาทในการแก้ปัญหาต่างๆ ได้เช่นกัน เกษตรกรและผู้ประกอบการควรมีการประเมินความเสี่ยง และเตรียมการป้องกันจากนำ

เทคโนโลยีต่างๆ มาใช้ และควรปฏิเสธเทคโนโลยีที่มีความแปรปรวนมาก เช่น เทคโนโลยีพันธุวิศวกรรม การตัดสินใจเลือกเทคโนโลยีต่างๆ จะต้องพิจารณาถึงความจำเป็นและระบบคุณค่าของผู้ที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะผู้ที่อาจได้รับผลกระทบ และจะต้องมีการปรึกษาหารืออย่างโปร่งใสและมีส่วนร่วม

2.1.4 แนวคิดพื้นฐานของเกษตรอินทรีย์

(สหพันธ์เกษตรอินทรีย์นานาชาติ International Federation of Organic Agriculture Movement – IFOAM) แนวคิดพื้นฐานของเกษตรอินทรีย์ คือ การบริหารจัดการการผลิตทางการเกษตรแบบองค์รวม ซึ่งแตกต่างอย่างชัดเจนจากการเกษตรแผนใหม่ที่มุ่งเน้นการเพิ่มผลผลิตชนิดใดชนิดหนึ่งสูงสุด โดยการพัฒนาเทคนิคต่างๆ เกี่ยวกับการให้ธาตุอาหารพืชและป้องกันกำจัดสิ่งมีชีวิตอื่นที่อาจมีผลในการทำให้พืชที่ปลูกมีผลผลิตลดลง แนวคิดเช่นนี้เป็นแนวคิดแบบแยกส่วน เพราะแนวคิดนี้ตั้งอยู่บนฐานการมองว่า การเพาะปลูกไม่ได้สัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศ ดังนั้นการเลือกชนิดและวิธีการใช้ปัจจัยการผลิตต่างๆ มุ่งเฉพาะแต่การประเมินประสิทธิภาพต่อพืชหลักที่ปลูก โดยไม่ได้คำนึงถึงผลกระทบต่อทรัพยากรการเกษตรหรือนิเวศการเกษตร สำหรับเกษตรอินทรีย์ซึ่งเป็นการเกษตรแบบองค์รวมจะให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและระบบนิเวศการเกษตร โดยเฉพาะอย่างยิ่งการฟื้นฟูความอุดมสมบูรณ์ของดิน, การรักษาแหล่งน้ำให้สะอาด และการฟื้นฟูความหลากหลายทางชีวภาพของฟาร์ม ทั้งนี้เพราะแนวทางเกษตรอินทรีย์อาศัยกลไกและกระบวนการของระบบนิเวศในการทำการผลิต ดังนั้นเกษตรอินทรีย์จะประสบความสำเร็จได้ เกษตรกรจำเป็นต้องเรียนรู้กลไกและกระบวนการของระบบนิเวศ

จากเหตุผลที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น เกษตรอินทรีย์จึงปฏิเสธการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชและปุ๋ยเคมี เนื่องจากสารเคมีการเกษตรเหล่านี้มีผลกระทบต่อกลไกและกระบวนการของระบบนิเวศ นอกเหนือจากการปฏิเสธการใช้สารเคมีการเกษตรแล้ว เกษตรอินทรีย์ยังให้ความสำคัญกับการสร้างสมดุลของวงจรของธาตุอาหาร, การประหยัดพลังงาน, การอนุรักษ์ระบบนิเวศการเกษตร และการฟื้นฟูความหลากหลายทางชีวภาพ ซึ่งถือได้ว่าเกษตรอินทรีย์เป็นการบริหารจัดการฟาร์มเชิงบวก (positive management) และการจัดการเชิงบวกนี้เองที่ทำให้เกษตรอินทรีย์แตกต่างอย่างสำคัญจากการเกษตรที่ไม่ใช้สารเคมีแบบปล่อยปะละเลย (ที่มักอ้างว่า เป็นการเกษตรตามแบบธรรมชาติ) หรือเกษตรปลอดสารเคมีและเกษตรไร้สารพิษที่เพื่องฟูในบ้านเรามานานหลายปี

เนื่องจากเกษตรอินทรีย์เป็นการเกษตรที่ให้ความสำคัญกับการทำฟาร์มเชิงสร้างสรรค์ (เพื่ออนุรักษ์และฟื้นฟูระบบนิเวศการเกษตรในไร่นา) ดังนั้นเกษตรกรที่หันมาทำเกษตรอินทรีย์จึงจำเป็นต้องพัฒนาการเรียนรู้เกี่ยวกับธรรมชาติและบริหารจัดการฟาร์มของตนเพิ่มขึ้นด้วย ผลที่ตามมาก็คือเกษตรอินทรีย์จึงเป็นแนวทางการเกษตรที่ตั้งอยู่บนกระบวนการแห่งการเรียนรู้และภูมิปัญญา เพราะเกษตรกรต้องสังเกต, ศึกษา, วิเคราะห์-สังเคราะห์ และสรุปบทเรียนเกี่ยวกับการทำการเกษตรของฟาร์มตนเอง ซึ่งจะมีเงื่อนไขทั้งทางกายภาพ (เช่น ลักษณะของดิน ภูมิอากาศ และภูมินิเวศ) รวมถึงเศรษฐกิจ-สังคมที่แตกต่างจากพื้นที่อื่น เพื่อคัดสรรและพัฒนาแนวทางเกษตรอินทรีย์ที่เหมาะสมและเหมาะสมกับฟาร์มของตนเองอย่างแท้จริง

นอกจากนี้ เกษตรอินทรีย์ยังให้ความสำคัญกับเกษตรกรผู้ผลิตและชุมชนท้องถิ่น เกษตรอินทรีย์มุ่งหวังที่จะสร้างความมั่นคงในการทำการเกษตรสำหรับเกษตรกร ตลอดจนอนุรักษ์และฟื้นฟูวิถีชีวิตของชุมชนเกษตรกรรม วิธีการผลิตของเกษตรอินทรีย์เป็นวิธีการผลิตที่เกษตรกรต้องอ่อนน้อมและเรียนรู้ในการดัดแปลง

การผลิตของตนให้เข้ากับวิถีธรรมชาติ อาศัยกลไกธรรมชาติเพื่อทำการเกษตร ดังนั้นวิธีการผลิตเกษตรอินทรีย์จึงเป็นวิถีแห่งการเคารพและพึ่งพิงธรรมชาติ ซึ่งสอดคล้องกลมกลืนกับวิถีชีวิตของชุมชนเกษตรพื้นบ้านของสังคมไทย

แต่ในขณะเดียวกัน เกษตรอินทรีย์ก็ไม่ได้ปฏิเสธการผลิตเพื่อการค้า เพราะตระหนักว่าครอบครัวเกษตรกรส่วนใหญ่จำเป็นต้องพึ่งพาการจำหน่ายผลผลิตเพื่อเป็นรายได้ในการดำรงชีพ ขบวนการเกษตรอินทรีย์พยายามส่งเสริมการทำการตลาดผลผลิตเกษตรอินทรีย์ทั้งในระดับท้องถิ่น ประเทศ และระหว่างประเทศ โดยการตลาดท้องถิ่นอาจมีรูปแบบที่หลากหลายตามแต่เงื่อนไขทางสภาพเศรษฐกิจและสังคมของท้องถิ่นนั้น เช่น ระบบชุมชนสนับสนุนการเกษตร (Community Support Super Mai Agriculture - CSSMA) หรือระบบอื่นๆ ซึ่งมาจากประเทศใดในโลก ที่มีหลักการในลักษณะเดียวกัน ส่วนตลาดที่ห่างไกลออกไปจากผู้ผลิต ขบวนการเกษตรอินทรีย์ได้พยายามพัฒนามาตรฐานการผลิตและระบบการตรวจสอบรับรองที่สร้างความมั่นใจให้กับผู้บริโภคได้ว่า ทุกขั้นตอนของการผลิต แปรรูป และการจัดการนั้นเป็นการทำงานที่พยายามอนุรักษ์และฟื้นฟูสิ่งแวดล้อม ตลอดจนรักษาคุณภาพของผลผลิตให้เป็นธรรมชาติเดิมมากที่สุด

สรุปความสำคัญ จะเห็นว่า เกษตรอินทรีย์เป็นระบบเกษตรที่มีลักษณะเป็นองค์รวม ที่ให้ความสำคัญในเบื้องต้นกับการอนุรักษ์และฟื้นฟูระบบนิเวศการเกษตร และทรัพยากรธรรมชาติ แต่ขณะเดียวกันก็ไม่ได้ละเลยมิติด้านสังคมและเศรษฐกิจ เพราะความยั่งยืนทางด้านสิ่งแวดล้อมไม่อาจดำรงอยู่ได้ โดยแยกออกจากความยั่งยืนทางสังคมและเศรษฐกิจของเกษตรกรความเป็นองค์รวมของเกษตรอินทรีย์ที่มุ่งเน้นการอนุรักษ์และฟื้นฟูระบบนิเวศการเกษตรจึงตั้งอยู่บนหลักการของการทำการเกษตรตามวิถีแห่งธรรมชาติ เกษตรกรจะต้องเรียนรู้กฎและวิถีธรรมชาติ ปรับวิธีการในการเพาะปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ให้เหมาะสม กับนิเวศการเกษตรในท้องถิ่น โดยการประยุกต์ปรับใช้กลไกธรรมชาติในการผลิต และปฏิเสธแนวทางการเกษตรที่พยายามฝืนหรือเอาชนะวิถีแห่งธรรมชาติ

2.1.5 แนวปฏิบัติการของเกษตรอินทรีย์

(www.greennet.or.th) แนวคิดพื้นฐานของเกษตรอินทรีย์คือ การทำการเกษตรแบบองค์รวม ซึ่งแตกต่างอย่างมากจากระบบเกษตรแผนใหม่ที่มุ่งเน้นการใช้ปัจจัยการผลิต ต่างๆ เพื่อเพิ่มผลผลิตเฉพาะพืชที่ปลูก ซึ่งเป็นแนวคิดแบบแยกส่วน เพราะให้ความสนใจเฉพาะแต่ผลผลิตของพืชหลักที่ปลูก โดยไม่ได้คำนึงถึงผลกระทบต่อทรัพยากรการเกษตรหรือนิเวศการเกษตร สำหรับเกษตรอินทรีย์ซึ่งเป็นการเกษตรแบบองค์รวม จะให้ความสำคัญกับการ อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและระบบนิเวศการเกษตร โดยเฉพาะอย่างยิ่งการฟื้นฟูความอุดมสมบูรณ์ของดิน, การรักษาแหล่งน้ำให้สะอาด และการฟื้นฟูความหลากหลายทางชีวภาพของฟาร์ม ทั้งนี้เพราะแนวทางเกษตรอินทรีย์อาศัยกลไกและกระบวนการของระบบนิเวศในการทำการผลิต

จากแนวคิดหลักพื้นฐานของเกษตรอินทรีย์ ที่มุ่งเน้นการทำการเกษตรที่อนุรักษ์และฟื้นฟูสิ่งแวดล้อม แนวทางปฏิบัติของเกษตรอินทรีย์จึงเน้นการผลิตความสอดคล้องกับวิถีธรรมชาติ โดยการประยุกต์ปรับใช้กลไกนิเวศธรรมชาติสำหรับการทำเกษตร ที่สำคัญได้แก่

1) การหมุนเวียนธาตุอาหาร

ในป่าธรรมชาติ ต้นไม้พืชพรรณได้รับธาตุอาหารจากดินและอากาศ โดยธาตุอาหารในดินจะถูกดูดซึมผ่านทางราก ส่วนธาตุอาหารในอากาศพืชจะได้รับจากการหายใจทางใบ เมื่อพืชได้รับแสงก็จะสังเคราะห์ธาตุอาหารเหล่านี้มาเป็นสารอาหารต่างๆ ซึ่งทำให้พืชเจริญเติบโต และเพิ่มชีวมวล (biomass) ของพืชเอง ไม่ว่าจะเป็นลำต้นที่ขยายใหญ่ขึ้น กิ่งก้านและใบเพิ่มขึ้น ฯลฯ เมื่อใบหรือกิ่งแก่ลงก็จะร่วงหล่นลงดิน หรือบางส่วนของพืชอาจถูกสัตว์หรือแมลงกัดแทะ และเมื่อสัตว์ถ่ายมูลออกมา มูลเหล่านั้นก็กลับคืนลงสู่ดิน ทั้งชีวมวลจากพืชและมูลสัตว์ที่กินพืช (ที่เราเรียก “อินทรีย์วัตถุ”) เมื่อกลับคืนสู่ดินก็จะถูกย่อยสลายโดยจุลินทรีย์และปลดปล่อยธาตุอาหารออกมา ซึ่งรากพืชจะดูดซึมกลับไปเป็นธาตุอาหารอีกครั้งหนึ่ง วัฏจักรหรือวงจรธาตุอาหารที่หมุนเวียนไปอย่างสมดุลนี้เอง ที่ทำให้พืชในป่าสามารถเจริญเติบโตได้อย่างยั่งยืนเป็นเวลาหลายร้อยหลายพัน ปี เพราะธาตุอาหารทั้งหมดหมุนเวียนอยู่ในระบบนิเวศนั้นๆ อย่างต่อเนื่อง

แน่นอนว่าการทำเกษตรไม่ว่าจะเพื่อยังชีพ หรือเพื่อจำหน่ายก็ตาม ธาตุอาหารส่วนหนึ่งย่อมสูญหายไปจากระบบนิเวศการเกษตรจากการบริโภคผลผลิต ดังนั้นเกษตรกรจำเป็นต้องหาวิธีการที่เหมาะสมในการหาธาตุอาหารจากภายนอก ฟาร์มมาชดเชยส่วนที่สูญเสียไป แต่ปัญหาการสูญเสียธาตุอาหารในฟาร์มที่สำคัญกว่าก็คือ การสูญเสียธาตุอาหารในดินที่เกิดขึ้นจากการชะล้างหน้าดิน, การกัดเซาะของลม ฝน และน้ำ, ธาตุอาหารที่ไหลลงดินลึกชั้นล่าง รวมถึงที่สูญเสียไปทางอากาศ ดังนั้นเกษตรกรอินทรีย์จึงให้ความสำคัญกับการป้องกันการสูญเสียธาตุอาหารที่เกิดจากระบบการผลิต โดยมีเป้าหมายเพื่อลดการพึ่งพาแหล่งธาตุอาหารจากภายนอกฟาร์มที่มากเกินไป

แนวทางการหมุนเวียนธาตุอาหารในฟาร์มอาศัยหลักการทางธรรมชาติ ด้วยการใช้ธาตุอาหารพืชที่อยู่ในรูปของอินทรีย์วัตถุที่สามารถย่อยสลายได้ โดยจุลินทรีย์ ซึ่งจะช่วยให้วงจรธาตุอาหารหมุนเวียนได้อย่างต่อเนื่อง ตัวอย่างของการหมุนเวียนธาตุอาหารในแนวทางเกษตรอินทรีย์ที่สำคัญ คือ การใช้ปุ๋ยหมัก, การคลุมดินด้วยอินทรีย์วัตถุ, การปลูกพืชเป็นปุ๋ยพืชสด และการปลูกพืชหมุนเวียน เป็นต้น

2) ความอุดมสมบูรณ์ของธาตุอาหารในดิน

“ความอุดมสมบูรณ์ของดิน” ถือได้ว่าเป็นหัวใจของเกษตรอินทรีย์ ผิวดินในระบบนิเวศป่าธรรมชาติจะมีเศษซากพืชและใบไม้ปกคลุมอยู่ตลอดเวลา ซึ่งอินทรีย์วัตถุที่คลุมดินนี้ นอกจากจะช่วยป้องกันการกัดเซาะและการพังทลายของหน้าดินแล้ว ยังมีส่วนสำคัญที่ทำให้ดินมีความอุดมสมบูรณ์มากขึ้น เพราะอินทรีย์วัตถุเหล่านี้เป็นอาหารของสิ่งมีชีวิตและจุลินทรีย์ที่อยู่ใน ดิน ดังนั้นการมีอินทรีย์วัตถุคลุมหน้าดินจึงทำให้ “ดินมีชีวิต” ขึ้น ซึ่งเมื่ออินทรีย์วัตถุเหล่านี้ย่อยสลายผุพัง (โดยการทำงานของสิ่งมีชีวิตและจุลินทรีย์ในดิน) ก็จะทำให้เกิดฮิวมัสซึ่งทำให้ดินร่วนซุย และสามารถเก็บกักน้ำและธาตุอาหารต่างๆ ได้เพิ่มมากขึ้น ดินจึงมีความชื้นอยู่ตลอดเวลาและมีธาตุอาหารเพียงพอให้กับพืชพรรณในบริเวณ ดังกล่าวเจริญเติบโตได้อย่างสมบูรณ์แข็งแรง

ดังนั้น หลักการของการทำเกษตรอินทรีย์จึงจำเป็นต้องหาอินทรีย์วัตถุต่างๆ มาคลุมหน้าดินอยู่เสมอ ไม่ว่าจะเป็นฟาง ใบไม้ หรือแม้แต่พืชขนาดเล็ก (เช่น พืชที่ใช่ปลูกคลุมดิน) ซึ่งอินทรีย์วัตถุเหล่านี้จะกลายเป็นอาหารของสิ่งมีชีวิตและจุลินทรีย์ในดิน ทำให้ดินฟื้นกลับมามีชีวิตอีกครั้งหนึ่ง นอกจากนี้การไม่ใช้สารเคมีต่างๆ ที่เป็นอันตรายต่อสิ่งมีชีวิตและจุลินทรีย์ในดิน (เช่น สารเคมีกำจัดศัตรูพืช) เป็นการช่วยทำให้ดินสามารถ

ฟื้นความสมบูรณ์ของตัวเองได้อย่างรวดเร็ว เมื่อดินมีความสมบูรณ์พืชที่ปลูกก็แข็งแรง มีความต้านทานต่อโรคและแมลง รวมทั้งให้ผลผลิตสูง

3) ความหลากหลายที่สัมพันธ์กันอย่างสมดุลในระบบนิเวศ

นิเวศป่าธรรมชาติมีพืชพรรณและสิ่งมีชีวิตต่างๆ อยู่ร่วมกันอย่างหลากหลาย สิ่งมีชีวิตต่างๆ เหล่านี้มีทั้งที่พึ่งพาอาศัยกัน แข่งขันกัน หรือเป็นอาหารของสิ่งมีชีวิตอีกชนิดหนึ่ง แต่ต่างก็สามารถดำรงอยู่ร่วมกันได้อย่างสมดุลและมีเสถียรภาพ พืชพรรณต่างๆ แม้จะมีแมลงหรือศัตรูที่กินพืชนั้นเป็นอาหารบ้าง แต่ก็ไม่ได้ทำลายพืชนั้นจนเสียหายไปทั้งหมด ทั้งนี้เพราะพืชเองก็มีความสามารถที่จะฟื้นฟูตัวเองจากการทำลายของศัตรูพืช ได้ และนอกจากนี้เมื่อมีแมลงศัตรูพืชเกิดขึ้นมาก ก็จะมีสิ่งมีชีวิตอื่นที่เป็นศัตรูตามธรรมชาติมาควบคุมประชากรของศัตรูพืช ให้ลดลงอยู่ในภาวะที่สมดุล

จากหลักการนี้เอง การทำเกษตรอินทรีย์จะต้องหาสมดุลของการเพาะปลูกพืชที่หลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นการปลูกพืชร่วมหลายชนิดในเวลาเดียวกัน หรือเหลื่อมเวลา กัน ตลอดจนการปลูกพืชหมุนเวียนต่างชนิดกัน รวมทั้งการเลี้ยงสัตว์ ทั้งนี้การทำเกษตรที่หลากหลาย (ซึ่งมักนิยมเรียกกันว่า “เกษตรผสมผสาน”) นับเป็นการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพมากกว่า และยังเป็น การลดความเสี่ยงภัยจากปัญหาโรคและแมลงศัตรูพืชระบาดอีกด้วย นอกจากนี้การไม่ใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชจะมีส่วนช่วยให้ศัตรูธรรมชาติสามารถ แสดงบทบาทในการควบคุมศัตรูพืช ซึ่งเป็นการสร้างสมดุลนิเวศการเกษตรอีกรูปแบบหนึ่ง เพราะการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชจะทำลายศัตรูธรรมชาติในสัดส่วนที่มากกว่า ศัตรูพืช ทำให้ศัตรูพืชกลับยิ่งระบาดรุนแรงมากขึ้นอีก

4) การอนุรักษ์และฟื้นฟูนิเวศการเกษตร

แนวทางสำคัญของเกษตรอินทรีย์ก็คือ การอนุรักษ์ระบบนิเวศการเกษตรและสิ่งแวดล้อม ด้วยการปฏิเสธการใช้สารเคมีสังเคราะห์ทุกชนิด ทั้งนี้เพราะปัจจัยการผลิตที่เป็นสารเคมีสังเคราะห์ทำลายสมดุลของนิเวศการเกษตรและส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม การใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช (ไม่ว่าจะเป็นสารเคมีฆ่าแมลง สารเคมีป้องกันกำจัดเชื้อรา และสารเคมีกำจัดวัชพืช) มีผลต่อสิ่งมีชีวิตต่างๆ ที่อยู่ในฟาร์มทั้งที่อยู่บนผิวดินและใต้ดิน เช่น สัตว์ แมลง และจุลินทรีย์ ในกลไกธรรมชาติสิ่งมีชีวิตต่างๆ เหล่านี้มีบทบาทสำคัญในการสร้างสมดุลของนิเวศการเกษตร ไม่ว่าจะเป็น การช่วยควบคุมประชากรของสิ่งมีชีวิตอื่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งศัตรูพืช หรือการพึ่งพาอาศัยกันในการดำรงชีวิต เช่น การผสมเกสร และการช่วยย่อยสลายอินทรีย์วัตถุ ซึ่งสิ่งมีชีวิตเหล่านี้ส่วนใหญ่มีทั้งที่เป็นประโยชน์ต่อพืชที่เกษตรกร เพาะปลูก หรืออย่างน้อยก็ได้สร้างผลเสียกับพืชที่ปลูกแต่อย่างใด แต่การใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชนั้นมีผลทำลายสิ่งมีชีวิตทั้งหมด โดยเฉพาะอย่างยิ่งสิ่งมีชีวิตที่เป็นประโยชน์ ในขณะที่โรคและแมลงศัตรูพืชมักจะมีความสามารถพิเศษในการพัฒนาภูมิคุ้มกัน ต่อ สารเคมี ดังนั้นเมื่อมีการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช แมลงที่เป็นประโยชน์จึงถูกทำลายได้โดยง่าย ในขณะที่แมลงศัตรูพืชสามารถอยู่รอดได้โดยไม่เป็นอันตราย แม้แต่ปุ๋ยเคมีก็มีผลเสียต่อจุลินทรีย์และสิ่งมีชีวิตในดิน ทำให้สมดุลของนิเวศดินเสีย ดังนั้นเกษตรอินทรีย์จึงห้ามไม่ให้ใช้ปัจจัยการผลิตที่เป็นสารเคมี สังเคราะห์ทุกชนิดในการเพาะปลูก

นอกเหนือจากการอนุรักษ์แล้ว แนวทางเกษตรอินทรีย์ยังเน้นให้เกษตรกรต้องฟื้นฟูสมดุลและความอุดมสมบูรณ์ของ ระบบนิเวศด้วย ซึ่งหลักการนี้ทำให้เกษตรอินทรีย์มีความแตกต่างอย่างมากจากระบบเกษตรปลอดสารเคมีที่รู้จักกันในประเทศไทย แนวทางหลักในการฟื้นฟูนิเวศการเกษตรก็คือ การปรับปรุงบำรุงดินด้วยอินทรีย์วัตถุ และการเพิ่มความหลากหลายทางชีวภาพ

สำหรับระบบเกษตรอินทรีย์ ดินถือว่าเป็นกุญแจสำคัญ เพราะการปรับปรุงบำรุงดินทำให้ต้นไม้ได้รับธาตุอาหารอย่างครบถ้วนและสมดุล ซึ่งจะช่วยให้ต้นไม้แข็งแรง มีความต้านทานต่อการระบาดของโรคและแมลง อันจะทำให้เกษตรกรไม่จำเป็นต้องพึ่งพาการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช ทั้งยังสามารถเพิ่มผลผลิตได้อย่างยั่งยืนกว่าการเพาะปลูกด้วยระบบเกษตรเคมี อีกด้วย นอกจากนี้ผลผลิตของเกษตรอินทรีย์ยังมีรสชาติดี และมีคุณค่าทางโภชนาการที่ครบถ้วน

นอกเหนือจากการปรับปรุงบำรุงดินแล้ว การเพิ่มความหลากหลายทางชีวภาพในไร่นาก็เป็นสิ่งจำเป็น นับเป็นเรื่องสำคัญต่อความยั่งยืนของระบบนิเวศการเกษตร เพราะการที่สิ่งมีชีวิตหลากหลายชนิดอยู่ร่วมกัน ย่อมก่อให้เกิดความเกื้อกูล และสมดุลของระบบนิเวศ ซึ่งจะช่วยเสริมสร้างกระบวนการและพลวัตทางธรรมชาติที่เกื้อหนุนต่อการทำ เกษตรอินทรีย์อีกต่อหนึ่ง วิธีการเพิ่มความหลากหลายทางชีวภาพอาจทำได้หลายรูปแบบ เช่น การปลูกพืชร่วม, พืชแซม, พืชหมุนเวียน, ไม้ยืนต้น หรือการฟื้นฟูแหล่งนิเวศธรรมชาติในไร่นาหรือบริเวณใกล้เคียง

5) การพึ่งพากลไกธรรมชาติในการทำเกษตร

เกษตรอินทรีย์ตั้งอยู่บนปรัชญาแนวคิดที่ว่า การเกษตรที่ยั่งยืนต้องเป็นการเกษตรที่เป็นไปตามครรลองของธรรมชาติ ไม่ใช่การเกษตรที่ฝืนวิถีธรรมชาติ ดังนั้น การทำเกษตรจึงไม่ใช่การพยายามเอาชนะธรรมชาติ หรือการพยายามดัดแปลงธรรมชาติเพื่อการเพาะปลูก แต่เป็นการเรียนรู้จากธรรมชาติและปรับระบบการทำเกษตรให้เข้ากับวิถีแห่ง ธรรมชาติ กลไกในธรรมชาติที่สำคัญต่อการทำเกษตรอินทรีย์ได้แก่ วงจรการหมุนเวียนธาตุอาหาร โดยเฉพาะอย่างยิ่งวงจรไนโตรเจนและคาร์บอน วงจรการหมุนเวียนของน้ำ, พลวัตของภูมิอากาศและแสงอาทิตย์ รวมทั้งการพึ่งพากันของสิ่งมีชีวิตอย่างสมดุลในระบบนิเวศ ทั้งในเชิงของการเกื้อกูล การพึ่งพา และห่วงโซ่อาหาร ตามที่ต่างๆ ทั่วโลกย่อมมีระบบนิเวศและกลไกตามธรรมชาติที่แตกต่างกันออกไป เกษตรกรที่ทำเกษตรอินทรีย์จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเรียนรู้ถึงสภาพเงื่อนไขของ ท้องถิ่นที่ตนเองทำการเกษตรอยู่ การหมั่นสังเกต เรียนรู้ วิเคราะห์-สังเคราะห์ และทำการทดลอง เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ต้องดำเนินการไปอย่างต่อเนื่อง เพื่อที่ว่าระบบฟาร์มเกษตรอินทรีย์ของเกษตรกรแต่ละรายจะได้ใช้ประโยชน์จากกลไกธรรมชาติและสภาพนิเวศท้องถิ่นอย่างเต็มที่

6) การพึ่งพาตนเองด้านปัจจัยการผลิต

เกษตรอินทรีย์มีแนวทางที่มุ่งให้เกษตรกรพยายามผลิตปัจจัย การผลิตต่างๆ เช่น ปุ๋ยอินทรีย์ เมล็ดพันธุ์ ฯลฯ ด้วยตนเองในฟาร์มให้ได้มากที่สุด แต่ในกรณีที่เกษตรกรไม่สามารถผลิตได้เอง (เช่น มีพื้นที่การผลิตไม่พอเพียง หรือต้องมีการลงทุนสูงสำหรับการผลิตปัจจัยการผลิตที่จำเป็นต้องใช้) เกษตรกรก็สามารถซื้อหาปัจจัยการผลิตจากภายนอกฟาร์มได้ แต่ควรเป็นปัจจัยการผลิตที่มีอยู่แล้วในท้องถิ่น แนวทางนี้เป็นไปตามหลักการสร้างสมดุลของวงจรธาตุอาหารที่ กระตุ้นให้เกษตรกรพยายามจัดสมดุลของวงจรธาตุอาหารในระบบ

ที่เล็กที่สุด (ซึ่งก็คือในฟาร์มของเกษตรกร) และมีความสอดคล้องกับนิเวศของท้องถิ่น อันจะช่วยสร้างเสถียรภาพและความยั่งยืนของระบบการผลิตในระยะยาว นอกจากนี้การเลือกใช้ปัจจัยการผลิตที่มีอยู่ในท้องถิ่นยังเป็นการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ และลดปัญหาผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการขนย้ายปัจจัยการผลิตเป็นระยะทางไกลๆ

การพึ่งพาตนเองด้านปัจจัยการผลิตยังมีนัยทางเศรษฐกิจและสังคมที่สำคัญ กล่าวคือ เกษตรอินทรีย์ไม่ใช่เพียงแค่เทคนิคการผลิต แต่เป็นวิถีชีวิตและขบวนการทางสังคม จากประสบการณ์ของการพัฒนาระบบเกษตรเคมีที่ผ่านมา เกษตรกรสูญเสียการเข้าถึงและการควบคุมปัจจัยการผลิตและกระบวนการผลิตในเกือบทุกขั้นตอน จำเป็นต้องพึ่งพิงองค์กรภาครัฐและธุรกิจเอกชนในการจัดหาปัจจัยการผลิตและ เทคโนโลยีการผลิตเกือบทุกด้าน จนเกษตรกรเองแทบไม่ต่างไปจากแรงงานรับจ้างในฟาร์มที่ทำงานในที่ดินของตนเอง การส่งเสริมการพึ่งพาตนเองของเกษตรกรในระบบเกษตรอินทรีย์จึงเป็นส่วนหนึ่ง ของการสร้างเสริมความเข้มแข็งและความเป็นอิสระของเกษตรกรและองค์กรเกษตรกร ซึ่งจะมีส่วนสำคัญในการพัฒนาประชาธิปไตยระดับรากหญ้าอีกด้วย (อ้างอิงจาก : www.greennet.or.th)

สรุปความสำคัญ การใช้ประโยชน์จากหลักการ แนวคิดพื้นฐาน และแนวปฏิบัติการของเกษตรอินทรีย์ต่อโครงการ รูปแบบการทำเกษตรอินทรีย์เพื่อการดูแลสุขภาพของคนในชุมชนตำบลดงแคนใหญ่ เป็นการเจาะรายละเอียดของเกษตรอินทรีย์ที่เป็นระบบเกษตรองค์รวม ในการให้ความสำคัญเรื่องสุขภาพ, นิเวศวิทยา, ความเป็นธรรม, และการดูแลเอาใจใส่ การฟื้นฟูและป้องกันความเสื่อมโทรมของสภาพแวดล้อม โดยการประยุกต์ใช้สิ่งที่มีอยู่ในท้องถิ่น อย่างการปรับใช้กลไกนิเวศธรรมชาติสำหรับการทำเกษตร การหมุนเวียนธาตุอาหารด้วยอินทรีย์วัตถุที่ย่อยสลายจากจุลินทรีย์ อย่างการใช้ปุ๋ยหมัก, การคลุมดินด้วยอินทรีย์วัตถุ, การปลูกพืชเป็นปุ๋ยพืชสด และการปลูกพืชหมุนเวียน เพื่อสร้างความอุดมสมบูรณ์ของธาตุอาหารในดิน และทำให้ดินมีชีวิต นอกจากนี้ยังมีการสร้างความหลากหลายที่สัมพันธ์กันอย่างสมดุลในระบบนิเวศด้วยการปลูกพืชผสมผสาน โดยวิธีการเหล่านี้จะปฏิเสธการใช้สารเคมีทุกชนิด ที่สำคัญไม่แพ้กันคือการพึ่งพาวิถีธรรมชาติในการทำเกษตรที่ไม่ฝืนวิถีธรรมชาติ และการพึ่งพาตนเองด้านปัจจัยการผลิต คือมุ่งให้เกษตรกรผลิตปัจจัยต่างๆ เช่น ปุ๋ยอินทรีย์ น้ำหมักชีวภาพ เมล็ดพันธุ์ ซึ่งข้อมูลเหล่านี้จะเป็นข้อมูลสำคัญในการประยุกต์เป็นรูปแบบในการปฏิบัติการต่อไป

2.2 แนวคิดเกี่ยวกับสุขภาพ

2.2.1 ความหมายของสุขภาพ (Health) (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2525)

ความหมายของ สุขภาพ หมายถึง "ความสุภาพปราศจากโรค ความสบาย"

(องค์การอนามัยโลก) , 2491) สุขภาพ หมายถึง ภาวะแห่งความสมบูรณ์ของร่างกาย จิตใจ และการดำรงชีวิตอยู่ในสังคมด้วยดี ไม่ใช่เพียงแต่ความปราศจากโรค หรือทุพพลภาพ

สุขภาพจึงมีความหมายที่เน้นความเป็นอยู่ที่ดีสมบูรณ์ทั้งทางร่างกาย จิตใจ และสังคม นั่นคือ ต้องมีสุขภาพกาย สุขภาพจิต และสุขภาพทางสังคมครบทุกด้าน และในที่ประชุมสมัชชาองค์การอนามัยโลก เมื่อเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2541 ได้ตกลงเติมคำว่า “Spiritual Well-being” หรือสุขภาวะทางจิตวิญญาณเข้าไปในคำจำกัดความของสุขภาพเพิ่มเติม จึงอาจกล่าวได้ว่า สุขภาพ หมายถึง ภาวะของการดำรงชีวิตที่มีความ

สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ รวมทั้งการอยู่ร่วมกันในสังคมได้ด้วยดีอยู่บนพื้นฐานของคุณธรรม และการใช้สติปัญญา

ในอดีตคำว่า **สุขภาพ** หมายถึง สุขภาพกายเป็นหลัก ต่อมาจึงได้รวมสุขภาพจิตเข้าไปด้วย เพราะเห็นว่าคนที่มีสุขภาพกายสมบูรณ์แข็งแรง แต่สุขภาพจิตเสื่อมโทรมหรือเป็นโรคจิตก็ไม่สามารถดำเนินชีวิตเป็นปกติสุขได้ ช้ำร้ายอาจจะทำร้ายผู้อื่นได้อีกด้วย ปัจจุบัน คำว่า **สุขภาพ** มิได้หมายความว่าเฉพาะสุขภาพกายและสุขภาพจิตเท่านั้น แต่ยังได้รวมถึงสุขภาพสังคม และสุขภาพจิตวิญญาณอีกด้วย จึงสามารถสรุปได้ว่าในความหมายของ **"สุขภาพ"** ในปัจจุบัน มีองค์ประกอบ 4 ส่วน ด้วยกันคือ

1) สุขภาพกาย (Physical Health) หมายถึง สภาพที่ดีของร่างกาย กล่าวคือ อวัยวะต่างๆอยู่ในสภาพที่ดี มีความแข็งแรงสมบูรณ์ ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ ร่างกายสามารถทำงานได้ตามปกติ และมีความสัมพันธ์กับทุกส่วนเป็นอย่างดี และก่อให้เกิดประสิทธิภาพที่ดีในการทำงาน

2) สุขภาพจิต (Mental Health) หมายถึง สภาพของจิตใจที่สามารถควบคุมอารมณ์ได้ มีจิตใจเบิกบานแจ่มใส มิให้เกิดความคับข้องใจหรือขัดแย้งในจิตใจ สามารถปรับตัวเข้ากับสังคมและสิ่งแวดล้อมได้อย่างมีความสุข สามารถควบคุมอารมณ์ได้เหมาะสมกับสถานการณ์ต่าง ๆ ซึ่งผู้มีสุขภาพจิตดี ย่อมมีผลมาจากสุขภาพกายดีด้วย ดังที่ John Lock ได้กล่าวไว้ว่า “A Sound mind is in a sound body” คือ “จิตใจที่แจ่มใส ย่อมอยู่ในร่างกายที่สมบูรณ์”

3) สุขภาพสังคม (Social Health) หมายถึง บุคคลที่มีสภาวะทางกายและจิตใจที่สุขสมบูรณ์ มีสภาพของความเป็นอยู่หรือการดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุข ไม่ทำให้ผู้อื่น หรือสังคมเดือดร้อน สามารถปฏิสัมพันธ์และปรับตัวให้อยู่ในสังคมได้เป็นอย่างดีและมีความสุข

4) สุขภาพจิตวิญญาณ (Spiritual Health) หมายถึง สภาวะที่ดีของปัญญาที่มีความรู้ทั่ว รู้เท่าทัน และความเข้าใจอย่างแยกได้ในเหตุผลแห่งความดีความชั่ว ความมีประโยชน์และความมีโทษ ซึ่งนำไปสู่ความมีจิตอันดีงามและเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่

ในองค์ประกอบสุขภาพทั้ง 4 ด้านนั้น แต่ละด้านยังมี 4 มิติ ดังนี้

1) การส่งเสริมสุขภาพ เป็นกลไกการสร้างเสริมความเข้มแข็งให้แก่สุขภาพกาย สุขภาพจิต สุขภาพสังคม และสุขภาพจิตวิญญาณ

2) การป้องกันโรค ได้แก่ มาตรการลดความเสี่ยงในการเกิดโรค รวมทั้งการสร้างภูมิคุ้มกันเฉพาะโรค ด้วยวิธีการต่างๆ นานา เพื่อมิให้เกิดโรคร่างกาย โรคจิต โรคสังคม และโรคจิตวิญญาณ

3) การรักษาโรค เมื่อเกิดโรคขึ้นแล้ว เราต้องเร่งวินิจฉัยโรคว่าเป็นโรคอะไร แล้วรีบให้การรักษาดังวิธีที่ได้ผลดีที่สุดและปลอดภัยที่สุดเท่าที่มนุษย์จะรู้และสามารถให้การบริการรักษาได้ เพื่อลดความเสียหายแก่สุขภาพ หรือแม้แต่เพื่อป้องกันมิให้เสียชีวิต

4) การฟื้นฟูสุขภาพ หลายโรคเมื่อเป็นแล้วก็อาจเกิดความเสียหายต่อการทำงานของระบบอวัยวะหรือทำให้พิการ จึงต้องเริ่มมาตรการฟื้นฟูให้กลับมามีสภาพใกล้เคียงปกติที่สุดเท่าที่จะทำได้

ทั้ง (1) การส่งเสริมสุขภาพ และ (2) การป้องกันโรคนี้ เราเรียกรวมกันว่า **"การสร้างสุขภาพ"** เป็นการมาก่อนเกิดโรค ส่วน (3) การรักษาโรค และ (4) การฟื้นฟูสุขภาพนี้ เราเรียกรวมกันว่า **"การซ่อมสุขภาพ"** เป็นการทําหลังจากเกิดโรคแล้ว และเป็นที่เชื่อกันว่า **"การสร้างสุขภาพ"** มีประสิทธิภาพดีกว่า และเสียค่าใช้จ่ายน้อยกว่า **"การซ่อมสุขภาพ"** เนื่องจาก **"การสร้างสุขภาพ"** เป็นสิ่งที่ประชาชนสามารถทำได้ด้วยตัวเอง ส่วน **"การซ่อมสุขภาพ"** ต้องอาศัยหน่วยงานด้านการแพทย์เป็นหลัก

แม้ว่าสุขภาพโดยรวมแล้วจะเป็นภาวะของมนุษย์ที่เชื่อมโยงกันทั้ง ทางกาย ทางจิต ทางปัญญา และทางสังคม แต่ในเรื่องของสถิติสุขภาพนั้น มีข้อจำกัดในการศึกษาทำให้ในขั้นต้นจะกล่าวถึงเฉพาะสุขภาพทางกาย และสุขภาพทางจิตเท่านั้น

2.2.2 ความสำคัญของสุขภาพ

สุขภาพเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นยิ่งต่อความเจริญงอกงามและพัฒนาการทุกๆ ด้านในตัวบุคคล สุขภาพเป็นรากฐานที่สำคัญของชีวิต โดยเริ่มมาตั้งแต่มีการปฏิสนธิในครรภ์มารดาวยุติการ ภัยไข้เจ็บจนถึงวัยชรา สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสไว้เป็นพระพุทธานุญาตว่า “อโรคยา ปรมาลาภา” ซึ่งแปลว่า “ความไม่มีโรคเป็นลาภอันประเสริฐ” พระพุทธานุญาตข้อนี้ แม้แต่ชาวอารยประเทศทางตะวันตกก็ยังยอมรับนับถือกัน และเห็นพ้องต้องกันว่า “สุขภาพคือพรอันประเสริฐสุด (Health is the greatest blessing of all)” นอกจากนี้ยังมีสุภาษิตของชาวอาหรับโบราณกล่าวไว้ว่า “คนที่มีสุขภาพดีคือคนที่มีความหวัง และคนที่มีความหวังคือคนที่มีทุกสิ่งทุกอย่าง (He who has health has hope and he who has hope has everything)” ซึ่งนั่นก็หมายความว่าสุขภาพจะเป็นเสมือนหนึ่งวิถีทางหรือหนทางซึ่งจะนำบุคคลไปสู่ความสุขและความสำเร็จต่างๆ นานาได้

ชีวิตเป็นสิ่งที่ค่ายิ่งกว่าทรัพย์สินใดๆ ทุกคนย่อมรักษาและหวงแหนชีวิตของตนเอง ปรารถนาให้ตนเองมีชีวิตที่อยู่เย็นเป็นสุข จึงจำเป็นต้องรักษาสุขภาพอนามัยให้แข็งแรงสมบูรณ์อยู่เสมอ การมีสุขภาพดีปราศจากโรคภัยไข้เจ็บหรือการบาดเจ็บจากอุบัติเหตุต่างๆ มีกล้ามเนื้อที่ทำงานได้ดี สามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ร่างกายสามารถปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อมได้ดี ไม่มีความวิตกกังวล ไม่ถูกความเครียดมารบกวน สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข ย่อมเป็นสิ่งที่ปรารถนาของมนุษย์ทุกคน สุขภาพจึงเปรียบเสมือนวิถีแห่งชีวิต ที่จะนำไปสู่ความสุขและความสำเร็จต่างๆ ในชีวิตได้

ประสิทธิภาพในการทำงานของประชาชนในทุกสาขาอาชีพจะต้องอาศัยสุขภาพที่ดี แข็งแรงสมบูรณ์เป็นปัจจัยสำคัญ การพัฒนาประเทศจะดีหรือไม่ขึ้นอยู่กับสุขภาพที่ดีของคนในชาติเป็นสำคัญ ประเทศที่ประชาชนมีสุขภาพดี มีสติปัญญา มีคุณธรรมและจริยธรรม มีความสามารถในการประกอบอาชีพเพื่อเลี้ยงตนเองและครอบครัวได้ ไม่เบียดเบียนและทำร้ายซึ่งกันและกัน ย่อมเกิดความสงบสุข และเมื่อบุคคลในชาติมีสุขภาพกายและจิตดี มีมันสมองที่มีศักยภาพ ย่อมเป็นผู้ที่มีความสามารถเรียนรู้ และสร้างสรรค์สิ่งต่างๆ ได้ดี ซึ่งจะส่งผลต่อการพัฒนาทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคมของประเทศโดยรวม

กรอบความคิดเรื่องสุขภาพในปัจจุบันวางอยู่บนฐานที่ว่าด้วยเรื่อง สุขภาวะ (well-being) ทั้งมิติทางกาย ทางใจ ทางสังคม และทางปัญญา (จิตวิญญาณ) และทั้งมิติของคน ครอบครัว ชุมชน และสังคม ดังนั้นสุขภาพมีผลกระทบมาจากหลายปัจจัย จึงต้องให้ความสำคัญกับองค์ความรู้ ทั้งเรื่องของการดำเนินงานทางสาธารณสุข การจัดการบริการสาธารณสุข และเรื่องต่างๆ ที่ปรากฏในสังคม เพราะสิ่งเหล่านี้มีผลกระทบต่อสุขภาพทั้งทางตรง และทางอ้อม ทั้งด้านบวก และด้านลบ องค์ความรู้เพื่อการพัฒนาสุขภาพและระบบสุขภาพ จึงไม่ใช่เรื่องของระบบการแพทย์เพียงอย่างเดียว แต่เป็นเรื่องความร่วมมือกันของสังคม ที่จะมาร่วมสร้างค่านิยมที่ถูกต้องเกี่ยวกับสุขภาพ สร้างสิ่งแวดล้อมที่ปลอดภัย และเอื้อต่อการมีสุขภาพดี ร่วมสร้างวัฒนธรรมของการดำเนินชีวิตที่ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น และร่วมกันสร้างสังคม ที่อยู่ร่วมกันอย่างมีสันติสุข

สรุปความสำคัญ จากข้อมูลแนวคิดเกี่ยวกับสุขภาพที่ประกอบด้วยความหมายของสุขภาพ และความสำคัญของสุขภาพ ได้นำมาใช้เป็นข้อมูลหนุนเสริมกับชุมชนตำบลดงแคนใหญ่ว่าสุขภาพนั้นมีความสำคัญมาก ที่ประกอบไปด้วยการส่งเสริมสุขภาพ และการป้องกันโรค ซึ่งเป็นขั้นตอนการสร้างสุขภาพที่คนในชุมชนสามารถทำได้เอง ส่วนการรักษาโรคและการฟื้นฟูสุขภาพนั้น จะเป็นขั้นตอนการซ่อมสุขภาพ ซึ่งส่วนใหญ่จะต้องอาศัยด้านการแพทย์เป็นหลัก เพราะการมีสุขภาพทั้งกายและใจดีนั้นเป็นสิ่งที่ทุกคนปรารถนา สามารถเป็นตัวชี้วัดความสุขและความสำเร็จในการทำงานได้ การพูดคุยแลกเปลี่ยนเรื่องสุขภาพที่เป็นเรื่องใกล้ตัวจึงเป็นเนื้อหาสำคัญที่ผู้ร่วมกิจกรรมรู้สึกถึงการมีส่วนร่วมในการดำเนินโครงการมากยิ่งขึ้น

2.3 บทความที่เกี่ยวข้อง

2.3.1 "ออร์แกนิกส์" ทางเลือกของคนรักสุขภาพ

"ออร์แกนิกส์" (Organic) หรือ "เกษตรอินทรีย์" เป็นมาตรฐานอย่างหนึ่งของการผลิตอาหาร โดยทุกขั้นตอนของการผลิตจะไม่ใช้ปุ๋ยเคมีและยาฆ่าแมลง จะไร้สารปนเปื้อนที่เกิดจากโรงงานอุตสาหกรรมหรือมนุษย์ ไม่ผ่านการฉายรังสีและไม่เพิ่มเติมสิ่งปรุงแต่งลงในอาหาร ถ้าเป็นอาหารที่มาจากธรรมชาติ จะไม่มีการใช้สารปฏิชีวนะ ไม่ใช้สารเร่งฮอร์โมน และต้องเลี้ยงสัตว์ด้วยอาหารที่มีสุขภาพดี อาหารออร์แกนิกส์ในหลาย ๆ ประเทศจะไม่รวมไปถึงอาหารที่ผ่านการดัดแปลงพันธุกรรม

นางพิมพ์พรรณ ชาญศิลป์ รองปลัดกระทรวงพาณิชย์ อธิบายว่า จากกระแสความตื่นตัวต่อการดูแลสุขภาพ ทำให้มากกว่า 120 ประเทศทั่วโลก มีการผลิตสินค้าเกษตรอินทรีย์เพิ่มขึ้น โดยจากรายงานการสำรวจสภาพการณ์เกษตรอินทรีย์โลก (The World of Organic Agriculture : Statistics and Emerging Trends 2010) ที่จัดทำโดย FiBL และ IFOAM ที่เผยแพร่ในงาน BioFach ในวันที่ 16 กุมภาพันธ์ 2553 ระบุว่า พื้นที่เกษตรอินทรีย์ทั่วโลกเพิ่มขึ้นกว่า 18 ล้านไร่ ทำให้มีพื้นที่เกษตรอินทรีย์ของโลกรวมกันกว่า 218.75 ล้านไร่ โดยราวสองในสามของพื้นที่เกษตรอินทรีย์เป็นพื้นที่ทุ่งหญ้าเลี้ยงสัตว์

สำหรับประเทศที่มีพื้นที่เกษตรอินทรีย์มากที่สุด คือ ออสเตรเลีย อาร์เจนตินา และจีน ซึ่งออสเตรเลีย และอาร์เจนตินา ยังคงครองอันดับประเทศที่มีพื้นที่เกษตรอินทรีย์มากที่สุดของโลกที่มี พื้นที่การผลิตกว่า 33 ล้านไร่ และจากการศึกษาวิจัยของศูนย์พาณิชย์กรรม ระหว่างประเทศ (International Trade Centre-UNCTAD/WTO) พบว่า ภาคเกษตรอินทรีย์เป็นภาคเกษตรที่เติบโตเร็วที่สุดของภาคอุตสาหกรรมทั่วโลก

นางพิมพ์พรรณ บอกว่า พื้นที่ทำการเกษตรอินทรีย์ของประเทศไทยได้ขยายตัวอย่างรวดเร็วในช่วง 8 ปี ที่ผ่านมาจาก 6,281 ไร่ ในปี 2541 เป็นประมาณ 118,091 ไร่ ในปี 2552 (สง.เศรษฐกิจการเกษตร 16 มี.ค. 53) โดยในปี 2551 มูลค่าส่งออกสินค้าเกษตรอินทรีย์ของไทยประมาณ 3,200 ล้านบาท และคาดว่าตลอดปี 2552 มูลค่าการส่งออกจะเพิ่มขึ้นเป็น 3,500 ล้านบาท ตลาดสำคัญของไทย คือ สหภาพยุโรป อเมริกา แคนาดา ญี่ปุ่น สิงคโปร์ และไต้หวัน สินค้าสำคัญที่มีศักยภาพและโอกาสทางการตลาดที่มีกำลังซื้อสูง ได้แก่ ข้าว ผัก ผลไม้แปรรูป และกุ้งอินทรีย์ เป็นต้น

ด้าน พ.ต.ท.กฤษณญาณ อภิกุลนา เจ้าของบ้านไร่วิมานดินออร์แกนิกฟาร์มสเตย์ จ.กาญจนบุรี เล่าว่า ได้ทำการเกษตรกรรมอินทรีย์มาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2540 โดยใช้ปุ๋ยที่ทำจากมูลสัตว์ เศษพืช และยาฆ่าแมลงที่ทำจากสมุนไพรไล่แมลงหลากหลายชนิด พร้อมกับได้นำเอาแนวพระราชดำริเกษตรผสมผสาน โดยปลูกพืช ชั้นกลาง ชั้นสูง ชั้นต่ำ เรียกว่าพืช 3 ระดับ เพื่อให้ธรรมชาติเกื้อกูลกัน เป็นเกษตรอินทรีย์ที่ไม่ได้ใช้เคมีเลย

"ผมให้ธรรมชาติเข้ามาจัดการเอง และได้ทำการเกษตรแบบผสมผสานความหลากหลายทางชีวภาพ โดยใช้ระบบการปลูกพืชแบบต่างระดับ เช่น ใช้ต้นสะตอและต้นยางพาราเป็นพืชชั้นบน ใช้พริกไทยและติปลี

เป็นพืชพื้นเกาะต้นสะตอ ใช้ต้นมังกุด ต้นมะเฟือง และต้นเงาะเป็นพืชชั้นกลาง ใช้เฮลิโคเนีย (Heliconia) เป็นพืชชั้นล่าง ใช้ผักพื้นบ้าน เช่น ผักกูด สมุนไพร เช่น พลูดาว เป็นพืชคลุมดิน กระจายแดง กระจายเหลือง กระจายดำไพล และขมิ้นชัน เป็นพืชชั้นใต้ดิน"

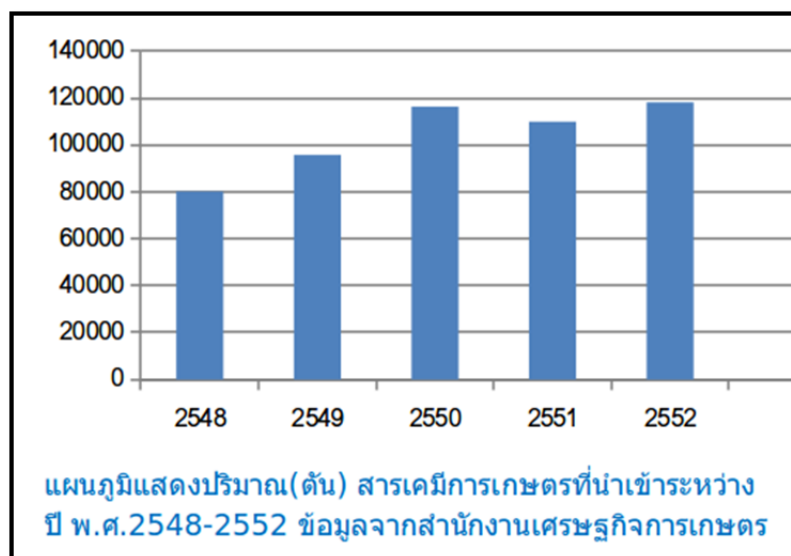
พ.ต.ท.กฤษฎาณ กล่าวต่อว่า ขณะนี้ได้เตรียมอาหารปรุงจากผลิตภัณฑ์อินทรีย์บางส่วน ขารางจืด อินทรีย์ ผลไม้สดอินทรีย์ตามฤดูกาล น้ำมะเฟืองอินทรีย์ เพื่อล้างสารพิษและฟื้นฟูสุขภาพ และ ยังได้เลี้ยงฝูงวัวในแนวทางปศุสัตว์อินทรีย์ เพื่อใช้มูลมาทำปุ๋ยอินทรีย์โดยใช้เทคโนโลยี E.M. (Effective Microorganisms) และในปี พ.ศ. 2546 เป็นต้นมา บ้านไร่วิมานดิน ได้รับ ตราผลิตภัณฑ์อินทรีย์ (Organic Thailand) จากกรมวิชาการเกษตรเป็นแปลงที่ 3 ของจังหวัดกาญจนบุรี

ออร์แกนิกส์ เกิดจากระบบนิเวศที่สมดุล ส่งผลให้เกิดความสมบูรณ์ กับสิ่งมีชีวิตในระบบนิเวศ ไม่ว่าจะ เป็นพืช แมลง จุลินทรีย์ และสิ่งมีชีวิตอื่นๆ รวมทั้งแร่ธาตุต่างๆ ทั้งดิน น้ำ อากาศ เมื่อคนเราได้บริโภค หรือ ใช้ผลิตภัณฑ์ที่เกิดจากวัตถุดิบที่มีความสมบูรณ์เหล่านี้แล้ว จะทำให้กลไกทำงาน ในร่างกายของคนเราเป็นไป อย่างสมบูรณ์ แม้ว่าทั้งอาหารและผลิตภัณฑ์อุปโภค บริโภคออร์แกนิกส์ จะมีราคาสูงแต่หากการตัดสินใจอยู่บนพื้นฐานของการสร้างสุขภาพที่ดี และการคืนสิ่งแวดล้อมที่สมบูรณ์ให้กับธรรมชาติ ออร์แกนิกส์ จึงน่าจะเป็นคำตอบที่ลงตัว และคุ้มค่าสำหรับโลกใบนี้เป็นอย่างดี

ที่มา : SCOOP@NAEWNA.COM วันที่ 12/9/2010

2.3.2 พืชภัยจากสารเคมีการเกษตร

แม้ว่าขณะนี้เกษตรอินทรีย์เป็นแนวทางที่มีเสียงตอบรับมากและขยายวงกว้างขึ้นทั้งการผลิตและการบริโภค ด้วยวันนี้ผู้คนจำนวนมากหันมาให้ความสำคัญกับการรักษาสุขภาพ รักษาสิ่งแวดล้อม ใช้ทรัพยากรอย่างตระหนักในคุณค่ามากขึ้น และจำนวนผัก ผลไม้ปลอดสารพิษมีมากมายขึ้นก็ตาม แต่ในประเทศไทยเรานั้น การเจ็บป่วยของผู้คน และอัตราการเป็นโรคอันสืบเนื่องมาจากการบริโภคเกิดการสะสม อย่างโรคมะเร็ง ก็มีได้ลดน้อยลง ช้ำยังพบมากขึ้นแม้ในผู้คนที่อายุน้อย อีกทั้งสถิติการนำเข้าสารเคมีการเกษตรที่มีปริมาณเพิ่มขึ้นเกือบทุกปี ก็ยังเป็นคำถามว่าเรามีความเสี่ยงกับสารพิษในอาหารลดลงแล้วจริงๆหรือไม่

ตารางที่ 2.1 แสดงปริมาณการนำเข้าสารเคมีในประเทศไทย

ข้อมูลจากรายงานการสำรวจขององค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ พบว่าประเทศไทยมีเนื้อที่ทำการเกษตรมากเป็นอันดับที่ 48 ของโลกแต่ใช้ยาฆ่าแมลงมากเป็นอันดับ 5 ของโลก ใช้ยาฆ่าหญ้าเป็นอันดับ 4 ของโลก รวมถึงการสู่มตรวจฝักในท้องตลาดของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์เมื่อกลางปี 2553 ที่พบสารเคมีตกค้างในผัก และสารเคมีพิษอันตรายที่ทั่วโลกห้ามใช้ นับเป็นเรื่องที่ไม่น่ายินดีนัก สารเคมีเหล่านี้ไม่เพียงแต่เกษตรกรเท่านั้นที่จะได้รับอันตรายส่งผลกระทบต่อสุขภาพ เมื่อมีการใช้อย่างเข้มข้น และในปริมาณมาก จะปนเปื้อนอยู่ในดิน น้ำ และสะสมอยู่ในสัตว์เล็ก สัตว์ใหญ่ ในห่วงโซ่อาหาร ที่สุดสะสมอยู่ในคนเมื่อคนกินอาหารนั้นๆ แต่จะส่งผลกระทบต่อร่างกายอย่างไรนั้น ขึ้นอยู่กับชนิด และปริมาณของสารเคมีพิษเหล่านั้น ซึ่งการเกิดอาการจะขึ้นอยู่กับฤทธิ์ความรุนแรงของสารเคมีด้วย

ประเภทที่ออกฤทธิ์เฉียบพลัน	ก่อให้เกิดอาการ วิงเวียนศีรษะ ตาพลา คลื่นไส้ อาเจียน
ประเภทที่ออกฤทธิ์สะสม	ก่อให้เกิดเนื้องอก มะเร็ง เปลี่ยนแปลงตัวอ่อนในครรภ์แม่ เกิดความผิดปกติ พิการหรือภาวะแท้ง

ตารางที่ 2.2 อาการที่เกิดจากการรับสารเคมีเข้าสู่ร่างกาย

ขณะนี้ได้มีการเรียกร้องจากภาคประชาชนไปยังกระทรวงเกษตรฯ ให้ยกเลิกการใช้สารเคมีพิษอันตราย 4 ชนิด ได้แก่ คาร์โบฟูราน เมโทมิล ไดโครโตฟอส และอีพีเอ็น ที่หลายประเทศทั่วโลกห้ามใช้แต่ยังมีการใช้ในประเทศไทย สารเคมีพิษกลุ่มนี้ใช้กับพืช ผัก ผลไม้ หลายชนิดที่เราบริโภคในชีวิตประจำวัน เราลองมาดูพิษภัยของสารเหล่านี้ เพื่อเพิ่มความระมัดระวังในการเลือกบริโภคยิ่งขึ้น

ชื่อสารเคมี	วัตถุประสงค์ของการใช้	กลุ่มพืชที่ใช้	ความเป็นพิษของสารเคมี
คาร์โบฟูราน	กำจัดแมลงในวงกว้าง ทั้ง หนอนกอ หนอนเมลงวัน เพลี้ยแป้ง เพลี้ยกระโดดสีน้ำตาล ฯลฯ	ข้าว แตงโม ข้าวโพด มะพร้าว ถั่วเหลือง กาแฟ ถั่วฝักยาว แตงกวา ส้ม ฯลฯ	อาเจียน เสียการทรงตัว มองไม่ชัด เป็นสารก่อมะเร็งรุนแรง เซลล์ตับแบ่งตัวผิดปกติ กระตุ้นให้เกิดเนื้องอก กลายพันธุ์ อสุจิตาย ทำลายเอนไซม์ที่เยื่อหุ้มสมอง
เมโทมิล	กำจัดแมลงหลายประเภท เช่น แมลงปากกัด ปากดูด เพลี้ย และหนอนชนิดต่างๆ	องุ่น ลำไย สตรอเบอร์รี่ ส้มเขียวหวาน หอม มะเขือ กะหล่ำปลี หัวเทศ ฯลฯ	คลื่นไส้ อาเจียน ท้องเสีย ชัก พิษต่อหัวใจ ฮอร์โมนเพศชายลดลง ทำลายท่อในลูกอัณฑะ ทำลายดีเอ็นเอ ทำให้โครโมโซมผิดปกติ เป็นพิษต่อม้าม
ไดโครโตฟอส	กำจัดแมลงประเภทปากดูด เจาะ หรือกัดในพืชผักผลไม้	ข้าว กาแฟ ถั่วฝักยาว ผักกาดหัว อ้อย คื่นห้าน้ำ ถั่วเหลือง ถั่วลิสง ฯลฯ	พิษต่อยีน กลายพันธุ์ เกิดเนื้องอก ก่อมะเร็ง พิษต่อไต พิษเรื้อรังต่อระบบประสาท ทำลายระบบประสาทส่วนกลาง เจ็บเหมือนเข็มแทง มือเท้าอ่อนล้า
อีพีเอ็น	ใช้เป็นห้วยาและผสมกับสารเคมีเกษตรชนิดอื่นๆ ในการเพาะปลูก เพื่อกำจัดแมลงหลายชนิด เช่น หนอนเจาะสมอฝ้าย หนอนกอข้าว แมลงดำหนาม	ข้าว ข้าวโพด พืชตระกูลแตง ไม้ผล ไม้ดอกไม้ประดับ	ท้องเสีย แน่นหน้าอก มองไม่ชัด สูญเสียการทรงตัว ไอ ปอดบวม หยุดการหายใจ ทำลายระบบประสาท ไขสันหลังผิดปกติ น้ำหนักสมอลดลง

ตารางที่ 2.3 แสดงพิษจากสารเคมี อันตราย 4 ชนิด

อาจจะเป็นเรื่องน่าเศร้าอยู่บ้างเมื่อพื้นที่เกษตรกรรมของเรายังมีการใช้สารเคมีและปนเปื้อนอยู่ในอาหารเป็นจำนวนมาก และได้แต่รอความหวังว่าสารเคมีเหล่านี้จะหมดไปจากแปลงเกษตรบ้านเรา เราควรจะรอต่อไปหรือผู้บริโภคอย่างเราก็มีส่วนร่วมได้ ด้วยการเผยแพร่พิษภัยของสารเคมีที่อาจตกค้างปนเปื้อนในอาหารในคนรอบข้างของเราได้รับรู้ และสนับสนุนผลิตภัณฑ์เกษตรอินทรีย์ เพื่อกระตุ้นให้เกิดการขยายตัวเพิ่มขึ้นในกลุ่มผู้ผลิต และเราจะมีอาหารที่มีความเสี่ยงน้อยต่อสารเคมีตกค้าง

ที่มา <http://www.greennet.or.th>

2.2.3.ผลกระทบของสารเคมีที่มีต่อสุขภาพ

(ศักดิ์ดา ศรีนิเวศน์ : ส่วนบริหารศัตรูพืช สำนักพัฒนาคุณภาพสินค้าเกษตร กรมส่งเสริมการเกษตร) ได้เรียบเรียงไว้ว่า ปัจจัยที่ทำให้สารเคมีมีผลกระทบต่อสุขภาพของคน จากการศึกษาของ Dr. Helen Marphy ผู้เชี่ยวชาญทางด้านพิษวิทยา จากโครงการ Community IPM จาก FAO ประเทศอินโดนีเซีย พบว่าปัจจัยที่มีความเสี่ยงของสุขภาพของคนอันดับต้นๆ คือ

1. เกษตรกรใช้สารเคมีชนิดที่องค์การ WHO จำแนกไว้ในกลุ่ม 1a และ 1b คือ ที่มีพิษร้ายแรงยิ่ง (Extremely toxic) และมีพิษร้ายแรงมาก (Very Highly toxic) ตามลำดับ ซึ่งมีความเสี่ยงสูงทำให้เกิดการเจ็บป่วยแก่เกษตรกร ซึ่งใช้สารพิษ โดยเฉพาะสารทั้งสองกลุ่มดังกล่าว
2. การผสมสารเคมีหลายชนิดติดพันในครั้งเดียว ซึ่งเป็นลักษณะที่ทำให้เกิดความเข้มข้นสูง เกิดการแปรสภาพโครงสร้างของสารเคมี เมื่อเกิดการเจ็บป่วยแพทย์ไม่สามารถรักษาคนไข้ได้เนื่องจากไม่มียารักษาโดยตรงทำให้คนไข้มีโอกาสเสียชีวิตสูง
3. ความถี่ของการฉีดพ่นสารเคมี ซึ่งหมายถึงจำนวนครั้งที่เกษตรกรฉีดพ่น เมื่อฉีดพ่นบ่อยโอกาสที่จะสัมผัสสารเคมีก็เป็นไปตามจำนวนครั้งที่ฉีดพ่น ทำให้ผู้ฉีดพ่นได้รับสารเคมีในปริมาณที่มาก และสะสมในร่างกายและผลผลิต
4. การสัมผัสสารเคมีของร่างกายผู้ฉีดพ่น บริเวณผิวหนังเป็นพื้นที่มากที่สุดของร่างกาย หากผู้ฉีดพ่นสารเคมีไม่มีการป้องกัน หรือเสื้อผ้าที่เปื้อนสารเคมี และโดยเฉพาะบริเวณที่มือและขาของผู้ฉีดพ่น ทำให้มีความเสี่ยงสูง ทั้งนี้เพราะสารเคมีป้องกันและกำจัดศัตรูพืชถูกผลิตมาให้ทำลายแมลงโดยการ ทะลุ ทะลวง หรือดูดซึมเข้าทางผิวหนังของแมลง รวมทั้งให้แมลงกินแล้วตาย ดังนั้น ผิวหนังของคนที่มีความอ่อนนุ่มกว่าผิวหนังของแมลงง่ายต่อการดูดซึมเข้าไปทาง ต่อมเหงื่อ นอกเหนือจากการสูดละอองเข้าทางจมูกโดยตรง จึงทำให้มีความเสี่ยงอันตรายมากกว่าแมลงมากมาย
5. พฤติกรรมการเก็บสารเคมี และทำลายภาชนะบรรจุไม่ถูกต้อง ทำให้อันตรายต่อผู้อยู่อาศัย โดยเฉพาะเด็กๆ และสัตว์เลี้ยง

สารเคมีมีหลายประเภทสามารถแบ่งออกเป็นกลุ่มใหญ่ ๆ ตามผลที่มีต่อร่างกายของมนุษย์ดังนี้

1. ออแกนโนฟอสเฟส (OP) มีผลต่อระบบประสาท ซึ่งส่งผลต่อร่างกายในระยะยาว
2. คาร์บาเมต (C) มีผลต่อระบบประสาทในระยะสั้น
3. ออการโนคลอรีน (OC) มีผลต่อระบบประสาทส่วนกลางในระยะยาว

4. ไพรีทรอยด์ (PY) สร้างความระคายเคืองต่อร่างกายภายนอก
5. ไธโอคาร์บาเมต (TC) สร้างความระคายเคืองต่อร่างกายภายนอก เช่น ตา และผิวหนัง
6. พาราควอต (P) เป็นสารกำจัดวัชพืช สร้างความระคายเคืองต่อผิวหนัง แต่หากเข้าสู่ระบบการไหลเวียนของโลหิต ผ่านทางผิวหนังหรือบาดแผล จะส่งผลกระทบต่อการทำงานของอวัยวะสำคัญภายในร่างกาย เช่น ตับ และไต

ออร์แกนโนฟอสเฟต (Organophosphates: OP) ส่งผลกระทบต่อการทำงานของระบบประสาท เนื่องจากสารเคมีตัวนี้เมื่อเข้าไปสู่ร่างกาย จะติดเกาะอยู่กับเอนไซม์ในร่างกายที่ชื่อ ACHE-acetylcholinesterase ที่ทำหน้าที่ปิดสะพานการเชื่อมต่อระหว่างระบบประสาทกับอวัยวะต่าง ๆ ภายในร่างกาย เมื่อเอนไซม์ ACHE ไม่สามารถปิดสะพานเชื่อมจากระบบประสาทกับอวัยวะในร่างกายได้ ก็ทำให้เกิดการทำงานมากกว่าปกติ อวัยวะเหล่านั้น เช่น กล้ามเนื้อที่ทำงานมากเกินไป ทำให้ขาสั่นตลอดเวลา หรือน้ำลาย น้ำตา หรือเหงื่อที่ออกมากผิดปกติ จากการทำงานมากเกินไปของต่อมเหล่านี้ ซึ่งอาจเกิดขึ้นในช่วง 30 นาทีหลังรับสารเคมีและอาจมีผลต่อเนื่องถึง 24 ชั่วโมง ซึ่งในตารางต่อไปนี้จะป็นรายละเอียดของอาการต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจากสารเคมีกลุ่มนี้

ระบบประสาทส่วนกลาง	เหนื่อยง่าย , เวียนศีรษะ , ปวดศีรษะ , มือสั่น , เดินโซเซ , ชัก , หมดสติ , ช็อก
ผลต่อการทำงานมากเกินไปของกล้ามเนื้อ	กล้ามเนื้ออ่อนล้า , ตะคริว , หนัตากระตุก
ผลจากการทำงานมากเกินไปของต่อมต่าง ๆ ในร่างกาย	ต่อมน้ำลาย น้ำลายออกมากเกินไป , ต่อมน้ำตา น้ำตาไหลมาก , ต่อมน้ำตา น้ำตาไหลมาก
ผลจากการถูกกระตุ้นมากเกินไปในอวัยวะส่วนอื่น ๆ	ตาพร่ามัว , ท้องร่วง , ปวดเกร็งที่กระเพาะอาหาร , แน่นหน้าอก , คลื่นไส้ , หายใจขัด , อาเจียน , ไอ , น้ำมูกไหล

คาร์บาเมต (Carbamates : C) มีผลกระทบทำนองเดียวกับออร์แกนโนฟอสเฟต คือ หยุดการทำงานของเอนไซม์ ACHE-acetylcholinesterase และทำให้ร่างกายถูกกระตุ้นให้ทำงานมากเกินไป อาการเกิดขึ้นเร็วกว่า (ตั้งแต่ 15 นาที หลังรับสารเคมี) แต่ก็ต่อเนื่องอยู่ราว 3 ชั่วโมง อาการโดยทั่วๆ ไปก็เหมือนกัน แต่อาจพบอาการต่อไปนี้บ่อยกว่า คือ เกร็ง, ชัก, หมดสติ, ช็อก

ออร์แกนโนคลอรีน (Organochlorines : OC) มีผลต่อระบบประสาทส่วนกลาง โดยที่เซลล์ไขมันในร่างกายจะดูดซับสารเคมีชนิดนี้ไว้ ทำให้การตกค้างในร่างกายอยู่ในระยะยาวกว่า และที่สำคัญจะมีผลต่อความเป็นพิษในน้ำนมของผู้ที่เป็นแม่ ผลเกิดขึ้นตั้งแต่ 1 ชั่วโมง หลังรับสารเคมีและอาจต่อเนื่องถึง 48 ชั่วโมง สารในกลุ่มนี้บางตัว เช่น เอ็นโดรซัลเฟน สามารถถูกดูดซึมเข้าสู่ร่างกายได้ง่ายและรวดเร็ว โดยผ่านทางผิวหนัง อย่างไรก็ตาม เซลล์ประสาทที่กระตุ้นการทำงานของต่อมต่าง ๆ ไม่ได้รับผลกระทบ ดังนั้นเราจึงไม่พบอาการบางอย่างต่อไปนี้ คือ น้ำลายไหลมาก, น้ำตาไหลมาก, เหงื่อออกมาก, หนัตากระตุก แต่อาการต่อไปนี้สามารถพบได้ เพราะเป็นผลมาจากผลกระทบต่อการการทำงานของระบบประสาทส่วนกลาง คือ กล้ามเนื้ออ่อนล้า, เกร็ง, ชัก, เวียนศีรษะ, อาเจียน, ปวดศีรษะ, มือสั่น, มือชา, เดินโซเซ, คลื่นไส้, หงุดหงิด / กระวนกระวาย, หมดสติ

มีการศึกษาพบว่า สารเคมีกลุ่มนี้จะสะสมอยู่ในบริเวณที่เป็นไขมันของร่างกายเป็นสารก่อมะเร็ง มีผลต่อต่อมต่างๆ ในร่างกาย ทำให้เกิดการสับสนทางเพศในหญิงมีครรภ์ ลูกที่เกิดอาจมีความผิดปกติทางเพศหรือเปื่อยแบนเพศได้

ไพรีธรอยด์ (Pyrethroids : PY) สร้างความระคายเคืองต่อตา ผิวหนังและทางเดินหายใจ อาการมีผลอยู่ระหว่าง 1-2 ชั่วโมง ซึ่งจะปรากฏอาการต่างๆ ดังต่อไปนี้

รับสารเคมีในภาวะปกติ	- ชา ,เจ็บคอ ,หายใจถี่ ,แสบจมูก ,คอแห้ง ,คัน
หากเข้าสู่ระบบการย่อยอาหาร	- หมดสติ / ช็อก ,เกร็ง, ชัก
หากรับสารในปริมาณสูง	- อาเจียน ,หนังตากระตุก ,ท้องร่วง ,เดินโซเซ ,น้ำลายไหลผิดปกติ,หงุดหงิด

ไธโอคาร์บาเมต (Thiocarbamates : TC) ส่งผลลักษณะเดียวกันกับไพรีธรอยด์ กล่าวคือ สร้างความระคายเคืองต่อผิวหนังตา และระบบการหายใจ ซึ่งอาการจะปรากฏทันที เมื่อรับสารเคมี

ระบบการหายใจ	- คอแห้ง ,แสบจมูก ,เจ็บคอ ,ไอ
ตา	เคืองตา ,ตาแดง
ผิวหนัง	คัน, ผิวหนังตลอกสะเก็ด, ตุ่มขาวบนผิวหนัง ,ผื่นแดง

พาราควอต (Paraquat : P) เป็นพิษอย่างมากต่อผิวหนังและเยื่อบุ (Mucous Membranes) ซึ่งอยู่ในปาก จมูกและตา อย่างไรก็ตาม โมเลกุลของพาราควอตมีขนาดใหญ่เกินไปที่จะซึมเข้าร่างกายทางผิวหนัง แต่หากร่างกายมีบาดแผล พาราควอตจะเข้าสู่ร่างกายทางเส้นเลือดและส่งผลอย่างรุนแรงต่อการทำงานของอวัยวะภายใน เช่น ปอด ไต ซึ่งหากเข้าสู่ร่างกายโดยตรงทางปาก ทำให้เกิดอาการร้ายของอวัยวะสำคัญ เช่น ไต ปอด ได้ พบว่าเกษตรกรบางรายเลืบท่อมือหลุด เนื่องจากการสัมผัสกับสารพาราควอตโดยตรง ห้ามทำให้ผู้รับสารพาราควอตอาเจียนเด็ดขาด

ผิวหนัง	- แห้ง, แดง,พุพอง ,ผื่นแดง ,แผลมีหนอง
เล็บ	เล็บซีด ,เล็บหลุด ,หักง่าย
ระบบทางเดินหายใจ	ไอ ,เจ็บคอ ,เลือดกำเดาไหล
ตา	เยื่อตาอักเสบ (ระคายเคือง) ตาบอด
ระบบทางเดินอาหาร	ตับวาย ,หยุดการหายใจ ,ไตวาย

2.3.4 (9 เหตุผลในการเลือกบริโภคอาหารออร์แกนิก)

1) **ปลอดภัย(กว่า) จากสารเคมีการเกษตร** อาหารออร์แกนิก ผลิตจากระบบการผลิตเกษตรอินทรีย์ (ซึ่งอาจมีการรับรองมาตรฐานหรือไม่ก็ได้) ซึ่งปฏิเสธการใช้สารเคมีการเกษตรที่อาจเป็นอันตราย ทั้งยาฆ่าแมลง สารป้องกันเชื้อรา ยาฆ่าหญ้า หรือแม้แต่ปุ๋ยเคมี นอกจากนี้ เกษตรกรยังต้องมีการป้องกันการปนเปื้อนของสารเคมีการเกษตรจากแปลงข้างเคียงด้วย (ซึ่งแม้ว่าอาจจะไม่สามารถป้องกันได้ 100%) ทำให้ผลผลิตเกษตรอินทรีย์มีสารเคมีการเกษตรตกค้างปนเปื้อนต่ำกว่า

2) **ปลอดภัยจากยาปฏิชีวนะและฮอร์โมน** สัตว์ที่เลี้ยงในระบบเกษตรอินทรีย์จะไม่มีการใช้ยาปฏิชีวนะหรือฮอร์โมนเร่งการเจริญเติบโต รวมทั้งอาหารที่ใช้ในการเลี้ยงก็ต้องเป็นอาหารสัตว์ออร์แกนิก ที่ผลิตจากระบบการผลิตเกษตรอินทรีย์ โดยไม่มีการใส่สารปรุงแต่งที่ต้องห้าม เช่น สารกันบูด สีผสมอาหารที่เป็นสังเคราะห์ ทำให้ผลผลิตต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นเนื้อสัตว์ นม หรือไข่ ไม่มีสารสังเคราะห์ที่อาจเป็นอันตรายต่อการบริโภค

3) **ปลอดภัยจากสารปรุงแต่งอาหาร** ในการผลิตอาหารแปรรูปออร์แกนิก มีข้อกำหนดไม่ให้มีการใช้สารเคมีสังเคราะห์ต่างๆ ที่อาจเป็นอันตรายต่อผู้บริโภค ไม่ว่าจะเป็นสารกันบูด สารให้สี สารแต่งกลิ่นและรส รวมทั้งกรรมวิธีแปรรูปจะต้องไม่ใช้วิธีการที่อาจเป็นอันตรายต่อผู้บริโภค เช่น การฉายรังสี การหมักโดยใช้สารเร่ง การพอกสีให้ขาว

4) **เลี้ยงสัตว์อย่างมีจริยธรรม** ในระบบเกษตรอินทรีย์ การเลี้ยงสัตว์ (ทั้งปศุสัตว์ สัตว์ปีก และสัตว์น้ำ) จะให้ความสำคัญกับสวัสดิภาพและสวัสดิการของสัตว์ เคารพลักษณะทางธรรมชาติของสัตว์ที่เลี้ยง ไม่มีการกักขังสัตว์ให้อยู่กันอย่างแออัดมาก ไม่กุดอวัยวะหรือทำการทรมานสัตว์ ไม่เร่งการเจริญเติบโตด้วยวิธีการต่างๆ และดูแลสุขภาพความเป็นอยู่ของสัตว์โดยพิจารณาจากธรรมชาติของสัตว์ ทำให้สัตว์มีสุขภาพอนามัยที่ดีเติบโตอย่างธรรมชาติ และความเป็นอยู่ที่สมควรแก่สภาพ

5) **มีวิตามินและคุณค่าทางโภชนาการดีกว่า** จากการเพาะปลูกและการเลี้ยงสัตว์ที่เป็นธรรมชาติและเอาใจใส่นี้ ทำให้ผลผลิตที่ได้มีคุณภาพที่ดี มีวิตามินและสารต่างๆ ที่เป็นประโยชน์ทางโภชนาการและต่อสุขภาพสูงกว่า เช่น สารโอมาก้า กรดอะมิโน สารต่อต้านอนุมูลอิสระ เป็นต้น นอกจากนี้ อาหารออร์แกนิกยังมีรสชาติที่ดีกว่า เป็นธรรมชาติมากกว่าอาหารที่ผลิตจากระบบเกษตรทั่วไป ที่มีการใช้สารต่างๆ ในการเร่งการเจริญเติบโต หรือแม้แต่ในการแปรรูป อาหารออร์แกนิกก็จะผ่านการแปรรูปที่น้อยกว่า เพื่อให้คงคุณค่าทางโภชนาการเอาไว้ให้ได้มากที่สุด

6) **อนุรักษ์ดินและน้ำ** หลักการสำคัญประการหนึ่งของเกษตรอินทรีย์ก็คือ การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะในเรื่องของดินและน้ำ เกษตรกรที่ทำเกษตรอินทรีย์จะต้องปรับปรุงบำรุงดินด้วยวิธีการต่างๆ เช่น การใช้ปุ๋ยอินทรีย์ การไม่เผาตอซัง การป้องกันการชะล้างหน้าดิน (ในกรณีที่เป็นพื้นที่ลาดเอียง) การป้องกันไม่ให้เกิดปัญหาดินเค็ม (จากการจัดการเพาะปลูกที่ไม่เหมาะสม) ทำให้ทรัพยากรดินได้รับการอนุรักษ์และฟื้นฟู หรือในกรณีของทรัพยากรน้ำก็เช่นกัน เกษตรกรที่ทำเกษตรอินทรีย์จะต้องใช้น้ำอย่างประหยัด ไม่ใช้น้ำฟุ่มเฟือยเกินจำเป็น และต้องระมัดระวังไม่ให้น้ำที่อยู่ใต้ดิน หรือบริเวณใกล้เคียงปนเปื้อน หรือเสื่อมโทรมลง

7) **หลากหลายทางชีวภาพ** เนื่องจากการไม่ใช้สารเคมีการเกษตร ฟาร์มเกษตรอินทรีย์จึงมีพืชสัตว์ต่างๆ หลากหลายชนิดมากกว่า (ความหลากหลายทางชีวภาพสูง) ไม่ว่าจะเป็นพืชพรรณพื้นบ้าน ที่เป็นทั้งอาหาร ยา และไม้ใช้สอย หรือสัตว์ต่างๆ ทั้งที่อยู่ใต้ดินและบนดิน หรือตามต้นไม้ต่างๆ (เช่น ไล่เตียน นก ปลา แมลง) แม้ว่าส่วนหนึ่งของสิ่งมีชีวิตเหล่านี้อาจเป็นศัตรูพืช แต่ก็มีสัตว์ที่เป็นประโยชน์ที่คอยควบคุมแมลง

ศัตรูพืชอยู่อย่างหลากหลายด้วย (เช่น แมงมุม กิ้งก่า กบ) ความหลากหลายทางชีวภาพนี้ทำให้ฟาร์มเกษตรอินทรีย์มีเสถียรภาพจากการรบกวนของโรคและแมลงศัตรูพืช เพราะธรรมชาติควบคุมกันเอง

8) ลดโลกร้อน การผลิต ขนส่ง และการใช้สารเคมีเกษตร (โดยเฉพาะอย่างยิ่งปุ๋ยเคมี) ทำให้เกิดการปล่อยก๊าซเรือนกระจก ที่เป็นสาเหตุของโลกร้อน ระบบเกษตรอินทรีย์ปฏิเสธการใช้สารเคมีเหล่านี้ จึงมีการปล่อยก๊าซเรือนกระจกต่ำกว่า นอกจากนี้ วิธีการจัดการฟาร์มของเกษตรอินทรีย์ก็ทำให้มีการปล่อยก๊าซเรือนกระจกลดลงอีกด้วย (เช่น การใช้จุลินทรีย์ที่ใช้อากาศในการย่อยอินทรีย์วัตถุ หรือการใช้อาหารหยาบในการเลี้ยงสัตว์) และที่สำคัญก็คือ ฟาร์มเกษตรอินทรีย์ยังช่วยตรึงและเก็บกักคาร์บอน (ในรูปของอินทรีย์วัตถุใต้ดินและบนดิน รวมทั้งในชีวมวลต่างๆ) ซึ่งทำให้มีก๊าซเรือนกระจกลดลง

9) ดีต่อเกษตรกร เพราะราคายุติธรรม เกษตรกรที่ผลิตอาหารออร์แกนิกจะได้รับการประกันราคาผลผลิต ซึ่งราคาประกันนี้พิจารณาจากต้นทุนในการผลิตต่างๆ ที่รวมถึงค่าตอบแทนที่เป็นธรรมต่อเกษตรกร ราคาผลผลิตที่ยุติธรรมนี้ทำให้เกษตรกรมีรายได้ที่ดีขึ้น ช่วยลดปัญหาความเหลื่อมล้ำในสังคม เมื่อเปรียบเทียบกับระบบการเกษตรทั่วไป ที่เกษตรกรขายผลผลิตได้ในราคาที่ต่ำ เกิดปัญหาหนี้สิน และจมอยู่ในวัฏจักรของความยากจน สำหรับผู้บริโภค อาหารออร์แกนิกมีราคาที่ยุติธรรม เพราะเป็นอาหารที่ปลอดภัย มีคุณภาพสูง ดีต่อสิ่งแวดล้อม และสังคม (ที่มา <http://www.greennet.or.th>)

2.3.5 การรับรองสินค้าเกษตรในประเทศไทย

ความตื่นตัวในเรื่องความปลอดภัยด้านอาหารในประเทศไทยเกิดขึ้นมานานพอควร นับย้อนหลังไปนานกว่า 30 ปี โดยความตื่นตัวดังกล่าวเกิดขึ้นก่อนในหมู่ผู้บริโภค ที่สนใจในเรื่องการบริโภคอาหารธรรมชาติและเป็นห่วงใยเกี่ยวกับผลกระทบต่อสุขภาพจากการบริโภคอาหารที่มีสารเคมีเกษตรตกค้างและปนเปื้อนอยู่มาก ประกอบกับปัญหาผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมจากการใช้สารเคมีเกษตรโดยขาดความรับผิดชอบ และขาดการควบคุมดูแล ทำให้มีการผลักดันให้มีการพัฒนามาตรฐานการผลิต-การแปรรูปสำหรับสินค้าอาหารออกมามากมาย ทั้งโดยหน่วยงานภาครัฐและเอกชน

โดยภาพรวมแล้ว การมีระบบมาตรฐานและการตรวจรับรองสำหรับระบบเกษตรต่างๆ ในประเทศไทยน่าจะเป็นผลดีต่อผู้ผลิต เพราะอย่างน้อยก็ทำให้เกิดความแตกต่างของผลผลิต ซึ่งช่วยสร้างโอกาสทางการตลาดใหม่เพิ่มขึ้น แต่สำหรับผู้บริโภคแล้ว การมีมาตรฐานและตรารับรองหลากหลายทำให้เกิดความสับสน เพราะผู้บริโภคไม่สามารถที่จะเข้าใจถึงรายละเอียดมาตรฐานทางเทคนิค (ซึ่งที่จริงแล้ว แม้นักวิชาการและเจ้าหน้าที่ราชการเองก็ยังไม่เข้าใจและสับสนในมาตรฐาน ต่างๆ)

ในประเทศไทย สามารถแบ่งการรับรองมาตรฐานอาหารและสินค้าเกษตรได้เป็น 2 กลุ่ม คือ (ก) เกษตรอินทรีย์-เกษตรยั่งยืน ที่เน้นในเรื่องการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และ (ข) อาหารปลอดภัย ที่เน้นในเรื่องความปลอดภัยต่อผู้บริโภค ดังนี้

ประเภท	ตัวอย่างมาตรฐาน	ปุ๋ยเคมี	สารเคมีกำจัดศัตรูพืช	สารเคมีกำจัดวัชพืช
- เกษตรอินทรีย์ - เกษตรยั่งยืน	- เกษตรอินทรีย์ - เกษตรธรรมชาติ - กลไกกรรมไร้สารพิษ	ไม่อนุญาตให้ใช้	ไม่อนุญาตให้ใช้	ไม่อนุญาตให้ใช้

อาหารปลอดภัย	- ปลอดภัยจากสารพิษ - เกษตรดีที่เหมาะสม	อนุญาตให้ใช้	อนุญาตให้ใช้	อนุญาตให้ใช้
--------------	---	--------------	--------------	--------------

ตารางที่ 2.4 การรับรองมาตรฐานอาหารและสินค้าเกษตร

2.3.6 เกษตรปลอดสารพิษ ปลอดภัยจริงหรือ

หลายคนคงเห็นด้วยกับสำนวนที่ว่า การไม่มีโรค คือ ลาภอันประเสริฐ แม้ว่าวันนี้เราจะมีวิวัฒนาการทางการแพทย์ที่ทันสมัย ช่วยให้ผู้คนมีชีวิตยืนยาวขึ้น แต่การเจ็บป่วยจากโรคอันมีสาเหตุสืบเนื่องมาจากพฤติกรรมและการบริโภคก็มีได้น้อยลง ปัจจุบันผู้คนทั่วโลก รวมทั้งบ้านเราให้ความสำคัญมากขึ้นกับการดูแลสุขภาพสุขภาพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับอาหารการกิน กระแสของอาหารปลอดภัย ปลอดสารพิษ ปลอดสารเคมี อาหารจากวิถีธรรมชาติ เริ่มเป็นที่ได้รับความนิยมและสนับสนุนมากขึ้น อย่างยิ่งในกลุ่มของผู้รักสุขภาพ ผู้ใส่ใจสิ่งแวดล้อม ผู้ป่วยและผู้สูงวัย ทำให้ตลาดของอาหารปลอดสารทุกวันนี้เริ่มคึกคัก ในซูเปอร์มาร์เก็ต ร้านสุขภาพบางแห่ง หรือตลาดสดทั่วไป เราจะพบผัก ที่ติดป้ายหรือในบรรจุภัณฑ์ที่บอกว่า ปลอดสารพิษ อนามัย หรือออร์แกนิก ความหลากหลายเหล่านี้ก่อให้เกิดความสับสนในผู้บริโภคเป็นอย่างมาก และส่วนใหญ่ไม่เข้าใจว่าผลผลิตเหล่านี้มีความแตกต่างกันอย่างไร และด้วยปริมาณของผักปลอดสารที่มีอยู่มากมายขณะนี้ ทำให้ผู้บริโภควางใจในคำว่า ‘ปลอดสาร’ นั้นคงจะปลอดภัย

การเปรียบเทียบการใช้สารเคมีในกระบวนการผลิตผักสดในระบบต่างๆ อาจช่วยให้เข้าใจคำต่างๆ ที่พบบนผลิตภัณฑ์ผักได้ดียิ่งขึ้น

สารเคมี	ระบบการผลิต			
	ผักออร์แกนิก	ผักปลอดสารพิษ	ผักไฮโดรโปนิก	ผักอนามัย
ปุ๋ยเคมี	X	✓	✓	✓
ยาฆ่าแมลง	X	X	X	✓
ยาปราบวัชพืช	X	X	X	✓
ฮอร์โมน	X	✓	✓	✓

ตารางที่ 2.5 การเปรียบเทียบการใช้สารเคมีในกระบวนการผลิตผักสดในระบบต่างๆ

ข้อมูลจากตาราง เราจะเห็นว่าในระบบการผลิตผักปลอดสารพิษ ผักไฮโดรโปนิก และผักอนามัย ยังอนุญาตให้ใช้สารเคมีบางชนิดได้ แล้วอย่างไรจึงได้ชื่อว่า ‘ปลอดสาร’ ในประกาศกระทรวงสาธารณสุข ฉบับที่ 163 พ.ศ. 2538 ลงวันที่ 28 เมษายน 2538 เรื่อง อาหารที่มีสารพิษตกค้าง ให้ความหมายไว้ว่า ผักปลอดภัยจากสารพิษ หมายถึง ผลผลิตพืชผักที่ไม่มีสารเคมีป้องกันและกำจัดศัตรูพืชตกค้างอยู่ หรือมีตกค้างอยู่ไม่เกินระดับมาตรฐานที่กระทรวงสาธารณสุขกำหนดไว้ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์เปิดเผยข้อมูลการสุ่มตรวจ

สารเคมีตกค้างในผักสดตามท้องตลาดและซูเปอร์มาร์เก็ต รวมถึงผักที่ได้รับการรับรองว่าเป็นผักปลอดภัย จากหลายแห่ง พบว่าจากการสุ่มตรวจเมื่อตอนกลางปี 2553 ในผัก 50 ชนิด (จากบทความผักปลอดสาร..อันตรายกว่า คม ชัด ลึก 17 สิงหาคม 2554) ดังนี้

ภาพที่ 2.5 ข้อมูลการสุ่มตรวจสารเคมีตกค้างในผักสดตามท้องตลาดและซูเปอร์มาร์เก็ต (กลางปี 2553)

ซึ่งใน 50 ชนิดที่สุ่มตรวจ พบ 8 ชนิด มีสารเคมีตกค้างมากที่สุดได้แก่ พริกขี้หนู กระเทียม กวางตุ้ง ถั่วฝักยาว มะเขือเทศ มะเขือเปราะ ผักชี กระหล่ำปลี และแตงกวาและจากการตรวจผัก 39 ตัวอย่าง พบพิษอันตรายตกค้าง ได้แก่

- สารไดโคโตฟอส	7	ตัวอย่าง
- สารอีพีเอ็น(EPN)	4	ตัวอย่าง
- สารเมโทมิล	1	ตัวอย่าง
- สารคาร์โบฟูราท	1	ตัวอย่าง

ซึ่งสารทั้ง 4 ชนิด เป็นสารเคมีพิษอันตรายที่ต่างประเทศห้ามใช้ หากคำว่า ‘ปลอดภัย’ หรือปลอดภัยจากสารพิษ ที่ปรากฏบนบรรจุภัณฑ์ผัก เกิดขึ้นบนฐานการปฏิบัติตามหลักการโดยความหมาย หรือผ่านระบบการตรวจสอบน่าเชื่อถือ คงไม่น่าหนักใจนัก แต่จากข้อมูลข้างต้น พบว่าเรายังมีความเสี่ยงสูงต่อการได้รับสารพิษตกค้างในผักที่ซื้อในตลาดหรือซูเปอร์มาร์เก็ต ซึ่งแม้แต่ในบรรจุภัณฑ์ที่มีฉลากรับรองความปลอดภัยก็ตาม อาจเป็นไปได้ว่ารูปแบบการปลูกเพื่อการค้า ต้องมีผลผลิตเพื่อป้อนสู่ตลาด และสารเคมีพิษตกค้างเหล่านี้เกิดจาก

- การเก็บเกี่ยวผลผลิต ก่อนระยะเก็บเกี่ยว หลังจากการใช้สารพิษกำจัดแมลงทำให้สารพิษยังสลายตัวไม่หมด
- การใช้สารพิษกำจัดแมลงในปริมาณมากเกินไปจนเกิดความจำเป็นหรือใช้ร่วมกันหลายชนิด
- พื้นที่เพาะปลูกที่ใช้สารเคมี มีสารพิษตกค้างอยู่ในดินและน้ำ ซึ่งจะสะสมอยู่ในผักผลไม้ที่ปลูก

อย่างไรก็ดี หากเรายังพอใจและหลีกเลี่ยงไม่ได้กับการบริโภคผักที่ปลูกในระบบเพื่อการค้า และเราเองไม่สามารถมองเห็นสารพิษเหล่านี้ได้ด้วยตาเปล่าขณะที่เลือกซื้อ เราจึงไม่ควรประมาทในความเสี่ยงต่อการได้รับสารเคมีพิษตกค้าง ก่อนการบริโภคควรล้างผักเหล่านั้นในสะอาด หรือแช่ในน้ำไว้สัก 10 นาที จะเติมเกลือ ด่างทับทิม โซเดียมไบคาร์บอเนต น้ำปูนใส น้ำส้มสายชู แล้วล้างออกอีกครั้ง อาจช่วยลดปริมาณสารพิษตกค้างในผักได้บ้าง หรือเลือกรับประทานผักตามฤดูกาล ก็นับเป็นอีกหนทางหนึ่ง

ที่มา <http://www.greennet.or.th>

(อภิชาติ ศรีสอาด จากหนังสือ เกษตรอินทรีย์ ชุดอาหารปลอดภัย) จากรายงานการสำรวจขององค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติเมื่อปี พ.ศ. 2543 พบว่าประเทศไทยมีเนื้อที่ทำการเกษตรอันดับที่ 48 ของโลก แต่ใช้ยาฆ่าแมลงอันดับ 5 ของโลก ใช้ยาฆ่าหญ้าอันดับ 4 ของโลก ใช้ฮอร์โมนอันดับที่ 4 ของโลก ประเทศไทยนำเข้าสารเคมีสังเคราะห์ทางการเกษตรเป็นเงินปีละกว่า 3 หมื่นล้านบาท เกษตรกรต้องซื้อ

ปัจจัยการผลิตที่เป็นสารเคมีสังเคราะห์เพื่อใช้ในการเพาะปลูก ซึ่งเป็นต้นทุนการผลิตทางตรงที่เกษตรกรต้องแบกรับ ส่งผลให้ต้องมีการลงทุนต่อไร่สูงและต้องใช้เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ขณะที่ราคาผลผลิตไม่ได้ปรับตัวสูงขึ้นตามสัดส่วนของต้นทุนที่สูงขึ้น ส่งผลให้เกษตรกรขาดทุนเรื้อรัง มีหนี้สินล้นพ้นตัว ดังนั้น เกษตรอินทรีย์จะเป็นหนทางของการแก้ปัญหาเหล่านี้ได้

สรุปความสำคัญของบทความเกษตรอินทรีย์กับสุขภาพ และพิชภัยจากสารเคมี คือ เป็นข้อมูลที่ใช้อ้างอิงสถานการณ์และเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริง จากการตื่นตัวของกลุ่มคนที่รักสุขภาพและหันมาให้ความสำคัญในเรื่องอาหารที่ผ่านการผลิตจากระบบอินทรีย์ การขยายตัวของการทำเกษตรอินทรีย์ในประเทศไทยและต่างประเทศ ตลอดจนยกตัวอย่างบุคคลที่ทำเกษตรอินทรีย์แล้วประสบผลสำเร็จในประเทศไทย ที่ได้สะท้อนถึงผลดีต่อการทำเกษตรอินทรีย์ในด้านต่างๆ จากเนื้อหาเหล่านี้จะช่วยให้มีวิสัยทัศน์กว้างไกลในการทำงานมากขึ้น ส่วนบทความพิชภัยจากสารเคมีการเกษตร จะเป็นตัวอธิบายสถิติการนำเข้าสารเคมีที่พบว่าประเทศไทยนำเข้าสารเคมีเป็นอันดับ 5 ของโลก การให้ความรู้เพื่อเพิ่มความระมัดระวังในการเลือกบริโภคพืช ผัก ผลไม้ หลายชนิดที่มักมีสารปนเปื้อน และแลกเปลี่ยนบทความ 9 เหตุผลในการเลือกบริโภคอาหารอินทรีย์ด้วยความปลอดภัยและผลดีในด้านต่างๆ นอกจากนี้ยังได้มีการแลกเปลี่ยนความรู้เรื่องการรับรองสินค้าเกษตรในประเทศไทย ที่ขยายความไปถึงความแตกต่างของอาหารปลอดภัยที่อนุญาตให้ใช้ปุ๋ยเคมี สารเคมีกำจัดศัตรูพืชและสารเคมีกำจัดวัชพืช แต่เกษตรอินทรีย์จะไม่อนุญาตให้ใช้สารเคมีทุกชนิด

2.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

(บาลเย็น สุนันตา: 2550) ศึกษาเรื่อง กระบวนการและรูปแบบการขยายผลการทำเกษตรอินทรีย์เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนท้องถิ่น ต.หลวงเหนือ อ.ดอยสะเก็ด จ.เชียงใหม่ ตำบลหลวงเหนือเป็นอีกตำบลหนึ่งที่ประชาชนร้อยละ 80 ในหมู่บ้านทำการเกษตร ซึ่งมีการปรับเปลี่ยนมาหลายยุค หลายสมัย ในยุคการพัฒนาแต่ละยุค การทำการเกษตรก็เปลี่ยนแปลงไปตามการพัฒนา จนในปัจจุบัน เกษตรกรกลุ่มหนึ่งได้ริเริ่มทำเกษตรอินทรีย์ ในบ้านสันทราย หมู่ 6 ต.หลวงเหนือ อ.ดอยสะเก็ด จ.เชียงใหม่ ได้ทดลองทำจนเห็นผลดีที่เกิดขึ้นต่อทั้งตนเอง ครอบครัว และชุมชน จึงต้องการที่จะเผยแพร่ความรู้ และต้องการขยายผลการทำเกษตรอินทรีย์ โดยอาศัยกระบวนการงานวิจัยท้องถิ่น ในการขยายผลการทำเกษตรอินทรีย์ที่เหมาะสมต่อการพัฒนาเศรษฐกิจให้แก่ชุมชน ในตำบลหลวงเหนือและผลักดันให้เกษตรอินทรีย์เป็นนโยบายสาธารณะในตำบลหลวงเหนือ

ทีมงานวิจัย ได้เริ่มทบทวนความรู้การทำเกษตรอินทรีย์ของตนเองให้ชัดเจน ก่อนที่จะนำความรู้ไปขยายผลในเชิงกว้าง โดยการแลกเปลี่ยนประสบการณ์การทำ เกษตรอินทรีย์ของครอบครัวที่ทำอินทรีย์ 10 ครอบครัว แลกเปลี่ยนทั้งวิธีคิด วิธีการ ขั้นตอนการทำเกษตรอินทรีย์แต่ละคน และถอดความรู้ออกมาเป็นแนวปฏิบัติ หลังจากนั้นได้นำเสนอความรู้ด้านการเกษตรอินทรีย์ เริ่มจาก การเล่าประสบการณ์ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันให้แก่กลุ่มผู้สนใจเกษตรอินทรีย์ได้เข้าใจ และตระหนักถึงความปลอดภัยจากการอุปโภค-บริโภคอาหารแบบอินทรีย์ ทำให้ร่างกายสมบูรณ์แข็งแรงไม่มีโรคภัยไข้เจ็บมารบกวนจากการใช้สารเคมีเหมือนเมื่อก่อน และสิ่งที่สำคัญชาวบ้านได้รับรู้ถึง การปลูกพืชอินทรีย์เอาไว้กิน ที่เหลือถึงเอาไปขาย เวลากินก็ได้กินผักที่ไม่มีสารเคมี เวลาขายผู้ซื้อก็ได้ผักที่ไม่มีสารเคมีเช่นกัน

พร้อมกันนั้นก็ได้ขยายแนวคิดการจัดทำบัญชีรายรับ-รายจ่าย ในครัวเรือนเพื่อให้สมาชิกได้รับรู้ว่าแต่ละวัน แต่ละเดือนมีรายรับรายจ่ายเท่าใด สิ้นเดือนนำรายรับ-รายจ่ายมาสรุป เพื่อจะให้อ่านว่ามีรายรับรายจ่ายเป็น จ่ายอะไรไปบ้างมีความจำเป็นหรือไม่ถ้าไม่จำเป็นก็ตัดออกไป จะทำให้สมาชิกมีการใช้จ่ายอย่าง

สมเหตุสมผลกับฐานะความเป็นอยู่ ไม่พึงเพ้อจนเกินเหตุ โดยยึดถือหลักเศรษฐกิจพอเพียง นอกจากนี้ยังมีการพัฒนาฟาร์มต้นแบบของเกษตรกรอินทรีย์ไว้ใน 8 หมู่บ้าน เพื่อให้ชุมชนได้ทดลองปฏิบัติจริง และสัมผัสผลได้ด้วยตัวเอง จนในปัจจุบันมีเกษตรกรที่สนใจในการทำเกษตรอินทรีย์ถึง 31 ครอบครัว ในตำบลลวงเหนือ อ.ดอยสะเก็ด และตำบลหนองแห้ง อ.สันทราย

โดยมีเทศบาลตำบลลวงเหนือ ได้เข้ามามีส่วนร่วมกับทีมวิจัยตั้งแต่เริ่มต้น และส่งเจ้าหน้าที่ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง เช่น นักวิชาการเกษตร, เจ้าหน้าที่สาธารณสุข, นักพัฒนาชุมชน เข้าร่วมกิจกรรม เพื่อให้เข้าใจในการทำงานของทีมวิจัย และร่วมกันอบรมหลักสูตรต่างๆ ของการทำเกษตรอินทรีย์ให้แก่ชุมชน จากการที่เทศบาลทำงานร่วมกับทีมวิจัยในครั้งนี้ ทำให้มองเห็นปัญหาในแง่มุมเดียวกัน และเกษตรอินทรีย์ก็เป็นทางเลือกหนึ่งที่แก้ไขปัญหาได้ตรงจุดทั้งการลดปัญหาเรื่องต้นทุนการผลิต ปัญหาโรคภัยไข้เจ็บอันเนื่องมาจากการใช้สารเคมีในการเกษตร และสามารถลดปัญหาเรื่องขยะในชุมชนได้ เนื่องจากตำบลลวงเหนือมีพื้นที่การเกษตรเป็นจำนวนมากการรณรงค์ไม่เผาตอซังข้าว โดยการไถกลบ, การนำเศษวัชพืช กิ่งไม้ ใบไม้ มาทำเป็นปุ๋ยหมัก เป็นส่วนหนึ่งที่ลดการเผาและผลที่ได้คือมีปุ๋ยใช้ทดแทนสารเคมี อีกปัญหาหนึ่งคือในการทำนาข้าวมีหอยเชอรี่ระบาดในพื้นที่ ทีมวิจัยก็ได้ร่วมกับเทศบาลจัดอบรมทำน้ำหมักชีวภาพจากหอยเชอรี่ โดยอุทหนุบบประมาณวัสดุอุปกรณ์เพื่อให้ตัวแทนเกษตรกรในแต่ละหมู่บ้าน นำไปปฏิบัติเพื่อนำไปใช้ในพื้นที่ของตนเอง

(สำนักงานวัฒนธรรมแห่งชาติ. 2554.องค์ความรู้และนวัตกรรมด้านเกษตรอินทรีย์ ปี พ.ศ.2552-2553.) การวิจัยและพัฒนาการเกษตรแบบยั่งยืน เพื่อประโยชน์ต่อการศึกษาและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม : มิติใหม่ของการเกษตรเพื่อสุขภาพและความอยู่รอด เนื่องจากต้นทุนทางการผลิตพืชแบบเคมีหรือพืชเชิงเดี่ยวสูงขึ้น อีกทั้งยังมีปัญหาสารพิษตกค้างในกระบวนการผลิต ทำให้มีสารเคมีตกค้างในห่วงโซ่อาหาร น้ำ ดิน อากาศ ตลอดจนผลผลิตทางการเกษตรปนเปื้อนไปด้วยสารเคมีและยาฆ่าแมลง จึงได้มีแนวคิดเพื่อทดลองใช้ปัจจัยการผลิตภายในประเทศเพื่อศึกษาการเจริญเติบโตและผลผลิตทั้งพืชไร่ พืชสวน สัตว์ปีก ประมง โดยการใช้เชื้อจุลินทรีย์ ปุ๋ยหมักอินทรีย์ และปุ๋ยน้ำชีวภาพ ร่วมกับการใช้สารสกัดสมุนไพรเพื่อควบคุมและป้องกันศัตรูพืชและสัตว์ โดยทำการทดลองควบคู่ไปกับการดำเนินการจัดการฟาร์มในพื้นที่เกษตรทฤษฎีใหม่ ตามแนวพระราชดำริภายในมหาวิทยาลัยแม่โจ้ จำนวนพื้นที่ 10 ไร่

จากสภาพดินที่มีความเป็นกรด-ด่างต่ำกว่า 5 และมีอินทรีย์วัตถุต่ำมากเมื่อปี 2544 จนกระทั่งปี 2548 ดินมีความเป็นกรด-ด่างอยู่ในระดับ 6-7 และดินมีอินทรีย์วัตถุมากขึ้น จากการทดลองปลูกข้าวหอมมะลิ 105 และข้าวหอมแดงพบว่าได้ผลผลิตสูง หลังจากปลูกข้าวแล้วทำการปลูกพืชไร่หมุนเวียน พบว่ามีการเจริญเติบโตดีแข็งแรง ดินมีความโปร่งและร่วนซุย สำหรับไม้ผลพบว่าทั้งมะม่วง ลำไย และลิ้นจี่สามารถเจริญเติบโตได้ดีเช่นกัน ส่วนระหว่างแปลงไม้ผลระยะแรกปลูกเบญจมาศ พืชไร่และพืชผัก พบว่าได้ผลผลิตดีโดยไม่ต้องใช้สารเคมีและพบว่าสภาพดินดีมาก นอกจากนี้ได้ทดลองเลี้ยงปลา ไก่ เป็ดและสุกร พบว่าการใช้เชื้อจุลินทรีย์และสมุนไพร (ฟ้าทะลายโจรและขมิ้นชัน) ผสมอาหารทำให้ลดรายจ่ายและลดการใช้สารปฏิชีวนะได้ระดับหนึ่ง และจากการทดลองใช้มูลสัตว์ผลิตก๊าซชีวภาพพบว่าการใช้มูลโคและกระบือทำให้มูลหมุนเวียนได้ดี บ่อก๊าซไม่เต็มเร็วคือสามารถใช้ได้นานกว่า เกษตรกรมีความพึงพอใจนำไปเผยแพร่และปฏิบัติตามกันอย่างแพร่หลาย

สรุปความสำคัญของงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ที่ส่วนใหญ่ได้จากการสืบค้นข้อมูลจากอินเทอร์เน็ต เพื่อนำมาเป็นข้อมูลเชิงวิชาการที่มีการศึกษาในรูปแบบงานวิจัยมาแล้ว นำมาใช้แลกเปลี่ยนร่วมกับผู้เข้าร่วมกิจกรรมเริ่มจาก เรื่อง กระบวนการและรูปแบบการขยายผลการทำเกษตรอินทรีย์ เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนท้องถิ่น ต.หลวงเหนือ อ.ดอยสะเก็ด จ.เชียงใหม่ ที่ทำให้ได้เห็นว่างานวิจัยเพื่อท้องถิ่นสามารถขยายผลการทำเกษตรอินทรีย์จนกลายเป็นนโยบายสาธารณะในเทศบาลตำบล ที่ชาวบ้านให้ความสนใจเพราะตระหนักถึงผลกระทบของสุขภาพจากการรับสารเคมี จากการศึกษาทำให้ได้พบว่างานวิจัยดังกล่าวไม่ได้ทำอย่างโดดเดี่ยว แต่มีภาคีหุ้นส่วนเสริมหลายส่วน ส่วนเรื่อง องค์ความรู้และนวัตกรรมด้านเกษตรอินทรีย์ ปี พ.ศ.2552-2553 การวิจัยและพัฒนาการเกษตรแบบยั่งยืน เพื่อประโยชน์ต่อการศึกษาและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ที่ทำให้ได้เห็นมิติใหม่ของการเกษตรเพื่อสุขภาพและความอยู่รอด ที่ได้ทดลองใช้ปัจจัยการผลิตในรูปแบบเกษตรอินทรีย์ อย่างปุ๋ยหมักอินทรีย์ และปุ๋ยน้ำชีวภาพ ควบคู่ไปกับการจัดการเกษตรทฤษฎีใหม่ภายในมหาวิทยาลัยแม่โจ้ จำนวนพื้นที่ 10 ไร่ ที่ได้ผลคือดินมีอินทรีย์วัตถุมากขึ้น ปลุกข้าวหอมมะลิ 105 และข้าวหอมแดงได้ผลผลิตสูง และการปลูกพืชไร่นวนเวียนทำให้ดินมีความโปร่งและร่วนซุย นอกจากนี้การใช้เชื้อจุลินทรีย์และสมุนไพร ช่วยลดค่าใช้จ่ายด้านปุ๋ยสัตว์ เช่น ลดการใช้สารปฏิชีวนะได้

แต่อย่างไรก็ตามงานวิจัยข้างต้นยังไม่ได้เจาะลึกถึงกระบวนการทำเกษตรอินทรีย์แล้วมีผลต่อสุขภาพแบบละเอียดมากเท่าไรนัก การหารูปแบบในการปฏิบัติการของชุมชนตำบลดงแคนใหญ่จึงจำเป็นต้องมีการศึกษาดูงานเพิ่มเติมเพื่อหารูปแบบที่เหมาะสมต่อชุมชนอีกทางหนึ่ง แต่ข้อมูลเหล่านี้ก็ได้ช่วยให้ชุมชนเกิดความเข้าใจระหว่างความสัมพันธ์ของเกษตรอินทรีย์กับสุขภาพได้อีกระดับหนึ่ง การให้ชุมชนเกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อหาทางออกที่เหมาะสมจึงอยู่ในกระบวนการวิจัยต่อไป แต่แน่นอนว่าข้อมูลจากแนวคิดทฤษฎีที่หยิบยกมานั้นล้วนเป็นองค์ความรู้ที่สำคัญที่หลายส่วนเป็นรูปแบบที่น่าสนใจและหลายส่วนที่น่าเพิ่มเติม ดังนั้นจึงจะขอเพิ่มเติมกรอบแนวคิดในการวิจัยพร้อมกับการอธิบายกรอบการวิจัยในเชิงพรรณนา ดังนี้

บทที่ 3

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้ได้เน้นกระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วมกับเจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลดงแคนใหญ่ ผู้นำชุมชน อาสมัครชุมชน รวมถึงชาวบ้านในพื้นที่ตำบลดงแคนใหญ่ ทั้งนี้เพื่อการศึกษาข้อมูลและการปฏิบัติการดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง สอดคล้องกับสถานการณ์จริง และสร้างการเรียนรู้กระบวนการวิจัยไปพร้อมๆ กันจึงมีรายละเอียดวิธีการดำเนินการวิจัย ดังต่อไปนี้

3.1 ขอบเขตการวิจัย

3.1.1 ขอบเขตกลุ่มเป้าหมาย

ประชากรในตำบลดงแคนใหญ่ จำนวน 10 หมู่บ้านเป็นคนให้ข้อมูล และคัดเลือกครัวเรือนต้นแบบในพื้นที่เพื่อปฏิบัติการ 1-3 ต่อหมู่บ้านเพื่อการเรียนรู้

3.1.2 ขอบเขตพื้นที่เป้าหมาย

หมู่บ้านในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลดงแคนใหญ่ อำเภอคำชะโนด จังหวัดยโสธร จำนวน 10 หมู่บ้าน ดังนี้

1. บ้านดงแคนใหญ่	หมู่ที่ 1 , 4,10	ต.ดงแคนใหญ่ อ.คำชะโนด จ.ยโสธร
2. บ้านนาถ่ม	หมู่ที่ 2, 12 และหมู่ที่ 13	ต.ดงแคนใหญ่ อ.คำชะโนด จ.ยโสธร
3. บ้านกลางนา	หมู่ที่ 3	ต.ดงแคนใหญ่ อ.คำชะโนด จ.ยโสธร
4. บ้านผักบุ้ง	หมู่ที่ 6	ต.ดงแคนใหญ่ อ.คำชะโนด จ.ยโสธร
5. บ้านบกน้อย	หมู่ที่ 7	ต.ดงแคนใหญ่ อ.คำชะโนด จ.ยโสธร
6. บ้านหนองแปน	หมู่ที่ 8	ต.ดงแคนใหญ่ อ.คำชะโนด จ.ยโสธร

3.1.3 ขอบเขตเชิงเนื้อหา

การศึกษาเนื้อหาเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการหารูปแบบการทำเกษตรอินทรีย์เพื่อการดูแลสุขภาพของคนในชุมชนดงแคนใหญ่ ตามวัตถุประสงค์ดังนี้

1) เพื่อศึกษาบริบทของชุมชน สถานการณ์ปัญหา ปัจจัย เงื่อนไข ข้อจำกัด และความเปลี่ยนแปลงที่ส่งผลต่อสุขภาพของคนในชุมชน

1.1 ข้อมูลบริบทชุมชนพื้นฐานองค์การบริหารส่วนตำบลดงแคนใหญ่

1.1.1 บริบทชุมชนทั่วไปจากข้อมูลมือ 2 จากองค์การบริหารส่วนตำบลดงแคนใหญ่

1.1.2 บริบทประวัติศาสตร์ชุมชนเชิงลึกจากกรณีศึกษา เป็นข้อมูลการเปลี่ยนแปลงของชุมชนที่ได้จากการสัมภาษณ์ผู้อาวุโส ปราชญ์ชาวบ้านและผู้รู้ในประเด็น 5 ด้าน คือ การเกษตร ที่ศึกษาเรื่อง เมล็ดพันธุ์พื้นเมือง, ข้าว ขี้ควาย ประเด็นเศรษฐกิจ ศึกษาเรื่อง ควายแบกตุ้ ประเด็นการศึกษา ศึกษาเรื่อง โรงเรียนวัด ประเด็นการอุปโภคบริโภค และสาธารณูปโภค ศึกษาเรื่อง น้ำส่าง, การบอกต่อกัน, ขี้กระบอง ประเด็นธรรมชาติ

และสิ่งแวดล้อม ศึกษาเรื่อง ดงบั๊กตู้,ดงตาโลน, หนองซอน,หนองสาวลี,ทุ่งหนองหัวเสือ,ทุ่งเมืองน้อย

- 1.1.3 มิติประวัติศาสตร์การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศของพื้นที่ตำบลดงแคนใหญ่ และที่ได้รับผลกระทบจากการเหตุการณ์ที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจากในประเทศไทยและต่างประเทศที่มีความเชื่อมโยงกันเช่นไรบ้าง โดยเริ่มวิเคราะห์ตั้งแต่ พ.ศ.2500 ถึง พ.ศ. 2554 (54 ปี) โดยยึดบริบทชุมชนตำบลดงแคนใหญ่ 5 ด้าน คือ ด้านเกษตร ด้านเศรษฐกิจ ด้านการศึกษา ด้านการอุปโภคบริโภคและสาธารณูปโภค ด้านธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

1.2 พัฒนาการด้านการทำการเกษตรและเกษตรอินทรีย์ของชุมชนตำบลดงแคนใหญ่ ที่ได้จำแนกได้ 4 ยุค คือ ยุคเกษตรดั้งเดิม, ยุคเกษตรเคมีภัณฑ์, ยุคเกษตรอินทรีย์ และยุคเกษตรอินทรีย์และเกษตรเคมี

- 1.3 ข้อมูลการทำเกษตรกรรมในชุมชนตำบลดงแคนใหญ่ที่มีปัญหา ปัจจัย เงื่อนไข และผลกระทบที่มีต่อสุขภาพของเกษตรกร

1.3.1 ข้อมูลเชิงปริมาณของปัญหา ปัจจัย เงื่อนไข และผลกระทบที่มีต่อสุขภาพของเกษตรกร

1.3.2 กรณีศึกษาผู้ที่ได้รับพิษสารเคมีในชุมชนตำบลดงแคนใหญ่ และพื้นที่ใกล้เคียง จำนวน 5 ราย

1.3.3 รายงานสถานการณ์การเจ็บป่วยของคนในชุมชนตำบลดงแคนใหญ่ เป็นข้อมูลที่ได้รับความร่วมมือจากโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลดงแคนใหญ่

2) เพื่อศึกษาองค์ความรู้ และภูมิปัญญาการทำเกษตรอินทรีย์เพื่อการดูแลสุขภาพของชุมชนจากอดีตถึงปัจจุบัน จากเกษตรกรต้นแบบที่ทำการเกษตรในระบบอินทรีย์ จำนวน 19 ราย ที่มีภูมิปัญญาที่เหมือนและแตกต่างกัน ซึ่งสามารถจำแนกได้ 10 รูปแบบ ดังนี้

- 2.1 การใช้ปุ๋ยคอก
- 2.2 การใช้ปุ๋ยอินทรีย์
- 2.3 การใช้น้ำหมักชีวภาพ
- 2.4 น้ำส้มควันไม้
- 2.5 ไกลบตอซังข้าว
- 2.6 ปุ๋ยพืชสด
- 2.7 ปลุกพืชหลังนา
- 2.8 การใช้ปุ๋ยจากใบไม้
- 2.9 ข้าวคุณธรรม
- 2.10การขยายผลการทำเกษตรอินทรีย์

3) รูปแบบการทำเกษตรอินทรีย์เพื่อการดูแลสุขภาพของคนในชุมชน

- 3.1 การดูแลสุขภาพโดยวิธีการนวดจัดกระดูก
- 3.2 การขยายผลการดูแลสุขภาพโดยวิธีการนวดจัดกระดูกสู่ชุมชนตำบลดงแคนใหญ่

3.3 ศึกษาฐาน ณ ศูนย์เรียนรู้สุขภาพพึ่งตนตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง

3.4 การส่งเสริมการทำเกษตรอินทรีย์เพื่อสุขภาพ

ขอบเขตระยะเวลาดำเนินการวิจัย

ระยะที่ 1 เริ่มดำเนินการตั้งแต่วันที่ 1 มิถุนายน 2554 ถึง 30 พฤศจิกายน 2554

ระยะที่ 2 เริ่มดำเนินการตั้งแต่วันที่ 1 ธันวาคม 2554 ถึง 31 พฤษภาคม 2555

3.2 วิธีการเก็บข้อมูล

3.2.1 การสัมภาษณ์รายบุคคลโดยใช้แบบฟอร์ม

1) การสัมภาษณ์เกี่ยวกับบริบทชุมชนตำบลดงแคนใหญ่ หลังจากทีมวิจัยได้ระดมขอบเขตการศึกษาเรื่องบริบทชุมชน 5 ด้าน รวมเรื่องที่ต้องการศึกษา 13 ประเด็น ก็ได้ร่วมกันสร้างแบบฟอร์มในการสัมภาษณ์กับผู้สูงอายุ ผู้อาวุโส ผู้รู้ หรือปราชญ์ชุมชน และแบ่งหน้าที่เก็บข้อมูล วิธีการเก็บข้อมูลจะให้กรณีศึกษาเล่าเรื่องโดยลำดับเหตุการณ์ที่สำคัญ เพื่อให้เห็นวิถีชีวิตของคนตำบลดงแคนใหญ่ในสมัยก่อนว่ามีความเป็นอยู่อย่างไร เข้าใจปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญในชุมชนหรือไม่ โดยเฉพาะข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการทำการเกษตรที่ส่งผลต่อสุขภาพ

โดยทีมวิจัยได้ใช้แบบฟอร์มในการสัมภาษณ์ ดังนี้

1.1 ชื่อ-นามสกุล ,อายุ ของผู้ให้ข้อมูล ที่อยู่ และวัน/เดือน/ปี ที่ทำการเก็บข้อมูล

1.2 ชื่อเรื่องที่สอบถาม

1.3 กรอบคำถาม 4 ข้อ คือ

1.3.1 เป็นการถามถึงเหตุการณ์ในอดีตแล้วให้กรณีศึกษาเล่าบรรยาย ผู้สัมภาษณ์ต้องจับใจความสำคัญของกรณีศึกษา

1.3.2 จากนั้นให้ถามถึงสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงจากอดีตมาเป็นปัจจุบัน โดยให้มีการระบุช่วงการเปลี่ยนแปลงนั้นด้วย เช่น เหตุการณ์ที่สำคัญในช่วงนั้น คนที่ริเริ่มการเปลี่ยนแปลง หรือสิ่งที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ทั้งที่เป็นเหตุการณ์ภายในและภายนอกชุมชน โดยจะต้องมี พ.ศ. อ้างอิงเหตุการณ์ หรือการเปลี่ยนแปลงนั้นจะอยู่ในรูปของนโยบายรัฐ,นายทุน,หรือชาวบ้านเอง จะทำให้ข้อมูลมีความชัดเจนมาก

1.3.3 โดยที่ผู้สัมภาษณ์จะต้องสอบถามถึงผลดี ผลเสียที่ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิต ความสัมพันธ์คุณค่า ระหว่างชุมชนหรือผู้ให้ข้อมูลกับเหตุการณ์ดังกล่าวด้วย

1.3.4 ซึ่งทั้งหมดนี้ผู้สัมภาษณ์จะต้องบันทึกคำตอบเล่าตามที่ตนเองจดลงในฟอร์มที่แจกให้ก่อนการดำเนินงาน เช่น การจดบันทึก การบันทึกเสียง และเก็บภาพถ่ายเพื่อใช้เป็นแหล่งอ้างอิงถึงที่มาของข้อมูล

2) องค์ความรู้ และภูมิปัญญาการทำเกษตรอินทรีย์เพื่อการดูแลสุขภาพของชุมชนจากอดีตถึงปัจจุบัน เป็นการสัมภาษณ์กับเกษตรกรอินทรีย์ต้นแบบที่ผู้ร่วมโครงการของแต่ละหมู่บ้านได้ร่วมคัดเลือกจนได้ จำนวน 19 ราย จากนั้นทีมวิจัยก็ได้แบ่งหน้าที่กันรับผิดชอบลงพื้นที่เก็บข้อมูลแต่ละรายนั้น ซึ่งวิธีการเก็บข้อมูลจะใช้การสัมภาษณ์ตามกรอบคำถามที่ได้ร่วมการสร้างขึ้น ซึ่งก็ทำให้ได้ข้อมูลที่เหมือนและแตกต่างกันในวิธีปฏิบัติ ทีมวิจัยได้นำข้อมูลที่ได้มาสังกัตร่วมกันเพื่อให้ได้ข้อมูลภูมิปัญญาที่มีเนื้อหาครบถ้วนมากที่สุด

หากพบว่าข้อมูลที่ได้ยังมีเนื้อหาที่ไม่ตรงประเด็นคำถามก็จะทำการเก็บข้อมูลเพิ่มเติม จนในที่สุดก็ได้องค์ความรู้ และภูมิปัญญาการทำเกษตรอินทรีย์เพื่อการดูแลสุขภาพ 10 รูปแบบ

โดยที่มวิจัยได้ใช้กรอบคำถามในการสัมภาษณ์กับต้นแบบ ดังนี้

2.1 ชื่อ-นามสกุล ,อายุ ของเกษตรกรต้นแบบ ที่อยู่และวัน/เดือน/ปี ที่ทำการเก็บข้อมูล

2.2 โดยใช้กรอบคำถามในการเก็บข้อมูล 6 เรื่อง ดังนี้

2.2.1 เป็นการถามถึงรูปแบบการทำเกษตรในอดีตว่ามีอะไรบ้าง สอดคล้องกับวิถีชีวิตอย่างไร โดยเฉพาะเรื่องสุขภาพนั้นมีข้อดีหรือข้อเสียเช่นไร โดยจะให้ต้นแบบเล่าบรรยาย ผู้เก็บข้อมูลจะต้องจับใจความสำคัญ

2.2.2 จากนั้นให้ถามถึงสาเหตุของรูปแบบการเกษตรที่เปลี่ยนแปลงไป จากอดีตมาจนถึงปัจจุบัน เช่น จากเกษตรธรรมชาติมาเป็นเกษตรเคมี โดยให้มีการระบุช่วงการเปลี่ยนแปลงนั้นด้วย อย่างเช่น การใช้เครื่องจักรกล การใช้ปุ๋ยเคมีตราต่างๆ ที่ประกอบด้วยราคา ประโยชน์และโทษ หรือจะเป็นเหตุการณ์ที่สำคัญในช่วงนั้นตลอดจนการเปลี่ยนแปลงจากเกษตรเคมีมาเป็นเกษตรอินทรีย์ในปัจจุบัน ที่ได้แรงบันดาลใจจากการอบรม หรือการทำโรงปุ๋ยอินทรีย์ชุมชน ซึ่งให้ระบุกลุ่มหรือบุคคลที่ริเริ่มการเปลี่ยนแปลง นอกจากนี้แบบสามารถบรรยายสิ่งๆ ที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ทั้งที่เป็นเหตุการณ์ภายในและภายนอกชุมชน โดยจะต้องมี พ.ศ. อ้างอิงเหตุการณ์ด้วย ที่อยู่ในรูปของนโยบายรัฐ,นายทุน,หรือชาวบ้านเอง จะทำให้ข้อมูลมีความครบถ้วนมาก

2.2.3 จากนั้นจะเป็นคำถามเพื่อให้เกิดการวิเคราะห์ว่าเมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงชาวบ้านหรือชุมชนมีการปฏิบัติตัวอย่างไรบ้าง โดยเฉพาะในเรื่องของเกษตรอินทรีย์ที่ส่งผลต่อสุขภาพนั้นเกิดการปฏิบัติเด่นชัดเช่นไร

2.2.4 แล้วบอกถึงผลจากการทำเกษตรอินทรีย์ว่าเกิดผลดี หรือผลเสียต่อสุขภาพอย่างไร

2.2.5 ที่สำคัญคือเกษตรกรต้นแบบได้มีแนวคิดในการขยายผลไปยังผู้อื่นอย่างไรต่อไป

2.2.6 ซึ่งทั้งหมดนี้ผู้สัมภาษณ์จะต้องบันทึกคำบอกเล่าตามที่ตนเองถนัด เช่น การจดบันทึก การบันทึกเสียง และเก็บภาพถ่ายเพื่อใช้เป็นแหล่งอ้างอิงถึงที่มาของข้อมูล เช่นเดียวกับการเก็บข้อมูลบริบทชุมชน

3.2.2 การสัมภาษณ์แบบรายกลุ่ม เป็นการเก็บข้อมูลภาพรวมในระดับชุมชนที่จัดขึ้นในเวทีประชุมย่อย ลักษณะการสัมภาษณ์จะไม่จำกัดจำนวนคน และไม่เป็นการสามารถเรียกตามภาษาท้องถิ่น คือ การสุ่มหัว ส่อ และโสเหล่ ซึ่งก็มีความหมายคล้ายกับการร่วมพูดคุยเป็นกลุ่มหรือการแลกเปลี่ยนข้อมูลนั่นเอง การเก็บข้อมูลแบบนี้พบว่าช่วยให้ข้อมูลเกิดความใกล้เคียงกับความเป็นจริงมากที่สุด และยังเป็นการฝึกเก็บฟังความคิดเห็นผู้อื่น รวมถึงการแสดงออกอย่างสร้างสรรค์ของตนเองโดยมีข้อมูลอ้างอิงประกอบด้วย สำหรับประเด็นข้อมูลที่ต้องผ่านการสัมภาษณ์แบบรายกลุ่ม มี 3 ประเด็น ดังนี้

1. พัฒนาการด้านการทำการเกษตรและเกษตรอินทรีย์ของชุมชนตำบลดงแคนใหญ่ ที่ได้จำแนกได้ 4 ยุค คือ ยุคเกษตรดั้งเดิม, ยุคเกษตรเคมีภัณฑ์, ยุคเกษตรอินทรีย์ และยุคเกษตรอินทรีย์และเกษตรเคมี
2. กรณีศึกษาผู้ที่ได้รับพิษสารเคมีในชุมชนตำบลดงแคนใหญ่ และพื้นที่ใกล้เคียง จำนวน 5 ราย
3. รายงานสถานการณ์การเจ็บป่วยของคนในชุมชนตำบลดงแคนใหญ่ จากโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลดงแคนใหญ่

3.2.3 การวิเคราะห์มิติประวัติศาสตร์ โดยเส้นประวัติศาสตร์ หรือ Timeline

เพื่อถอดข้อมูลการพัฒนาและการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในพื้นที่ตำบลดงแคนใหญ่ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยทีมวิจัยได้เริ่มตั้งแต่ พ.ศ.2500 – 2554 โดยแบ่งเวลาออกเป็นช่วงละ 10 ปี ทำการถอดข้อมูลเหตุการณ์ หรือนโยบายที่มีผลกระทบต่อชุมชน จาก 3 ระดับ คือ ระดับชุมชนตำบลดงแคนใหญ่ ระดับประเทศไทย และระดับต่างประเทศ ซึ่งในด้านชุมชนนั้นผู้ร่วมกิจกรรมได้แบ่งกลุ่มย่อยออกเป็น 2 กลุ่ม โดยกลุ่มแรกเริ่มวิเคราะห์เหตุการณ์ตั้งแต่พ.ศ. 2500–2530 กลุ่มที่ 2 วิเคราะห์เหตุการณ์ตั้งแต่ พ.ศ.2530–2554 ส่วนพี่เลี้ยงเป็นผู้วิเคราะห์ข้อมูลเหตุการณ์ หรือนโยบายที่เกิดขึ้นในประเทศ และ ต่างประเทศ โดยในแต่ละเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจะต้องระบุ ปีพ.ศ.ด้วย จากนั้นก็จะนำข้อมูลของแต่ละกลุ่มมาสังเคราะห์ให้เห็นความเชื่อมโยงที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในพื้นที่ตำบลดงแคนใหญ่ร่วมกัน

3.2.4 การถอดบทเรียนจากกระบวนการวิจัย เป็นวิธีการเก็บข้อมูลที่โครงการวิจัยใช้เป็นตัวชี้วัดการร่วมกระบวนการวิจัยในแต่ละขั้นตอน ว่าผู้เข้าร่วมได้เกิดการเรียนรู้และสามารถนำไปประยุกต์ใช้เช่นไรบ้าง ซึ่งสามารถแบ่งการสัมภาษณ์เพื่อให้ได้บทเรียนออกเป็น 2 ลักษณะ คือ

1) การสัมภาษณ์ในภาพรวม เป็นการถอดบทเรียนหลังจากดำเนินงานวิจัยมาถึงช่วงโค้งสุดท้ายคือ ก่อนการปิดโครงการวิจัย เป็นการพูดคุยแลกเปลี่ยนกันระหว่างทีมวิจัย พี่เลี้ยงและผู้ที่เกี่ยวข้องว่ากระบวนการวิจัยเกิดประโยชน์อะไรต่อชุมชนหรือผู้ที่ร่วมโครงการบ้าง ดังนั้นข้อมูลที่ได้ในส่วนนี้จึงเป็นการสกัดจากความในใจของแต่ละคนที่ถ่ายทอดออกมาในเวที เป็นการทบทวนถึงกิจกรรมทั้งหมดว่าผู้เข้าร่วมได้ อะไรบ้าง หรือมีส่วนใดที่ต้องมีการปรับให้เหมาะสมกับกิจกรรมอื่นๆ ของชุมชนต่อไป ในการสัมภาษณ์ในภาพรวมนั้นเป็นการพูดคุยแบบเปิดอกเลยก็ว่าได้ สำหรับชุมชนดงแคนใหญ่ก็ได้คำตอบที่แตกต่างกัน นอกจากได้ความรู้และข้อมูลต่างๆเกี่ยวกับเกษตรอินทรีย์เพื่อสุขภาพแล้ว หลายท่านได้เกิดการพัฒนาในด้านความคิด ความกล้าแสดงออกบางคนไม่เคยนั่งหน้าห้องประชุมแต่พอมาทำงานวิจัยก็จะนั่งด้านหน้าสนใจในกระบวนการตลอด

2) การสัมภาษณ์รายกิจกรรม จะทำหลังจากช่วงสุดท้ายที่ดำเนินเวทีหรือกิจกรรมนั้นๆ โดยคำถามจะไม่เป็นวิชาการเท่าใดนัก หากเป็นกิจกรรมในการวางแผนหรือพูดคุยเรื่องข้อมูลต่างๆ ก็จะออกไปในเชิงการทบทวนความเข้าใจเกี่ยวกับเนื้อหาสาระของกิจกรรมเป็นส่วนใหญ่ แต่หากเป็นกิจกรรมที่เกิดจากการปฏิบัติการก็จะเน้นไปที่ประโยชน์ที่ได้รับและการนำไปปฏิบัติหลังเสร็จสิ้นกิจกรรม โดยทีมวิจัยที่รับผิดชอบในการเขียนรายงานจะสังเกตถึงการเข้าร่วมกิจกรรมของทีมทำงาน แล้วยกตัวอย่างสอบถามผู้ที่มีความสนใจในกิจกรรมและสามารถบอกเล่าความในใจได้ชัดเจน ส่วนนี้จะทำให้เราทราบว่าทีมวิจัยได้เกิดการเรียนรู้อะไรบ้าง หรือมีข้อจำกัดในเรื่องใดเพราะจะเป็นส่วนสำคัญในการนำไปปรับใช้ในกิจกรรมต่อไป

3.2.5 แบบสอบถาม เป็นการเก็บข้อมูลเชิงปริมาณของการทำเกษตรกรรมในชุมชนตำบลดงแคนใหญ่ที่มีปัญหา ปัจจัยเงื่อนไข และผลกระทบที่มีต่อสุขภาพของเกษตรกร แบบสอบถามนี้ส่วนหนึ่งได้มีการค้นคว้าข้อมูลจากอินเทอร์เน็ตและประยุกต์ให้เหมาะสมกับเรื่องที่จะศึกษา จากนั้นทีมวิจัยจาก 10 หมู่บ้าน ได้แบ่งหน้าที่เก็บข้อมูลร่วมกับกรณีศึกษา 150 คน เพื่อตอบแบบสอบถามจำนวน 20 ข้อ ซึ่งเป็นแบบสอบถามปลายปิดโดยการเติมเครื่องหมาย (✓) ลงในหัวข้อที่เห็นด้วย ร่วมกับแบบสอบถามปลายเปิดซึ่งในบางหัวข้อสามารถระบุข้อมูลเพิ่มเติมได้

3.2.6 การใช้เวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เป็นการประชุมกลุ่มย่อย ได้มีการนัดหมายทีมงาน โดยมีผู้เข้าร่วม 4 ฝ่าย คือ ทีมวิจัยชาวบ้าน เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลดงแคนใหญ่ ที่ปรึกษาโครงการ และ พี่เลี้ยงทีมวิจัย (สกว.) เพื่อร่วมกันวางแผนการดำเนินงานในช่วงระยะเวลา 6 เดือน โดยมีกิจกรรม คือ ทำความเข้าใจโครงการร่วมกัน ทำความเข้าใจงานวิจัยกับงานพัฒนาต่างกันอย่างไร เส้นทางารวิจัย การแตก

ประเด็นตามวัตถุประสงค์ การสร้างเครื่องมือ การทดลองเก็บข้อมูล การปฏิบัติลงเก็บข้อมูลจริง การรวบรวมข้อมูล การสังเคราะห์ข้อมูล การตรวจสอบข้อมูล และการเขียนรายงานความก้าวหน้า

3.2.7 การสืบค้นจากเอกสาร / อินเทอร์เน็ต เป็นการสืบค้นเพื่อให้ได้ข้อมูลมาเสริมและเพิ่มเติมสิ่งที่มีอยู่แล้ว เริ่มจากบทที่ 2 ซึ่งเป็นข้อมูลแนวคิด ทฤษฎี บทความ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการทำเกษตรอินทรีย์เพื่อสุขภาพ ในบทที่ 4 ได้สืบค้นข้อมูลมือสองจากองค์การบริหารส่วนตำบลดงแคนใหญ่ในเรื่องบริบทชุมชนทั่วไป การสืบค้นจากอินเทอร์เน็ตในข้อมูลพิษภัยของสารพิษสารเคมีที่ส่งผลกระทบต่อร่างกายเพื่อหนุนเสริมสาเหตุการเกิดโรคจากรายงานสถานการณ์การเจ็บป่วยของคนในชุมชนตำบลดงแคนใหญ่ และตัวอย่างแบบสอบถามเชิงปริมาณเพื่อเป็นแนวทางเก็บข้อมูลการทำเกษตรกรรมในชุมชนตำบลดงแคนใหญ่

3.3. กระบวนการวิจัย

3.3.1 กิจกรรมการพัฒนาโครงการ

มีเป้าหมายเพื่อค้นหาปัญหาจากการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ที่อยากแก้ไขปัญหาสภาพโดยเริ่มจากรูปแบบเกษตรกรรมซึ่งเป็นอาชีพหลักของชุมชน จนได้เป็นโจทย์วิจัยเรื่อง “รูปแบบการทำเกษตรอินทรีย์เพื่อการดูแลสุขภาพของคนในชุมชนตำบลดงแคนใหญ่ อำเภอดำรงวิทยารัษฎา จังหวัดยะลา” และเป็นการค้นหาทีมทำงานในการเก็บข้อมูลและร่วมกระบวนการวิจัย ซึ่งได้ทีมวิจัยจำนวน 25 คน ทั้งนี้การพัฒนาโครงการได้รับความร่วมมือจากพี่เลี้ยงชุดเกษตรอินทรีย์ จังหวัดยะลา ในการให้คำแนะนำตลอดจนการให้คำปรึกษาการร่างโครงการ การแก้ไขและเพิ่มเติมรายละเอียดต่างๆของข้อมูล ที่ผ่านการพูดคุยอย่างเป็นทางการ และไม่เป็นทางการผ่านทางโทรศัพท์ และอีเมล เมื่อผ่านการกลั่นกรองจากพี่เลี้ยงจึงได้นำเสนอโครงการต่อ สกว.ฝ่ายท้องถิ่น จนได้รับการอนุมัติในเดือน มิถุนายน 2554 ซึ่งกิจกรรมการพัฒนาโครงการนั้นได้ดำเนินการในช่วงเดือน ธันวาคม 2553 ถึงเดือน มกราคม 2554 กับผู้เข้าร่วม คือ พี่เลี้ยงงานวิจัย เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลดงแคนใหญ่ ผู้นำชุมชน ชาวบ้าน และตัวแทนอาสาพัฒนาชุมชนตำบลดงแคนใหญ่จำนวน 30 คน โดยพบปะพูดคุย ณ ห้องประชุมสภาองค์การบริหารส่วนตำบลดงแคนใหญ่เป็นสถานที่หลัก

จากการดำเนินกิจกรรมแรกของกระบวนการวิจัยนี้ก็ได้พบปัญหา และอุปสรรคหลายอย่าง เพราะถึงแม้ว่าชาวบ้านจะมีความสนใจในแบบแผนกิจกรรม แต่กระบวนการและขั้นตอนขั้นต้น ก็ยังเป็นสิ่งใหม่ที่ชุมชนไม่คุ้น เนื่องจากส่วนใหญ่ผู้เข้าร่วมจะเคยชินกับงานพัฒนาไม่ค่อยได้เก็บข้อมูลสักเท่าไร ในช่วงแรกของการพัฒนาโครงการจะสังเกตเห็นสีหน้าของชาวบ้านที่ปนไปด้วยความลังเลว่าจะสามารถแก้ไขปัญหาสภาพของชาวบ้านได้จริงหรือไม่ แต่หลังจากได้รับคำชี้แจงจากพี่เลี้ยงที่มีประสบการณ์ในการทำเกษตรอินทรีย์ที่กล่าวว่าสามารถแก้ไขปัญหาสภาพได้จริง ชาวบ้านจึงเริ่มผ่อนคลายความกังวลลงและพร้อมร่วมกิจกรรมของโครงการต่อไป นอกจากนี้ยังพบอีกว่าผู้เข้าร่วมมีการแลกเปลี่ยนข้อมูลและตอบคำถามน้อย เพราะช่วงแรกพี่เลี้ยงยังไม่เป็นที่คุ้นตามากนักแต่อย่างไรก็ตามบทเรียนที่ได้รับ คือ ผู้เข้าร่วมได้รับความรู้ใหม่ๆ ที่ได้แลกเปลี่ยนกับพี่เลี้ยง เข้าใจความแตกต่างของงานวิจัยและงานพัฒนามากขึ้น และสมาชิกทีมวิจัยที่มาจากหลายบทบาทในชุมชนช่วยทำให้เห็นการมีส่วนร่วมระดับหนึ่ง

3.3.2 กิจกรรมการเตรียมทีมวิจัย

เป็นกิจกรรมแรกที่เกิดขึ้นอย่างเป็นทางการ โดยหัวหน้าโครงการมีวัตถุประสงค์เพื่อแจ้งต่อทีมวิจัยว่าตำบลดงแคนใหญ่ได้รับการอนุมัติโครงการจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น และชี้แจง

รายละเอียดโครงการคร่าวๆ คือ ทบทวนที่มาของโครงการ ระยะเวลาดำเนินการ งบประมาณสำหรับค่าใช้จ่าย ในหมวดต่างๆ และการจัดทำรายงานกิจกรรมต่อหน่วยงานสนับสนุน 2 ครั้ง พร้อมทั้งแจ้งรายชื่อทีมวิจัยที่เพิ่ม จำนวนอีก 3 ท่าน ทั้งนี้ยังได้แบ่งบทบาทหน้าที่ว่าใครจะต้องทำอะไรบ้าง เช่น ผู้บันทึกข้อมูล ฝ่ายการเงิน ถือว่าเป็นการเตรียมทีมเบื้องต้นเพื่อรอพบปะพี่เลี้ยงต่อไป โดยในครั้งนี้มีผู้เข้าร่วมกิจกรรมคือทีมวิจัย จำนวน 25 คน ดำเนินการในวันที่ 14 เดือน มิถุนายน 2554 ณ ห้องประชุมสภาองค์การบริหารส่วนตำบลดงแคนใหญ่

เนื่องจากการพบปะอย่างเป็นทางการในวันแรกจึงยังไม่พบปัญหาและอุปสรรค ส่วนบทเรียนที่ได้ก็คือทีมวิจัยมีการตื่นตัวในการร่วมกิจกรรม โดยตั้งใจฟังการชี้แจงจากหัวหน้าโครงการและสอบถามในประเด็นที่สงสัย และการแบ่งหน้าที่รับผิดชอบทำให้ทีมวิจัยรู้สึกว่าคุณเองมีส่วนร่วมในกิจกรรมตั้งแต่เริ่มต้น

3.3.3 เวทีชี้แจงโครงการ

มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ชุมชนในพื้นที่ได้รับทราบว่าได้มีการดำเนินโครงการวิจัยเกี่ยวกับการทำเกษตรอินทรีย์เพื่อการดูแลสุขภาพ และได้รับทราบรายละเอียดของโครงการ โดยมีหัวหน้าโครงการ คือ นายสินอุดม ศิลารักษ์ นายกองค์การบริหารส่วนตำบลดงแคนใหญ่ เป็นผู้ชี้แจงว่ารายละเอียดตั้งแต่ ชื่อโครงการ คำถามวิจัย วัตถุประสงค์ กรอบการวิจัย ระยะเวลา งบประมาณ แผนการดำเนินงาน และผลที่คาดว่าจะได้รับ โดยมีพี่เลี้ยงชุดเกษตรอินทรีย์ร่วมทำความเข้าใจเกี่ยวกับขั้นตอนการดำเนินงานที่จะแบ่งได้เป็น 4 ช่วงก็คือ ช่วงเตรียมทีมและชุมชน ช่วงรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล ช่วงทดลองปฏิบัติการ ช่วงสรุปและจัดทำรายงาน โดยในครั้งนี้มีผู้เข้าร่วมกิจกรรม คือ ทีมวิจัย ที่ปรึกษาโครงการ ตัวแทนชุมชนที่ได้รับการประสานจากทีมวิจัย ให้มาเข้าร่วม และพี่เลี้ยงทีมวิจัย จำนวน 71 คน ร่วมดำเนินกิจกรรมในวันที่ 28 กรกฎาคม 2554 ณ ห้องประชุมสภาองค์การบริหารส่วนตำบลดงแคนใหญ่

การดำเนินกิจกรรมผ่านไปด้วยดีแต่ก็มีปัญหาและอุปสรรคอยู่บ้าง เนื่องจากงานวิจัยมีรายละเอียด และขั้นตอนหลายอย่างที่ชาวบ้านไม่ค่อยเคย จึงเกิดการแลกเปลี่ยนข้อมูลในเวทีน้อย และการจัดเวทีชี้แจงโครงการโดดๆ จึงเป็นเพียงการรับทราบรายละเอียดต่างๆ เท่านั้น หากมีการร่วมปฏิบัติการกิจกรรมอื่นร่วมด้วยน่า เช่น การเก็บข้อมูลในภาพรวมของชุมชนจะทำให้ผู้ร่วมกิจกรรมได้รับประโยชน์มากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ การที่คนจำนวนมากมารวมตัวกันจึงทำให้เกิดปัญหาการพูดคุย จึงส่งผลให้ในบางกลุ่มไม่ตั้งใจฟังเท่าที่ควร แต่อีกด้านก็ได้พบว่าผู้นำชุมชน และชาวบ้านส่วนใหญ่ โดยเฉพาะทีมวิจัยให้ความสนใจในกิจกรรมที่ดี และได้บทเรียนในการจัดกระบวนการต่างๆ เพื่อนำไปประยุกต์ใช้ในกระบวนการอื่นต่อไป

3.3.4 กิจกรรมการแลกเปลี่ยนและการสร้างเครื่องมือเก็บข้อมูล

วัตถุประสงค์เพื่อให้ทีมวิจัยมีส่วนร่วมในการกำหนดประเด็นที่ต้องการเก็บข้อมูล โดยให้เกิดความสอดคล้องตามวัตถุประสงค์โครงการแต่ละข้อ ได้ร่วมเสนอแนะถึงความเป็นไปได้ และสิ่งที่อาจเป็นอุปสรรคตลอดจนความเหมาะสมของข้อมูล เช่น ในด้านบริบทชุมชนซึ่งมีขอบเขตข้อมูลที่กว้าง ทีมวิจัยก็จะเน้นศึกษาเฉพาะด้านที่สำคัญเท่านั้น และเพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีความสมบูรณ์มากที่สุด ทีมวิจัยจะร่วมกันวางแผนและสร้างเครื่องมือในการเก็บข้อมูลตามประเด็นที่ต้องการศึกษา ออกมาในรูปแบบต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นแบบฟอร์มในการสัมภาษณ์เกษตรกรต้นแบบ แบบสอบถามเชิงปริมาณเพื่อเก็บข้อมูลการทำเกษตรกับสุขภาพ การร่วมกับหน่วยงานสาธารณสุขตำบลเกี่ยวกับสถานการณ์การเจ็บป่วย ตลอดจนการสืบค้นข้อมูลบริบทชุมชนมือสอง และการสืบค้นข้อมูลอื่นๆ เพิ่มเติมจากอินเทอร์เน็ต โดยแต่ละประเด็นจะมีการแบ่งบทบาทหน้าที่ในการเก็บข้อมูล

ซึ่งกิจกรรมการแตกประเด็นและการสร้างเครื่องมือเก็บข้อมูลดำเนินการในช่วงเดือน กรกฎาคม – พฤศจิกายน 2554 และ เดือน เมษายน 2555 ในแต่ละครั้งมีผู้เข้าร่วมคือ ทีมวิจัย ที่ปรึกษาโครงการ และพี่เลี้ยง สกว. จำนวน 27 คน สถานที่ ณ ห้องประชุมสภาองค์การบริหารส่วนตำบลดงแคนใหญ่

ปัญหาจากเวทีพบว่าในวัตถุประสงค์ที่ 1 ไม่มีการทดลองเก็บข้อมูลก่อนลงพื้นที่จริง ทำให้ข้อมูลที่ไม่ค่อยตรงตามวัตถุประสงค์ ต้องมีการทบทวนเครื่องมือหลายครั้ง ดังนั้นในการแตกประเด็นและสร้างเครื่องมือในวัตถุประสงค์ที่ 2 จึงมีการเชิญกรณีศึกษามาร่วมถอดข้อมูลในเวทีด้วย ซึ่งพบว่าทีมวิจัยเริ่มมีพัฒนาการเก็บข้อมูลที่ดีขึ้น แต่เนื่องจากข้อมูลที่ส่งรายงานความก้าวหน้ายังไม่ครอบคลุม จึงได้ทำการแตกประเด็นและสร้างเครื่องมือเก็บข้อมูลตามข้อเสนอแนะของ สกว.ใหม่อีกหลายครั้ง จนได้ประเด็นที่คาดว่าจะครอบคลุมแล้ว ดังนั้นบทเรียนที่ได้รับจากกระบวนการนี้ คือสามารถเพิ่มเติมองค์ความรู้แก่ทีมวิจัย และผู้ที่เขียนรายงานเป็นอย่างมาก เพื่อจะฝึกฝนตนเองให้เกิดการมองอย่างรอบด้าน จำแนกข้อมูลแต่ละด้านของชุมชนได้ นอกจากนี้เทคนิคในการตั้งคำถามสามารถนำไปใช้ในการติดต่อสื่อสารในชีวิตประจำวันได้

3.3.5 กิจกรรมการเก็บข้อมูล

วัตถุประสงค์เพื่อให้ทีมวิจัยที่รับผิดชอบแต่ละประเด็น นำเครื่องมือเก็บข้อมูลที่ได้สร้างร่วมกันลงพื้นที่เก็บข้อมูลจริงกับกรณีศึกษา ผู้รู้ ปราชญ์ หรือแหล่งข้อมูลต่างๆ ให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องมีความเป็นจริงมากที่สุด และสามารถนำไปใช้ในการสังเคราะห์ข้อมูลเพื่อหารูปแบบการปฏิบัติการได้ การเก็บข้อมูลได้ดำเนินการหลังจากมีกิจกรรมการแตกประเด็นและสร้างเครื่องมือเก็บข้อมูลทุกครั้ง คือ เริ่มตั้งแต่เดือน กรกฎาคม – พฤศจิกายน 2554 และ เดือน เมษายน 2555 ผู้ที่มีส่วนร่วมกับการเก็บข้อมูล คือ ทีมเก็บข้อมูล กรณีศึกษา เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลดงแคนใหญ่ และเจ้าหน้าที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลดงแคนใหญ่ ทีมวิจัย จำนวน 58 คน ณ พื้นที่ตำบลดงแคนใหญ่

ปัญหาและอุปสรรคพบว่า ในการสัมภาษณ์รายบุคคลโดยใช้แบบฟอร์มพบปัญหาคือ นักวิจัยบางคนไม่สามารถจดบันทึกประเด็นและจับใจความสำคัญจากการบอกเล่าได้ จึงทำให้พลาดข้อมูลสำคัญไป ต้องได้กลับมาทบทวนเครื่องมือและลงไปเก็บข้อมูลเพิ่มเติมหลายครั้ง แต่ก็เป็นบทเรียนให้เกิดความเข้าใจที่ถูกต้องในการเป็นการฝึกทักษะการจับประเด็นและการบันทึกข้อมูลให้ได้เนื้อหาที่มีความเชื่อมโยงกัน ตลอดจนได้ความรู้เพิ่มเติมและความรู้ใหม่จากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประเด็นต่างๆ ในคราวเดียวกัน

3.3.6 กิจกรรมการตรวจสอบข้อมูล

เพื่อให้ทีมวิจัยแต่ละกลุ่มนำข้อมูลที่เก็บมาได้ มานำเสนอในเวทีเพื่อทำการตรวจทานและเสนอแนะร่วมกัน หากพบว่ายังไม่สมบูรณ์ตามเครื่องมือเก็บข้อมูลก็จะได้รับคำแนะนำให้กลับไปเก็บข้อมูลเพิ่มเติม และจะนำกลับมาตรวจสอบในเวทีย่อยซึ่งจะไม่เกินประเด็นละ 2-3 ครั้ง แต่หากข้อมูลมีความครบถ้วนหรือขาดเนื้อหาเพียงเล็กน้อยก็จะรวบรวมประกอบรายงานได้ กิจกรรมการตรวจสอบข้อมูลจึงดำเนินการขึ้นหลังจากมีการเก็บข้อมูลประมาณ 2-3 สัปดาห์ หรือในช่วงสัปดาห์ที่สองและสามของเดือน กรกฎาคม-พฤศจิกายน 2554 และ เดือน เมษายน 2555 ผู้ที่มีส่วนร่วมในกิจกรรมการตรวจสอบข้อมูลแต่ละครั้ง คือ ทีมวิจัย และพี่เลี้ยงทีมวิจัย จำนวนทั้งหมด 27 คน สถานที่ ณ ห้องประชุมสภาองค์การบริหารส่วนตำบลดงแคนใหญ่

ปัญหาและอุปสรรคที่ได้พบคือ จากการแบ่งทีมเก็บข้อมูลประเด็นละ 3 คน พบว่ามีการเก็บข้อมูลจริงเพียง 1 คน เนื่องจากการนัดหมายเรื่องวันและเวลาไม่ลงตัว จึงได้ยึดความสะดวกของผู้ที่มีเวลาว่างเป็น

หลัก ข้อมูลส่วนใหญ่จึงขาดการแลกเปลี่ยนในทีม ทำให้ขาดความสมบูรณ์ในบางประเด็น เช่น บริบทชุมชนจะได้นั้น เนื้อหาความเป็นมาในอดีตซึ่งยังขาดส่วนของการเปลี่ยนแปลง และผลกระทบที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงนั้น ในข้อมูลองค์ความรู้และภูมิปัญญาการทำเกษตรอินทรีย์ก็เป็นการบรรยายในมุมกว้าง ไม่มีการจัดกลุ่มรูปแบบที่เกษตรกรต้นแบบถนัด ส่วนสถานการณ์การเจ็บป่วยของคนในชุมชนก็ได้แต่ข้อมูลกลุ่มโรคและจำนวนผู้ป่วย ยังขาดการเชื่อมโยงสารพิษสารเคมีทางการเกษตร ด้วยเหตุผลเหล่านี้จึงทำให้ต้องกลับไปเก็บข้อมูลอีกรอบ แต่บทเรียนที่ได้จากกิจกรรมก็ทำให้ได้เห็นพัฒนาการของทีมวิจัยแต่ละคนว่ามีความเข้าใจกระบวนการเก็บข้อมูลที่ดีขึ้น ทั้งในด้านการเขียน การสัมภาษณ์

3.3.7 กิจกรรมการวิเคราะห์มิติประวัติศาสตร์ โดยเส้นประวัติศาสตร์ หรือ Timeline

เพื่อถอดข้อมูลการพัฒนาและการเปลี่ยนแปลงภาพรวมที่เกิดขึ้นในพื้นที่ตำบลดงแคนใหญ่ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยทีมวิจัยได้เริ่มตั้งแต่ พ.ศ.2500 – พ.ศ.2554 โดยแบ่งเวลาออกเป็นช่วงละ 10 ปี ทำการถอดข้อมูลเหตุการณ์ หรือนโยบายรัฐที่มีผลกระทบต่อชุมชน จาก 3 ระดับ คือ ระดับชุมชนตำบลดงแคนใหญ่ ระดับประเทศไทย และระดับต่างประเทศ ซึ่งในระดับชุมชนนั้นผู้ร่วมกิจกรรมได้แบ่งกลุ่มย่อยออกเป็น 2 กลุ่ม โดยกลุ่มแรกเริ่มวิเคราะห์เหตุการณ์ตั้งแต่ พ.ศ.2500 – 2530 กลุ่มที่ 2 วิเคราะห์เหตุการณ์ตั้งแต่ พ.ศ.2531-2554 ส่วนพี่เลี้ยงเป็นผู้วิเคราะห์ข้อมูลเหตุการณ์ และนโยบายที่เกิดขึ้นในประเทศไทย และต่างประเทศ โดยในแต่ละเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจะต้องระบุ ปี พ.ศ.ด้วย จากนั้นก็จะนำข้อมูลของแต่ละกลุ่มมาสังเคราะห์ให้เห็นความเชื่อมโยงที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในพื้นที่ตำบลดงแคนใหญ่ร่วมกัน โดยกิจกรรมในครั้งนี้มีผู้เข้าร่วมจำนวน 35 คน คือ ทีมวิจัย ชาวบ้าน และพี่เลี้ยงทีมวิจัย ดำเนินกิจกรรมในวันที่ 10 สิงหาคม 2554 สถานที่ ณ ห้องประชุมสภาองค์การบริหารส่วนตำบลดงแคนใหญ่

ผลจากการดำเนินกิจกรรมทำให้ได้พบว่า ปัญหาในการวิเคราะห์ข้อมูลแต่ละกลุ่มคือยังมีการระดมข้อมูลที่น้อย และขาดการลงลึกในรายละเอียดข้อมูลว่าเกิดเหตุการณ์อะไรบ้างที่ส่งผลกระทบต่อชุมชน และเมื่อนำเสนอข้อมูลบางกลุ่มจะอ่านเฉพาะสิ่งที่เขียน ไม่มีการเชื่อมโยงข้อมูลทำให้การนำเสนอขาดความน่าสนใจ แต่นั่นก็ถือเป็นบทเรียนที่จะนำไปปรับปรุงในภายหน้า ส่วนสิ่งที่ชาวบ้านได้รับจากกิจกรรมก็จะเป็นความรู้จากการเชื่อมโยงข้อมูลจากพี่เลี้ยงที่ได้สรุปให้ในตอนท้าย ได้เห็นลำดับของการเปลี่ยนแปลงในแต่ละด้านของชุมชน เช่น จากการใช้แรงงานควายในการเกษตร ก็เปลี่ยนมาเป็นรถไถ รถเกี่ยวข้าว ที่ช่วยอำนวยความสะดวกแต่ต้องเกิดค่าใช้จ่ายตามมา โดยในแต่ละเหตุการณ์นั้นจะเกิดจาก 3 ส่วนเป็นหลักคือ นโยบายรัฐ นายทุน และตัวชาวบ้านเอง ซึ่งเป็นสิ่งที่เห็นอยู่ทั่วไปในปัจจุบัน และทักษะในการทำงานกลุ่มตลอดจนการใช้เครื่องมือเส้นประวัติศาสตร์ในการเก็บข้อมูล

3.3.8 กิจกรรมการเตรียมการนำเสนอข้อมูล

มีเป้าหมายเพื่อให้ทีมวิจัยร่วมกันสรุปข้อมูลให้เกิดความกระชับ เข้าใจง่าย แต่พร้อมด้วยรายละเอียด หากเกิดการซักถามในเวที เพราะการพูดยืดเยื้อจะทำให้ข้อมูลไม่น่าสนใจ โดยได้แบ่งกลุ่มเตรียมความพร้อม และได้แบ่งหน้าที่นำเสนอข้อมูลแก่ชุมชน ในครั้งนี้ผู้มีเข้าร่วมกิจกรรม 25 คน คือ ทีมวิจัย และพี่เลี้ยงทีมวิจัย ดำเนินการในวันที่ 12 กันยายน 2554 ณ ห้องประชุมสภาองค์การบริหารส่วนตำบลดงแคนใหญ่

จากกิจกรรมพบว่าช่วงแรกทีมวิจัยชาวบ้านยังสรุปข้อมูลไม่ค่อยได้ ข้อมูลยังเกิดความเยิ่นเย้ออยู่ ต้องมีการแนะนำหลายรอบ จนในที่สุดต้องให้ทีมวิจัยที่เป็นเจ้าหน้าที่ อบต.ช่วยสรุปข้อมูลอีกครั้งจนได้ข้อมูลที่

เกิดความกระชับพร้อมสู่การนำเสนอ กิจกรรมนี้เป็นการฝึกทักษะการจับประเด็นจากข้อมูล การลำดับใจความสำคัญของเหตุการณ์ต่างๆ

3.3.9 การนำเสนอข้อมูลและการสังเคราะห์ข้อมูล

มีวัตถุประสงค์เพื่อทำการคืนข้อมูลแก่ชุมชน และสร้างการมีส่วนร่วมในการสังเคราะห์ข้อมูลเพื่อหาแบบการปฏิบัติการ โดยทีมวิจัยที่ได้รับหน้าที่ร่วมนำเสนอเนื้อหา ซึ่งการนำเสนอข้อมูลสู่การสังเคราะห์ดำเนินการ 1 ครั้ง ที่ประกอบด้วยข้อมูลบริบทชุมชนและการเปลี่ยนแปลงที่ส่งผลต่อสุขภาพ และภูมิปัญญาการทำเกษตรอินทรีย์เพื่อสุขภาพ ซึ่งก็ทำให้ได้รูปแบบการปฏิบัติการ 4 รูปแบบ แต่การนำเสนอเพื่อคืนข้อมูลแก่ชุมชนได้ดำเนินการ 2 ครั้ง เนื่องจากครั้งที่สองเป็นข้อมูลข้อมูลเพิ่มเติม หลังจากได้ข้อเสนอแนะต่อรายงานความก้าวหน้า ที่ประกอบไปด้วยพัฒนาการทำเกษตรกรรมของชุมชน สถานการณ์การเจ็บป่วยของชุมชน และข้อมูลการทำเกษตรกรรมที่ส่งผลต่อสุขภาพ เพื่อให้เกิดความตระหนักต่อการทำเกษตรอินทรีย์ในการดูแลสุขภาพเพิ่มขึ้น ดังนั้นจึงมีผู้เข้าร่วมกิจกรรมในการนำเสนอข้อมูลสู่การสังเคราะห์ข้อมูล คือ ทีมวิจัย ชาวบ้าน และเจ้าหน้าที่อบต.ดงแคนใหญ่ และเจ้าหน้าที่ สกว. จำนวน 81 คน จัดขึ้นในวันที่ วันที่ 16 กันยายน 2554 และการคืนข้อมูลในครั้งที่ 2 มีจำนวนผู้เข้าร่วม 50 คน จัดขึ้นในวันที่ วันที่ 24 เมษายน 2555 ณ ห้องประชุมสภาองค์การบริหารส่วนตำบลดงแคนใหญ่

จากการดำเนินกิจกรรมพบว่า ห้องประชุมแคบไม่เอื้อต่อคนจำนวนมาก และการนำเสนอข้อมูลเป็นการอ่านตามข้อมูลที่สรุปซึ่งมีข้อดีคือความกระชับแต่ก็ยังขาดการอธิบายรายละเอียดเพิ่มเติม แต่ในช่วงระดมแนวทางในการแก้ปัญหา พบว่าชาวบ้านมีการแสดงความคิดเห็นและตั้งคำถามเกี่ยวกับข้อมูลต่างๆ เป็นอย่างดี และได้ร่วมกันเสนอรูปแบบที่ชัดเจน

3.3.10 กิจกรรมการชี้แจงรายงานการเงิน

มีเป้าหมายเพื่อสรุปรายละเอียดค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับโครงการวิจัยต่อที่ประชุม เป็นการสร้างการมีส่วนร่วมและเปิดโอกาสให้นักวิจัยได้ตรวจสอบการใช้จ่ายงบประมาณจากหลักฐานรายงานการเงิน และบันทึกการประชุมของโครงการว่าได้ทำอะไรไปแล้วบ้าง เช่น ค่าตอบแทน ค่าใช้สอยในกิจกรรมต่างๆ และค่าวัสดุอุปกรณ์ โดยผู้ร่วมกิจกรรมคือทีมวิจัยจำนวน 25 คน ดำเนินการในวันที่ 6 เดือน ตุลาคม 2554 ณ ห้องประชุมสภาองค์การบริหารส่วนตำบลดงแคนใหญ่ การได้ร่วมตรวจสอบความถูกต้องของการใช้จ่ายอย่างโปร่งใส ทำให้เกิดความสบายใจในการทำกิจกรรมร่วมกัน และเป็นตัวอย่างในการจัดการค่าใช้จ่ายในกิจกรรมอื่นในชุมชนต่อไป

3.3.11 กิจกรรมรวบรวมข้อมูลและการเขียนรายงานความก้าวหน้า

มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ทีมวิจัยที่รับผิดชอบรวบรวมข้อมูล ได้ตรวจสอบความถูกต้องและความครบถ้วนของข้อมูลตามวัตถุประสงค์ที่ได้แตกประเด็น เป็นการส่งข้อมูลครั้งสุดท้ายสำหรับประเด็นที่ต้องแก้ไข แล้วนำไปจัดระบบข้อมูลในรายงานความก้าวหน้า เพื่อรายงานต่อ สกว.ฝ่ายท้องถิ่น โดยมีพี่เลี้ยงเป็นผู้แนะนำแบบการเขียนรายงานและร่วมตรวจทานความถูกต้องของรายงานด้วย ซึ่งกิจกรรมในครั้งนี้มีผู้เข้าร่วมคือ ทีมวิจัยและพี่เลี้ยง จำนวน 27 คน จัดกิจกรรมในวันที่ 3 พฤศจิกายน 2554 โดยรวบรวมข้อมูล ณ ห้องประชุมสภาองค์การบริหารส่วนตำบลดงแคนใหญ่ และประสานงานกับพี่เลี้ยงอย่างไม่เป็นทางการผ่านทางโทรศัพท์และอินเทอร์เน็ต

ในขั้นตอนการรวบรวมข้อมูลไม่ค่อยมีปัญหาเท่าใดนัก แต่จะเกิดปัญหาอย่างมากในขั้นตอนการเขียนรายงานเพราะจะต้องใช้ทักษะในการเขียนเป็นอย่างมาก ผู้เขียนรายงานถึงแม้จะเป็นเจ้าหน้าที่อบต.ดงแคนใหญ่แต่ก็ไม่เคยเขียนรายงานในแบบวิสัยไทบ้านมาก่อน และเนื่องจากผู้จัดทำรายงานเป็นพนักงานของอบต.ที่มีงานประจำ มีข้อจำกัดเรื่องเวลาจึงส่งผลให้รายงานมีความล่าช้า แต่อย่างไรก็ดีการเขียนรายงานก็ทำให้เกิดทักษะหลายอย่าง ทั้งการจัดกระบวนการคิด การเขียน และสามารถนำไปใช้ในการทำงานได้เป็นอย่างดี

3.3.12 กิจกรรมการเตรียมทีมวิจัยเพื่อการปฏิบัติการ

วัตถุประสงค์เพื่อร่วมวางแผนการปฏิบัติการในระยะที่ 2 โดยพี่เลี้ยงได้ร่วมทบทวนรูปแบบกิจกรรมที่ได้จากการสังเคราะห์ข้อมูล และแจ้งการขยายเวลาโครงการอีก 3 เดือน ซึ่งการประสานงานก่อนหน้านี้ได้มีมติให้ทีมวิจัยเป็นผู้ประสานกับชาวบ้านมาร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ แต่เกิดปัญหาเพราะช่วงนี้เป็นช่วงเทศกาลบุญบั้งไฟและเป็นฤดูกาลทำนากิจกรรมจึงได้เลื่อนไป ดังนั้นในการเตรียมทีมวิจัยในครั้งนี้ จึงเป็นการร่วมกำหนดพื้นที่ในการดำเนินการรูปแบบเศรษฐกิจพอเพียงในครัวเรือนร่วมกับ อบต.กำหนดแผนการการปลูกอยู่ปลูกกินภายในครัวเรือนในแต่ละหมู่บ้าน กำหนดชุมชนต้นแบบการทำเกษตรอินทรีย์เพื่อสุขภาพ โดยการคัดเลือกหมู่บ้านละ 3 ครัวเรือน กำหนดแผนการปลูกพืชสวนสมุนไพรในชุมชน คัดเลือกและเปิดโอกาสให้คนในชุมชนที่สนใจร่วมเข้าค่ายสุขภาพล้างพิษกายและจิต และแผนการจัดอบรมค่ายบำบัดสุขภาพโดยวิธีการจัดกระดูก มีผู้เข้าร่วมกิจกรรม คือ ทีมวิจัย และพี่เลี้ยง จำนวน 10 ราย ที่ร่วมดำเนินการในวันที่ 24 พฤษภาคม 2555 ณ ห้องประชุมสภาองค์การบริหารส่วนตำบลดงแคนใหญ่

3.3.13 กิจกรรมการเก็บข้อมูลปัญหา ปัจจัย เจ็บป่วย และผลกระทบต่อการทำการเกษตรที่มีผลต่อสุขภาพของคนในชุมชน

เป็นการเก็บข้อมูลเชิงปริมาณเพื่อให้ได้ข้อมูลปัญหา ปัจจัย เจ็บป่วย และผลกระทบต่อการทำการเกษตรที่มีผลต่อสุขภาพของคนในชุมชน โดยแบ่งแบบสอบถามให้ทีมวิจัย 10 หมู่บ้านรับผิดชอบไปเก็บข้อมูลกับเกษตรกรจำนวน 150 ครัวเรือน จาก 10 หมู่บ้าน ทำการเก็บข้อมูลในเดือนพฤษภาคม 2555 บทเรียนที่ได้รับคือการได้ฝึกตั้งคำถามและเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพปริมาณกับเกษตรกรที่เป็นกรณีศึกษา แต่ปัญหาและอุปสรรคพบว่า เนื่องจากผ่านฤดูเก็บเกี่ยวข้าวแล้วทำให้ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นแม่บ้านที่ไม่มีความรู้เรื่องการใช้สารเคมีมากนัก ส่วนพ่อบ้านนั้นส่วนมากจะไปทำงานที่กรุงเทพมหานคร จะกลับมา ก็คือช่วงการทำนาส่วนมากชาวบ้านจะคุ้นเคยกับปุ๋ยเคมีมากกว่าสารเคมี

3.3.14 กิจกรรมการศึกษาดูงานค่ายสุขภาพแพทย์วิถีธรรมสุขภาพพึ่งตนตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง

การทัศนศึกษาดูงานเป็นกิจกรรมเพื่อให้ทีมวิจัยได้เกิดการเรียนรู้กับผู้ป่วยที่เข้ารับการอบรมให้เป็นหมอรักษาตนเอง โดยการรับประทานอาหารปรับสมดุลที่เน้นพืชผักที่ปลอดสารเคมี และศึกษาการทำเกษตรอินทรีย์ในศูนย์เรียนรู้ โดยผู้ร่วมศึกษาดูงาน จำนวน 21 คน ทีมวิจัยจำนวน 19 คน และพี่เลี้ยงชุดเกษตรอินทรีย์ 2 คน ณ ศูนย์เรียนรู้สุขภาพพึ่งตนตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงสวนป่านาบุญ อำเภอดอนตาล จังหวัดมุกดาหาร ในวันที่ 8 ตุลาคม 2555 ได้ทีมวิจัยได้เห็นภาพการอบรมของผู้เข้าค่ายสุขภาพวิถีธรรมจำนวน 300 คน ได้ร่วมกันสังเกตการณ์และสัมภาษณ์ผู้เข้าอบรมที่เป็นโรคมะเร็ง โรคไตวาย โรคเกี่ยวกับระบบกล้ามเนื้อจำนวน 5 ราย และศึกษารูปแบบการทำเกษตรอินทรีย์ตั้งแต่อาหารปลอดสาร ใช้น้ำยาซักล้างที่ทำขึ้นจากสมุนไพร การทำปุ๋ยชีวภาพจากเศษอาหาร การปลูกพืชคลุมดินด้วยเศษวัชพืชและฟาง ตลอดจนการกินอาหารเป็นยาของผู้เข้าอบรมเพื่อรักษาและดูแลสุขภาพ

ปัญหาและอุปสรรค พบว่า ผู้อบรมที่แลกเปลี่ยนเรื่องสุขภาพทั้งหมดเป็นคนต่างจังหวัด ซึ่งหากเป็นทีมวิจัยที่เป็นตัวแทนจากโครงการวิจัยมาเข้าร่วมจะทำให้เกิดความตระหนักในความเปลี่ยนแปลงด้านสุขภาพมากกว่านี้ และเนื่องจากศูนย์เรียนรู้ดังกล่าวจะเน้นไปที่การพึ่งตนเองเป็นหลักการเรียนรู้ตามฐานงานจึงเป็นการสังเกตการณ์ส่วนใหญ่ แต่บทเรียนจากกิจกรรมก็ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนกับผู้เข้าอบรมจริง สามารถเรียนรู้ตามฐานงานต่างๆ ด้วยทีมวิจัยเอง โดยมีพี่เลี้ยงที่รู้ข้อมูลของศูนย์เรียนรู้ฯ เป็นผู้ให้ความรู้เพิ่มเติม

3.3.15 กิจกรรมอบรมการดูแลรักษาสุขภาพโดยวิธีการนวดจัดกระดูก

การดูแลรักษาสุขภาพโดยวิธีการนวดจัดกระดูก เป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมให้เกษตรกรและคนในชุมชนดงแคนใหญ่ได้เรียนรู้การดูแลสุขภาพโดยแพทย์ทางเลือก ในการปรับโครงสร้างของร่างกายให้มีความสมดุลเพื่อให้อวัยวะต่างๆ ของร่างกายทำงานได้ปกติ เป็นการช่วยลดปริมาณการกินยาของชุมชนให้มากที่สุด เป็นการแบ่งเบาการทำงานของตับ และช่วยลดค่าใช้จ่ายที่เกิดจากการรักษาโรค ตลอดจนเป็นการฝึกให้คนในชุมชนสามารถเป็นหมอรักษาตนเองได้ โดยมีผู้ร่วมกิจกรรม คือ ทีมวิจัย 25 คน วิทยากรจากสมาคมแพทย์แผนไทยแห่งประเทศไทย 1 คน และพี่เลี้ยง สกว. 1 คน ร่วมอบรมในวันที่ 16 เดือน กรกฎาคม 2555 ณ ห้องประชุมสภาองค์การบริหารส่วนตำบลดงแคนใหญ่

ปัญหาและอุปสรรคพบว่าท่านวดนั้นมีหลายท่าทำให้ชาวบ้านจำได้ไม่หมด และมีชาวบ้านที่สนใจเป็นจำนวนมากแต่มีวิทยากรเพียงคนเดียวการทดลองรักษาจึงต้องรอคิวนาน และเป็นการสาธิตนวดจัดกระดูกคอร์สสั้นเท่านั้นเพื่อให้ทั่วถึงทุกคน แต่บทเรียนก็ทำให้ผู้เข้าร่วมได้เรียนรู้เกี่ยวกับการนวดเพื่อรักษาสุขภาพนอกเหนือจากรับประทานยาคลายกล้ามเนื้อที่ส่งผลร้ายต่อสุขภาพในระดับหนึ่ง

3.3.16 กิจกรรมการขยายผลการดูแลรักษาสุขภาพโดยวิธีการนวดจัดกระดูกสู่ชุมชนตำบลดงแคนใหญ่

มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ตัวแทนจากโครงการฯ ที่ไปอบรมการนวดจัดกระดูก จำนวน 2 คน มาขยายผลแก่คนในชุมชน เพื่อช่วยเหลือและส่งเสริมให้ชุมชน ได้รู้จักวิธีการรักษาสุขภาพโดยแพทย์ทางเลือก เพื่อเป็นหมอรักษาตนเอง และคนใกล้ชิดจากการเจ็บป่วยด้วยโรคระบบกล้ามเนื้อ เพื่อหลีกเลี่ยงการใช้จ่ายซึ่งเป็นการแก้ปัญหาสุขภาพได้อีกทางหนึ่ง ซึ่งมีชาวบ้านที่สนใจร่วมเรียนรู้จำนวน 10 คน ในวันที่ 2-4 เดือน ตุลาคม 2555 ณ ศาลาประชาคมหมู่ 4 บ้านดงแคนใหญ่

จากการดำเนินกิจกรรมพบว่าระยะเวลาในการเรียนรู้สั้น เนื่องจากมีข้อจำกัดเรื่องเวลาทั้งของผู้ให้ความรู้และชาวบ้าน แต่บทเรียนจากกิจกรรมนั้นมีมากตั้งแต่ตัวแทนอย่างนางชื่นใจ ผุ่งใหญ่ ที่ได้นำความรู้ไปใช้รักษาลูกสาวที่ป่วยเป็นกล้ามเนื้อแขนลีบตั้งแต่กำเนิดจนมีอาการที่ดีขึ้น ส่วนนายประดิษฐ์ สุตะคาน ก็ได้รักษาคนจากนอกชุมชนทำให้มีอาชีพเสริมอีกทางหนึ่ง และที่สำคัญของทั้งสองท่านคือได้ช่วยรักษาคนในชุมชนที่เจ็บป่วยให้มีอาการที่ดีขึ้น สำหรับผู้ร่วมกิจกรรมรายอื่นๆ ก็ได้รับความรู้กลับไปดูแลรักษาคนในครอบครัวเช่นกัน

3.3.17 กิจกรรมการศึกษาฐาน ณ ศูนย์เรียนรู้สุขภาพพึ่งตนตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง

มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้ร่วมกิจกรรมเกิดการเรียนรู้เกี่ยวกับการทำเกษตรอินทรีย์เพื่อการดูแลสุขภาพในวิถีของชาวโคกที่บูรณาการองค์ความรู้หลักแพทย์วิถีธรรมตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงของในหลวง ที่เน้นให้คนเป็นหมอรักษาตัวเองได้สามารถแก้ไขหรือลดปัญหาสุขภาพที่ต้นเหตุ นำไปสู่การปฏิบัติที่ประหยัด ปลอดภัย

เรียบง่าย ได้ผลเร็ว โดยใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นเป็นหลักตั้งนั้น ทีมวิจัยและชาวบ้านในชุมชนดงแคนใหญ่จึงจำนวน 21 คน และพี่เลี้ยง 2 คน ได้ร่วมศึกษาดูงานในวันที่ 8 เดือนตุลาคม 2555 ณ ศูนย์เรียนรู้สุขภาพพึ่งตนตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง สวนป่านาบุญ ตำบลดอนตาล อำเภอดอนตาล จังหวัดมุกดาหาร

จากกิจกรรมพบว่าคณะดูงานได้เรียนรู้เกี่ยวกับการทำเกษตรอินทรีย์ และการดูแลสุขภาพในด้านการกินอาหารเป็นยา และได้แลกเปลี่ยนเรื่องการดูแลสุขภาพกับผู้ถือบรมแพทยวิถีธรรมที่หลายรายเจ็บป่วยหนักแต่อาการดีขึ้นเพื่อนำความรู้จากสวนป่านาบุญไปใช้ดูแลสุขภาพ ทำให้ทีมวิจัยที่มีญาติกำลังป่วยได้นำความรู้ไปใช้รักษาร่วมกับการแพทย์แผนปัจจุบัน และนอกจากนี้ทำให้หลายรายนำหลักการกินอาหารที่ปลอดภัยมาากินเป็นยา อย่างเช่นการคั้นน้ำย่านางดื่มดับพิษร้อนและรักษาโรคมะเร็ง

3.3.18 กิจกรรมการส่งเสริมการทำเกษตรอินทรีย์เพื่อสุขภาพ

มีเป้าหมายเพื่อส่งเสริมให้คนในชุมชนเกิดการเรียนรู้การทำน้ำหมักชีวภาพเพื่อลดการใช้สารเคมีในการทำเกษตรกรรมร่วมกัน เพื่อลดการรับสารพิษสารเคมีเข้าสู่ร่างกายอันจะนำไปสู่การเจ็บป่วย โดยการคัดเลือกเกษตรกรหมู่บ้านละ 3 ครัวเรือน จาก 9 หมู่บ้าน รวมเป็น 27 ครัวเรือน แล้วแจกอุปกรณ์การทำน้ำหมักและเมล็ดพันธุ์พืชผักสวนครัวให้แต่ละกลุ่ม ให้ดำเนินการในเดือน กรกฎาคม 2555 สถานที่คือบ้านของตัวแทนเกษตรกรแต่ละหมู่บ้าน จากกิจกรรมพบว่าในช่วงแรกที่แจกอุปกรณ์ ได้มีการเริ่มปฏิบัติการ 5 หมู่บ้าน แต่อีก 3 หมู่บ้านนั้นดำเนินกิจกรรมกันหลังจากการเก็บเกี่ยวข้าวเสร็จ และในปี 2555 นี้สภาพดินฟ้าอากาศไม่เอื้อทำให้ผักที่ปลูกไม่งาม แต่อย่างไรก็ตามบทเรียนจากกิจกรรมก็ทำให้ชุมชนตัวอย่างมีอุปกรณ์ในการสาธิตการทำน้ำหมักชีวภาพแก่คนในชุมชน เห็นความเอื้ออาทรในการแบ่งเมล็ดพันธุ์ผักตลอดจนน้ำหมักชีวภาพไปใช้ในการเกษตร

3.3.19 กิจกรรมการคืนข้อมูลแก่ชุมชนและการสรุปบทเรียน

วัตถุประสงค์เพื่อคืนข้อมูลแก่ชุมชนว่าได้ผลจากการดำเนินกิจกรรมอะไรบ้าง และสรุปบทเรียนจากกิจกรรมเพื่อเป็นการปิดโครงการ โดยได้เปิดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ถ่ายทอดบทเรียนที่ได้จากการทำกิจกรรมรวมถึงข้อเสนอแนะในการเป็นแนวทางในการดำเนินงานต่อ ซึ่งก็ทำให้ได้เห็นวาทิมวิชัยได้ทักษะในการทำงานเป็นกลุ่ม การกล้าแสดงออก ตลอดจนทักษะการลำดับความคิด การเขียนซึ่งจะเป็นสิ่งที่ติดตัวทีมวิจัยต่อไป โดยมีผู้เข้าร่วมกิจกรรม 24 คน ดำเนินการในวันที่ 27 เดือนตุลาคม 2555 ณ ห้องประชุมสภาองค์การบริหารส่วนตำบลดงแคนใหญ่

3.3.20 กิจกรรมรวบรวมข้อมูลและการเขียนรายงานฉบับสมบูรณ์

มีวัตถุประสงค์รวบรวมและตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล แล้วนำไปจัดระบบในรายงานฉบับสมบูรณ์เพื่อส่งรูปเล่มรายงานต่อ สกว.ฝ่ายท้องถิ่น โดยมีพี่เลี้ยงเป็นผู้แนะนำรูปแบบการเขียนรายงานและร่วมตรวจทานความถูกต้องด้วย ซึ่งกิจกรรมในครั้งนี้มีผู้เข้าร่วมคือ ทีมวิจัยที่เป็นเจ้าหน้าที่ อบต.ดงแคนใหญ่ และพี่เลี้ยง จำนวน 4 คน เริ่มมีการดำเนินงานตั้งแต่การอนุมัติโครงการระยะที่ 2 คือ เดือนพฤษภาคม-ตุลาคม 2555 โดยรวบรวมข้อมูล ณ ห้องประชุมสภาองค์การบริหารส่วนตำบลดงแคนใหญ่ และประสานงานกับพี่เลี้ยงอย่างไม่เป็นทางการผ่านทางโทรศัพท์และอินเทอร์เน็ต ในขั้นตอนการรวบรวมข้อมูลไม่ค่อยมีปัญหาเท่าใดนัก แต่จะเกิดปัญหาอยู่บ้างในขั้นตอนการเขียนรายงานแต่ก็ถือว่ามีความก้าวหน้าดีกว่าในช่วงแรกเพราะมี

ข้อเสนอแนะจาก สกว.แนะนำอย่างชัดเจน นอกจากนี้ผลดีของการจัดทำรายงานยังช่วยฝึกกระบวนการคิด
และลำดับข้อมูลของผู้รับผิดชอบได้มาก

บทที่ 4

ผลการวิจัย

โครงการวิจัย “รูปแบบการทำเกษตรอินทรีย์เพื่อการดูแลสุขภาพของคนในชุมชนตำบลดงแคนใหญ่ อำเภอดำเนินแก้ว จังหวัดยโสธร” รวมระยะเวลาทั้งสิ้น 1 ปี (1 มิถุนายน 2554 – 31 พฤษภาคม 2555) ซึ่งโครงการมีวัตถุประสงค์ 3 ข้อ คือ 1) เพื่อศึกษาบริบทของชุมชน สถานการณ์ปัญหา ปัจจัย เงื่อนไข ข้อจำกัด และความเปลี่ยนแปลงที่ส่งผลต่อสุขภาพของคนในชุมชน 2) เพื่อศึกษาองค์ความรู้และภูมิปัญญาการทำเกษตรอินทรีย์เพื่อการดูแลสุขภาพของชุมชนจากอดีตถึงปัจจุบัน 3) เพื่อหารูปแบบการทำเกษตรอินทรีย์เพื่อการดูแลสุขภาพของคนในชุมชน

ทีมวิจัยพบว่า การเก็บข้อมูลและการปฏิบัติการโครงการวิจัยดังกล่าวร่วมกับกลุ่มเป้าหมาย คือ เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลดงแคนใหญ่ ผู้นำชุมชน อสม.และชาวบ้านชุมชนดงแคนใหญ่ 10 หมู่บ้าน สามารถดำเนินงานได้อย่างมีส่วนร่วมในระดับหนึ่ง โดยได้รับความร่วมมือกับเจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลดงแคนใหญ่ และผู้นำชุมชนที่เกี่ยวข้องในทุกขั้นตอนของกิจกรรม ซึ่ง ทีมวิจัยได้ทำการสรุปรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลทั้งหมดที่ได้สู่รูปแบบการปฏิบัติการ เพื่อตอบตามวัตถุประสงค์ของโครงการโดยมีเนื้อหาสาระที่สำคัญ ดังต่อไปนี้

4.1 ข้อมูลบริบทชุมชนพื้นฐานองค์การบริหารส่วนตำบลดงแคนใหญ่

- บริบทชุมชนทั่วไปจากข้อมูลมือ 2
- บริบทประวัติศาสตร์ชุมชนเชิงลึกจากกรณีศึกษา
- มิติประวัติศาสตร์การเปลี่ยนแปลงภาพรวมของพื้นที่ตำบลดงแคนใหญ่

4.2 พัฒนาการด้านการทำการเกษตรและเกษตรอินทรีย์ของชุมชนตำบลดงแคนใหญ่

4.3 ข้อมูลการทำเกษตรกรรมในชุมชนตำบลดงแคนใหญ่ที่มีปัญหา ปัจจัย เงื่อนไข และผลกระทบที่มีต่อสุขภาพของเกษตรกร

4.3.1 ข้อมูลเชิงปริมาณของปัญหา ปัจจัย เงื่อนไข และผลกระทบที่มีต่อสุขภาพของเกษตรกร

4.3.2 กรณีศึกษาผู้ที่ได้รับพิษสารเคมีในชุมชนตำบลดงแคนใหญ่ และพื้นที่ใกล้เคียง

4.3.3 รายงานสถานการณ์การเจ็บป่วยของคนในชุมชนตำบลดงแคนใหญ่

4.4 องค์ความรู้ และภูมิปัญญาการทำเกษตรอินทรีย์เพื่อการดูแลสุขภาพของชุมชนจากอดีต ถึงปัจจุบัน

4.5 รูปแบบการทำเกษตรอินทรีย์เพื่อการดูแลสุขภาพของคนในชุมชน

4.5.1 การดูแลสุขภาพโดยวิธีการนวดจัดกระดูก

4.5.2 การขยายผลการดูแลสุขภาพโดยวิธีการนวดจัดกระดูกสู่ชุมชนตำบลดงแคนใหญ่

4.5.3 ศึกษาดูงาน ณ ศูนย์เรียนรู้สุขภาพพึ่งตนตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง

4.5.4 การส่งเสริมการทำเกษตรอินทรีย์เพื่อสุขภาพ

4.1 ข้อมูลบริบทชุมชนพื้นฐานองค์การบริหารส่วนตำบลดงแคนใหญ่

ภาพที่ 4.1 ที่ทำการองค์การบริหารส่วนตำบลดงแคนใหญ่

1) ประวัติความเป็นมา

ตำบลดงแคนใหญ่ คำว่า แคนใหญ่ เป็นชื่อต้นไม้ชนิดหนึ่งภาษาราชการ เรียกว่า ไม้ตะเคียน เดิมนั้นจะมีต้นไม้ชนิดนี้มาก จนได้เรียกชื่อว่า ดงแคนใหญ่ อ.คำเขื่อนแก้ว จ.อุบลราชธานี ต่อมาได้ขึ้นกับจังหวัดยโสธร ผู้เริ่มก่อตั้ง ยาคูท้าว ท่านเป็นอุปชาฌาย์ นำไม้มาปลูกบ้านสร้างวัดร่วมกับยาครูโห่งที่มาจากบ้านปลาข่านบางคำ ซึ่งเป็นบ้านเกิดของยาครูท้าว ต่อมาได้มาจากบ้านปลาข่าบางคำ ซึ่งเป็นบ้านเกิดของยาครูท้าว ต่อมาได้มาจากบ้านน้ำเต้าหนองแหน มาจากบ้านบึงแก บ้านดงหนองฮี ซึ่งได้มาปลูกบ้านสร้างเมืองร่วมกัน จนถึงทุกวันนี้ ตำบลดงแคนใหญ่ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร

ภาพที่ 4.2 ตราสัญลักษณ์องค์การบริหารส่วนตำบลดงแคนใหญ่

คำขวัญประจำตำบลดงแคนใหญ่

“ต้นตำหรับหมอลำซวนซ่างซวนแพน ดินแดนผลิตกระเป๋า แหล่งหล่อเสาปูน ศูนย์รวมไก่ย่างรสเด็ด”

ภาพที่ 4.3 ไก่ย่างดงแคนใหญ่รสเด็ด

2) ข้อมูลและสภาพทั่วไป

2.1) ลักษณะที่ตั้ง

ตำบลดงแคนใหญ่มีเนื้อที่ ประมาณ 48 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 30,000 ไร่ ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงของอำเภอคำเขื่อนแก้ว โดยที่ทำการองค์การบริหารส่วนตำบลดงแคนใหญ่ตั้งอยู่หมู่ที่ 11 บ้านอัมพวัน ระยะห่างจากอำเภอคำเขื่อนแก้ว ไปทางทิศตะวันออกเฉียงตามทางหลวงแผ่นดิน หมายเลข 23 ประมาณ 12 กิโลเมตร ห่างจากจังหวัดยโสธร ประมาณ 35 กิโลเมตร

2.2) ลักษณะภูมิประเทศ

ลักษณะทั่วไปเป็นที่ราบสูง พุ่งนาสลับป่าโปร่ง สภาพดินเป็นดินร่วนปนทรายไม่อุ้มน้ำ ฤดูแล้งอากาศร้อน มีอาณาเขตติดต่อกับตำบลใกล้เคียง คือ

- ทิศเหนือ ติดต่อกับ ตำบลนาคำ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร
ตำบลนาแก อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร
- ทิศตะวันออก ติดต่อกับ ตำบลนาแก อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร
ตำบลกลางใหญ่ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดอุบลราชธานี
- ทิศใต้ ติดต่อกับ ตำบลบึงแก อำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร
ตำบลกลางใหญ่ อำเภอเขื่องใน จังหวัดอุบลราชธานี
- ทิศตะวันตก ติดต่อกับ ตำบลแคนน้อย อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร

2.3) ลักษณะสภาพเศรษฐกิจและสังคม

- ลักษณะการประกอบอาชีพ

จากข้อมูลขององค์การบริหารส่วนตำบลดงแคนใหญ่ พบว่า ประชาชน ร้อยละ 87 ของตำบลดงแคนใหญ่มีการประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก ทำนา และจะว่างงานตามฤดูกาล อาชีพรองลงมาคือ รับจ้างทั่วไป ค้าขาย ปลุกพืชและเลี้ยงสัตว์ รับราชการ โดยเฉลี่ยรายได้ประชากรต่อคนต่อปีเท่ากับ 33,777 บาท

ภาพที่ 4.4 การประกอบอาชีพทำนา

เพื่อให้เห็นถึงพัฒนาการการเปลี่ยนแปลงด้านการประกอบอาชีพเกษตรกรรมของชุมชนตำบลดงแคนใหญ่ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ดังนั้น ทีมวิจัยจึงมีการเลือกเก็บข้อมูลในประเด็นการเพาะปลูก คือ การทำนา ซึ่งมี 3 เรื่องที่ได้เก็บข้อมูลเชิงลึกกับกรณีศึกษา คือ เมล็ดพันธุ์ข้าว, การใช้ปุ๋ยคอก, และการใช้แรงงานควาย โดยมีรายละเอียด ดังนี้

2.3.1) เมล็ดพันธุ์ข้าว

โดยมีผู้บอกเล่าคือ นางอ่อน เสาก้าว อายุ 83 ปี บ้านเลขที่ 61 หมู่ 10 บ้านดงแคนใหญ่ ได้ให้ข้อมูลว่า “แต่ก่อนการคัดเลือก(แนว) หรือ พันธุ์ข้าว เจ้าของที่นาจะเกี่ยวข้าวเอาเอง โดยเกี่ยวเป็นกำแล้วมัดเป็นกำไผ่กำมัน แล้วเลือกข้าวที่ไม่ต้องการออก คือ ข้าวแถม(ปน) ข้าวลีบ เหลือไว้เฉพาะข้าวที่เป็นเม็ดเต็มเอาไว้เฮ็ดแนว (ทำพันธุ์) นำไปตากให้แห้ง 3 วัน จึงค่อยเอามาหยี(ขยำ) แล้วเก็บใส่กระบุง หรือกะตั่ว หรือคุ่ว (ภาชนะ หรือ คุ้ง) ซึ่งแต่ละครอบครัวต้องพึ่งตนเอง หากบ้านใดไม่ได้คัดเลือกพันธุ์ข้าวไว้ เมื่อถึงฤดูตกกล้าก็ต้องเอาข้าวเปลือกของตนเองไปแลกเมล็ดพันธุ์กับบ้านอื่นที่มี หรือเอาข้าวของสิ่งอื่นก็ได้ไปแลกแล้วแต่จะตกลงกันได้ การเลือกพันธุ์ก็ต้องให้เหมาะสมกับสภาพนา เช่น นาโนน(ที่ดอน) ก็ต้องใส่ข้าวตอ (ข้าวเบา) เช่น ข้าวตอหางผี แต่สำหรับนาโคล่ง(ที่ลุ่ม) ก็ใส่ข้าวจ้น(ข้าวหนัก) เช่น ข้าวสันปาดอง ข้าวอีตม ซึ่งเป็นพันธุ์ข้าวท้องถิ่นที่ปลูกกันมาตั้งแต่สมัยปู่ ย่า ตา ยาย

แต่เมื่อความเจริญเข้าสู่ชุมชน การเปลี่ยนแปลงเรื่องเมล็ดพันธุ์ก็เกิดขึ้น เมื่อประมาณ พ.ศ.2528 ที่ได้เริ่มมีรถไถเดินตาม รถเกี่ยวข้าวเข้ามาในชุมชน และประมาณปี พ.ศ.2530 ได้มีการนำเมล็ดพันธุ์ข้าวเหนียว กข6 และมะลิ 105 ที่ได้รับการส่งเสริมจากเจ้าหน้าที่ของรัฐไม่ว่าจะเป็นเจ้าหน้าที่ฝ่ายเกษตร ตลอดทั้ง ธกส. ที่เข้ามาส่งเสริมการเป็นแหล่งทุนในการกู้ยืมเพื่อทำการเกษตร ความสะดวกสบายที่เกิดขึ้นทำให้คนในชุมชนเริ่มไม่มีการคัดพันธุ์ข้าวเอง โดยเฉพาะกับคนรุ่นใหม่ ที่ไม่ค่อยให้ความสำคัญในการคัดพันธุ์ข้าวไว้ปลูกเอง แต่กลับไปซื้อจากภายนอก เช่น ศูนย์วิจัยข้าวที่อุบลราชธานี โรงสี หรือซื้อจากเพื่อนบ้าน และเมื่อพันธุ์ข้าวที่รัฐส่งเสริมสามารถขายได้ดีในท้องตลาด จึงทำให้ชาวบ้านละทิ้งการใช้พันธุ์ข้าวดั้งเดิม หันมาปลูกพันธุ์ข้าวที่รัฐบาลให้การสนับสนุนแทน หลายครอบครัวไม่มีการเก็บพันธุ์ ปัจจุบันนี้ชาวบ้านต้องมีการเปลี่ยนพันธุ์ข้าวโดยการซื้อทุกปีเพื่อป้องกันเมล็ดข้าวแข็ง จึงทำให้เกิดค่าใช้จ่ายตามมา”

(แม่ใหญ่อ่อน เสาก้าว อายุ 83 ปี กรกฎาคม 54)

คำบอกเล่าของแม่ใหญ่อ่อน เสาก้าว เป็นเสียงสะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในเรื่องของเมล็ดพันธุ์พื้นเมืองที่ใช้ปลูกกันมาแต่โบราณ ที่วันนี้เหลือเพียงชื่อและความทรงจำเท่านั้น จากการระดมความคิดเห็นของทีมวิจัย และผู้นำชุมชนต่างก็บอกว่า “เดี๋ยวนี้ไม่มีการคัดพันธุ์ข้าวกันแล้ว มีแต่ซื้อจากตลาดแทน” “และถึงจะมีการคัดพันธุ์ก็จะเป็นพันธุ์ที่รัฐมาส่งเสริม ปลูกแล้วขายได้ตามท้องตลาด อย่าง ข้าวเหนียว กข6, มะลิ 105 ส่วนพันธุ์พื้นเมืองนั้นไม่นิยมกันแล้ว เพราะขายได้ราคาไม่ดี” ปัจจุบันชาวนาในตำบลดงแคนใหญ่ต้องลงทุนสูงมากและต้องเปลี่ยนพันธุ์ข้าวทุกปี ค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้นเพราะราคาพันธุ์ข้าวก็แพง นับว่ามีความแตกต่างจากในอดีตที่มีการคัดพันธุ์เอง แลกเปลี่ยนกันได้ แต่มาสมัยนี้ต้องซื้อขายโดยใช้เงินอย่างเดียว

2.3.2) การใช้แรงงานควาย

นายประดิษฐ์ สุตคน อายุ 53 ปี บ้านเลขที่ 1/1 หมู่ที่ 4 บ้านดงแคนใหญ่ ได้บอกเล่าว่า “ในอดีตคนในชุมชนจะเลี้ยงควายบรรทุกไว้เพื่อใช้งาน เมื่อผมยังเด็กตอนเช้าๆ พ่อจะชอบปลูกให้ตื่นเพื่อเอาควายไปส่งที่

ทุ่งนา คอกควายก็จะอยู่ใต้ถุนบ้าน อันดับแรกพ่อก็จะไล่ควายให้ขึ้นก่อนให้ออกจากคอก ทุกเช้าผมจะขึ้นหลังควายปักตุ๋แล้วก็พามันไปทุ่งที่ห่างจากบ้านมาประมาณ 500 เมตร ก็จะถึงคลองน้ำที่ลึกประมาณ 1 ถึง 2 เมตร ผมก็จะขี่ควายปักตุ๋ข้ามคลอง เคยมีครั้งหนึ่งที่ควายมันเกิดตกใจอะไรก็ไม่รู้ มันรีบลอยน้ำอย่างเร็วจนผมตกจากหลังมันและเกือบจมน้ำ ดีที่ใช่มือคว้าหางของมันไว้ได้แน่นก็เลยรอดจากการจมน้ำมาได้ ผมจะอยู่บนหลังควายจนถึงทุ่งนาที่มีพ้อมารออยู่ก่อนแล้ว ผมก็เอาควายให้พ่อส่วนพ่อก็เอาแอกมาใส่สายสะพายคอกควายแล้วก็ไถนา เสียงพ่อไล่ควาย “ฮือๆ ฮ้อง ๆ ฮือ ๆ ฮ้อง ๆ” ควายปักตุ๋ของผมตัวนั้นเป็นสัตว์เลี้ยงที่เข้าใจง่ายและฉลาด มันก็จะไถไปเรื่อยๆ ตามไถนา พอพ่อไถได้ครึ่งงานมันก็จะหยุดแล้วก็ขึ้นไถนา ได้ยินแต่พ่อพูดว่า “ดี ๆ ข้าวกำลังงาม” พอพ่อไถนาเสร็จพ่อก็เรียกให้ผมเอาควายไปเลี้ยงตามคันนา ช่วงทำนาสมัยก่อนพ่อกับแม่จะพากันนอนนา เพราะจะได้ตื่นแต่เช้าแล้วก็จะได้ทำนาได้เลย อีกนัยหนึ่งก็เพราะหนทางไม่ค่อยดี ทางกลับบ้านก็ต้องเดินตามคันนาไปเรื่อยๆ ต้องใช้เวลามาก

ตอนนั้นผมจำได้ว่าหลักๆ กับข้าวตอนเที่ยงของครอบครัวเราก็คือ “กบ เขียด ปลา” ที่จับได้ตามทุ่งนา หลายครั้งที่เอาแหไปหว่านตามมุมคันนา 4-5 คัน ก็จะได้กบได้ปลามาต้มมาแกงแล้ว บางวันก็เอาหน้าไม้หรือหน้าแก้ง ไปยิงกบตามห้วยตามคลองก็ได้พ่อยู่พอกิน การทำนานั้นหากคนไหนดำนาเสร็จก่อนเพื่อน ก็จะไปช่วยคนที่ยังดำนาไม่เสร็จโดยไม่มีค่าจ้าง ตกค่ำเกือบทุกคืนพ่อก็จะจักตอกข้าวไว้มัดข้าวเวลาเกี่ยวข้าว เมื่อดำนาเสร็จก็จะพากันกลับไปนอนที่บ้าน จะออกมานอนนาอีกครั้งก็ยามเกี่ยวข้าว พ่อชอบทำตุ๋นน้อย (เพ็งที่ปัก) โดยการตักกิ่งไม้มาทำเป็นข่มข้าวหน้าแล้วก็มักจะก่อกองไฟให้ปักตุ๋ได้อุ่นและไล่ไรไล่แมลงที่จะมากินเมล็ดมันได้ นอกจากนี้พ่อบอกว่าการก่อกองไฟเป็นการกันสัตว์ร้ายได้ ทำให้เรานอนหลับสบาย เมื่อเกี่ยวข้าวเสร็จแล้วก็ตากข้าวให้แห้งแล้วพ่อแม่เป็นคนมัดด้วยตอกที่พ่อจักเป็นเส้นไว้ ผมก็จะขนมัดข้าวเก็บมากองไว้ในลานข้าว ที่พ่อเตรียมไว้โดยการตอกเสาออกให้เตียน กว้าง 6 เมตร ยาว 6 เมตร แล้วก็ไปเก็บเอาชีควายปักตุ๋มาผสมกับน้ำให้เหลวๆ แล้วก็ลาดไปตามพื้นที่ที่เตรียมไว้ พ่อจะตัดต้นเอนอำมาหนึ่งมัดแล้วก็กวาดชีควายที่เหลวๆ ให้เรียบแล้ว ปล่อยให้แห้งจากนั้นก็เป็นอย่างนั้นเป็นอันว่าเอาข้าวมากองรวมไว้ได้

การขนข้าวแต่ก่อนจะใช้ไม้คันทลาวที่มีลักษณะหัวแหลมท้ายแหลม ยาวประมาณ 2 วา ใช้ร้อยมัดข้าวข้างละ 15 มัด แล้วหาบมากองรวมไว้ในลานข้าว พอเสร็จก็หาวนตีข้าวหรือนวดข้าว พ่อได้ฤกษ์ดีก็จะนำอุปกรณ์คือไม้กระดานยาว 60 เซนติเมตร กว้าง 40-50 เซนติเมตรแล้วเอาไม้มาทำขา 2 ขา แล้วก็ค้อนขาซี่ ไม้ 2 ท่อนยาว 1 ศอก ท่อนหนึ่งแหลมที่ปลาย อีกท่อนไม่ต้องแหลมแล้วอีกอย่าง คือ หนองต่องแอก เอาตอกมัดข้าวมาหมุนให้เป็นหูสองหูสำหรับรัดไว้กับไม้ 2 ท่อน ไม้สองท่อนก็จะคียบกับมัดข้าว แล้วก็ตีลงกับม้าหรือไม้กระดาน ที่เตรียมไว้ ค้อนขาซี่ไม้ขนาดจับเต็มมือพอดี พอตีข้าวเสร็จก็กินข้าวกินปลาแล้วก็ขนข้าวขึ้นสู่ยังอุปกรณ์แต่ก่อนใช้ตะกร้าหาบมีไม้คาน ช่วยกันหาบจนเสร็จใช้เวลาานพอสมควร บางคนมีเงินหน้อยก็ใช้เกวียนขนข้าวโดยใช้วัว 2 ตัว ขนเที่ยวละ 2-5 บาท แล้วแต่ระยะทางจะใกล้หรือไกล ช่วงใช้ควายยังช่วยเหลือกันแบบพี่แบบน้องไม่มีค่าจ้างแรงงานเลย กับข้าวแบ่งปันผักก็ปลูกไว้กิน

จนในพ.ศ.2520 คุณพ่อกำนันสวัสดิ์ ศิลารักษ์ บ้านเลขที่ 72 หมู่ที่ 1 บ้านดงแคนใหญ่ อายุ 72 ปี ได้ซื้อรถไถนาเดินตาม 3 คัน โตโยต้า 2 คัน ยันมาร์ 1 คัน ไปซื้อที่จังหวัดอุบลราชธานี ซื้อเงินสดราคาคันละ 45,000 บาท มารับจ้างไถนาช่วงนั้นคนใช้บริการเยอะมาก เพราะไถได้วันละ 10-15 ไร่ ค่าจ้างก็ไร่ละ 50 บาท คนที่มีควายก็จ้างไถนาช่วยควายอีกแรงหนึ่ง ต่อมาปี พ.ศ.2535 รถไถนาเดินตามเริ่มมีมากในแต่ละหมู่บ้านจะมี 30-40 คัน เพราะซื้อมาแล้วก็จะมาไถรับจ้าง ควายปักตุ๋ก็เลยต้องขายแล้วก็หมดไปเลยในปี พ.ศ.2535 ปี พ.ศ. 2525 คุณพ่อกำนันไทย ศิลารักษ์ ได้ซื้อรถไถนาแบบนั่งขับ 1 คัน ราคา 800,000 บาท ซื้อเงินสด ซื้อ

มาจากจังหวัดอุบล งานก็ไม่เว้นแต่ละวัน ทำแต่เช้ายันค่ำทุกวัน คนที่มีเงินไม่มากก็หาซื้อมือสองมาจาก 1 คัน ก็เพิ่มเป็น 4-5 คัน ความเปลี่ยนแปลงจากแต่ก่อนใช้แรงงานคนตีข้าวหรือนวดข้าว ก็เริ่มมีรถสีข้าวต่างหมู่บ้าน ต่างตำบลมางานความสะดวกสบายความรวดเร็วทำให้คนเปลี่ยนไป เพราะคนตีข้าวแต่ก่อนวันหนึ่งก็ได้แค่เจ้าเดียว ตีข้าวเสร็จก็มาช่วยกันหาบมีไม้คานและตะกร้า เป็นเครื่องมือ ต่อมาเมื่อมีรถสีข้าวใช้เวลาแค่ 2-3 ชั่วโมง ก็เสร็จแล้ว แต่ก่อนใช้ไม้คานและตะกร้า ความเปลี่ยนแปลงใช้กระสอบปุ๋ย รถ 6 ล้อ รถ 4 ล้อ และรถไถเป็นเครื่องมือช่วย ในนาที่มีข้าว 200-300 กระสอบ คนแป็บเดียวก็เสร็จ ต่อมาเมื่อมีรถสีข้าวในชุมชนปี พ.ศ.2539 เมื่อปี พ.ศ.2545 ความเปลี่ยนแปลงก็เริ่มเปลี่ยนไปอีก เมื่อมีรถเกี่ยวข้าวแต่ก่อนใช้แรงคนค่าจ้าง 60 บาท ต่อวันก็ขึ้นมาเรื่อย ๆ จนทุกวันนี้ 200-250 บาทต่อวัน ถ้านอกเวลาก็ชั่วโมงละ 50 บาท ก็ตกไป 300-350 บาทต่อวัน มาเปรียบเทียบกับรถเกี่ยวข้าว รถเกี่ยวไร่ละ 400-450-500-600 บาทตามลำดับพอเกี่ยวเสร็จก็เอามาตาก 3-4 วันก็เสร็จแล้ว ทำให้คนสะดวกสบายขึ้นมาก แต่ก่อนทำนา 3-4 เดือน ถึงจะเสร็จ พอมาถึงฤดูเก็บเกี่ยวก็ 2 เดือนถึง 3 เดือน จึงจะเสร็จเพราะทำเอง ไม่ได้จ้างแรงงานต่อมามีรถไถนา มีเงิน ก็จ้างแรงงานคนก็เสร็จเร็วขึ้นแต่ก่อน 2 เดือนมาเป็น 10-15 วัน พอมีรถเกี่ยวข้าววันเดียวเสร็จสะดวกสบายมาก

ควายбакตุ้มทำลายสิ่งแวดล้อม ทั้งใช้แรงงาน เป็นทั้งเพื่อนคู่ใจ กบ เขียด ปู ปลา ก็เยอะอยู่กินแบบง่าย ๆ น้ำกินไหนก็ได้ เพราะไม่ใช้สารเคมี ต่อมาปี พ.ศ.2535 รถไถนามากขึ้น ควายбакตุ้มก็หมดไปโดยปริยาย ความสะดวกสบายมากขึ้น เงินทองก็พอใช้จ่ายเหลือใช้ก็พอได้เก็บออมไว้ด้วย กบ เขียด ปู ปลา ก็ไม่เยอะ เพราะใช้สารเคมีมาก ปลาต้องซื้อเลี้ยงกินเอง สุขภาพ แต่ก่อนคนแก่ อายุ 60-70 ปี ทำงานได้สบาย ทุกวันนี้ อายุ 40-50 ปี ป่วยแล้วเพราะสุขภาพไม่ดีโรคภัยไข้เจ็บก็มาก ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ดังคำผญาลาวกล่าวไว้ว่า “ม้าป่งเขา เสือออกดอก ข้าวบ่มีลาน มารบ่มีลูก ผู้หญิงหาผัว เจ้าหัวหาเงิน เวียงจันทน์ฮ้างยังเป็น โพนชี้หมาจอก บัดท่าบางกอกฮ้างเป็นน้ำแม่ทะเล” ความหมายคือ ม้าป่งเขา คือ รถมอเตอร์ไซค์มีมือจับ เสือออกดอก คือ เสไฟฟ้า ข้าวบ่มีลาน โรงสี มารบ่มีลูก คือ ผู้หญิงท้องแล้วทำแท้ง ผู้หญิงหาผัว คือ ผู้หญิงหาแฟน เจ้าหัวหาเงิน คือ พระหาเงิน เวียงจันทน์ฮ้างยังเป็นโพนชี้หมาจอก เมืองลาวต่อให้ร้างยังไถ่ยังมีคนไปเยี่ยมเยียน บัดท่าบางกอกฮ้างเป็นน้ำแม่ทะเล หมายถึง บางกอกล่มน้ำท่วมจะมีแต่คนหนี

(นายประดิษฐ์ สุตตาน อายุ 53 ปี)

อดีตนั้นคนในชุมชนตำบลดงแคนใหญ่นิยมเลี้ยงควายไว้ใช้งาน เช่น ไถนา เทียมเกวียน ที่ต้องใช้แรงคนในการบังคับร่วมด้วยส่งผลให้คนสมัยก่อนมีร่างกายที่แข็งแรง จนกระทั่งมีการซื้อรถไถเดินตามเข้ามาในหมู่บ้านใน พ.ศ. 2523 ส่งผลให้ความสัมพันธ์ระหว่างควายбакตุ้มกับคนเปลี่ยนแปลงไป ควายกลายเป็นเพียงเลี้ยงเพื่อขาย คุณค่าด้านจิตใจนั้นน้อยลง คนในชุมชนจึงหันมาพึ่งรถไถเดินตาม และรถไถพอร์ตพ่นแรงแทนควายбакตุ้ม ต้องแบกรับค่าใช้จ่ายที่จะต้องหาเงินมาซื้อรถไถ น้ำมัน อะไหล่ การซ่อมแซม บางรายเกิดหนี้สินทำให้เกิดความเครียดเสียสุขภาพจิต เวลาไถไรไถนาก็ได้สุดคว้นพิษจากรถไถกลายเป็นโรคระบบทางเดินหายใจ บางครั้งเกิดอุบัติเหตุจากรถไถทำให้บาดเจ็บ พิการ หรือเสียชีวิต เรียกได้ว่าเสียทั้งสุขภาพกายและสุขภาพจิตเลยทีเดียว ส่วนข้าราชการที่แต่ก่อนนิยมนำมาใช้เป็นแสงสว่างในการดำรงชีวิต จนกระทั่งในปี พ.ศ.2524 ที่มีการนำไฟฟ้าเข้ามาสู่ชุมชนจากนโยบายรัฐบาล ก็ส่งผลให้ความเจริญด้านวัตถุต่างๆ ตามมาอย่างมากมาย ชาวบ้านมีการซื้อสินค้าและบริการต่างๆ จากนายทุนโดยใช้เงินแลกเปลี่ยน และเพื่อให้ได้เงินมาใช้จ่ายนั้น ชาวบ้านต้องทำงานหนักมากขึ้น แข่งขันกันทำมาหากินมากขึ้น บางรายเกิดการกู้หนี้ยืมสิน ส่งผลกระทบทั้งสุขภาพกายและสุขภาพจิตใจ

2.3.3) การใช้ปุ๋ยคอก

พ่อใส ชันธูรา อายุ 70 ปี ที่อยู่ 98 หมู่ 10 บ้านดงแคนใหญ่ ได้เล่าเรื่องการใช้ปุ๋ยคอก หรือ ขี้วัว ขี้ควาย ให้ผู้สัมภาษณ์ฟังว่า “สมัยก่อนในการเลี้ยงสัตว์จะเลี้ยงไว้เพื่อใช้งานและเลี้ยงไว้เอาขี้วัว ขี้ควาย ไปทำปุ๋ย วัวควายจะขี้ใส่คอกก่อนที่จะถูกนำออกไปเลี้ยงตามทุ่ง ขี้วัวหรือขี้ควายจึงไม่มีเศษใบไม้ หรือแกลบจะมีแต่มูลสัตว์ล้วนๆ” พ่อใสบอกว่า “จะเอาจอบ(บักจก) ขุดใส่ตะกร้า แล้วเอาไปใส่ตากล้า(แปลงพันธุ์กล้า) ถ้ากล้างามข้าวก็งามกินก็ปลอดภัยไม่มีสารพิษ แต่เมื่อสภาพความเจริญทางด้านต่างๆ ครอบงำแล้ว ชุมชนก็มีการเปลี่ยนแปลงไปนิยมปุ๋ยเคมี ซึ่งมีสูตรต่างกัน เช่น 46-0-0 ยูเรีย, หัววัว 16-16-8, 15-15-15 ฯลฯ ต้องเสียเงินซื้อทุกปี และมีราคาแพงขึ้นเรื่อยๆ ทำให้ดินเป็นกรดต่างผลผลิตก็น้อยลง ไม่เหมือนมูลสัตว์ที่ไม่ค่อยได้ลงทุนมาก เพราะใส่ปีหนึ่งก็เว้นอีกปีค่อยใส่ก็ได้สารอาหารมันอยู่นาน

เมื่อมีปุ๋ยเคมีเข้ามาก็ทำให้การใช้มูลสัตว์เปลี่ยนไป มีผลต่อการเป็นอยู่ของชีวิตในชุมชน การเป็นอยู่ดั้งเดิมของคนในชุมชนที่ต้องใช้มูลสัตว์ใส่ผักสวนครัว เช่น พริก มะเขือ ฯลฯ และนาข้าว ซึ่งใช้มาตั้งแต่สมัยปู่ย่า ตา ยาย สภาพแวดล้อมก็ไม่ใช่พิษต่อคนและสัตว์ ก็เปลี่ยนไปเมื่อเจ้าหน้าที่ฝ่ายเกษตร ธนาการเพื่อการเกษตรเข้ามาจับบทบาทในการดำรงชีวิตของชุมชน ความต้องการของคนในชุมชนก็สนองตอบอย่างพอใจ ทำให้มีการเปลี่ยนไปใช้สารเคมี (ปุ๋ย) ปุ๋ยยูเรีย หัววัวคันไถ ซึ่งเป็นพิษต่อคนและสัตว์ตลอดทั้งสิ่งแวดล้อมอื่นๆ อีก เช่น หอย ปู ปลา ราคาที่แพงขึ้นทุกปีทำให้ชุมชนก่อนหน้านี้โดยยืมเงินมาซื้อปุ๋ยและต้องใส่ทุกปี”

(นายใส ชันธูรา อายุ 70 ปี)

สรุปการทำเกษตรกรรมได้ว่าในอดีตชุมชนดงแคนใหญ่มีการเก็บเมล็ดพันธุ์พื้นบ้านไว้ปลูกเอง สมัยก่อนจะไม่มีการคลุกยาเคมีแต่ใช้ภูมิปัญญาในการเก็บเมล็ดพันธุ์ จนประมาณปี 2498 มีบริษัทเจียไต๋ ซึ่งเป็นเชื้อสายจีนที่เริ่มมีการทำธุรกิจค้าเมล็ดพันธุ์ ปุ๋ยและสารเคมีต่างๆ จนมีนายทุนอีกจำนวนมากที่เข้ามาเปิดและขยายตลาดในประเทศไทย ทำให้เกิดความสะดวกรวดเร็ว จนเกษตรกรไม่มีการเก็บเมล็ดพันธุ์ไว้เอง ไม่นิยมการนำขี้วัวขี้ควายมาใช้ เพราะมีความเชื่อว่าเมล็ดพันธุ์ตามท้องตลาดตลอดจนสารเคมีต่างๆ สามารถเร่งการเจริญเติบโตและเพิ่มผลผลิตได้ แต่ความจริงเมล็ดพันธุ์เหล่านั้นต้องผ่านการคลุกยาเคมีเพื่อกำจัดแมลงที่จะกัดกินเมล็ดพันธุ์ เมื่อชาวบ้านนำมาปลูกก็ต้องมีการใช้สารเคมีเป็นตัวเร่งการเจริญเติบโต และกำจัดศัตรูพืช เช่น ปุ๋ย ยาฆ่าแมลง ยาฆ่าหญ้า ที่ส่งผลกระทบต่อตัวเกษตรกรที่คลุกคลีกับสารพิษสารเคมี และส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมและทำให้สัตว์ที่อาศัยในบริเวณนั้นบาดเจ็บ ล้มตาย หรือมีสารพิษตกค้างในสัตว์นั้นๆ เมื่อชาวบ้านนำผลผลิตหรือนำสัตว์มาบริโภคก็จะเกิดสารพิษสะสมในร่างกาย เกิดการล้มป่วยในที่สุด

2.4) สภาพทางสังคม

จำนวนหมู่บ้านในเขตตำบลดงแคนใหญ่ 13 หมู่บ้าน ได้แก่

1. หมู่ที่ 1 บ้านดงแคนใหญ่	8. หมู่ที่ 8 บ้านหนองแปน
2. หมู่ที่ 2 บ้านนาถ่ม	9. หมู่ที่ 9 บ้านดงแคนใหญ่
3. หมู่ที่ 3 บ้านกลางนา	10. หมู่ที่ 10 บ้านดงแคนใหญ่
4. หมู่ที่ 4 บ้านดงแคนใหญ่	11. หมู่ที่ 11 บ้านอัมพวัน
5. หมู่ที่ 5 บ้านหนองแคน	12. หมู่ที่ 12 บ้านนาถ่ม
6. หมู่ที่ 6 บ้านผักบึง	13. หมู่ที่ 13 บ้านนาถ่ม
7. หมู่ที่ 7 บ้านบกน้อย	

จำนวนประชากร (จำนวนแยกตามเพศ จำนวนครัวเรือน)

หมู่ที่	จำประชากร			จำนวนหลังคาเรือน
	ชาย	หญิง	รวม	
หมู่ที่ 1 บ้านดงแคนใหญ่	416	436	850	231
หมู่ที่ 2 บ้านนาถ่ม	344	333	674	155
หมู่ที่ 3 บ้านกลางนา	283	269	550	135
หมู่ที่ 4 บ้านดงแคนใหญ่	380	364	747	208
หมู่ที่ 5 บ้านหนองแคน	162	128	288	75
หมู่ที่ 6 บ้านผักบุ้ง	396	415	807	210
หมู่ที่ 7 บ้านบกน้อย	337	351	684	190
หมู่ที่ 8 บ้านหนองแปน	104	102	207	47
หมู่ที่ 9 บ้านดงแคนใหญ่	468	466	941	274
หมู่ที่ 10 บ้านดงแคนใหญ่	315	331	648	137
หมู่ที่ 11 บ้านอัมพวัน	201	186	380	118
หมู่ที่ 12 บ้านนาถ่ม	261	283	548	117
หมู่ที่ 13 บ้านนาถ่ม	241	283	471	131
รวม	3,908	3,891	7,799	2,028

การศึกษาและกีฬา

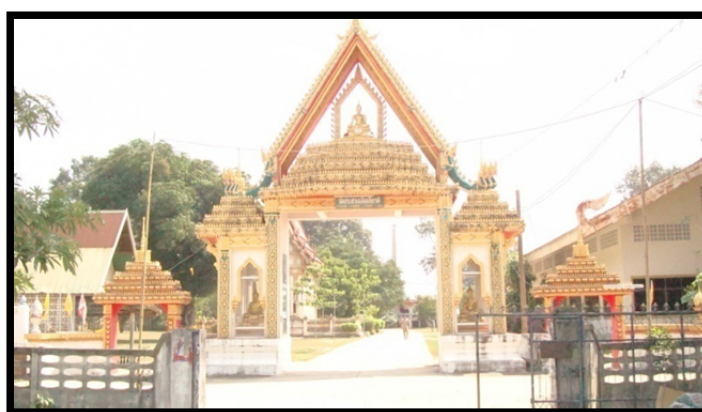
1. โรงเรียนประถมศึกษา	จำนวน	5	แห่ง
2. โรงเรียนมัธยมศึกษา (สมเด็จพระญาณสังวร)	จำนวน	1	แห่ง
3. ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก	จำนวน	5	แห่ง
4. ที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน	จำนวน	13	แห่ง
5. ศูนย์การเรียนชุมชน	จำนวน	1	แห่ง

6. ศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตร	จำนวน	1	แห่ง
7. ศูนย์กีฬาประจำตำบล	จำนวน	1	แห่ง

ภาพที่ 4.5 โรงเรียนสมเด็จพระญาณสังวร

สถาบันและองค์กรทางศาสนา มี วัด / สำนักสงฆ์ จำนวน 11 แห่ง

ภาพที่ 4.6 วัดประชาเฉลิมเกียรติ

การศึกษา และด้านสถาบันและองค์กรทางศาสนาในสมัยก่อนไม่ได้แยกจากกันเหมือนปัจจุบัน ดังคำบอกเล่าของนายสมพร ทองปาน อายุ 78 ปี ที่อยู่ 12 หมู่ 2 บ้านนาถ่ม ต.ดงแคนใหญ่ อ.คำชะโนด จ.ร้อยเอ็ด ที่ได้เล่าเรื่อง “โรงเรียนวัด” ให้ฟังว่า “โรงเรียนวัดบ้านนาถ่มก่อตั้งตั้งแต่ พ.ศ.2547 เดิมชื่อว่าโรงเรียนวัดนาถ่ม ต.ดงแคนใหญ่ อ.ลุมพุก จ.อุบลราชธานี ตอนอายุ 7 ปี เพิ่งเริ่มไปเข้าโรงเรียนวัด ปี พ.ศ.2482 สมัยนั้นไม่ค่อยบังคับให้เรียนเหมือนทุกวันนี้ แต่ก่อนครูสอนในโรงเรียนมีน้อย ตอนพ่อใหญ่สมพรไปเรียนหนังสือก็มีครูอยู่ 3 คน ทั้งที่โรงเรียนมีอยู่ 4 ชั้น คือ ป.1 ถึง ป.4 สมัยก่อนไม่มีผู้อำนวยการจะมีแต่ครูใหญ่ คือ ครูทองทองทิพย์ สมัยนั้นนักเรียนในห้องเรียนด้วยกันชั้น ป.1 มีอยู่ 11 คน ผู้ชาย 7 คน ผู้หญิง 4 คน ชั้นอื่นมีนักเรียนไล่เลี่ยกัน มีนักเรียนทั้ง 4 ชั้นรวมกัน ประมาณ 40 คน ซึ่งก็ถือว่ามากพอสมควรเพราะว่าสมัยก่อน พ่อ แม่ บ่ได้ไปทำงานทางอื่น ถึงสมัยก่อนครัวเรือนในบ้านนาถ่มของเขามันน้อย 50 หลังคาเรือน แต่ว่าเด็กน้อยก็หลาย บางครัวเรือนกะมีเด็กน้อยหัวปีท้ายปี เพราะว่ารู้จักการคุมกำเนิด และการเรียนการสอนก็ยังไม่ทันสมัยเหมือนทุกวันนี้

จนปี พ.ศ. ที่เปลี่ยนแปลงก็เกิดขึ้นใน พ.ศ.2495 คือ รัฐบาลสมัยนั้นมีโครงการมาสร้างโรงเรียนใหม่ ให้ พ่อใหญ่สมพรเล่าว่า “บริเวณที่สร้างโรงเรียนในปัจจุบันนี้แต่ก่อนชาวบ้านเรียกว่า “สวนหลวง” คือจะไม่ใช้ที่ดินของใครเลยตอนนั้นยังเป็นป่าติดชายทุ่งอยู่ คนสมัยก่อนจะนิยมว่าพะหยายไล่กันที่มีหลายบทและหลายคำพูดนับไม่ถ้วน บางครั้งก็เป็นคำเปรียบเทียบกับเปรียบเปรยสอนคนสอนลูกหลาน บางคำก็เป็นคำหยอกล้อเล่นสาวก็มี ดังตัวอย่างพอสังเขป เช่น

“ปลาชิวไล่สวบแซ่	หนีไปซ่อนอยู่หลบหิน	ใจประสงค์แล้ว	เมืองแวกะไปฮอด
ใจประสงค์ฮอดแก้ว	ในถ้ำกะกันหา	ใจประสงค์สร้าง	กลางดงกะวาท่ง
ใจประสงค์ขี่ช้าง	กลางบ้านกะวาดง”		

มีความหมายว่าความสำเร็จจะเกิดขึ้นได้หากมีความพยายาม แม้จะลำบากแค่ไหนก็ตามก็คิดว่ามันเป็นโอกาส แต่หากไม่มีความพยายามและเกิดความขี้เกียจต่อให้มีโอกาสมองเป็นอุปสรรค หลังจากเข้าเฝ้าฯ จบแล้วพ่อสมพร ก็ได้กลับมาเล่าความเปลี่ยนแปลงต่อมาว่า

“แต่เมื่อมีโรงเรียนเกิดขึ้นมากมายมันก็มีผลดีและผลเสียที่เกิดขึ้น ผลดีคือลูกหลานก็ได้มีโอกาสเรียนหนังสือ มีความรู้ความสามารถขึ้นกว่าแต่ก่อนหลาย แต่วิถีชีวิตก็เปลี่ยนแปลงไปหลายคือกัน เพราะแต่ก่อนเด็กน้อย ลีช่วยพ่อช่วยแม่เห็ดเวียกเห็ดงาน(ทำงาน) บ่คือปัจจุบันที่เทคโนโลยีต่างๆ เข้ามา ทำให้เด็กน้อยติด เช่น เกมส์ โทรศัพท์ สุขภาพร่างกายของลูกหลานแต่ก่อนแข็งแรง เพราะได้เห็ดเวียกออกกำลังกาย บ่คือลูกหลานทุกวันนี้เบ๊งแต่โทรศัพท์ เล่นเกมส์อยู่บ้าน กินแต่อาหารตลาดชนมนมเนย บ่คือลูกหลานแต่ก็ขมกะเห็ดกินเอง ยามบุญยามงานผลไม้กี้กินกับเพื่อนบ้านไม่มีสารเคมี ไม่เหมือนสมัยนี้ที่การศึกษาในปัจจุบันทำให้ลูกหลานมีความรู้หลายแล้ว แต่ต่างคนต่างแข่งขันซึ่งกันและกันไม่ว่าเรื่องอะไรก็ตาม ทำให้ลูกหลานลืมฮีตครองประเพณีต่างๆ ไป บางทีไปทำงานต่างจังหวัด เป็นปีสองปีก็ไม่มาเยี่ยมพ่อเยี่ยมแม่ทำให้ลูกหลานเห็นตัว ไม่ฟังพ่าสั่งกัน และกัน แบบว่าเอาตัวรอดเป็นยอดดีไม่เหมือนสมัยก่อนที่พ่าสั่งพ่อบอกจะฟัง มีเรื่องอะไรก็ช่วยเหลือกันและอีกอย่างหนึ่งคือ ค่าใช้จ่ายในการเรียนเพิ่มสูงขึ้น ทำให้ทางครอบครัวต้องรับภาระหนักไปด้วย”

(นายสมพร ทองปาน อายุ 78)

การศึกษาจากโรงเรียนวัดในอดีตที่สอนโดยพระนั้น ท่านจะสอนเพื่อให้คนอ่านออกเขียนได้จริงๆ สอนให้มีความรู้คู่คุณธรรม และมีความกตัญญูต่อพ่อแม่ มีน้ำใจต่อคนในสังคม เมื่อเรียนจบก็มุ่งเข้าสู่ภาคเกษตรสืบทอดวิถีเกษตรกรรมจากพ่อแม่ จนกระทั่งในปีพ.ศ.2504 ได้เกิดแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 ซึ่งในด้านการศึกษารัฐบาลก็ได้มุ่งเน้นหลักสูตรเพื่อสอนคนเข้าสู่แรงงานภาคอุตสาหกรรม ในการเรียนการสอนส่วนใหญ่ก็จะให้ความสำคัญในการพัฒนาสมอง ความเป็นเลิศ ความเป็นหนึ่ง เกิดการแข่งขันเพื่อให้เกิดการยอมรับทางสังคม วิถีเกษตรจึงถูกทอดทิ้งให้พ่อแม่และคนเฒ่าคนแก่ในชุมชนทำหน้าที่นั้น ส่วนบุตรหลานในชุมชนจะเข้าสู่ระบบความเจริญ ทำงานตามเมืองใหญ่ ต้องสูดดมควันพิษ เกิดอุบัติเหตุจากการเดินทาง เกิดการเจ็บป่วยง่าย ส่วนเด็กที่กำลังเรียนอยู่ในชุมชนก็ทำการเกษตรไม่เป็น ดิถีระบบกดขี่ไม่ค่อยได้ออกกำลังกายเท่าที่ควร กินแต่อาหารบริโภคนิยมโดยไม่ได้มองถึงคุณค่าทางโภชนาการ และพิษภัยต่อร่างกายส่งผลให้บางรายเกิดโรคอ้วน ความเครียด ส่งผลกระทบต่อสุขภาพกายและสุขภาพจิตในที่สุด

สาธารณสุข

- สถานีนม้ายประจำตำบล / หมู่บ้าน	จำนวน	2	แห่ง
- สถานพยาบาลเอกชน (คลินิก)	จำนวน	7	แห่ง
- ร้านขายยาแผนปัจจุบัน	จำนวน	1	แห่ง
- อัตราการมีและการใช้ส้วม	ร้อยละ	100	เปอร์เซ็นต์

ภาพที่ 4.7 โรงพยาบาลชุมชนตำบลดงแคนใหญ่

หน่วยธุรกิจในเขต องค์การบริหารส่วนตำบลดงแคนใหญ่

1. ปั้มน้ำมันและก๊าซ	จำนวน	16	แห่ง
2. โรงสี	จำนวน	12	แห่ง
3. ตลาดสด (หมู่ที่ 1)	จำนวน	1	แห่ง
4. ร้านค้าที่ทำกิจการค้าส่งเป็นหลัก	จำนวน	3	แห่ง
5. ร้านค้าที่ทำกิจการค้าปลีกเป็นหลัก	จำนวน	52	แห่ง
6. ร้านรับซ่อมรถมอเตอร์ไซด์ยานยนต์	จำนวน	9	แห่ง
7. ร้านรับซ่อมรถยนต์	จำนวน	9	แห่ง
8. ร้านรับซ่อมเครื่องจักรกลการเกษตร	จำนวน	1	แห่ง
9. ร้านรับซ่อมเครื่องใช้ไฟฟ้า , คอมพิวเตอร์	จำนวน	9	แห่ง
10. ร้านอาหาร	จำนวน	4	แห่ง
11. ร้านเสริมสวย	จำนวน	4	แห่ง
12. โรงฆ่าสัตว์	จำนวน	2	แห่ง
13. ฟาร์มไก่	จำนวน	2	แห่ง
14. ลานมัน	จำนวน	3	แห่ง
รวม		127	แห่ง

ภาพที่ 4.8 ตลาดตำบลแคนใหญ่

ภาพที่ 4.9 ร้านค้าขายไก่ย่างในชุมชน

จุดบริการประชาชน (ป้อมตำรวจ)

จำนวน 1 แห่ง

การบริการพื้นฐาน

1. การคมนาคม การคมนาคมติดต่อระหว่างอำเภอและจังหวัด รวมทั้งการคมนาคมภายในตำบล และหมู่บ้านมีรายละเอียดดังนี้

- ทางหลวงแผ่นดิน หมายเลข 23 ถนนแจ้งสนิท เชื่อมระหว่างจังหวัดอุบลราชธานี-จังหวัดยโสธร
- จังหวัดร้อยเอ็ด ผ่านตำบลดงแคนใหญ่ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร

- ทางหลวงชนบทของกรมโยธาธิการ เชื่อมระหว่าง ตำบลดงแคนใหญ่ อำเภอคำเขื่อนแก้ว - ตำบลบากเรือ อำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร

- ทางชนบทของ อบจ.ยโสธร เชื่อมระหว่าง ตำบลดงแคนใหญ่ อำเภอคำเขื่อนแก้ว-ตำบลนาแก อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร

- ทางหลวงชนบทของ อบจ.ยโสธร เชื่อมระหว่าง ตำบลดงแคนใหญ่ อำเภอคำเขื่อนแก้ว-ตำบลเหล่าไฮ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร

- สำหรับเส้นทางเชื่อมระหว่างหมู่บ้าน เป็นสภาพถนนลูกรัง จำนวน 14 สาย

2. การโทรคมนาคม

- ที่ทำการไปรษณีย์โทรเลข	จำนวน	1	แห่ง
- ตู้โทรศัพท์สาธารณะ	จำนวน	13	ตู้

แต่สำหรับการติดต่อสื่อสารในอดีตนั้น คนในชุมชนดงแคนใหญ่จะใช้วิธี “การบอกต่อกัน” ที่บอกเล่าโดยนายมา นามสกุล ศิลารักษ์ อายุ 77 ปี ที่อยู่ 87 หมู่ 13 ตำบลดงแคนใหญ่ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร ที่เล่าว่า “ถ้าจะพูดถึงสมัยก่อนก็ดีหมดทุกอย่างในหมู่บ้านเราถึงว่าจะไม่ทันสมัย เหมือนเดี๋ยวนี้แต่มันก็น่าอยู่ คนเรามีความฮักแพงแบ่งปันกันเวลาไปไหนมาไหนก็จะนิยมเดิน เพราะทางก็มีแต่ทางดิน ถนนสายหินลูกรังมีเส้นเดียวคือเส้นไปอุบล-ยโสธร การบอกข่าวบอกความก็จะเดินไปบอกกัน ในหมู่บ้านก็จะพากันมาโสเหล่ (คนจำนวนมากมาพูดคุยกัน) โดยใช้วิธีการให้สัญญาณคือการตีกอดีกล้อ(เครื่องสัญญาณสมัยก่อน) แล้วตอนเช้าถ้าเดินจะเดินรอบหมู่บ้าน เพื่อบอกพี่น้องกองกระจายข่าวหรือเรื่องบุญ คิล กิน ทาน ให้เตรียมเอาข้าวมาทำข้าวปั้น(ขนมจีน) สำหรับผู้ใหญ่บ้านหรือผู้ช่วยเวลาจะไปส่งเอกสารทางอำเภอ ก็จะให้การเดินลัดทุ่งนาไปจนถึงอำเภอ โดยใส่เอกสารไว้ในกระบอกไม้ไผ่มีสายมีฝาปิด

ต่อมาก็เริ่มมี “การส่งจดหมาย” โดยมีนายทองดี ศรีदार ที่จะเป็นคนส่งจดหมายที่ถูกส่งมาจากอำเภอที่มากับรถโดยสารประจำทางที่พอมาถึงก็จะโยนลงรถ แล้วนายทองดีจะเป็นผู้นำส่งให้กับคนในหมู่บ้าน ต่อมาปี พ.ศ.2520 เริ่มมีโทรศัพท์มีสายเข้ามาติดตั้งที่วัดดงแคนใหญ่ความสะดวกสบายเริ่มเข้ามามีการติดต่อสื่อสารง่ายขึ้น และมีหอกระจายข่าวมาติดตั้งเพื่อกระจายข่าวสารในชุมชน จำเดินก็หายไป ความสัมพันธ์ของคนก็ลดลงเพราะว่าเวลาจำเดินเดินกระจายข่าวก็ได้ถามข่าวคราวได้พูดคุยถามทุกข์สุขซึ่งกันและกัน

การเปลี่ยนแปลงการสื่อสารหรือสื่อบอกกันที่เห็นได้ชัดมาช่วงวันที่ 1 พ.ย. พ.ศ.2525 มีการก่อสร้างไปรษณีย์ตำบลดงแคนใหญ่เพื่อบริการสื่อสาร มีโทรศัพท์ โทรเลข อินเทอร์เน็ต ผู้ที่ใช้โทรศัพท์มือถือคนแรกคือ กำนันสวัสดิ์ ศิลารักษ์ สมัยที่เป็นกำนันตำบลดงแคนใหญ่ ต่อมาทุกครัวเรือนก็เริ่มจะมีโทรศัพท์ พ.ศ.2530 ก็เริ่มมีโทรศัพท์สาธารณะมาติดตั้งในหมู่บ้านมีการติดตั้งอินเทอร์เน็ตในครัวเรือน มีร้านเกม ร้านแรกที่เปิดคือ นายดอน ศิลารักษ์ ร้านคอมพิวเตอร์เพื่อหาผลประโยชน์ใส่ตัวเองทำให้เด็กติดเกม ข่าวสารมีทั้งดีและเสียทำให้เด็กติดและเป็นการสิ้นเปลืองเงินพ่อแม่สื่อและการทันสมัยทำให้คนเราลืมคนเราลืมความเก่า ความหลัง มีแต่การแย่งชิงดีชิงเด่น อวดร่ำอวดรวย พ่อแม่มีแต่ทำงานไม่มีเวลาสั่งสอนลูกหลาน หาแต่ความสะดวกสบายให้ลูกหลาน กลัวว่าจะไม่มีเหมือนคนอื่น คนเราถ้ามีความพอเพียงก็จะมีคำว่าพอดีสำหรับตนเอง”

(นายมา ศิลารักษ์ อายุ 77)

3.การไฟฟ้า ปัจจุบันมีไฟฟ้าครบทุกหมู่บ้าน แต่ในสมัยก่อนชาวบ้านยังไม่มีไฟฟ้าใช้ ส่วนใหญ่จะมีการใช้ ชีกระบอง ตะเกียง ดังคำบอกเล่าของพ่อสุรพล บุญสาร อายุ 84 ปี ที่อยู่ 20 หมู่ 6 บ้านผักบัว ท่านได้เล่าว่า “สมัยก่อนบ่มีไฟฟ้าใช้ต้องใช้ชีกระบอง กระบองเฮ็ดด้วยน้ำมันยางและไม้ฝู เรียก ชีขันดอก คลุกเคล้าใส่กันแล้วตากให้แห้งหรือไม่แห้งก็ได้แต่ต้องตาก แล้วใช้ใบตองชาดห่อเอาตอกมัดเป็นบ้องๆ (ระยะๆ) เพื่อให้ น้ำมันยางและไม้ฝูเกาะกันแน่น เวลาเค้นมากก็ใช้ไม้ขีดจุดกระบอง เพื่อให้เกิดแสงสว่าง โดยแต่ละบ้านจะมี เชียงกระบอง ซึ่งเป็นรูปสี่เหลี่ยม มีไม้หลักขึ้นมาประมาณ 1 ฟุต มีตะปู สำหรับใช้กระบองเสียบทางนอน ถ้าแสงไฟริบหรี่ ก็ใช้ไม้เขี่ยกระบองให้ไฟลุกขึ้น ต้องมีคนเฝ้าเขี่ยเรื่อย ๆ ไฟจะได้ไม่ดับ”

พ่อสุรพล เล่าต่อว่า “ก่อนจะได้กระบองมาต้องเอาน้ำมันยางที่ได้มาจากต้นยางใหญ่ บากต้นยางกว้าง 1 คืบ ลึก 1 คืบ ใช้ไฟเผาแล้วทิ้งไว้วันหลังจึงกลับไปตักเอา ในยุคนั้นมีบางครอบครัวมีฐานะดี ซื้อตะเกียงเจ้า

พายุมาใช้ในเวลามืงาน (เวลาไม่มีงานก็ไม่ใช้เพราะเปลืองน้ำมัน) หลังจากยุคนั้นบ้านเมืองเจริญขึ้น ไฟฟ้าส่วนภูมิภาคเริ่มขยายสู่ชนบท ประมาณปี พ.ศ.2517 หมู่บ้านผักบึงเริ่มมีไฟฟ้าใช้โดยท่านกอง จันทรจวง ท่านเป็นพระลูกศิษย์สมเด็จพระญาณสังวร ติดต่อกับการไฟฟ้าได้นำไฟฟ้าเข้าสู่หมู่บ้านผักบึงประชาชนให้ความร่วมมือดี เพราะทุกคนกระตือรือร้นอยากมีไฟฟ้าใช้ จนภายใน 1 ปี ทุกอย่างเรียบร้อย ทั้งบ้านผักบึงและหมู่บ้านใกล้เคียงมีไฟฟ้าใช้ถึงปัจจุบัน ดังคำที่ว่า ม้าโป่งเขา เสาสีออกดอก ซึ่งสมัยโบราณได้ทำนายไว้ว่าอนาคต ม้าจะโป่งเขา คือรถมอเตอร์ไซด์ เสาสีออกดอกคือเสาไฟฟ้า

ทุกอย่างเหมือนจะเป็นไปในทางที่ดี คนก็สะดวกขึ้นทุกที่สว่างไสว ถนนหนทางก็ดีขึ้นเป็นลำดับเกี่ยวกับชีวิตประจำวันทำให้คนรู้ในสิ่งที่ไม่รู้ข่าวสารทั้งในประเทศและประเทศอื่นเห็นในสิ่งที่บ่เห็น แต่การมีไฟฟ้าใช้ทำให้ต้องมีรายจ่ายเพิ่มขึ้น เพราะเครื่องไฟฟ้าต่างๆ ก็เข้ามา ชื่อของตามที่เขาโฆษณาคนต้องหาเงินสุขภาพไม่ดีเหมือนแต่ก่อน เดียวนี้ถ้าใครไม่รู้จักเศรษฐกิจพอเพียงจะทำให้อยู่รอดลำบากจะต้องหาเงินรักษาตัวเองทำให้ครอบครัวเดือดร้อน”

(นายสุรพล บุญสาร อายุ 84)

ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ตำบลดงแคนใหญ่

ด้านแหล่งน้ำธรรมชาติ ที่มีลักษณะเป็นลำน้ำ และลำห้วย มีจำนวน 4 สาย คือ ห้วยบ่อแก ซึ่งมีลำห้วยตัดผ่าน 11 หมู่บ้าน ห้วยแก อยู่ที่บ้านผักบึง หมู่ที่ 6 และ บึง, หนองและอื่นๆ จำนวน 40 แห่ง ซึ่งเป็นแหล่งน้ำที่สร้างขึ้น ได้แก่

- ฝ่าย จำนวน 13 แห่ง
- บ่อน้ำตื้น จำนวน 843 แห่ง
- บ่อโยก จำนวน 17 แห่ง
- ประปาหมู่บ้าน จำนวน 10 แห่ง

เมื่อพูดถึงแหล่งน้ำที่มิวิจัยก็ได้มีการเก็บข้อมูลเรื่อง “น้ำสา่ง” หรือ “น้ำบ่อ” ที่ใช้บริโภคในครัวเรือนสมัยก่อน โดยมีพ่มี ทรายทอง อายุ 73 ปี ที่อยู่ 27 หมู่ 10 ตำบลดงแคนใหญ่ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร ที่หลังจากทำงานบ้านทุกอย่างเสร็จแล้ววันนี้ผู้วิจัยตั้งใจว่าจะไปสอบถามเรื่องที่รับมาจากคณะทำงานเรื่อง น้ำสา่ง สมัยก่อนกับสมัยนี้มันเป็นจังได้ ดูเวลา 09.18 น. รถพี่เพชรยังไม่มา จึงได้กะไปถามก่อนก็แล้วกัน หยิบเอาสมุดกับดินสอแล้วเดินไปที่บ้านพ่มี ทรายทอง ท่านจะเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในหมู่บ้านและเป็นมัคทายกวัด ชื่อเล่นที่ทุกคนเอ็นวาคือพ่มีคือคนเดียวกัน พอเดินไปถึงบ้านมื่อนี้พ่มีอยู่บ้านส่วนมากพ่มีคนเฒ่าจะบ่ค่อยอยู่เพราะแก่จะชอบไปนั่งเล่นกับเพื่อนบ้าน เพราะพ่มีคนอยู่บ้านคนเดียวลูกๆ แต่งงาน ออกเรือนกันหมดแล้ว มีเพียงคอยส่งข้าวส่งน้ำส่วนภรรยาตายได้ 10 กว่าปีแล้ว นี่เป็นการเก็บข้อมูลครั้งที่ 2 ของผู้วิจัยหลังจากที่นำไปให้พี่เลี้ยงดูแล้วยังไม่สมบูรณ์ต้องมาเก็บใหม่อีกรอบ พ่มีคนจึงได้เล่าว่า

“สมัยก่อนน้ำสา่งบ้านเฮามันบ่หลายเต้ อยู่ทิศเหนือจะเป็นสา่งแม่ใหญ่เหลากับสา่งปู่เฒ่าเฒ่า ไม่มีท่อบส่วนใหญ่เป็นน้ำสา่งดิน แต่ว่าสมัยก่อนแม้แต่น้ำไร่นาก็กินได้ ไม่เหมือนทุกวันนี้มีสารพิษหลาย สมัยก่อนน้ำสา่งไม่หลายพอถึงยามเย็นก็จะมีผู้บ่าวผู้สาวไปอาบน้ำกันหลายๆคน อาบเสร็จก็จะดักแล้วหาบไปใส่แอ่ง(ตุ้ม)อยู่บ้าน หากใครแต่งงานกันแล้วจะต้องพาเมียไปตักน้ำใส่แอ่งก่อนปูยาตั้น เพื่อแสดงความเคารพบูชาการที่คู่ผัวเมียตักน้ำเต็มแอ่งแสดงถึงชีวิตคู่ครองจะยังยืนยาวบ่ขาดตกบกพร่อง ต่อมาสมัยก้านจริง ชันธูรา พ่มีจำพ.ศ.บ่ได้

ตอนนั้นพ่อเป็นเด็กน้อยไปโรงเรียนก็เห็นหลวง(รัฐ)เข้ามาขุดสร้างเป็นน้ำลำทุ่งป่วนที่แรกซึ่งเป็นของส่วนรวมอยู่ข้างโรงเรียนอันแรกของบ้านดงแคนใหญ่ ช่วงปีพ.ศ.2520 รัฐได้มาขุดเจาะและทำเป็นบาดาลโยกให้โรงเรียนศาลากลางบ้านและวัด ช่วง พ.ศ.2506 พ่อค้าเริ่มเอาแ่งน้ำ(ตุ่ม)มาขาย ในบ้านเราสมัยก่อนจะมีแต่แ่งดินประมาณปี 2517 พ่อบุญเลิศ พ่อจันทา ศีลารักษ์ ก็เริ่มขุดสร้างกันเกือบทุกบ้านทุกหลังคา และมีปั้มน้ำใช้ทุกครัวเรือน ความสะดวกสบายเด็กๆ ก็ตักน้ำไม่เป็น ไม่รู้จักการหาบน้ำ ลูกสะไภ้ก็ไม่มีการตักน้ำให้ปู่ ย่า ช่วง พ.ศ.2543 มีประปาหมู่บ้านอยู่หมู่ 4 แจกส่งน้ำใช้ 3 หมู่บ้าน มีหมู่ 4, 10, 13 พอน้ำประปาเข้ามาทุกคนเริ่มถมน้ำลำและขายปั้มน้ำเป็นของอย่างแล้วหันมาใช้น้ำประปาแทน

ผลที่เกิดขึ้นทำให้วิถีชีวิตเปลี่ยนไปทุกคนลืมน้ำลำ ลืมประเพณีตั้งแต่ดั้งเดิมเฮา ความสัมพันธ์ลูกสะไภ้กับย่าลดลงเพราะไม่มีการตักน้ำให้แม่ย่ากิน คนสมัยก่อนแข็งแรงเพราะอย่างคนเฒ่าคนแก่ เพราะว่าแต่ก่อนท่านตักน้ำหาบน้ำจึงแข็งแรงได้ออกกำลังกาย การหาบน้ำตักน้ำใส่แ่งมันหนักมันเหนื่อย การใช้น้ำกะบ่ฟุ่มเพื่อย แต่สมัยนี้เด็กๆ รุ่นหลังบ่รู้จักการตักน้ำบ่รู้ความยากลำบากในการตักน้ำ เพราะว่าเปิดก๊อกน้ำกะได้ใช้น้ำเลย การใช้น้ำประปา สะดวกสบายก็จริง แต่เพิ่มค่าใช้จ่ายในครัวเรือน ปัจจุบันถ้าเป็นงานสงกรานต์หรือประเพณีบุญบั้งไฟน้ำประปาในหมู่บ้านจะไม่พอใช้ทุกคนเดือดร้อนมากเลย คนเฒ่า คนแก่ จะบอกว่าคิดฮอดน้ำลำได้”

(พ่อมี่ ทรายทอง อายุ 73 ปี)

การบริโภคน้ำลำในสมัยก่อนถือเป็นวิถีของชุมชน เป็นการใช้อนุปัญญาของชาวบ้านในการขุดบ่อน้ำเพื่อนำมาใช้อุปโภคและบริโภค เพราะสมัยก่อนยังไม่มีการใช้สารพิษสารเคมีในภาคการเกษตรจึงสามารถบริโภคได้ แต่ในปัจจุบันมีการใช้สารเคมีในภาคเกษตรกรรมที่สูงแหล่งน้ำธรรมชาติจึงอาจมีสารเคมีปนเปื้อนได้ ดังนั้นความนิยมในการบริโภคน้ำลำจึงหายไป แต่ชาวบ้านจะหันมาบริโภคน้ำฝน น้ำขุดต่างๆ แทน ผลดีคือการบริโภคน้ำที่สะอาดนั้นช่วยให้สุขภาพแข็งแรง แต่ผลเสียคือเกิดเป็นค่าใช้จ่ายในครัวเรือน ในเรื่องการติดต่อสื่อสารสมัยก่อนคนในชุมชนจะใช้วิธีคนบอกคนต่อๆ กันไป เพื่อเป็นการกระจายข่าวสารต่างๆ ถึงแม้จะมีความล่าช้าบ้างแต่ก็ทำให้คนในชุมชนมีความใกล้ชิดจากการพบหน้าและพูดคุยกัน แต่เมื่อไฟฟ้าเข้ามาในชุมชนเครื่องอำนวยความสะดวกในการติดต่อสื่อสารต่างๆ ก็เกิดขึ้น คือ โทรศัพท์ แฟกซ์ อินเทอร์เน็ต วิทียูโทรทัศน์ทำให้การติดต่อสื่อสารกันง่ายขึ้นแม้จะอยู่ห่างไกลกันก็ตาม ทำให้ความสัมพันธ์อันดีหรือญาติพี่น้องและได้รับผลกระทบต่อสุขภาพจากคลื่นแม่เหล็กไฟฟ้าที่มาจากเครื่องมือสื่อสาร เช่น การใช้โทรศัพท์มือถือแบบหูคล้องนานๆ ผลกระทบต่อสุขภาพโดยในระยะสั้นจะมีอาการปวดหู ปวดศีรษะ ตาพร่ามัว มึนงง ขาดสมาธิ และเกิดความเครียดนอนไม่หลับ ส่วนผลในระยะยาว อาจทำให้เกิดโรคความจำเสื่อม โรคมะเร็งสมอง มะเร็งเม็ดเลือดขาว นอกจากนี้ผู้ใช้บางรายมีความหมกมุ่นเกินไปจนทำลายสุขภาพ เช่น เล่นอินเทอร์เน็ต หรือคุยโทรศัพท์จนทานข้าวไม่ตรงเวลาจนเกิดโรคกระเพาะอาหาร

ต่อไปคือแหล่งน้ำตามธรรมชาติที่มีความผูกพันกับชาวบ้านเป็นเวลายาวนานได้เริ่มจาก “หนองซอน” ที่ได้สัมภาษณ์ คุณพ่อมณี ทองทา ที่ได้เล่าว่า “หนองซอนเป็นหนองน้ำอยู่ทางทิศใต้ของหมู่บ้านดงแคนใหญ่ ประมาณ 4 – 5 กิโลเมตร มีเนื้อที่ 17 ไร่กว่า ความลึกพอประมาณมีน้ำขังอยู่ตลอดปี ซึ่งมีความอุดมสมบูรณ์มีสัตว์น้ำนานา ชนิดอาศัยอยู่ เช่น ปลา ปู หอย กุ้ง ปลิง ปลาไหล และสัตว์น้ำหลายชนิด ชาวบ้านอาศัยหนองซอนทำมาหากินตลอดปี ซึ่งมีชาวบ้านดงแคนใหญ่ 5 หมู่บ้าน สมัยก่อนจะลงหนองน้ำเพื่อจับปลาก็มีผู้ใหญ่บ้านหรือผู้อาวุโสสั่งให้ลงก่อน เป็นวัฒนธรรมที่ดีมีความสามัคคีร่วมกัน หนองซอนไม่ใช่ว่ามีปลานานา

ชนิดเท่านั้น ดินตมก็ยังดีด้วยพอถึงหน้าแล้งน้ำขอลดลง ผุงกระปือ(ควาย)เป็นจำนวนมากจะมาเกียกตม(เกลือก)แล้วจะไปล้างตัวที่หนองหัวลิงเป็นอย่างนี้มานานหลายปี

สมัยก่อนการเดินทางไปหนองขอนลำบากมาก ต้องใช้การเดินทางหรือขี่เกวียนไป ถนนเป็นดินทรายเป็นหลุมเป็นบ่อถ้าหน้าฝนต้องเดินลุยน้ำไป หนองขอนสมัยก่อนเป็นหนองที่อุดมสมบูรณ์ ปู ปลา กุ้ง หอย พันธุ์สัตว์น้ำทุกชนิดเป็นแหล่งอาหารของชาวบ้านตำบลดงแคนใหญ่ หนองขอนเป็นหนองสัญญาประชาคมของชาวบ้านว่าต้องหากินร่วมกัน เมื่อถึงฤดูแล้งจะมีผู้ใหญ่บ้านประกาศให้ไปลงหนอง ทอดแหเกิดความสามัคคีคนในชุมชนได้ร่วมกันรับประทานอาหารหรือกินข้าวปากัน ปีหนึ่งจะมีครั้งเดียวหลังจากลงหนองแล้วก็ปิดหนองเพื่อให้พันธุ์ปลาเหลือเพื่อไว้กินปีต่อไป

คุณพ่อนณ ทองทา ท่านบอกว่าสมัยผู้ใหญ่เสา เสาก้าว เห็นคนจับจองแถวหนองขอนหลายเพื่อทำนา ท่านผู้ใหญ่ก็เลยมาให้กรมที่ดินมาออกรางวัล มีเนื้อที่ 17 ไร่ พอมาถึงยุคกำนันไทย ศีลารักษ์ มีงบประมาณมากก็เลยขุดลอกหนองขอน เนื่องจากหนองขอนตื้นเขิน เมื่อหมดยุคกำนันไทย ต่อมาก็กำนันสวัสดิ์ มารับช่วงต่อได้งบประมาณ 3 ล้านบาท มาขุดหนองขอนต่อ ความกว้างประมาณ 40 เมตร ยาวประมาณ 1,500 เมตร ขุดจนถึงหนองแซ่ ทำให้คนที่มีนาอยู่ข้างหนองมีน้ำใช้ในการเกษตรจนถึงปัจจุบัน

(คุณพ่อนณ ทองทา)

“หนองสาวลี” ก็เป็นหนองน้ำธรรมชาติที่ชาวบ้านในชุมชนตำบลดงแคนใหญ่ใช้ประโยชน์ ดังคำบอกเล่าของนายสมพร ทองปาน อายุ 78 ปี ที่อยู่ 12 หมู่ 2 ต.ดงแคนใหญ่ อ.คำเขื่อนแก้ว จ.ยโสธร พ่อสมพรได้เล่าว่า “หนองสาวลี แต่ก่อนเป็นหนองน้ำน้อยๆ ติดกับป่าดงสาวลีมีหมู่บ้านเก่าได้แตกบ้านมาจากดงบ้านเก่าหรือบ้านอัมพวันในทุกวันนี้ ที่เรียกว่าหนองสาวลีเพราะว่าในสมัยก่อนสาวในหมู่บ้านจะมีการตำข้าว พอผู้บ่าวจะไปจีบสาว ผู้สาวก็หนีไปลี(ซ่อน)ผู้บ่าว จึงได้เอ็นว่าหนองสาวลีที่มีการรวมกันกับป่าชุมชน 126 ไร่ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นคือมีการขุดลอกหนองสาวลีให้มีขนาดใหญ่ขึ้น ประมาณปี พ.ศ.2537 โดยกรมทรัพยากรธรรมชาติกับสิ่งแวดล้อมได้มาขุดลอกหนองอีก และได้ทำเป็นระบบประปา เพื่อให้ทุกคนในหมู่บ้านนาถ่มทั้งหมู่ 2,12 ได้มีน้ำประปาใช้กันอย่างทั่วถึง

ทุกวันนี้คนในหมู่บ้านของเราก็มีน้ำประปาใช้สะดวกสบาย ไม่ต้องไปตักน้ำในบ่อไกลๆ เหมือนสมัยก่อน เดียวนี้ทุกคนในหมู่บ้านของเราจะช่วยกันแบ่งแยกหนองน้ำ เพราะว่าหนองน้ำนี้เป็นหัวใจสำคัญของหมู่เฮาทำให้มีน้ำใช้ตลอดปี การเปลี่ยนแปลงก็ไม่ได้เลวร้ายอะไรมาก เพราะชุมชนห่างจากหนองน้ำประมาณ 2,500 เมตร เลยทีเดียว”

(นายสมพร ทองปาน อายุ 78 ปี)

“ทุ่งหนองหัวเสือ” บอกเล่าโดยนายไหม ภาคะ อายุ 66 ปี ที่อยู่ 57 ม.1 ต.ดงแคนใหญ่ อ.คำเขื่อนแก้ว จ.ยโสธร บอกเล่าว่า “แต่ก่อนหนองหัวเสือเป็นหนองน้ำธรรมชาติ โดยรอบบริเวณหนองน้ำจะเป็นที่นาของชาวบ้านซึ่งตกทอดกันมาตั้งแต่สมัย ปู่ ย่า ตา ยาย โดยหัวไร่ปลายนาจรดดงตาโลน และดงบังคู้ ตัวหนองมีบริเวณเป็นเลิงกว้าง ชาวบ้านใช้เป็นแหล่งทำมาหากินเลี้ยงวัวเลี้ยงควาย แต่หนองน้ำไม่ลึกต่อมาประมาณปี พ.ศ.2534 ชาวบ้านได้ทำเรื่องของบประมาณขุดลอกหนองหัวเสือจากทางการ และได้ทำการขุดลอกหนองลึกประมาณ 3 เมตร และขุดลอกคลองเชื่อมต่อเขตอำเภอเชียงใน จังหวัดอุบลราชธานีในปัจจุบัน ในปี พ.ศ. 2534 โดยประมาณนี้ นาย สวัสดิ์ ศีลารักษ์ ซึ่งเป็นกำนันในสมัยนั้น ได้งบประมาณ ทำการขุดลอกหนองหัวเสือและขุดลอกหนองอีสานเขียว เชื่อมต่อกันทำให้หมดปัญหาเรื่องน้ำท่วมนาข้าว เพราะว่าสมัยก่อนการระบายน้ำไม่ค่อยสะดวก ชาวบ้านที่มีนาแถวนั้นจะทำคันนาหรือคูต่อนกับปลา ใส่ลอบใส่ไซ ปิดทางน้ำเป็น

เหตุให้เกิดการทะเลาะกันเป็นประจำ เพราะว่าการเปิดปิดคูต่อนไม่มีกำหนดเวลาที่แน่นอน เมื่อมีการขุดคลองหนองหัวเสือแล้วก็ทำให้ปัญหาเหล่านั้นหมดลงไป ชาวบ้านก็ไม่ต้องมาทะเลาะกันวิถีชีวิตของชาวบ้านเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น การเดินทางไปไร่ไปนาสะดวกสบายขึ้น มีน้ำใช้ในการทำเกษตรในหน้าแล้งมากขึ้น ตามคันคูรอบหนองรอบคลองบางบ้านก็ปลูกต้นไม้ผล เช่น มะม่วง มะขาม ทำให้มีผลไม้กินตามฤดูกาล ชาวบ้านใช้ชีวิตการเป็นอยู่ผูกพันกันหนองหัวเสือตลอดมาตามปกติ เช่น การเก็บผัก ทอดแหหาปลาในหนอง แต่จากการขุดลอกคลองเพื่อเชื่อมต่อหนองหัวเสือทำให้ชาวบ้านที่มีนาอยู่ในแนวคลองต้องเสียที่นาของตัวเอง แต่ชาวบ้านเขาก็ยอมเสียสละที่นาของตัวเองเพื่อส่วนรวม”

(นายใหม่ ภาคะ อายุ 66 ปี)

ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ป่าชุมชน 11 แห่ง ที่ไม่ได้ระบุว่ามีป่าชื่ออะไรบ้างจากข้อมูลมือสองขององค์การบริหารส่วนตำบลดงแคนใหญ่ ทีมวิจัยจึงได้มีการคัดเลือกประเด็นในการเก็บข้อมูลและมีการลงพื้นที่สอบถาม ดังนี้ **“ดงบังคู้”** บอกเล่าโดยพ่อใหม่ ภาคะ อายุ 64 ปี ที่อยู่ 57 หมู่ 1 ต.ดงแคนใหญ่ อ.คำเขื่อนแก้ว จ.ยโสธร ที่ได้บอกว่า “ดงบังคู้แต่ก่อนเป็นดงใหญ่มากมีความอุดมสมบูรณ์เป็นที่หาอาหารของชาวบ้าน การเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นโดยนายใหม่ ภาคะ ที่เริ่มมาปลูกต้นมะม่วงหิมพานต์ประมาณ 10 ไร่ แต่ชาวบ้านก็ยังคงใช้ประโยชน์จากป่าอยู่ เช่น ในเดือนกุมภาพันธ์ถึงมีนาคมจะมีแมงจิกูน เดือนพฤษภาคมและมิถุนายนจะมีเห็ดโคนหรือเห็ดปลวก เห็ดละโงกและเห็ดผึ้ง แต่ในปัจจุบันดงบังคู้ได้เปลี่ยนสภาพไปเป็นไร่ยางพารา ไร่มันสำปะหลัง และไร่ยูคาลิปตัส ซึ่งส่วนใหญ่ผู้ที่เป็นเจ้าของก็คือชาวบ้านจาก 2 ตำบล คือ ตำบลกลางใหญ่ และตำบลดงแคนใหญ่ นอกจากนี้ชาวบ้านทั้งสองตำบลก็ยังนิยมมาหาแมงจิกูนไปกินและเอาไปขาย”

(นายใหม่ ภาคะ อายุ 64 ปี)

“ดงตาโลน” บอกเล่าโดยพ่อใหญ่ที สายทอง อายุ 78 ปี อยู่บ้านเลขที่ 34 หมู่ 1 ต.ดงแคนใหญ่ อ.คำเขื่อนแก้ว จ.ยโสธร ความว่า “ดงตาโลน แต่ก่อนเป็นป่าชุมชนที่มีเนื้อที่ป่าติดต่อกันยาวและกว้างทางทิศตะวันออกของตำบล แต่ก่อนจะมีพื้นที่ทอดยาวไปหาดงหนองไฮ และยาวติดต่อไปจนถึงดงบ้านน้อย ในปัจจุบันติดต่อบ้านบกน้อยทางทิศตะวันตกมีพื้นที่ป่าติดต่อกันตลอดสองฝั่งในเส้นทางไปจนถึงบ้านฝักบัว ทางทิศใต้ติดต่อกับหนองหัวเสือใหญ่ หนองหัวเสือน้อย หนองพุก(หนองหัวลิงน้อย) ปัจจุบันหนองหัวลิงน้อยได้หายไปเป็นที่นาของบ้านบกน้อยไปเรียบร้อยแล้ว ทางทิศเหนือติดต่อกับแต่มีถนนหลักตัดผ่านอยู่ 3 เส้นทาง คือ เส้นแรก ทางบ้านไผ่ ระยะทางจากหลังโรงเรียนชุมชนดงแคนใหญ่ไปจนถึงถนนเชื่อมกันกับบ้านไผ่ตำบลกลางใหญ่ ความยาวประมาณ 5 กิโลเมตร เส้นที่ 2 คือ ทางกลางดง ระยะทางจากถนนแจ้งสนิทบ้านบกน้อยไปจนถึงถนนหน้าวัดบ้านฝักบัว ความยาวประมาณ 3 กิโลเมตร เส้นที่ 3 คือ ทางหนองพุก ระยะทางจากถนนสี่แยกพ่อใหญ่พิเชษฐ์ คุรุฑฒาสุข ไปจนถึงหนองพุกความยาวประมาณ 3 กิโลเมตร นอกนั้นจะเป็นทางในซอยทางลัดเลาะไปมาหาสู่กันเป็นทางวัวทางควาย ถนนหนทางแต่ก่อนจะเป็นทางดินทรายเป็นทางเกวียนเก่าผู้คนสัญจรไปมาด้วยการเดินเท้า ถนนในบริเวณป่าจะเป็นร่องลึก เดินอยู่ถนนแต่พื้นดินป่าอยู่เพียงระดับคอ ยามหน้าฝนน้ำฝนก็จะไหลตามเส้นทางลงไปหาทุ่งนา บางวันจะได้(ส่อง)ปลาตามทางกลับบ้าน เพราะว่าปลาจะคลานมาตามเส้นทาง แต่ถ้าเป็นหน้าฝนนี้จะลำบากหน่อย เพราะว่าน้ำจะลึกในแถวทุ่งแต่ทางบ้านไผ่แต่ก่อนเคยมีน้ำท่วม ต้องพากันหาบข้าวข้ามน้ำแล้วเดินไต่คันแทน บางวันก็ลื่นบนคันแทนหาหัวคะมาห่อข้าวก็เปียกกลายเป็นข้าวจานน้ำ(ข้าวเปียกน้ำ) ต้องกินข้าวกันอย่างนั้นจะโทษกันก็ไม่ได้เพราะว่าทางมันลำบากอีหลี

แต่ก่อนชาวบ้านจะนิยมไปวัดจะต้องไปจ้งหันพระก่อนถึงจะออกไปส่งห่อข้าวในไร่นา ผู้เป็นผัวก็จะตื่นตั้งแต่เช้ามืดเพื่อเอาควายไปไถนา ก่อนฟ้าสว่าง” พอใหญ่ทีเพื่อนว่ามีเรื่องตลกเอาไว้ฟังอยู่เรื่องหนึ่งคือ “ทิศเหล่บ้านอน” ทิศเหล่เป็นคนที่คนตื่นแต่เช้ามืด วันหนึ่งกินนอนแต่หัวค่ำ เพราะว่าปวดเมื่อยจากการเห็ดนามาทั้งวัน เพราะผืนนาสมัยก่อนเป็นดินแค้น คือจะมีลักษณะดินที่แข็งทำนาลำบาก ในคืนนั้นหลังจากที่กินข้าวแลงแล้วเพิ่นกะนอนแต่หัวค่ำ จนประมาณเวลา 5 ทุ่ม (23.00น.) แกก็ตื่นขึ้นและเข้าใจว่ามันเช้าแล้วจะต้องรีบไปไถนา โดยรีบไล่ควายไปทุ่งนา โดยไม่รู้เวลาที่แท้จริงว่าเป็นเวลา 5 ทุ่ม เข้าใจแค่ว่ามันใกล้จะแจ้ง ใกล้(สว่างแล้ว)พอคนอื่นเห็นก็ร้องถามว่าทิศเหล่ไล่ควายไปไถ แกก็ตอบว่าไล่ไล่ควายไปไถนา คนที่ถามเลยบอกว่าจะไปนาอย่างไรงันตอนนี้เป็นเพียงเวลา 5 ทุ่ม มันเป็นเวลาอน พอได้ยินอย่างนั้นก็เป็นอันเข้าใจว่าตัวเองบ้านอน ต้องไล่ควายกลับมาบ้านแล้วนอนต่อ”พอใหญ่ทีเล่ากลางหัวเราะพลาง และเล่าต่อว่าสมัยก่อนดงตาโลนมีแมงจี่นูนหลายชนิด คือ จี่นูนหม่น จี่นูนแดง จี่นูนช้าง การทำเกษตรแต่ก่อนจะนิยมปลูกแตง ปลูกพริก พอฝนตกก็จะไล่ไร่แตงและพริกทิ้งเปลี่ยนมาเพาะกล้าข้าวแทน แต่ก่อนจะนิยมหว่านกล้าบนที่ดอนอาศัยน้ำฝนโฮยไล่(โปรยไล่) เวลาถอนกล้าก็ง่ายเวลาหาบไปปักดำก็จะมีน้ำหนักเบา ไม่เหมือนกล้าที่เพาะอยู่ตามไร่นาที่จะถอนยากเพราะส่วนใหญ่เป็นดินทรายที่ตินจะแน่น ปีไหนที่ฝนตกดีปีนั้นจะยังทำนากบบางไร่จะต้องใช้ไม้สักเป็นหลุมก่อนถึงจะปักดำได้ เห็ดนาแต่ก่อนลำบากหลาย บางวันต้องได้ยินเสียงเพลตุ้มๆ ที่เป็นเสียงพระตีกลองแลงถึงจะได้ขึ้นจากหนานามากินข้าว ถ้าบางวันกล้าถอนยากก็จะถอนอยู่อย่างนั้นจนพระท่านตีระฆัง 1 ทุ่ม จึงได้ขึ้นจากตากกล้าพากันเดินสลัวๆมืดกลับบ้าน จะดีบ้างในวันที่เดือนหงายเพราะแสงจันทร์จะช่วยให้มองเห็นดีขึ้น

มาระยะหลังๆ เริ่มมีการพัฒนาถนนหนทางสายหลักทั้งสามเส้นทางก็เริ่มถมดินให้สูงวางท่อข้างทางเพื่อให้ น้ำไหลสะดวก จากการถมถนนดินให้สูงกะเริ่มพัฒนาเป็นถนนลูกรังในปัจจุบัน การเดินทางไปมาสะดวกสบายขึ้นกว่าแต่ก่อนมาก การเดิน การใช้เกวียนก็เริ่มหายไป เพราะผู้คนหันมาใช้รถจักรยาน มอเตอร์ไซด์ รถไถนา รถยนต์มากขึ้น วิถีชีวิตการเป็นอยู่เริ่มดีขึ้นหลาย “ดงตาโลน” มีการเปลี่ยนแปลงอย่างเห็นได้ชัดก็ประมาณปี พ.ศ. 2550 ในสมัย พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร เพิ่นได้เป็นนายกรัฐมนตรีเพิ่นได้มีนโยบายแปลงสินทรัพย์ให้เป็นทุน มีการรื้อวัดออกไฉนดกันหลาย ที่หัวโฮปลายนามารังวัดออกไฉนดเป็นครุฑแดงให้กับชาวบ้าน หลังจากนั้นชาวบ้านชาวโฮ ชาวนากะเริ่มมีการถากถางที่ต่างๆ ของเจ้าของให้มันแปน(เตียน) บางเจ้าปลูกมันสำปะหลัง บางเจ้าปลูกยางพารา บางเจ้าปลูกต้นยูคาลิปตัส นี่แหละจึงเป็นสาเหตุที่เห็ดให้พื้นที่ป่าเหลือน้อยลงอย่างเห็นได้ชัด แต่ก่อนคนเฮหาอยากหากินแต่ปัจจุบันหากินหาขาย บางวันเข้าป่าไปหาเก็บเห็ดเกือบไม่ได้พอแกงใส่หม้อ บางวันก็ได้ตะกร้าเปล่ากลับบ้านก็มี เพิ่นเริ่มหาขายผู้คนต้องหันมาใช้ถ่านใช้แก๊สแทน เพิ่นต้องเดินไปหาตามป่าตามดงบ้านอื่น กลุ่มไหนชอบขุดชอบกัน(ถอน)ก็จะไปดงบ้านนาเวียง พวกชอบเก็บเห็ดก็ไปดงบ้านหนองแปน ดงบ้านนาแก เป็นต้น ข้าหนักไปกว่านั้น “ดงตาโลน” ในปัจจุบันได้กลายเป็นป่าที่เป็นแหล่งเพาะพันธุ์ขยายเชื้อโรคสืบเนื่องมาจากว่าหน่วยงาน(อบต.) เพิ่นได้นำเอางบประมาณมาขุดทิ้งขยะ ซึ่งเป็นบ่อขยะที่รองรับขยะต่างๆ ในชุมชนทั้ง 13 หมู่บ้านภายในตำบลดงแคนใหญ่มารวมทิ้งอยู่บ่อขยะ “ดงตาโลน” ที่เดียว ซึ่งการดูแลและระบบบริหารจัดการเรื่องขยะยังไม่สมบูรณ์ดีพอ จึงทำให้เป็นแหล่งเพาะพันธุ์เชื้อโรค ชาวนาชาวไร่ผู้มีนาอยู่แถวใกล้ก็พลอยได้รับเชื้อโรคและผลกระทบโดยตรงอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ทั้งได้รับกลิ่นเหม็นเน่า และรับมือกับฝูงแมลงวัน ฝูงอีกา ที่อยู่บ่อขยะดงตาโลนเต็มๆ บางวันจะกินข้าวกับข้าวแซบๆ แมลงวันกะมาทำให้เสียบรรยากาศ ก้อยปลาแซบๆใส่กับเหล้าขาว พอหาพาข้าวลง ฝูงแมลงวันมันกะมากินก่อนคนแล้วแหละ จักแม่นหน่ายหลายซังหลายฝูงแมลงวันดงตาโลนนี้เฮ้อ (ถอนหายใจ) เรื่องแมลงวันก็ว่าหนักแล้วแล้วยังต้องเจออีกเรื่องหนึ่งคือชี้ขโมยมีปึกคือ ฝูงอีกา ดงตาโลน จักแม่นมันมาแต่ไสหลายแท้คือกะคือหลายคิดมาพ่อยากเอาปิ่นแก้วไล่ยิงมันพุ้นเด้ **พอใหญ่วันชัย ชันธูลา** เพิ่นว่าออกมาว่า “ทุกวันนี้มันกะมาคือโปกคือเหลือแท้ฝูงอีกา ดงตาโลนนี้แต่งหน่วยได้มันมันมันจะไปเจาะกินก่อน เกลี้ยมันหลายเอายาเบื่อผสม

ใส่กับข้าวกับปลามันก็รู้ดี บางทีเอาปลาใส่เข็มฉีดยาฉีดยาเข้าไปในหน่วยบัคแตงโมปรากฏว่าหน่วยอื่นที่ได้อินเดียเข้าไปมันจะกินเรียบ มันยกเว้นไว้หน่วยเดียว พอว่ามันเกินกว่าคนมาก

มากไปกว่านั้นคือในวันหนึ่งพ่อใหญ่ท่านขายวัวได้เงิน 15,000 บาท ดีใจหลายว่าเจ้าของขายวัวได้ราคาดีหลังจากพ่อค้าเพิกกลับแล้วจะเลยเตรียมเอาห่อข้าวใส่ถุงกับเอาเงินขายวัวได้ใส่ไว้ในห่อยาสูบใส่รวมกันไว้ในย่าม เตรียมไปทุ่งนาหาเมีย เพราะว่าเมียไปถอนหญ้าข้าวอยู่นาก่อนแล้ว พ่อใหญ่ไปฮอดเถียงนาจะเลยเอาถุงย่ามไปแขวนไว้เถียงนาก่อนใจดีอยู่ (ใจดีร่มๆ) มาจากบ้านว่าจะมานับเงินอั้งเมียอยู่ บนเถียงนาให้เมียเบิ่ง(เซอร์ไพรส์) พอลงไปถอนหญ้าช่วยเมียก็เลยชวนกันขึ้นมาพักและมานับเงินที่ได้จากการขายวัว แต่พอมาถึงกลับหาย่ามไม่เจอแล้ว พ่อใหญ่เริ่มใจไม่ดีแล้วและเข้าใจว่าเป็นอีกาที่เอาไป ตอนนั้นต้องทะเลาะกับเมียแถมเรื่องเงิน จนเกือบเป็นเรื่องหย่าขาดจากเรียกได้ว่าจบแบบเซอร์ไพรส์มาก”

(พ่อใหญ่ที่ สายทอง อายุ 78 ปี)

นิทานเรื่องนี้สอนให้รู้ว่า “อย่าไว้ใจทาง อย่าวางใจอีกา เดียวเมียลืมนำไปว่าความป่า” ซึ่งเรื่องต่างๆ เหล่านี้ ท่านผู้อ่านคงได้เห็นภาพและการเปลี่ยนแปลงไปของดงตาโลนจากแต่ก่อนๆ จนมาถึงปัจจุบันอย่างชัดเจน จากการคำให้สัมภาษณ์และบอกเล่าจากพ่อใหญ่ที่ สายทอง ก็ขอจบข้อมูลในการจัดเก็บข้อมูลไว้เพียงแค่นี้

(นายไหม ภาคะ อายุ 66 ปี)

“ทุ่งเมืองน้อย”บอกเล่าโดยนายพัล สีสาม อายุ 67 ปี ที่อยู่ 35 หมู่ 1 ต.ดงแคนใหญ่ อ.คำเขื่อนแก้ว จ.ยโสธร บอกเล่าว่า“เมื่อประมาณ 60 กว่าปีก่อนพ่อใหญ่พัฒน์เป็นเด็กน้อยเห็นทุ่งเมืองน้อยเป็นทุ่งกว้างเป็นเนิน(ลาน)หญ้าแผกไม่มีต้นไม้เป็นทุ่งโล่งไปหมดเกือบสุดสายตา เวลายืนอยู่ตีนทุ่งเหลียวเห็นแต่หมอกแต่คว้นทั่วทุ่ง แต่ก่อนปลิงมีมากมีฮอดหมาจอกหมาไน มีแหล่งน้ำเป็นแห่งๆ ไปตามเลิงทุ่ง มีผักน้ำธรรมชาติมากมาย เช่น ผักพอง ผักอีฮีน ผักกะแงง บัวแดง บัวแบ้ ที่ไร่นาก็ตกทอดสืบทอดกันมาตั้งแต่สมัยปู่ย่าตายายเป็นช่วงๆ ซึ่งส่วนใหญ่ที่นี่ยังเป็นทุ่งหญ้าแผก กอแขว กอผือ เป็นส่วนใหญ่ถ้าใครขยันก็บุกเบิกทุ่งหญ้าเป็นทุ่งนาเพื่อทำนา เพราะสมัยก่อนยังไม่มีรถไถนาต้องใช้จอบใช้เสียมในการบุกเบิก การทำนาก็ทำกันตามธรรมชาติใช้ปุ๋ยคอก ชีว ชีควาย ชีกระบ ชีเซียด ไม่มีปุ๋ยเคมีและยาฆ่าแมลง

ต่อมาประมาณปี พ.ศ.2502 ประธานสิงห์ ไชยช่วย (ผู้ใหญ่สิงห์) ได้นำปุ๋ยเคมีเข้ามาขายในชุมชน ในตอนแรกๆ ชาวบ้านไม่มีใครซื้อใช้เพราะมันแพง (กระสอบละ 80-100 บาท) และกลัวว่าจะไม่ได้ผล ต่อมาผู้มาทดลองใช้ดู เห็นว่าได้ผลดีข้าวก็งามผลผลิตก็ได้เยอะ ชาวบ้านก็หันมาใช้ปุ๋ยเคมี กันเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน ในปี พ.ศ.2510 ได้มีเครื่องบินรบตกลงมากลางทุ่งเมืองน้อย ชาวบ้านตกตื่นพากันไปดูเครื่องบิน ซึ่งการเดินทางไปมาลำบากมากเพราะไม่มีถนนหนทางเข้าไป ซึ่งในสมัยก่อนเมื่อถึงฤดูทำนาชาวบ้านต้องนอนนา เพราะว่าการไปมาลำบากไม่มีถนนเข้านา ด้วยเหตุที่เครื่องบินตกทหารและชาวบ้าน เทียวไปเทียวมาจนเป็นทาง ชาวบ้านก็คิดว่าถ้าเราทำถนนหนทางเข้านาตัวเองก็จะสะดวกสบายจึงเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงมีถนนเข้านาตัวเอง มีการบุกเบิกทำไร่ทำนาปรับปรุงที่นาของตัวเองให้เรียบร้อยมีการขุดบ่อปลาขุดสระ โดยจ้างแรงงานคน ค่าจ้างส่วนมากเป็นสิ่งของ เช่น ของเล่นของกินของใช้

ทุ่งเมืองน้อยเริ่มเปลี่ยนแปลงตอนมีการทำถนนหนทางเข้านา มีการปลูกต้นไม้ตามข้างถนน ข้างทาง เช่นต้นมะม่วง ต้นยูคา กอไผ่ ต้นมะม่วงหิมพานต์ ซึ่งปัจจุบันมีต้นไม้ขึ้นเต็มทุ่งนาไปหมดสภาพแวดล้อมเปลี่ยนไปมากพวคนกต่างๆ เริ่มหายไปน้ำเริ่มใช้ไม่ได้ เมื่อก่อนชาวบ้านไปทุ่งเมืองน้อยไม่ต้องเตรียมน้ำไปกินเพราะเดินลงทุ่งถ้าเห็นน้ำตามหนองตามสระก็กินได้ ชาวบ้านไปเลี้ยงวัวเลี้ยงควายในนาก็อาศัยหาปูหาปลา

ตามหนองน้ำที่มีมากมายในทุ่งเมื่อน้อยมีอาการธรรมชาติเยอะแยะไปหมด เมื่อมีการใช้ปุ๋ยเคมี และยาฆ่าแมลงมากขึ้น ทำให้สภาพแวดล้อมของทุ่งเมื่อน้อยเปลี่ยนไป น้ำที่เคยดื่มได้กินตามทุ่งนาก็ดื่มไม่ได้ปลาธรรมชาติ ผักธรรมชาติ ก็ลดน้อยและหายไป การเลี้ยงวัวควายก็ต้องระวังที่มันจะไปกินหญ้าที่ถูกสารเคมี”

(นายพัฒน์ สิงาม อายุ 67 ปี)

“หนองทุ่งมนต์” สืบถามจากพ่อบุญ ทราบทอง อายุ 73 ปี ที่อยู่ 27 หมู่ 10 ตำบลดงแคนใหญ่ อำเภอดำเนินแก้ว จังหวัดยโสธร ที่ได้เล่าว่า “หนองทุ่งมนต์ ก็เป็นอีกหนองน้ำแห่งหนึ่งที่เกิดตามธรรมชาติ ตั้งแต่สมัยปู่ย่าตายาย สมัยก่อนที่บ้านเมืองยังไม่ได้พัฒนาเท่าไรนัก ชาวบ้านจะพากันไปหาปลาที่หนองทุ่งมนต์หลายหมู่บ้าน อย่างบ้านดงแคนใหญ่ บ้านกลางนา บ้านนาถ่ม เมื่อมีการใช้ประโยชน์ร่วมกันจึงมีการตกลงกันว่าหลังจากฤดูการเก็บเกี่ยวเสร็จสิ้นลงแต่ละหมู่บ้านก่อน ถึงจะมีการจับปลาจากหนองน้ำพร้อมกัน เพื่อให้สัตว์น้ำมีโอกาสได้ขยายพันธุ์ได้โตมากพอ เมื่อถึงวันนัดหมายชาวบ้านจะเตรียมอุปกรณ์ คือ สวิง ลุ่ม แห สัตว์น้ำที่ได้ก็จะมีหลากหลายเป็นจำนวนมากอย่าง กุ้ง หอย ปู ปลา เมื่อถึงเวลาเที่ยงก็จะมาจับร่วมกัน ชาวบ้านนิยมเรียกว่า “กินข้าวป่า” กินข้าวนำกันใส่เหล้าแลกเปลี่ยนสารทุกข์สุขดิบกัน ปกัษหาหรือตามประสาชาวบ้านทำให้เกิดความสามัคคีซึ่งกันและกัน ชาวบ้านจะหาปลาเท่าที่จะหาได้เพราะพอถึงเดือน 4 เดือน 5 น้ำในหนองทุ่งมนต์ก็เริ่มแห้งบางส่วนดินจะแตกกระแหง แต่ก็ไม่ใช่อุปสรรคชาวบ้านยังคงหากบเซียดที่อาศัยอยู่ตามซอกดินได้ โดยใช้จอบหรือเสียมจัดแผ่นดินขึ้นมา ใครไปหากบเซียดก็จะได้กลับมาเมื่อปลาเรียกได้ว่าได้อาหารกลับไปแกง ปิ้ง อ่อม กันทุกคนตามวิถีชาวบ้าน ไม่ต้องไปหาตามร้านค้าหรือตลาดอย่างทุกวันนี้ เพราะมีความพอเพียงมีธรรมชาติเป็นแหล่งอาหารมากมาย”

พ่อบุญ ทราบทอง บอกถึงการเปลี่ยนแปลงว่า “หนองทุ่งมนต์เริ่มเปลี่ยนแปลงตั้งแต่เริ่มมีสภาพตำบล โดยตอนนั้นจำได้ว่ามีพ่อสวัสดิ์ ศิลารักษ์ เป็นกำนันตำบลดงแคนใหญ่ ที่ได้นำงบประมาณมาขุดลอกหนองทุ่งมนต์ ใน พ.ศ.2526-2527 จึงทำให้หนองทุ่งมนต์นั้นมีความลึกมากขึ้น ผลดีคือมีปริมาณน้ำเพิ่มขึ้นแต่ผลเสียนั้นทำให้สัตว์น้ำที่มาจากตอนน้ำหลากได้เข้าสู่แปลงนา เวลาที่น้ำแห้งก็ไม่สามารถกลับเข้าสู่หนองน้ำธรรมชาติได้ เพราะว่ามีคันดินที่สูง เหตุนี้จึงทำให้สัตว์น้ำโดยเฉพาะปลานั้นมีจำนวนน้อยลงทุกที ทั้งตายจากสารเคมีและเป็นอาหารของคนด้วย เมื่อชาวบ้านหาปลาไม่ได้ก็เกิดความขาด ไม่นิยมหาอยู่หากินตามธรรมชาติ แต่จะหันไปพึ่งตลาดแทน นอกจากนี้เมื่อหนองลึกเกินไปชาวบ้านก็จะไม่สามารถไปซื้อสวิง ลักลุ่มได้ เดียวนี้เมื่อถึงฤดูแล้งกบเซียดก็ไม่ค่อยมีเหมือนแต่ก่อน ไม่มีการลงหนองร่วมกันไม่มีการกินข้าวใส่เหล้ากันเหมือนแต่ก่อนแล้วอะไรๆ ก็เปลี่ยนแปลงไปเหมือนเช่นสายน้ำไม่ไหลย้อนกลับ เดียวนี้โรคภัยไข้เจ็บก็มีมากทั้งจากอาหาร อากาศ หรืออารมณ์ของคนก็ไม่ได้เหมือนก่อน น้ำในหนองทุ่งมนต์ที่เคยกรอกกินได้ แต่ทุกวันนี้ปนเปื้อนด้วยสารเคมีบางคนสัมผัสก็ยิ่งเกิดผื่นคัน มันเปลี่ยนแปลงไปหลายลูกหลานอ้อ!”

(พ่อบุญ ทราบทอง อายุ 73 ปี)

จากคำบอกเล่าข้างต้นคงจะเห็นแล้วว่าในสมัยก่อนการดำรงชีวิตของคนในตำบลดงแคนใหญ่จะมีการพึ่งพาธรรมชาติที่สูง ป่าไม้และธรรมชาติช่วยสร้างอากาศบริสุทธิ์ สัตว์ป่าและของป่าก็มีมากมายชาวบ้านไม่ต้องซื้อแค่เข้าป่าก็ได้ของกิน แต่หลังจากที่ประเทศไทยมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจ โดยนโยบายการส่งเสริมการปลูกพืชเศรษฐกิจเชิงเดี่ยวต่างๆ ที่ต้องใช้สารพิษสารเคมี จึงส่งผลให้ชาวบ้านมีการขยายพื้นที่ในการปลูกเพิ่มมากขึ้น ทำให้ธรรมชาติ และระบบนิเวศถูกทำลาย เกิดสารเคมีตกค้างเป็นอันตรายต่อร่างกาย เมื่อทรัพยากรธรรมชาติถูกทำลายของป่าและสัตว์ป่านั้นก็หายาก ทำให้การพึ่งพาอาศัยธรรมชาติลดน้อยลง หันไปพึ่งพิงตลาดและร้านค้าชุมชนแทนการบริโภคพืชผัก หรืออาหารที่ปนเปื้อนสารเคมีจึงมีสูง และเกิดภาระหนี้สิน

ตามมา ทำให้ชาวบ้านมีความตื่นตระหนกในการทำงานเกิดการแข่งขันกันอย่างดิ้นรนกันไม่มีความเอื้อเฟื้อ เกิดเป็นความเครียดตามมา

4.1.2 มิติประวัติศาสตร์การเปลี่ยนแปลงสภาพรวมของพื้นที่ตำบลดงแคนใหญ่ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

การเก็บข้อมูลนี้เกิดจากการวิเคราะห์ข้อมูลร่วมกัน โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมระหว่างพี่เลี้ยง ชุมชนเกษตรอินทรีย์ เจ้าหน้าที่ อบต.ดงแคนใหญ่ ทีมวิจัยและชาวบ้าน จำนวน 25 คน เพื่อร่วมกันถอดองค์ความรู้ทางประวัติศาสตร์ และลำดับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในชุมชนซึ่งมีการศึกษา 4 ด้าน คือ การศึกษา, เศรษฐกิจ, เกษตรกรรม, ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยเริ่มทบทวนเหตุการณ์ตั้งแต่ พ.ศ.2500 – 2554 ตามการแบ่งช่วงเวลาระยะ 10 ปี แบ่งกลุ่มผู้เข้าร่วม ออกเป็น 3 กลุ่ม กลุ่มแรกและกลุ่มที่สองเป็นผู้เข้าร่วมจากชุมชนตำบลดงแคนใหญ่ที่ได้เริ่มลำดับเหตุการณ์ตั้งแต่ พ.ศ. 2500–2530 และช่วง พ.ศ. 2530–2554 โดยเขียนข้อมูลใส่กระดาษปฐพีจนได้ข้อมูลออกมา 6 ช่วง ส่วนกลุ่มที่สามเป็นส่วนทีมพี่เลี้ยงที่ได้ร่วมกันทบทวนข้อมูลประวัติศาสตร์การเปลี่ยนแปลง นโยบายภาครัฐที่เกิดขึ้นภายในประเทศไทย และเหตุการณ์สำคัญในต่างประเทศ ที่มีผลกระทบต่อชุมชนดงแคนใหญ่ โดยให้มีการนำเสนอข้อมูลแต่ละกลุ่มโดยมีกลุ่มพี่เลี้ยงวิเคราะห์ข้อมูลเป็นกลุ่มสุดท้าย

จากการถอดข้อมูลดังกล่าวนำมาสู่การสังเคราะห์ข้อมูลร่วมกับทีมวิจัย ได้ดังนี้

ช่วงที่ 1 พ.ศ.2500 – 2510

จากการวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงของต่างประเทศตั้งแต่เหตุการณ์ที่สำคัญคือ พ.ศ.2490 ที่มีการก่อตั้งองค์การอาหารโลก จึงส่งผลให้ประเทศไทยให้ความสำคัญกับการเกษตรเพื่อการค้ามากขึ้น เริ่มตั้งแต่การก่อตั้ง ธกส.ใน พ.ศ.2509 เพื่อให้เป็นแหล่งเงินทุนหมุนเวียนแก่เกษตรกร สำหรับการศึกษาได้ส่งเสริมให้มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์เปิดสอนหลักสูตร “การผลิตด้านการเกษตร” ในช่วงปี 2498 ก็ได้เริ่มมีมันสำปะหลังเข้ามาในจังหวัดชลบุรี และเกิดความนิยมปลูกในชุมชนดงแคนใหญ่มาจนถึงปัจจุบัน ในแถบภาคกลาง ปี 2500 เกษตรกรได้เริ่มใช้รถไถนาเดินตามในการทำเกษตร พร้อมทั้งมีความเจริญก็เริ่มเข้ามาสู่ชุมชนตั้งแต่มีการประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจ ฉบับที่ 1 ใน พ.ศ.2504 ทั้งนี้หากมาดูในช่วงช่วงสิบปีแรกของชุมชนตำบลดงแคนใหญ่ โดยเริ่มจากด้านการศึกษาสมัยนั้นยังเป็นอยู่ในระดับชั้น ป.4 ส่วนใหญ่จะเรียนในวัดโดยมีพระสอน สำหรับผู้ชายก็ได้มีการบวชเรียนเรียกว่านักศึกษารธรรมชั้นโท ชั้นตรี และชั้นเอก ด้านเศรษฐกิจจะคล้ายคลึงกับเศรษฐกิจพอเพียงของในหลวงเพียงแต่ไม่มีการซื้อขายข้าวปลาอาหารแต่จะมีการแลกเปลี่ยนและพึ่งพาอาศัยกันมีอะไรก็แบ่งปันกันกินใช้ ส่วนด้านเกษตรกรรม ถือว่าเป็นการทำเกษตรอินทรีย์โดยแท้เพราะได้ใช้แรงงานจากคนในการทำงานและใช้แรงงานควายในการไถนาเป็นหลัก แต่ยังพบว่าผลผลิตทางการเกษตรนั้นยังได้น้อย เพราะยังไม่มีความรู้ในการทำเกษตรเท่าที่ควร จะมีเพียงการใช้ปุ๋ยคอกจากสัตว์เลี้ยงรวมถึงใบไม้มาใส่แปลงนาเพื่อเป็นปุ๋ยบำรุงดิน มีข้อดีคือไม่ส่งผลต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ป่าไม้บริเวณชุมชนยังหนาแน่นทำให้ยังมีความอุดมสมบูรณ์ คือมีสัตว์ป่าหลากหลายชนิดเพราะส่วนใหญ่ชาวบ้านจะอยู่ร่วมกับป่า หากบ้านไหนข้าวไม่พอกินก็จะไปขุดเผือกและกลอยมาเป็นอาหารแทน ส่วนสุขภาพร่างกายของคนในชุมชนก็ยังดีอยู่ จะเห็นว่าในช่วงสิบปีนี้ผลต่อการเปลี่ยนแปลงภายนอกยังไม่มีผลกระทบต่อชุมชนมากนัก

ช่วงที่ 2 พ.ศ.2510 – 2520

เป็นช่วงสิบปีที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างมากสำหรับประเทศไทย เริ่มตั้งแต่ พ.ศ.2513 ที่มีการปฏิวัติเขียวคือการส่งเสริมให้มีการใช้สารเคมีและเครื่องจักรกลทางการเกษตรเพื่อให้ได้ผลผลิตที่สูง 2518-2519 ได้มีนโยบายเงินฝากคึกฤทธิ์ เพื่อปรับปรุงสภาพความเป็นอยู่ และสร้างงานในชนบท หากมองในมุมของชุมชนตำบลดงแคนใหญ่ในช่วงสิบปีนี้ก็ยังคงพบว่าในแต่ละด้านเกิดการเปลี่ยนแปลงไม่มาก ถึงมีการเปลี่ยนแปลงก็เป็นไปอย่างช้าๆ เริ่มจากการศึกษาที่นอกจากมีชั้น ป.4 ก็ยังมีระดับชั้น ป.7 ด้วย แต่การศึกษาในโรงเรียนวัดก็ยังคงเหมือนเดิมการบวชเรียนของเด็กผู้ชายก็ยังคงเป็นที่นิยมกันมากอยู่ จากการทบทวนสามารถประมาณการเงินเดือนครูใน 750 บาทต่อเดือน แสดงให้เห็นว่าเริ่มมีการใช้เงินบ้างแล้ว ด้านการเกษตรก็ยังไม่มีการเปลี่ยนแปลงชาวบ้านยังมีการลงแขกช่วยเหลือกัน และใช้ควายในการไถนา ผลผลิตจากข้าวก็ยังไม่พอกินเท่าไรนัก ดังนั้นจึงพบว่ามีการใช้ปุ๋ยเคมีในการเกษตรแล้วแต่เป็นส่วนน้อยมาก เพราะส่วนใหญ่จะใช้ประโยชน์จากมูลสัตว์ไปเป็นปุ๋ยร่วมกับเศษหญ้าอื่นๆ อยู่ ส่วนด้านธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมก็ยังคงไม่มีการเปลี่ยนแปลงเช่นกันในป่าห้วยไร่ปลายนา ยังคงอุดมสมบูรณ์ไปด้วยสัตว์ หีตต่างๆ และสัตว์อีกหลายชนิด ช่วงปีนี้ก็ยังคงพบภาพร่างกายของชาวบ้านยังแข็งแรงและอายุยืนเหมือนเดิม ผลจากการเชื่อมโยงข้อมูลทำให้เห็นว่าชุมชนจะได้รับผลกระทบจากนโยบายรัฐหรือการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่เกิดขึ้นเพียงแต่จะมีความช้าหรือเร็วแตกต่างกันเท่านั้นเอง

ช่วงที่ 3 พ.ศ.2520 – 2530

เพื่อให้เกิดความสอดคล้องกับการส่งเสริมการทำเกษตรของรัฐ ในพ.ศ.2520 จึงได้มีการผลิตข้าวเหนียวพันธุ์ กข.6 ขึ้น และแจกจ่ายพันธุ์ข้าวที่ทำการวิจัย ทั้งพันธุ์ กข.6 และมะลิ 105 ในปี 2524-2525 ให้เกษตรกรได้นำไปปลูกด้วยเหตุนี้เองจึงทำให้ข้าวพันธุ์พื้นเมืองนั้นเริ่มหายไป ในด้านของชุมชนดงแคนใหญ่ช่วงนี้เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงมากขึ้นในชุมชน เริ่มตั้งแต่ด้านเศรษฐกิจเพราะเริ่มมีการซื้อขายสินค้าซึ่งมีร้านค้าชุมชนในหมู่บ้าน แต่การแลกเปลี่ยนช่วยเหลือกันก็ยังคงมีอยู่มาก ในด้านการศึกษาที่มีการเปลี่ยนแปลงเช่นกัน เพราะได้มีระดับ ป.1-ป.7 และมี มศ.1-มศ.5 หากเทียบในปัจจุบันก็คือชั้นมัธยมศึกษา และมหาวิทยาลัย ทำให้การบวชเรียนมีความนิยมน้อยลง ในด้านเกษตรกรรมเริ่มมีเครื่องจักรเข้ามาคือรถไถพ่วงที่ช่วยทุ่นแรงในการทำงานได้มากจึงเริ่มเป็นที่สนใจของชาวบ้านอย่างแพร่หลาย หลายรายได้มีการใช้ปุ๋ยเคมีเพิ่มขึ้นเพราะสามารถเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรได้ แต่บางส่วนก็ยังคงใช้ปุ๋ยคอกและใช้ควายไถนาอยู่ ด้วยผลกระทบที่ยังไม่มากจึงทำให้ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมยังคงมีความอุดมสมบูรณ์อยู่ จากการสังเคราะห์ข้อมูลยังพบว่าเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจากนโยบายรัฐตลอดจนการเปลี่ยนแปลงบางอย่างชาวบ้านยังไม่รู้สึกตัวมากนัก เพราะความที่ไม่ได้ถูกบังคับจากเหตุการณ์นั้น แต่ความเป็นจริงชุมชนได้สูญเสียความเป็นท้องถิ่นไปโดยไม่รู้ตัว อย่างเช่นด้านเมล็ดพันธุ์ข้าวที่เปลี่ยนจากพันธุ์พื้นเมืองเป็นพันธุ์ที่ขายได้ราคาดีตามตลาดต้องการ

ช่วงที่ 4 พ.ศ.2530 – 2540

ในพ.ศ.2537 บริษัทห้างร้านในเครือ บิ๊กซี และโลตัสเริ่มเข้ามาในประเทศไทย การจำหน่ายสินค้าและการให้บริการสามารถตอบสนองต่อสังคมไทยเป็นอย่างดี ในช่วงปีนี้นับได้ว่าเป็นช่วงปีที่มีการเปลี่ยนแปลงในชุมชนตำบลดงแคนใหญ่อยู่เหมือนกัน ตั้งแต่ด้านการศึกษาที่สืบเนื่องจาก พ.ศ.2538 สมัยนายกรัฐมนตรี นายบรรหาร ศิลปอาชา ได้มีนโยบายให้มีการจัดตั้งกองทุนกู้ยืมเพื่อการศึกษา เพื่อให้นักเรียนที่ขาดทุนทรัพย์ได้กู้ยืมไปใช้ในการศึกษาได้ การศึกษาในชุมชนจึงมีการยกระดับจาก มศ.เป็นชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1- 6 เพื่อปู

พื้นฐานในการศึกษาต่อในมหาวิทยาลัย ด้านเศรษฐกิจนั้นยังคงมีการแลกเปลี่ยนบางส่วน แต่ส่วนใหญ่จะนิยมใช้เงินในการซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้า ร้านค้าในชุมชนเริ่มมีหลายร้านและได้มีรถเข็นมาขายอาหารตามหมู่บ้านมากขึ้นในทุกปี ในปี พ.ศ.2535-2537 สมัยนายกรัฐมนตรีชวน หลีกภัย ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านนโยบายหลายด้าน เช่น การเปิดเสรีทางการเงิน การออกเอกสารสิทธิ สปก.แก่ชาวบ้าน จึงเป็นสาเหตุสำคัญในการใช้ประโยชน์อย่างเต็มที่ ชาวนาเปลี่ยนจากการใช้แรงงานควายเป็นเครื่องจักรในการไถนาแทน เมื่อมีเครื่องทุ่นแรงประกอบกับพืชเศรษฐกิจอย่างข้าวกลายเป็นสินค้าสำคัญของประเทศ จึงได้เกิดการปรับพื้นที่ให้กลายเป็นที่นา และแปลงเกษตรกรรมอื่นร่วมด้วย เช่น มันสำปะหลัง มีการใช้สารเคมีในภาคการเกษตรอย่างแพร่หลาย จึงส่งผลกระทบต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ความผูกพันของคนกับบ้านนั้นจึงลดลงเรื่อยๆ

ช่วงที่ 5 พ.ศ.2540 – 2550

เริ่มจากปี 2540 ที่เกิดวิกฤตทางเศรษฐกิจฟองสบู่แตก ทำให้สมัยรัฐบาลของนายชวน หลีกภัย ต้องกู้ยืมเงิน IMF เพื่อพยุงประเทศในหลายๆ ด้าน และการเปลี่ยนภาคเรียนจาก 3 เป็น 2 ภาคเรียน ส่งผลให้เด็กนักเรียนในชุมชนต้องถอยห่างอาชีพเกษตรกรรมออกไป พ.ศ.2545 -2548 ได้มีนโยบายจากรัฐบาลของพลตำรวจโททักษิณ ชินวัตร อย่างเช่น กองทุนหมู่บ้าน 30 บาท รักษาทุกโรค สินค้า OTOP หรือนโยบายการปลูกยางพารา ซึ่งล้วนแล้วแต่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชนทั้งสิ้น หากมองในมุมของชุมชนนั้นก็นับว่าเป็นช่วงปีที่มีการเปลี่ยนแปลงในทุกๆ ด้านของชุมชนเช่นกัน เพียงแต่ส่วนใหญ่ชาวบ้านน้อยคนนักที่จะมองเห็นความเชื่อมโยงจากนโยบายหรือผลกระทบต่างๆ ในประเทศ ดังนั้นจึงได้วิเคราะห์ในระดับของชุมชน ที่เริ่มตั้งแต่ด้านเศรษฐกิจที่จะเน้นการใช้เงินเป็นหลักในการซื้อขายแลกเปลี่ยนทั้งข้าวของ การบริการ และแรงงาน ทำให้สภาพทางเศรษฐกิจในชุมชนนั้นดีขึ้นมีตลาด ร้านค้าสะดวกซื้อที่มีสินค้าจำหน่ายอย่างหลากหลาย จากรถเข็นขายอาหารก็กลายเป็นรถพุ่มพวงในการเร่ขายสินค้าถึงหน้าบ้าน เกิดความสะดวกให้กับคนในชุมชนหลายๆ ด้าน ในด้านการศึกษาก็ได้มีโรงเรียนระดับประถมศึกษา และระดับมัธยมศึกษา โดยเด็กและเยาวชนที่เรียนจบจะมุ่งเข้าสู่การเรียนในภาคอุตสาหกรรม ดังนั้นเกษตรกรรมส่วนใหญ่จึงเป็นวัยกลางคนอย่างรุ่นพ่อแม่ที่นิยมการทำเกษตรกรรมโดยใช้เทคโนโลยีเช่นรถไถเดินตาม และมีการใช้ปุ๋ยเคมีกันมากเพราะทำให้ผลผลิตทางการเกษตรได้ผลดีขึ้น แต่ก็ได้มีชุมชนอีกส่วนหนึ่งที่เริ่มมีการนำ EM ซึ่ง เป็นกลุ่มจุลินทรีย์ที่มีประสิทธิภาพมาใช้ในการเกษตรหรือที่เรียกว่าเกษตรอินทรีย์ แต่การให้ความสนใจในการทำเกษตรอินทรีย์นั้นก็เพียงช่วงหนึ่ง ชาวบ้านส่วนใหญ่ก็ได้กลับไปให้ความนิยมกับเกษตรเคมีเช่นเดิมจึงถือว่าธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมก็ยังคงถูกทำลายเช่นกัน บางพื้นที่มีการขุดลอกหนองน้ำ และป่าถูกบุกรุก

ช่วงที่ 6 พ.ศ.2550 – 2554

ในกระแสการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากหลายปัจจัยแล้ว สิ่งสำคัญที่ก่อผลกระทบต่อชุมชนก็หนีไม่พ้นเรื่องของการเมือง ที่เริ่มตั้งแต่เกิดการปฏิวัติทักษิณ ในพ.ศ.2549 ก็ทำให้เกิดความแตกต่างทางความคิดกันอยู่มาก จนมาถึงสมัยรัฐบาลยิ่งลักษณ์ ชินวัตร ที่มีนโยบายรับจำนำข้าวและพืชผลทางการเกษตร ซึ่งก็ถือว่ามีผลต่อการทำการเกษตรของชุมชนอยู่มาก การรับจำนำทั้งข้าวนาปีและข้าวนาปรังทำให้ชาวนาต้องเร่งการเจริญเติบโตของข้าวและหนีไม่พ้นการใช้ปุ๋ยเคมีกันจำนวนมาก เพื่อนำเงินมาตอบสนองความต้องการในด้านการดำรงชีวิต นโยบายรถคันแรก และนโยบายอื่นๆ มากมาย หากมองในชุมชนจึงเป็นปีที่เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องและเป็นปัจจุบันมากที่สุดเช่นกัน เริ่มจากด้านการศึกษาที่จะพบว่าเด็กในชุมชนจะมุ่งเรียนระดับอุดมศึกษาเพื่อเข้าสู่อาชีพในกลุ่มอุตสาหกรรม แสดงให้เห็นว่าส่วนใหญ่มีความสนใจในการเกษตรน้อยลงเพราะคิดว่าเป็นอาชีพที่ลำบาก ด้านเศรษฐกิจก็มีการเติบโตอย่างมากในชุมชนทั้งการค้าขาย การให้บริการ

ด้านต่างๆ ที่จะมีคนจากต่างถิ่นเข้ามาทำการค้าในพื้นที่ เพราะเนื่องจากตำบลดงแคนใหญ่เป็นเส้นทางสายหลักที่เชื่อมระหว่างจังหวัดอุบลราชธานีและจังหวัดยโสธร จึงทำให้มีทำเลในการค้าที่ดีและเมื่อด้านเศรษฐกิจดีขึ้นจึงทำให้วิถีการใช้ชีวิตของชาวบ้านนั้นเปลี่ยนแปลงคนที่เคยทำการเกษตรก็เปลี่ยนมาค้าขาย หรือผู้ที่ทำการเกษตรอยู่แล้วก็จะเป็นการผลิตเพื่อขายเป็นส่วนใหญ่ โดยมีการใช้เครื่องจักรกลทางการเกษตรและการจ้างแรงงาน จนบางส่วนกลายเป็นผู้จัดการนามากกว่าทำนาเอง ในขณะเดียวกันคนในชุมชนก็เริ่มมีการเจ็บป่วยเพิ่มขึ้นด้วย ชาวบ้านที่ร่วมกันสังเคราะห์หลายรายกล่าวว่าสิ่งที่เกิดขึ้นในชุมชนนั้นมีทั้งข้อดีและข้อเสีย อย่างเช่น เงินทองต่างๆ ที่ได้มาก็แลกมาด้วยการทำงานหนัก การใช้สารเคมีจำนวนมากทางการเกษตรจึงทำให้การเจ็บป่วยจากหลายโรคที่หาสาเหตุชี้ชัดไม่ได้และมีแนวโน้มผู้ป่วยสูงขึ้นทุกปี ถึงแม้ในช่วง 4 ปีนี้ชุมชนจะมีความตื่นตัวในการใช้สารพิษชนิดอื่นๆ อย่างยาฆ่าหญ้าและยาฆ่าแมลงแต่การใช้ปุ๋ยเคมีก็ยังคงมีความนิยมเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ดังนั้นการเกษตรก็ยังคงเป็นการทำลายสมดุลทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอยู่ นอกจากนี้ยังมีการตัดไม้ทำลายป่าเพื่อจับจองเป็นพื้นที่ทางการเกษตรจึงส่งผลให้ของป่าที่มีน้อยชาวบ้านต้องพึ่งตลาดเป็นส่วนใหญ่ที่มีการสารปนเปื้อนทางอาหารที่สูง เช่น ผัก เนื้อสัตว์ หรือเครื่องเทศบางชนิด จึงเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้รับสารพิษจากอาหารเข้าสู่ร่างกายได้ง่าย

ผลจากการสังเคราะห์มิติประวัติศาสตร์ร่วมกัน ทำให้ทีมวิจัยและชุมชนที่เข้าร่วมได้เห็นลำดับของการเปลี่ยนแปลงของชุมชนตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันมากขึ้น ถึงที่มาและสาเหตุตลอดจนผลกระทบทั้งที่แบบรวดเร็วและการเปลี่ยนแปลงทีละน้อย กระบวนการนี้สามารถช่วยให้ชุมชนมองเห็นปรากฏการณ์ของชุมชนได้ดียิ่งขึ้น อย่างเช่นวิวัฒนาการใช้แรงงานควายมาจนถึงการใช้รถไถเดินตามในการเกษตร จากการสังเกตการณ์ของผู้เขียนรายงานก็แสดงให้เห็นถึงองค์ความรู้ใหม่ในการที่ชุมชนที่เข้าร่วมกิจกรรมจะรู้จักลำดับความคิดเข้าใจถึงปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้น เพื่อให้สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ต่อไป

4.2 พัฒนาการด้านการทำการเกษตรและเกษตรอินทรีย์ของชุมชนตำบลดงแคนใหญ่

จากการอ้างอิงข้อมูลจากเว็บไซต์หน่วยเทคโนโลยีสารสนเทศ คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ทำให้ได้พบว่าวิวัฒนาการการเกษตรในประเทศไทย มีมานานกว่า 2,500 – 6,000 ปี ตั้งแต่สมัยสุโขทัย สมัยกรุงธนบุรี หลังสนธิสัญญาเบาว์ริง (รัชกาลที่ 5) โดยเฉพาะการทำการเกษตรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคกลาง จากหลักฐานการขุดพบเครื่องมือทำการเกษตรบริเวณแม่น้ำชี แม่น้ำมูล ข้อมูลดังกล่าวจึงมีความสอดคล้องกับชุมชนดงแคนใหญ่ที่มีความผูกพันกับวิถีเกษตรกรรมมาจนถึงปัจจุบันเช่นกัน จากการใช้เวทีระดมพัฒนาการทำการเกษตรของพื้นที่ร่วมกับทีมวิจัย ผู้นำชุมชน ผู้สูงอายุ และชาวบ้านในตำบลดงแคนใหญ่ จึงได้ข้อมูลพัฒนาการการทำการเกษตรของตำบลดงแคนใหญ่ 4 ยุค ดังนี้

4.2.1 ยุคเกษตรดั้งเดิม ประมาณก่อนปี 2450 ในยุคนีพบว่าชุมชนดงแคนใหญ่ยังทำการเกษตรแบบธรรมชาติ ใช้แรงงานคนและควายเป็นหลักโดยมีอุปกรณ์เพียงจอบ เสียม พร้า เริ่มแรกยังไม่รู้จักการใช้ปุ๋ยคอกด้วยซ้ำ มีเพียงการใช้ประโยชน์จากใบไม้แทน ส่วนใหญ่จะนิยมหว่านกล้าบนที่ดอน ที่จะมีการปลูก แตง พริก มะเขือ ถั่วฝักยาว ก่อนปลูกข้าวและของกินจะเผาหน้าดินแล้วคราดให้สะอาดตา การหว่านกล้าในที่ดอนนี้จะไม่ใช้น้ำอาศัยน้ำฝน แต่เวลาถอนกล้าน้ำมาปักดำจะมีข้อดีคือถอนง่ายไม่ติดโคลนตม หาบไปดำก็ไม่หนัก ชาวบ้านบอกว่า “แต่ก่อนคนจะมีความขยัน ทุกวันจะต้องหาใบไม้ หรือไม้กวาดใบไม้ใส่เกวียนขนมาใส่ना” ประมาณปี 2470 จึงเริ่มมีพัฒนาการในการใช้ปุ๋ยคอกแต่ก็จะเป็นเพียงส่วนน้อยคือใช้สำหรับแปลงตากกล้าพันธุ์ข้าวที่จะนำไปปักดำเท่านั้น เพราะมีความเชื่อว่า “ต้นกล้างามข้าวก็จะงามตาม” เรียกได้ว่าเป็นการพึ่งพิงธรรมชาติเป็นแบบอินทรีย์ที่แท้จริง การเพาะปลูกจะขึ้นอยู่กับธรรมชาติดินฟ้าอากาศ พันธุ์พืชที่ปลูกจะได้รับ

การตกทอดมาจากรุ่นปู่ตายาย เช่น ข้าวพันธุ์สันปาดอง อีตม ดอกหางผี ข้าวสมัยก่อนจะมีกลิ่นหอมตั้งตอนเริ่มออกรวง เวลาเอามาหนึ่งกึ่งก็จะหอมเหนียวนุ่ม แต่ในยุคนี้ก็พบว่าเป็นการทำเกษตรที่มีความยากลำบากให้ผลผลิตต่ำ แต่พัฒนาการใช้ปุ๋ยคอกก็เริ่มมีมากขึ้นซึ่งชาวบ้านเริ่มนำปุ๋ยคอก หรือ ขี้วัว ขี้ควาย ไปไม้ มาเป็นปุ๋ยบำรุงดินทำให้ผลผลิตเริ่มได้มากขึ้น แต่ยังคงลำบากในการทำไร่นาสวนอยู่เพราะยังใช้แรงงานจากคนและควายเป็นหลัก ชาวบ้านบอกว่าทุกวันจะต้องออกไปหาเก็บขี้ควายตามทางเพื่อเอามาใส่ना เพราะบางครั้งบครวัก็มีความไม่เยอะ แต่มีเกือบทุกหลังคาเฉลี่ยแล้วก็หลังคาละ 1 ตัว หากใครมีแม่พันธุ์ก็จะมีควายอยู่ 4-5 ตัว เมื่อพูดถึงเรื่อง “ควายบ้าตัว” พ่อใหญ่เสริม จันทกรณ์ อายุ 74 ปี บอกว่า “พูดถึงควายก็คิดถึงควายหลาย แต่ก่อนเอาไปเลี้ยงอยู่หม่องใต้หญ้าจะเหียนเบ็ด บ่คือทุกมือนี่ใช้เครื่องตัดหญ้าต้องเปลืองน้ำมัน” คำบอกเล่าของพ่อใหญ่เสริมเปล่งออกมาด้วยแววตาที่หม่นเล็กน้อยเมื่อเอ่ยปากคิดถึงควายที่ผูกพันกันในอดีต โดยพ่อบอกว่าแต่ก่อนถ้าอยากให้ตรงไหนสะอาดตาไม่มีหญ้าก็ให้เอาควายไปเลี้ยงไว้ตรงนั้น แต่มาเดี๋ยวนีภาพเหล่านั้นไม่มีให้เห็นแล้วมีเพียงเครื่องจักรที่ไร้ซึ่งชีวิตแต่กินน้ำมันสำหรับการตัดหญ้าแทน ดังนั้นจึงสรุปได้ว่าในยุคนี้เป็นยุคแห่งภูมิปัญญาและวิถีชีวิตของชาวบ้านโดยแท้ ชาวบ้านพูดเป็นเสียงเดียวกันว่าคนในชุมชนมีสุขภาพที่แข็งแรงอายุยืนไม่ค่อยมีโรคภัยไข้เจ็บมากนัก วิถีชีวิตก็อยู่แบบเกื้อกูลกัน จากเวทีการระดมข้อมูลพบว่ายุคนี้เปลี่ยนแปลงไปประมาณ พ.ศ.2530

4.2.2 ยุคเกษตรเคมีภัณฑ์ เริ่มมีการนำมาใช้ประมาณปี พ.ศ.2511-2512 ชาวบ้านบอกว่าช่วงแรกยังไม่เป็นที่นิยมมากนัก มีใช้ประมาณ 1-2 กระสอบต่อครอบครัว ในราคากระสอบละ 150-200 บาท ชื่อปุ๋ยที่คุ้นตาชื่อ “ตราม้าสิงห์” ช่วงนี้ยังพบว่าชาวบ้านทำนาเพื่อกินเท่านั้น แต่ชาวบ้านบางส่วนก็บอกว่าปุ๋ยที่ตนเคยได้ใช้ช่วงแรกมาจากบริษัทเอสโซ่ จำหน่ายในราคาประมาณกระสอบละ 100 บาท นอกจากนี้ยังมีเจ้าหน้าที่รัฐออกมาแนะนำการใช้ปุ๋ย ที่ชาวบ้านชอบเรียกว่า “เกษตรหมู” ช่วงนี้มีการนำพันธุ์ข้าว กข6 และ มะลิ105 จากรัฐ พร้อมมีปุ๋ยเคมีฟรีมาให้ทดลองใช้ด้วย แต่อย่างไรก็ตามชาวบ้านก็บอกว่าความหอมของข้าวที่รัฐแจกก็ยังหอมไม่เท่าพันธุ์ดั้งเดิมอย่างข้าวหอมมะลิแท้ นอกจากนี้ชาวบ้านส่วนหนึ่งก็บอกว่าชุมชนเริ่มมีการใช้ปุ๋ยตั้งแต่เริ่มมีการก่อตั้งศูนย์พัฒนาเด็กเล็กที่มีงบจากต่างประเทศในนาม CCF (มูลนิธิสังเคราะห์เด็กยากจน ซี.ซี.เอฟ. ในประเทศไทย) มาสนับสนุนให้สร้างอาคาร ชาวบ้านจึงได้นำเงินส่วนหนึ่งมาลงทุนซื้อปุ๋ยมาขายทำให้มีเงินคืนศูนย์พัฒนาเด็กเล็กได้ จากการเข้ามาของปุ๋ยเคมีหลายช่องทางบวกกับความนิยมเพราะเห็นผลดีจึงทำให้ชาวบ้านเกิดความนิยมใช้ปุ๋ยเคมี และเป็นกระแสที่นิยมมากคือในปี 2543 จนถึงปัจจุบัน เมื่อมีปุ๋ยเข้ามา ก็ตามมาด้วยผลิตภัณฑ์กำจัดศัตรูพืช สารกำจัดแมลง ซึ่งทั้งปุ๋ยและสารเคมีเหล่านี้สามารถแก้ไขปัญหาด้านการผลิตของเกษตรกรได้ ทำให้พืชโตเร็ว รักษาโรคพืชได้ ป้องกันวัชพืชและแมลง เห็นผลทันใจเร็วและสะดวกเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรได้ ด้วยเหตุผลเหล่านี้จึงทำให้เคมีภัณฑ์เป็นที่นิยมของชาวนาชาวสวนในตำบลดงแคนใหญ่เป็นอย่างมากจนถึงปัจจุบัน แต่ในช่วงนี้การใช้ปุ๋ยคอกก็ได้หมดไปเลยทีเดียวเพียงแต่มีความนิยมน้อยมาก

4.2.3 ยุคเกษตรอินทรีย์ เกิดจากนโยบายจังหวัดยโสธรในปี 2538 ที่ได้มีการส่งเสริมให้เกษตรกรหันมาทำเกษตรปลอดสารพิษ – สารเคมี โดยการเน้นให้เกษตรกรเลิกใช้สารพิษ สารเคมี ตลอดจนวิธีป้องกันการปนเปื้อนจากสารพิษ สารเคมี ส่งเสริมให้มีการปลูกพืชหลากหลายในแปลงนา ในปีเดียวกันนี้ตำบลดงแคนใหญ่ก็ได้รับงบมาให้จัดสร้างโรงผลิตปุ๋ยอินทรีย์ให้กับชุมชน ชาวบ้านกลุ่มนี้ได้ร่วมกันลงหุ้นละ 100 บาท และผลิตปุ๋ยที่ไม่มีตรา มีส่วนผสมของดินโปน ขี้ควาย แกลบดำ จากกระแสดังกล่าวก็ทำให้เกิดการตื่นตัวในการเริ่มใช้ปุ๋ยหมักชีวภาพ และน้ำหมักชีวภาพ พ.ศ.2545-2548 เกษตรกรบางส่วนก็ได้เข้าร่วมกลุ่มเกษตรกรทำนาปลอดโรค ซึ่งเป็นเครือข่ายกลุ่มเกษตรอินทรีย์จังหวัดยโสธรในขณะนั้น มีการสมัครของรับรองมาตรฐาน จาก

สำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ (มกท.) มีการตรวจรับรองมาตรฐานผลผลิตข้าวหอมมะลิ และพืชชนิดอื่นที่อยู่ในแปลงนา แต่ข้อจำกัดเรื่องความยุ่งยาก และผลพวงทางเศรษฐกิจจึงทำให้ความนิยมของเกษตรอินทรีย์นั้นไม่มากเท่าที่ควร ผู้ที่ยังคงมีรูปแบบการผลิตในระบบอินทรีย์ที่เห็นได้ชัดมีประมาณ 20 กว่าครอบครัว จากทั้งหมด 7,799 คน 2,028 ครัวเรือน ซึ่งถือว่าเป็นสัดส่วนที่น้อยมาก จากการระดมถึงสาเหตุหลักที่ทำให้เกษตรอินทรีย์ไม่ค่อยได้รับความนิยมคือ เห็นผลช้า ได้ผลผลิตน้อย และต้องใช้ทุนและแรงงานมาก เกิดกระบวนการผลิตที่ยุ่งยากไม่ทันต่อการดำรงชีวิตในปัจจุบัน

4.2.4 ยุคเกษตรอินทรีย์และเกษตรเคมี ตั้งแต่มีการริเริ่มการทำเกษตรอินทรีย์ก็ทำให้ได้พบว่าปัจจุบันเกษตรกรส่วนใหญ่มีการทำการเกษตรทั้งสองรูปแบบ คือเกษตรเคมีส่วนใหญ่จะทำเกษตรอินทรีย์ในตอนเตรียมดินก่อนการเพาะปลูก แต่หากมีการปักดำจะใช้ปุ๋ยเคมีเป็นตัวกระตุ้น ในส่วนของสารเคมีจำพวกยาฆ่าแมลงหรือกำจัดวัชพืช ชาวบ้านจะไม่ค่อยนิยมใช้กันมากนัก เพราะเห็นแบบอย่างจากผู้ที่ได้รับพิษสารเคมีในชุมชนหลายราย ถึงจะมีการใช้สารพิษเหล่านี้ก็จะเป็นการจ้างคนจากชุมชนอื่นมาฉีดพ่นให้แทน ดังนั้นปุ๋ยเคมีจึงยังเป็นที่นิยมอยู่มากแต่ในความเข้าใจของชาวบ้านปุ๋ยเคมีไม่ใช่สารเคมี แต่จากข้อมูลของเว็บไซต์ <http://www.kr.ac.th> “**ปุ๋ยเคมี** เช่น ปุ๋ยไนโตรเจน ปุ๋ยยูเรีย เป็นปุ๋ยที่ใช้กันมากถ้าใช้ในปริมาณมากเกินไปกับพืชที่เป็นอาหาร สารนี้จะไปสะสมในพืชโดยอยู่ในรูปของสารไนเตรตซึ่งอาจเปลี่ยนไปเป็นไนไตรต์ได้ เมื่อกินพืชที่มีไนไตรต์หรือไนเตรตเข้าไป ไนไตรต์จะทำปฏิกิริยากับสารประกอบเอมีนเกิดเป็นสารประกอบไนโตรซามีน ซึ่งเป็นสารก่อมะเร็ง ดังนั้นการใช้ปุ๋ยเคมีเหล่านี้ควรใช้อย่างรอบคอบและในปริมาณที่พอเหมาะตามคำแนะนำของนักวิชาการเกษตร” แต่อาจเป็นเพราะผลกระทบดังกล่าวไม่ได้เกิดขึ้นทันตาเห็น ชาวบ้านจึงยังคงให้ความนิยมเช่นเดิม

นอกจากนี้หลายคนคิดว่าตนเองไม่ได้เป็นผู้สัมผัสโดยตรง อย่างเช่น มีการจ้างคนอื่นมาฉีดยาฆ่าหญ้าหรือสารกำจัดศัตรูพืชในที่นาของตนที่พอเสร็จแล้วก็กลับไป แต่เจ้าของนาจะต้องไปนาตลอดหาอยู่หากินในนา การสูดอากาศ หรือการสัมผัสจากพืชซึ่งล้วนแล้วแต่รับสารพิษได้มากเช่นกัน นอกจากนี้ปัจจัยที่เกษตรอินทรีย์ไม่ได้รับความนิยมเป็นเพราะความเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน โดยเฉพาะผู้ผลิตสินค้าเพื่อจำหน่าย อย่างเช่น “ผักและผลไม้ต่างๆ ที่ผู้ปลูกจะมีการเร่งสารให้เติบโตเร็วและป้องกันโรคและแมลงต่างๆ บางรายฉีดตอนเย็นและเก็บตอนเช้าของวันรุ่งขึ้นเพื่อมาส่งที่ตลาด หากพืชผักหรือผลไม้ที่นำมาขายมีแต่รอยแมลงกัดกิน หรือมีสภาพไม่สวยลูกค้าก็ไม่อยากซื้อไม่อยากกิน ส่วนหนึ่งก็เป็นเพราะผู้บริโภคด้วย นอกจากนี้ยังพบว่าสารเคมีต่างๆ ยังพบในจำพวกเนื้อสัตว์อย่าง ไก่ หมู ปลา ที่มีการเลี้ยงในฟาร์มที่มีการใช้สารเร่งให้โตเร็ว สังเกตได้ว่าทำไมเด็กเดี๋ยวนี้อ้วนก็เพราะกินเนื้อสัตว์เหล่านี้มากทำให้เด็กผู้หญิงหลายรายเป็นรอบเดือนเร็วกว่าปกติ แต่อย่างไรก็ตามผู้ที่ยังคงทำเกษตรอินทรีย์อยู่ในปัจจุบันก็ยังคงมีความน่าสนใจในกระบวนการคิดและปฏิบัติอยู่ บางรายแม้จะไม่ได้ทำเกษตรอินทรีย์ในพืชที่จำหน่าย แต่ก็จะทำอินทรีย์ในพืชที่บริโภคอย่างเช่นพืชผักสวนครัวอย่างหอม กระเทียม ที่บางรายปลูกแล้วก็จะส่งไปให้ลูกกินที่กรุงเทพฯ

สรุปได้ว่าพัฒนาการการทำเกษตรของตำบลดงแคนใหญ่มีอยู่ 4 ยุค ซึ่งยุคที่ได้รับความนิยมมากที่สุดคือยุคเกษตรอินทรีย์และเกษตรเคมี และเนื่องจากข้อมูลการทำเกษตรของตำบลดงแคนใหญ่ไม่ได้มีการบันทึกไว้อย่างเป็นระบบ ทำให้ยากที่จะจดจำเหตุการณ์ได้อย่างถูกต้อง โดยเฉพาะช่วงปีพุทธศักราช หรือบุคคลที่เป็นจุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลง เมื่อได้จัดเวทีการระดมข้อมูลของพัฒนาการการทำเกษตรของชุมชนร่วมกับผู้ที่เกี่ยวข้อง ทั้งทีมวิจัย ผู้นำชุมชน ผู้สูงอายุ และชาวบ้านในตำบลดงแคนใหญ่ ที่มาจากหลายความคิดและความทรงจำ ข้อมูลที่ได้ข้างต้นจึงเป็นการประมาณการ ต่างเหตุการณ์ที่เกิดจากการทบทวนความเชื่อมโยงของ

หลายๆ คนร่วมกัน ซึ่งผู้อ่านไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยเสมอไป เพียงแค่ให้เข้าใจถึงความเป็นมาเบื้องต้นว่าทีมวิจัยอยากสื่อสารถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นที่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเกษตรของพื้นที่ หากข้อมูลดังกล่าวไม่สอดคล้องกับความรู้หรือประสบการณ์ของท่านประการใดก็ต้องขอภัยไว้ ณ ที่นี้ด้วย

4.3 การทำเกษตรกรรมในชุมชนตำบลดงแคนใหญ่ที่มีปัญหา ป้างัย เงื่อนไข และผลกระทบที่มีต่อสุขภาพของเกษตรกร

4.3.1 จากการเก็บข้อมูลเชิงปริมาณโดยใช้แบบสอบถามเกษตรกรในชุมชนตำบลดงแคนใหญ่เพื่อสำรวจปัญหา ป้างัย เงื่อนไข และผลกระทบที่มีต่อสุขภาพของเกษตรกร จากกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 150 ครั้วเรือน (ตัวแทนครั้วเรือนละ 1 คน) จาก 10 หมู่บ้าน ผลการศึกษาพบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่ที่ตอบแบบสอบถามเป็น เป็นเพศชาย คิดเป็นร้อยละ 58 เพศหญิง คิดเป็นร้อยละ 42 ส่วนใหญ่ผู้ตอบแบบสอบถามอยู่ในกลุ่มอายุระหว่าง 40-59 ปี ในร้อยละ 66 และอายุ 60 ปีขึ้นไป ในร้อยละ 20 ส่วนกลุ่มอายุน้อยที่สุดอยู่ระหว่าง 30-39 ปี ในร้อยละ 12 มีสถานภาพสมรสคู่ ร้อยละ 93 จบการศึกษาระดับประถมศึกษา ร้อยละ 76 รายได้ของครอบครัวร้อยละ 35 โดยเฉลี่ยเดือนละ 2,000-3,000 บาท รองลงมาคือไม่เกินครอบครัวละ 2,000 บาท ในร้อยละ 23 เกษตรกรส่วนใหญ่มีพื้นที่การทำเกษตรกรรมเป็นของตนเอง ในร้อยละ 87 ทั้งนี้การทำเกษตรกรรมส่วนใหญ่จะอยู่ในรูปของเกษตรเคมีร่วมกับปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพ คิดเป็นร้อยละ 93 ซึ่งชนิดของการทำเกษตรกรรม คือ ปลูกข้าว ร้อยละ 95 ปลูกพืชผักสวนครัว ร้อยละ 37 เลี้ยงสัตว์ ร้อยละ 26 อื่นๆ คือ พืชสวน และพืชไร่ ร้อยละ 8 ผลผลิตที่ได้เพื่อจำหน่ายและใช้ในครั้วเรือน ในร้อยละ 92 ผลิตภัณฑ์เคมีที่นิยมมากที่สุดคือ ปุ๋ยเคมีบำรุงดิน ร้อยละ 97 รองลงมาคือสารกำจัดวัชพืช ร้อยละ 8 และสารฆ่าแมลง ร้อยละ 6 ถือว่ามีการใช้สารเคมีชนิดรุนแรงเป็นบางส่วน แต่จากอดีตที่ผ่านมาชาวบ้านได้ประกอบอาชีพเกษตรกรรมและใช้ผลิตภัณฑ์เคมีมากกว่า 10 ปี โดยคิดเป็นร้อยละ 93 ซึ่งสารพิษแต่ละชนิดมีการฝังตัวอยู่ในดินประมาณ 20 ปีขึ้นไป แต่แต่ละปีเกษตรกรใช้เงินซื้อสารเคมีแต่ ตั้งแต่ครอบครัวละ 3,000 – 30,000 บาท ป้างัยที่ทำให้เกษตรกรเลือกซื้อเคมีภัณฑ์ คือ จากการพิจารณาเลือกเอง คิดเป็นร้อยละ 73 มีเพื่อนบ้านแนะนำ ร้อยละ 60 ดูจากโฆษณา ร้อยละ 40 เจ้าหน้าที่เกษตร ร้อยละ 17 และได้รับคำแนะนำจากเจ้าของร้านที่จำหน่าย ร้อยละ 15 ซึ่งการปฏิบัติตัวในการเลือกซื้อผลิตภัณฑ์เคมีต่างๆ นั้นจะพิจารณาวัตถุประสงค์ของการใช้ ร้อยละ 65 พิจารณาราคา ร้อยละ 20 ส่วนความเป็นพิษในร่างกายพิจารณา ร้อยละ 15

นอกจากนี้ยังพบว่า มีคนในครั้วเรือนเคยแพ้สารเคมี ในร้อยละ 23 ซึ่งระบุว่าสารพิษเข้าสู่ร่างกายทางการหายใจ ร้อยละ 100 ทางผิวหนัง ร้อยละ 66 และทางปาก ร้อยละ 34 เมื่อเกิดรับสารพิษในร่างกาย จึงเกิดอาการแพ้สารเคมี คือ ปวดหัว คลื่นไส้ ผื่นคัน/เปื่อย ส่วนหนึ่งที่สารเคมีเข้าสู่ร่างกายทางปากก็คือมาจากการบริโภคอาหารที่พบว่าในร้อยละ 96 ของประชาชนตำบลดงแคนใหญ่มีการซื้ออาหารจากตลาดทั้งแบบสำเร็จและการนำมาประกอบอาหารเอง โดยมีที่มาจากต่างจังหวัดที่มีการใช้สารเคมีที่สูง เช่น ผัก เนื้อสัตว์ การดำเนินชีวิตของเกษตรกรที่คลุกคลีกับเกษตรเคมีมานานแต่ผลสำรวจกลับพบว่าในร้อยละ 99 ไม่เคยตรวจวัดสารพิษเลือดเลย ส่วนผลกระทบจากการใช้สารเคมีและปุ๋ยเคมีพบว่าชาวบ้านมองในเรื่องค่าใช้จ่ายและหนี้สิน ในร้อยละ 87 ด้านการส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรม ร้อยละ 69 ส่วนด้านโรคภัยไข้เจ็บนั้นตระหนักเป็นลำดับน้อยที่สุดในร้อยละ 67

สรุปผลจากการเก็บข้อมูลจะเห็นว่าป้างัย เงื่อนไข และผลกระทบที่มีต่อสุขภาพของเกษตรกร ก็มาจากหลายส่วนด้วยกัน โดยเฉพาะอาชีพเกษตรกรรมที่เป็นอาชีพหลักของชุมชนตำบลดงแคนใหญ่ หากทำเพื่อกินและใช้ในครั้วเรือนอาจไม่ต้องใช้สารสังเคราะห์เร่งการเจริญเติบโตและผลผลิต แต่ส่วนใหญ่เพราะเน้นทำ

เพื่อจำหน่ายเป็นรายได้ มีทั้งการทำนาปี และนาปรังการเพิ่มผลผลิตด้วยผลิตภัณฑ์เคมี โดยเฉพาะปุ๋ยเคมีสูตรต่างๆ ตั้งแต่การเตรียมดิน การบำรุงลำต้น ราก ใบ ตลอดจนเมล็ด จึงยังคงเป็นที่นิยมจวบจนปัจจุบัน หากนับระยะเวลาการใช้ปุ๋ยเคมีของเกษตรกรก็จะพร้อมๆ กับการทำการเกษตรของแต่ละคนเช่นกัน ดังข้อมูลการถอดบทเรียนพัฒนาการการทำเกษตรของคนในชุมชนตำบลดงแคนใหญ่ ที่เริ่มมีการนำมาใช้ตั้งแต่ปี พ.ศ.2511-2512 ที่มีความนิยมมากขึ้นตามลำดับระยะเวลาจนถึง พ.ศ.2555 ก็ประมาณ 40 กว่าปี จากการให้ข้อมูลผ่านเวทีแลกเปลี่ยนของทิววิจัยที่ได้มองสถานการณ์ในภาพรวมที่กล่าวว่า ปัจจุบันแม้เกษตรกรส่วนใหญ่จะไม่นิยมใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชหรือสารกำจัดแมลง และมีเพียงส่วนน้อยเท่านั้นที่ยังนิยมใช้อยู่ ซึ่งก็ไม่ได้ดีเองจะเป็นการจ้างคนตำบลใกล้เคียงมาฉีดให้ แต่ผลกระทบจากที่สารพิษดังกล่าวก็เกิดการสะสมมาตั้งแต่อดีตตั้งแต่ต้นจนถึงสัตว์น้ำต่างๆ ก็ยังมีน้อยหากเทียบกับแต่ก่อน นอกจากนี้หากเป็นการฉีดพ่นด้วยระยะเวลาที่ไม่นานก็ทำให้ความเค็มหรือร้อนส่งกลิ่นเหม็นไปยังไร่นาใกล้เคียง เกิดการสูดดมสารพิษเข้าสู่ร่างกายอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ถึงผลสำรวจจะพบว่าเกษตรกรมีการใช้ปุ๋ยอินทรีย์ร่วมกับผลิตภัณฑ์เคมีอื่นๆ ในการทำการเกษตรกรรม แต่ยังคงถือว่าเป็นสัดส่วนที่น้อยกว่า หากเปรียบเทียบกับการใช้ปุ๋ยเคมี และปุ๋ยอินทรีย์ส่วนใหญ่มีการซื้อมาใช้มากกว่าการทำเอง

4.3.2 กรณีศึกษา 5 รายที่ได้รับพิษสารเคมีในชุมชนตำบลดงแคนใหญ่และพื้นที่ใกล้เคียง

จากการระดมข้อมูลเพิ่มเติมจากทิววิจัยและชุมชนที่เข้าร่วมกิจกรรม เกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งผลให้เกษตรกรในชุมชนตำบลดงแคนใหญ่มีการใช้ปุ๋ยอินทรีย์ร่วมกับปุ๋ยเคมี เพราะเนื่องจากเกษตรกรส่วนใหญ่ได้รับข้อมูลผู้ที่ได้รับพิษจากสารเคมีเข้าสู่ร่างกายที่เกิดจากการคลุกคลี การกิน และการสัมผัสที่มีผลมาจากการทำการเกษตรกรรมและการหาอยู่หากินในพื้นที่ ที่ปรากฏว่าบางรายต้องเสียชีวิต และบางรายนั้นสูญเสียอวัยวะที่สำคัญในร่างกาย จึงกลายเป็นเหตุผลสำคัญที่ทำให้เกษตรกรส่วนใหญ่มีความระมัดระวังต่อการใช้สารเคมีประเภทยาฆ่าหญ้าและยาฆ่าแมลงนั้นน้อยลง โดยกรณีตัวอย่างมี ดังนี้

1. เป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นใน พ.ศ.2554 ชาวบ้านเป็นเพศหญิงในตำบลดงแคนใหญ่ อายุ 47 ปี 1 ราย ที่ได้ไปดำนาช่วยลูกเขยที่หมู่บ้านยางเครือ ต.บึงแก อ.มหาชนะชัย จ.ยโสธร ชาวบ้านบอกว่าเพราะที่นาแห่งนั้นมีการฉีดพ่นสารเคมีเพื่อกำจัดปู และหอยเชอรี่ที่จะมากัดกินข้าวก่อนการปักดำ เมื่อชาวบ้านก้มปักดำก็ได้สูดสารพิษเข้าไป และเนื่องจากเป็นช่วงวันที่แดดแรงจ้าจึงได้เกิดการเผาผลาญสารเคมีเป็นไอร้อนลอยในอากาศ เมื่อหญิงดังกล่าวสูดดมเข้าไปก็เกิดอาการแพ้ หรือ ที่ภาษาชาวบ้านเรียกว่า “เมา” และมีอาการคลื่นไส้ อาเจียน จนเสียชีวิตในที่สุด

2. ใน พ.ศ.2554 เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นใน ต.คันไผ่ใหญ่ อ.เมือง จ.ยโสธร ที่เกษตรกรได้พ่นยาฆ่าหญ้าในแปลงนาแล้วเผลอกลบไว้ เมื่อฝนตกจึงได้จ้างคนไปดำนา พอถูกจ้างดำนาถึงเวลา 11.00 -12.00 น. เป็นช่วงที่แดดร้อนจัดความร้อนได้เกิดปฏิกิริยาทำให้น้ำเกิดเป็นไอร้อนขึ้น เมื่อเกษตรกรได้สูดดมก็มีอาการเวียนหัว มึนหัว ปรากฏว่าเหตุการณ์ครั้งนั้นทำให้มีคนเสียชีวิต 3 คน และต้องส่งเข้าโรงพยาบาล 7 คน

3. ใน พ.ศ.2554 มีการบอกเล่าจากคน ต.แคนน้อย อ.คำเขื่อนแก้ว จ.ยโสธร ว่ามีครอบครัวหนึ่งที่มีลูกชายกลับมาจากกรุงเทพฯ แล้วมาช่วยพ่อไถนาซึ่งก่อนหน้านี้แปลงนาของผู้เป็นพ่อได้ผ่านการพ่นยาฆ่าหญ้าทิ้งไว้ พอลูกชายไถนาได้ประมาณ 2 รอบ ก็ได้เกิดอุบัติเหตุทำให้เกิดแผลที่เท้าของลูกชาย หลังจากนั้นสักพักก็เกิดอาการปวดขาอย่างแรงพ่อได้พาไปหาหมอแต่ก็รักษาไม่ทัน เพราะสารพิษเข้าสู่เส้นเลือดแล้วจึงทำให้เสียชีวิตและสร้างความเสียใจแก่ครอบครัวและคนในชุมชนมาก

4. เหตุการณ์เกิดขึ้นในเดือน พฤษภาคม พ.ศ.2555 เป็นเพศชายมีตำแหน่งเป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านหนองเทา ต.นาแก อ.คำเขื่อนแก้ว จ.ยโสธร ซึ่งเป็นตำบลใกล้เคียงกับตำบลดงแคนใหญ่ ที่ได้ไปเก็บเห็ดตาม

สวนยางพาราเอามากินแล้วมีการคลื่นไส้ อาเจียน เวียนหัวและเสียชีวิตในที่สุด เนื่องจากเหตุนั้นเกิดในบริเวณที่มีการใช้สารกำจัดศัตรูพืชคือสวนยางพารา เห็ดจึงดูดสารเคมีเข้าไปคนที่นำมากินจึงได้รับพิษเข้าสู่ร่างกาย

5. เหตุการณ์นี้เป็นเพศชายชาวบ้านแคนใหญ่ป่วยเป็นโรคเบาหวานที่ออกไปหาปลามาให้ภรรยาทำนํ้ายาขนมจิ้น หลังจากทิ้งนํ้าหาปลากลับมาก็มีอาหารผื่นคันตามขา แต่ชาวบ้านให้ข้อมูลว่าอาจเกิดจากสาเหตุที่ใส่รองเท้าบูตทำให้แผลเบาหวานกำเริบ แต่ก็ยอมรับว่าอาจมีส่วนจากการแพ้สารพิษ จนเข้าเปื่อยและต้องตัดขาในที่สุด

จากกรณีข้างต้นจึงเป็นบทเรียนสำคัญที่ทำให้คนในชุมชนตำบลดงแคนใหญ่มีการใช้ยาฆ่าหญ้าและยากำจัดแมลงน้อยลง แต่ที่ยังหลงเหลือใช้อยู่ก็จะเป็นการจ้างให้คนต่างหมู่บ้านมาฉีดพ่นให้เป็นส่วนใหญ่ ซึ่งอันตรายก็ไม่ได้น้อยไปกว่ากันเลย เพราะเจ้าของที่นาก็ต้องสูดดมสารพิษหรือสัมผัสโดยไม่รู้ตัวจากบริเวณแปลงนาตนเอง และด้วยเหตุผลที่สารเคมีต่างๆ มักจะสะสมที่ละน้อยเช่นนี้ จึงมักไม่ปรากฏให้เห็นผลร้ายทันตา ดังเช่น การนิยมใช้ปุ๋ยเคมีบำรุงพืชพรรณทางการเกษตรก็เช่นกันที่ชุมชนยังมองเป็นเรื่องไกลตัวที่ยังคงมองเห็นประโยชน์มากกว่าโทษ

4.3.3 รายงานสถานการณ์การเจ็บป่วยของคนในชุมชนตำบลดงแคนใหญ่

จากการศึกษาสภาวะการเจ็บป่วยของคนในชุมชนตำบลดงแคนใหญ่ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร ในข้อมูลรายงานผู้ป่วยนอกตามกลุ่มสาเหตุโรค จากการตัดยอดรายงานวันที่ 1 มิถุนายน 2554 – 1 มิถุนายน 2555 ณ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลดงแคนใหญ่ จากทั้งหมด 21 กลุ่มโรค แต่ที่มิจัยได้มีการนำกลุ่มโรคที่ใกล้เคียงกับการแสดงอาการที่เกิดจากการรับสารพิษสารเคมีเข้าสู่ร่างกายที่มีผู้ป่วยมากที่สุด จำนวน 7 กลุ่มโรค โดยรายละเอียดมีดังนี้

1) โรคระบบหายใจ	จำนวน 3,063 คน
2) โรคระบบย่อยอาหารรวมโรคในช่องปาก	จำนวน 2,266 คน
3) โรคระบบไหลเวียนเลือด	จำนวน 1,230 คน
4) โรคเกี่ยวกับต่อมไร้ท่อ โภชนาการ และเมตาบอลิซึม	จำนวน 1,046 คน
5) โรคระบบกล้ามเนื้อ รวมโครงร่างและเนื้อเยื่อเสริม	จำนวน 997 คน
6) โรคผิวหนังและเนื้อเยื่อใต้ผิวหนัง	จำนวน 594 คน
7) โรคตาและส่วนประกอบของตา	จำนวน 366 คน
รวมผู้ป่วยทั้งหมด	จำนวน 9,562 คน

แต่เนื่องจากข้อมูลที่ได้มานั้นเป็นข้อมูลดิบที่มีการระบุเพียง รหัสโรค จำนวนผู้ป่วย และชื่อกลุ่มโรคที่มีสาเหตุการเจ็บป่วยที่ไม่ละเอียดนัก จากการสอบถามกับเจ้าหน้าที่ รพสต.ดงแคนใหญ่ได้ให้ข้อมูลว่าเนื่องจากหลายๆ โรคนั้นไม่มีความจำเพาะเจาะจงว่าเกิดจากสารพิษสารเคมีเข้าสู่ร่างกาย อาการเจ็บป่วยที่พบจึงเป็นอาการทั่วไป แต่ก็ไม่สามารถชี้ชัดว่าอาการเจ็บป่วยเหล่านั้นไม่มีสาเหตุมาจากสารพิษสารเคมีที่เข้าสู่ร่างกายที่มิจัยจึงได้สืบค้นข้อมูลประกอบแล้วนำมาวิเคราะห์ร่วมกันถึงสาเหตุที่จะทำให้สารพิษสารเคมีเข้าสู่ร่างกายทางปาก ทางหายใจ และการสัมผัส ซึ่งพอสรุปสาเหตุและอาการได้ ดังนี้

- กลุ่มโรคที่เกิดจากระบบหายใจ เป็นสาเหตุที่รับสารพิษสารเคมีได้ง่ายที่สุด ซึ่งผู้ป่วยหรือเกษตรกร หากได้รับการสูดดมละอองสารเคมีอยู่ในอากาศ เช่น สารเคมีฆ่าแมลง ที่มีกลิ่นฉุนรุนแรง สิ่งเหล่านี้จะทำให้หลอดลมผู้สูดดมเกิดการระคายเคือง โดยเฉพาะกลุ่มที่เป็นโรคหอบหืด ภูมิแพ้ จะแสดงอาการได้ง่ายกว่าคนปกติทั่วไป สำหรับคนปกติทั่วไปเมื่อได้รับสารกำจัดแมลงเข้าสู่ร่างกายมากๆ ก็จะมีผลกระทบต่อระบบประสาทกับอวัยวะต่างๆ ภายในร่างกาย เมื่อได้รับผลจากการถูกกระตุ้นในร่างกายมากเกินไป จะส่งผลให้ผู้ป่วยมีอาการไอ หายใจขัด น้ำมูกไหล ซึ่งเป็นอาการใกล้เคียงกับคนเป็นหวัด นอกจากนี้หากได้รับการสูดดมระยะใกล้อาจเกิดอาการ ปวดหัว เวียนหัว คลื่นไส้ อาเจียน ร่วมด้วย แต่ในกรณีสารกำจัดแมลงบางชนิดที่ไม่มีกลิ่นก็ยิ่งเป็นที่น่าเป็นห่วงเพราะเกษตรกรหรือชาวบ้านทั่วไปจะไม่รู้สึกว่าตนเองสูดดมสารพิษสารเคมีเข้าไปในร่างกายเลย

- กลุ่มโรคระบบย่อยอาหารรวมโรคในช่องปาก เป็นการรับสารพิษสารเคมีโดยตรงอีกช่องทางหนึ่ง อาจเกิดจากการกิน จนการสะสมสารพิษสารเคมีในร่างกาย เช่น สารกำจัดแมลงที่ปนเปื้อนในผักตามท้องตลาดที่ชาวบ้านนิยมบริโภคประเภทผักใบสวย ไร้ร่องรอยแมลงต่างๆ คำนียืมดังกล่าวจะทำให้ผู้ป่วยมีอาการใช้สารเคมีที่สูงมาก และผลสุดท้ายผู้ที่ได้รับสารเคมีก็คือผู้ซื้อเอง หากผู้ป่วยได้รับสารเคมีชนิดนี้รุนแรงก็ส่งผลต่อการทำงานของระบบประสาท ไปหยุดการทำงานของเอนไซม์ทำให้ร่างกายถูกกระตุ้นให้อวัยวะในร่างกายทำงานมากเกินไป จะส่งผลให้ผู้ป่วยมีอาการท้องร่วง, ปวด, เกร็งที่กระเพาะอาหาร, คลื่นไส้, อาเจียน คล้ายกับอาหารเป็นพิษ

- กลุ่มโรคระบบไหลเวียนเลือด กลุ่มโรคนี้จะเป็นกลุ่มอาการที่เกิดขึ้นหลังจากการรับสารเคมีปราบศัตรูพืชเข้าสู่ร่างกายแล้ว ทั้งการหายใจ การกิน การสัมผัส ที่ถูกดูดซึมอยู่ในเส้นเลือดในร่างกายที่หากมีปริมาณมากก็จะส่งผลให้เลือดข้น หนืด เหนียวเกิดการไหลเวียนที่ไม่ดี เลือดไม่สามารถไปหล่อเลี้ยงร่างกายอย่างสะดวกได้ และเนื่องจากร่างกายต้องขับสารพิษอย่างหนักผลกระทบจึงเกิดขึ้นกับตับที่มีหน้าที่ต่อสู้กับสารพิษขจัดของเสียออกจากร่างกาย หากร่างกายรับสารพิษสารเคมีเป็นประจำนั้นก็หมายถึงการทำลายตับ ซึ่งเป็นสาเหตุของตับอักเสบ มะเร็ง เบาหวาน และความดันได้ที่สุด ทั้งนี้ในบางรายอาจส่งผลให้เกิดการปวดกล้ามเนื้อ หลังแจ้งจากการทำงานหนักแล้วระบบเลือดในร่างกายไหลเวียนไม่สะดวก ซึ่งจัดอยู่ในกลุ่มโรคระบบกล้ามเนื้อ รวมโครงร่างและเนื้อเยื่อเสริมได้เช่นกัน

- โรคผิวหนังและเนื้อเยื่อใต้ผิวหนัง โดยส่วนใหญ่แล้วสารเคมี เช่น สารกำจัดศัตรูพืชจะเข้าสู่ร่างกายผ่านทางผิวหนังโดยตรง ทั้งการสัมผัสกับพืชผลที่มีการฉีดพ่น หรือเมื่อสารพิษดังกล่าวสัมผัสผิวหนังหรือทางเสื้อผ้าที่เปื้อนสารพิษสารเคมี นอกจากนี้ผู้ที่ไม่ได้ฉีดพ่นสารเคมีโดยตรงแต่เป็นผู้ซักเสื้อผ้าที่เปื้อนสารเคมีก็สามารถรับสารพิษเข้าสู่ร่างกายได้เช่นกัน อาการของผู้ป่วยบางรายก็จะเกิดการระคายเคืองทางผิวหนัง อาจมีรอยไหม้ รอยแดง ผื่นคัน หากสัมผัสในปริมาณมากอาจทำให้เกิดเล็บหลุดร่อนได้

จึงสรุปได้ว่า ผลกระทบจากสารพิษสารเคมีนั้นเกิดผลกระทบต่อระบบของร่างกายของเราทั้งหมด ตั้งแต่ ตา หัวใจ ปอด กระเพาะอาหาร ลำไส้ ตับ ไต กล้ามเนื้อ สมอ และระบบประสาท ซึ่งอาการที่เกิดจากการได้รับพิษจากสารเคมีปราบศัตรูพืช ยาฆ่าหญ้าหรือปุ๋ยเคมีจะมีอาการเป็นพิษมากหรือน้อย หรือรวดเร็วเพียงใด ขึ้นอยู่กับชนิดของสารเคมี เวลาที่สัมผัส ปริมาณหรือความเป็นพิษของสารเคมีนั้นว่ารุนแรงมากน้อยเพียงใด

4.4 องค์ความรู้ และภูมิปัญญาการทำเกษตรอินทรีย์เพื่อการดูแลสุขภาพของชุมชนตำบลดงแคนใหญ่จากอดีตถึงปัจจุบัน จากเกษตรกรต้นแบบที่ทำการเกษตรในระบบอินทรีย์ จำนวน 19 ราย ที่มีภูมิปัญญาที่เหมือนและแตกต่างกัน ซึ่งสามารถจำแนกได้ 10 รูปแบบ ดังนี้

4.4.1 การใช้ปุ๋ยคอก คือ การใช้มูลสัตว์ทุกชนิดใส่ในแปลงเกษตรโดยไม่มีส่วนผสมจากวัตถุอื่น ถือว่าเป็นเกษตรแบบโบราณ ที่ไม่ส่งผลกระทบต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ตลอดจนสุขภาพของเกษตรกรเอง แต่วิธีการนี้บางรายจะมองว่าอาจทำให้เกิดวัชพืชในแปลงเกษตรที่มากับมูลสัตว์ได้ เช่น มูลวัว – ควาย ที่ไปกินหญ้าแล้วอาจมีเมล็ดพันธุ์ติดมาด้วย แต่วิธีการนี้เกษตรกรต้นแบบต่างบอกว่าเป็นวิถีธรรมชาติ และประหยัดต้นทุนการผลิตได้ดี แต่เนื่องจากปัจจุบันวัวควายกลายเป็นสินค้ามากกว่าการเลี้ยงเพื่อใช้ประโยชน์จากแรงงาน และปุ๋ย ทำให้ปุ๋ยเริ่มหายาก ข้อยเสียคือมีกลิ่นเหม็น ไม่สะดวกต่อการใช้งานกับเกษตรกรที่มีความเร่งรีบ ดังนั้นในชุมชนตำบลดงแคนใหญ่จึงมีเกษตรกรที่นิยมวิธีนี้น้อย และจากการเก็บข้อมูลพบว่ามีต้นแบบในการทำเกษตรอินทรีย์จำนวน 7 ราย ที่มีการใช้ภูมิปัญญานี้ คือ นางเพ็ญศรี ไชยช่วย ,ผอ.สุภชัย เหล็กกล้า ,นายทองดี ชันธูรา ,นายบัว ทองใบ ,นายอุดม ชารีผาย , นายสีทา นักผูก และนายสีดา เสาแก้ว

เพื่อเป็นการถ่ายทอดความคิดของเกษตรกรต้นแบบต่อการใช้ปุ๋ยคอก จึงขอยกกรณีของนางเพ็ญศรี ไชยช่วย อายุ 64 ปี บ้านเลขที่ 49 หมู่ 7 บ้านผักบุ้ง ที่ได้เล่าว่า “การทำนาสมัยก่อนอาศัยธรรมชาติ คนกินและอยู่กับธรรมชาติ ใช้แรงงานควายไถนาที่มีอุปกรณ์ คือ คราดไถ ไม้ตีข้าว ตอกมัดข้าวที่ทำจากไม้ไผ่ และใช้เถาว์วัลย์มาพันเป็นเชือกเพื่อให้ควายลากไถนา เป็นวิถีชีวิตดั้งเดิมมาก การทำนาก็จะต้องเตรียมพันธุ์ข้าวปลูกเตรียมที่นาโดยการขี้น้ำขี้ควายใส่แปลงนา แล้วไถกลบอีกรอบให้ปุ๋ยคอกย่อยสลาย เมื่อเตรียมกล้าไว้ได้อายุครบ 1 เดือน ก็จะถอนมาปักดำ กว่าเสร็จก็ใช้เวลาเป็นแรมเดือน การดูแลรักษาข้าวที่ปักดำเสร็จ ก็ช่วยปราบศัตรูพืช เช่น ปูนที่ขอบไปกัดกินต้นข้าว ไปถอนหญ้าที่มันขึ้นใกล้ต้นข้าวเพราะมันจะไปแย่งปุ๋ย หากมีปุ๋ยคอกมากก็จะหว่านปุ๋ยคอกอีกครั้ง แต่สมัยก่อนขี้น้ำขี้ควายนั้นหายากบางบ้านใช้ปุ๋ยคอกแค่ครั้งเดียวจนออกรวงเลยก็มี จะว่าไปการทำนาสมัยก่อนมีความลำบาก แต่สัตว์ในนาสมัยก่อนนั้นมีมากไม่ว่าจะเป็น กุ้ง หอย ปู ปลา กบ เขียด ผักต่างๆ ทำให้อาหารการกินมีมากเหลือกินก็แจกญาติพี่น้อง หากปีไหนได้ข้าวมากก็ไม่ได้ซื้อขายแต่ใช้แลกเปลี่ยนเป็นอาหาร ส่วนสุขภาพร่างกายก็แข็งแรงเพราะไม่มีสารพิษสารเคมี

แต่เมื่อยุคสมัยเปลี่ยนแปลงไปตามความสามารถของคนก็ทำให้มีเครื่องทุ่นแรงอย่างรถไถ จากปุ๋ยคอกก็เป็นปุ๋ยเคมี ใช้สารเคมีควบคุมหญ้า จากนาดำเป็นนาหว่านทำให้ขวนานำนาเสร็จเร็ว ผลผลิตได้มากแต่ต้องใช้เงินลงทุนมาก เพื่อให้ได้ผลผลิตขวนาก็จะไม่คำนึงถึงสุขภาพตนเอง นับว่าการเปลี่ยนแปลงนั้นส่งผลต่อวิถีชีวิตของขวนามาก เพราะเดี๋ยวนี้ไม่มีการเก็บพันธุ์เองต้องสั่งซื้อเปลี่ยนพันธุ์ข้าวไปทุกปี ตามที่ตลาดเขาต้องการ เวลาเก็บเกี่ยวก็ใช้รถเกี่ยว ไร่หนึ่งประมาณ 600 บาท พอเกี่ยวเสร็จก็นำไปตากให้แห้ง หรือบางรายก็นำไปขายให้พ่อค้าทันที เพื่อนำเงินที่ได้เอาไปส่งค่าปุ๋ย ค่ายาเคมี ข้าวที่เหลือนอกนั้นก็แบ่งไว้กินบ้างเล็กน้อย

แต่ผลกระทบจากการใช้สารเคมีนั้นมาก ถึงจะสะดวกในการดูแลผลผลิต แต่เพราะฉีดสารเคมีแล้วทำให้ที่นาบางแปลงจะไม่ค่อยมีสัตว์น้ำ เช่น กบ เขียด กุ้ง หอย ปู ปลา น้ำในนาก็เป็นสีดัว เวลาลงน้ำก็จะคันตามเท้า ขา ต้องสวมรองเท้าบูตยาวแล้วรัดขาเพื่อกันน้ำเข้าไปในขาในเท้า เคยเห็นคนที่ถูกน้ำที่มีสารพิษจะเกิดคันตามขาแล้วเกิดผื่นคัน ตุ่ม และเน่าลงน้ำไม่ได้ต่อไป เมื่อสารพิษเข้าสู่ร่างกายก็จะทำให้สุขภาพไม่ค่อยดี มีโรคประจำตัวเยอะต้องพกยาติดตัวไปตลอด ถ้าจำไม่ผิดประมาณ พ.ศ.2510 ที่มีพ่อค้าเริ่มนำปุ๋ยเคมีมาขายในชุมชนโดยรัฐบาลยินยอมอนุญาตให้นำสารเคมีมาใช้ในประเทศ วิถีชีวิตของขวนาเปลี่ยนไป ต้นทุนการผลิตอย่างค่าแรงงานสูงวันละ 250-300 บาท ทำให้หนี้สินก็เพิ่มตาม จึงเกิดการกู้ยืมเงินจากสหกรณ์ ธกส.หรือยืม

จากกองทุนต่างๆ หากถามก็ครั้งก็ยังจะตอบว่าแตกต่างจากสมัยก่อนมากโดยเฉพาะสุขภาพแล้วคนสมัยก่อนจะอายุยืนไม่มีโรครุม แต่กับคนสมัยนี้มีสุขภาพไม่ดีชอบป่วยบางรายเดินไม่ได้เป็นอัมพฤกษ์ อัมพาต เพราะกินสารเคมีมาก การช่วยเหลือกันก็ไม่ได้เหมือนแต่ก่อนมองเงินคือพระเจ้า อาศัยกันต้องจ้างวานเลี้ยงดูอาหารให้อิ่ม และในชุมชนมีโจรผู้ร้ายเกิดขึ้นทำให้ของหายบ่อย อาหารซื้อสำเร็จมากกว่าทำกินเอง เกียจคร้านการทำงาน ชอบสบาย ชอบเป็นหนี้สุขภาพกายจิตไม่ดีป่วยบ่อย

แต่ทุกวันนี้แม่เพ็ญศรีก็ยังคงใช้ปุ๋ยคอกในแปลงนา ที่จะเอาไปใส่ก่อนการให้น้ำให้น้อยลงสลายไปพร้อมกับตอซังข้าว สารอาหารที่เกิดจากปุ๋ยคอกจะอยู่ในดินได้นานกว่าปุ๋ยเคมี พืชผัก หรือข้าวก็ใบงามมีความแข็งแรงของลำต้น ก็อยากให้ทุกคนเห็นคุณค่าของปุ๋ยคอกให้มากๆ จะเอาขี้วัว ขี้ควาย ขี้หมู ขี้เป็ด ขี้ไก่ หรือมูลจากสัตว์ต่างๆ ก็ได้ เพราะไม่ทำลายสิ่งแวดล้อมและไม่ทำลายสุขภาพของเราด้วย ทุกวันนี้แม่ก็สุขภาพดีมีความเชื่อว่าส่วนหนึ่งมาจากการทำเกษตรอินทรีย์ซึ่งก็อยากให้ทุกคนหันมาใส่ปุ๋ยคอกมาปลูกพืชไร่สารพิษกันเยอะๆ”

(นางเพ็ญศรี ไชยช่วย อายุ 64 ปี)

4.4.2 ปุ๋ยอินทรีย์ เกษตรกรต้นแบบจำนวน 6 ราย มีการใช้ปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพในแปลงเกษตรเป็นหลักซึ่งทุกรายนั้นสามารถผลิตปุ๋ยอินทรีย์ใช้เอง เพราะมีองค์ความรู้จากการเข้าร่วมโรงผลิตปุ๋ยอินทรีย์ของชุมชนในปี พ.ศ.2538 ถึงแม้ปัจจุบันไม่มีการดำเนินกิจกรรมของโรงปุ๋ยดังกล่าวแล้ว แต่เกษตรกรบางส่วนก็ยังคงนำองค์ความรู้ด้านการผลิตปุ๋ยอินทรีย์มาใช้ และยึดหลักการทำเกษตรอินทรีย์ตลอดมา รายชื่อเกษตรกรต้นแบบ มีดังนี้ คือ นายไพบูลย์ ผุ่งใหญ่, นายบัว ทองใบ, นายสีทา นักผูก, นายสีดา เส่าแก้ว, นายจินดา นักผูก, นายทวี ภาคะ หากรวบรวมองค์ความรู้แล้วจะพบว่าปุ๋ยอินทรีย์ที่ชุมชนใช้นั้นสามารถแบ่งได้ 2 ประเภท คือ ปุ๋ยอินทรีย์ชนิดอัดเม็ดที่ชุมชนเคยผลิตจำหน่าย หรือที่มีขายตามท้องตลาดทั่วไป และปุ๋ยอินทรีย์แบบผงที่ชาวบ้านนิยมผลิตใช้เอง โดยการนำส่วนผสมคือ มูลสัตว์ แกลบ รำอ่อน เศษวัชพืช หรือวัตถุดิบที่มี ผสมกับน้ำหมักชีวภาพ หากผลิตเป็นจำนวนมากจะลำบากต่อการผสมวัตถุดิบต่างๆ ต้องคลุกเคล้าให้เข้ากัน บางพื้นที่จะใช้รถไถช่วยผสม เพราะปุ๋ยอินทรีย์นั้นเมื่อนำมาหมักจะเกิดความร้อนมาก เพื่อป้องกันการตายของเชื้อจุลินทรีย์ผู้ผลิตจะต้องระบายความร้อนของปุ๋ยที่กำลังหมัก ด้วยสาเหตุนี้จึงทำให้เกษตรกรส่วนใหญ่ไม่นิยมทำปุ๋ยหมักกันมาก แต่จะนิยมซื้อสำเร็จแบบเม็ดกันมากกว่า เห็นได้จากการเก็บข้อมูลการทำเกษตรของชาวตำบลดงแคนใหญ่ที่พบว่า การทำเกษตรกรรมส่วนใหญ่จะอยู่ในรูปของเกษตรเคมีร่วมกับปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพคิดเป็นร้อยละ 93 ซึ่งปุ๋ยอินทรีย์ดังกล่าวเป็นแบบอัดเม็ดนั่นเอง

ต่อไปเป็นข้อมูลอ้างอิงจากกรณีศึกษา 2 ราย ที่มีความคิดเห็นต่อการใช้ปุ๋ยอินทรีย์ โดยเริ่มจาก

1) นายบัว ทองใบ อายุ 70 ปี ที่อยู่ 69 หมู่ 9 บ้านดงแคนใหญ่ พ่อบัวได้เล่าให้ฟังว่า “แต่ก่อนจะใช้ขี้ควายขี้วัวและใบไม้เอาไปใส่ในนา ต่อมาเมื่อ พ.ศ.2510 เริ่มนำปุ๋ยเคมีมาใส่ในนาข้าว ใส่ไปใส่มาทำให้ที่นาเสียหาย ทำให้ดินเสื่อมโทรมก็เลยเลิก หันมาใส่ปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพและใส่น้ำหมักชีวภาพตั้งแต่ปี พ.ศ.2520 เป็นต้นมา วิธีการทำน้ำหมักชีวภาพก็คือใช้หัวเชื้อชีวภาพ 2 ช้อน กากน้ำตาล 2 ช้อน ต่อน้ำสะอาด 20 ลิตร หมักเป็นเวลา 3 เดือน จากนั้นนำน้ำหมักมาพ่น หรือฉีดใส่ข้าว ข้าวจะงามตลอดจนถึงวันเก็บเกี่ยว การใช้ปุ๋ยเคมีนั้นจะมีผลให้ดินนาเสียหาย ใช้ปุ๋ยอินทรีย์หรือน้ำหมักชีวภาพ ทำให้ดินในนาไม่เสียหาย และไม่เป็นพิษภัยต่อร่างกาย ตอนนี้อยู่ที่สุขภาพดีทำงานไปออกกำลังกายไปด้วย อากาศในท้องไร่ท้องนาที่บริสุทธิ์สามารถหายใจได้เต็มปอด เชิญชวนคนที่ทำเกษตรเคมีหันมาทำเกษตรอินทรีย์ แต่เขาก็มีข้อจำกัดหลายอย่างเพราะมันไม่สะดวก งามช้า ไม่เร็วเท่าปุ๋ยเคมี แต่ก็ยังดีอยู่ที่ชาวนาไม่ใช้ปุ๋ยเคมีทั้งหมดยังมีการใช้ปุ๋ยอินทรีย์รองพื้นอยู่บ้าง

ก็หวังว่าต่อไปคนจะเกิดความคิดรักสุขภาพ รักสิ่งแวดล้อมกันมากขึ้นและมองเห็นเกษตรอินทรีย์เป็นทางรอดทางออกได้”

(นายบัว ทองใบ อายุ 70 ปี)

2) นายพลอย ศิลารักษ์ อายุ 63 ปี ที่อยู่ 53 หมู่ที่ 3 บ้านกลางนา ผู้สัมภาษณ์ได้เดินทางไปหาพ่อพลอยที่บ้านพบว่ากำลังกินข้าวพร้อมลูกหลาน พ่อก็ได้เรียกให้กินข้าวด้วยกันแต่เพราะอิมแล้วจึงปฏิเสธไป จากนั้นก็เดินดูรอบๆ บริเวณบ้านแทนเพื่อรอเวลาที่พ่อพลอยกินข้าวเสร็จ ซึ่งได้เห็นว่ารอบบ้านของพ่อแกมีข้าวที่กำลังออกรวงสวยงามเต็มแปลงนา หลังจากกินข้าวเสร็จก็ได้ให้ข้อมูลกับผู้สัมภาษณ์ว่า

“พอเติบโตมาจากท้องไร่ท้องนา สมัยก่อนเมื่อทำนาเราจะใช้ควายไถนา ควายนั่นมันมีประโยชน์หลายอย่างไถนาก็ได้ ส่วนมูลของมันนั้นก็ใช้ทำปุ๋ยคอกไว้ใส่ना เวลาหน้าแล้งก็ขุดเอาแมงจิ้งจกมาทำอาหาร แซบหลาย ในทุ่งนาก็มีกบ เขียด กุ้ง หอย ปู ปลาชุกชุมมาก เพราะไม่มีสารพิษสารเคมี สุขภาพของคนในบ้านก็แข็งแรง เพราะได้จากการออกกำลังกายและการกินอาหารพื้นบ้านที่ได้จากท้องไร่ท้องนาที่ปลอดภัย วันเวลาผ่านไปพ่อก็เติบโตและได้แต่งงานซึ่งตอนนี้มีลูก 4 คน แต่ต่างคนก็ได้แยกออกไปมีครอบครัวกันหมดแล้ว แต่พ่อก็ยังคงทำนาอยู่บนที่ดิน 8 ไร่ การมีชีวิตอยู่ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงก็ทำให้ได้เห็นสิ่งที่เกิดขึ้นคือเทคโนโลยี ความเจริญ ที่เข้ามาในประเทศไทย ทำให้ชาวนาเริ่มทิ้งควายหันไปใช้รถไถนากันมาก พ่อก็เป็นอีกคนหนึ่งที่หันมาใช้รถไถนาเดินทางเหมือนกัน เพื่อจะได้มีความสะดวกสบายและช่วยเป็นเครื่องทุ่นแรงในการทำนาได้ ช่วงแรกๆก็ใช้ปุ๋ยเคมีในแปลงข้าวที่แรกก็ได้ข้าวมากแต่ต่อมาทำให้ดินเสียมีลักษณะดานและแข็ง ทำนาหากใส่ปุ๋ยน้อยก็ได้ข้าวน้อย ทำให้ต้องลงทุนมากขึ้นเรื่อยๆ เช่น ค่าน้ำมันรถ ค่าปุ๋ย ค่ายาฆ่าแมลง แถมข้าวจากนาที่เรากินเข้าไปก็ปนเปื้อนสารเคมีส่งผลให้ร่างกายไม่แข็งแรง ดังนั้นพ่อก็เลยคิดได้ว่าถ้ายังทำนาโดยใช้สารเคมีต่อไปเรื่อยๆ เราต้องเป็นโรคมะเร็งตายแน่ จึงคิดที่จะกลับมาทำนาแบบเดิมเหมือนสมัยตั้งแต่ที่รุ่นพ่อแม่เคยได้ทำมา คือ ทำนาแบบไม่ทำลายธรรมชาติ ซึ่งต่อมาปี พ.ศ.2546 ได้มีพ่อส่วน สิ่งาม มาชวนพ่อทำปุ๋ยหมักใส่नाข้าว และสวนผัก กลับมาปลูกหญ้าเลี้ยงวัวควาย และได้ใช้มูลของมันใส่ข้าวในทุ่งนา จึงส่งผลให้ครอบครัวสามารถลดค่าใช้จ่ายลงได้มาก สุขภาพก็ดีไม่ต้องกินข้าวที่ปนเปื้อนสารพิษ เราไม่ต้องฆ่าตัวตายวันละนิดอีกแล้ว และที่สำคัญตอนนี้พ่อก็มีความสุขบนฐานชีวิตที่พอเพียง ก็อยากให้ชาวตำบลดงแคนใหญ่หันมาใช้ปุ๋ยอินทรีย์กันมากๆ จะช่วยลดปัญหาสิ่งแวดล้อมและสุขภาพได้”

(นายพลอย ศิลารักษ์ อายุ 63 ปี 20 ต.ค.2554)

4.4.3 น้ำหมักชีวภาพ นับได้ว่าเป็นอีกองค์ความรู้ที่เกษตรกรต้นแบบนิยมทำใช้ในแปลงเกษตร เพราะมีขั้นตอนไม่ยุ่งยากสามารถนำวัตถุดิบเหลือใช้มาย่อยสลายได้ เช่น เศษอาหาร ผัก สัตว์เฒ่า หรือแม้แต่ศัตรูข้าวอย่างหอยเชอรี่ มาหมักในถังหมักพลาสติกซึ่งหากมีสารเร่งการขยายตัวของจุลินทรีย์ให้ย่อยสลายส่วนผสมได้เร็ว ก็จะใช้สาร พด.หรือ E.M. หรือเพื่อความประหยัดก็สามารถนำน้ำหมักชีวภาพที่หมักได้ผลแล้วมาผสม 1-2 แก้วตามความเหมาะสมใส่ถังที่หมักใหม่ ก็จะทำให้เกิดจุลินทรีย์และได้น้ำหมักชีวภาพถังใหม่ได้เร็วขึ้น 1 สัปดาห์ แต่ถ้าเป็นหอยเชอรี่ควรจะมีหมัก 3 เดือนขึ้นไป วิธีการใช้น้ำหมักชีวภาพนั้นจะนิยมใช้ในช่วงตอนการเตรียมดิน หรือหลังจากการเก็บเกี่ยวข้าวเสร็จ โดยเฉพาะพื้นที่มีน้ำขังเมื่อมีการไถกลบตอซึ่งข้าวก็สามารถเน่าหมักให้ทั่วแปลงนาจะช่วยให้เกิดการย่อยสลายที่ดี โดยใช้ส่วนผสมในการเตรียมดิน คือ น้ำหมัก 1 แก้ว ต่อ น้ำ 10 ลิตร แต่หากใช้รดผักจะใช้หมัก 1 แก้ว ต่อน้ำ 200 ลิตร โดยเกษตรกรที่มีการใช้น้ำหมักชีวภาพในแปลงนามีจำนวน 7 ราย คือ นายส่วน ศรีงาม,นายบัว ทองใบ,นางเบญจมาศ,นางเพ็ญศรี ไชยช่วย,นายทองแดง สุตะคาน,นายสีดา เส่าแก้ว และนายไพบุลย์ ผู่ใหญ่

ดังคำบอกเล่าของพ่อไพบูลย์ ฝูงใหญ่ อายุ 55 ปี เลขที่ 58 บ้านนาถ่ม เล่าว่า “คนสมัยก่อนจะมีอาชีพทำนาเป็นหลัก ก่อนลงนาก็จะต้องเตรียมหาอุปกรณ์ เช่น คราดไถ ควาย เริ่มจากเดือนสามออกใหม่สามคำจะต้องนำปุ๋ยคอกคือขี้วัวขี้ควายไปใส่ นา พอถึงเดือนหกออกใหม่จะยี่วันพุธแรกของเดือนในการทำบุญเบิกบ้านและเลี้ยงผีปู่ตา ทุกหลังคาเรือนจะนำเหล้าไหไก่ตัวและดอกไม้ธูปเทียน มีมัดหญ้าช้างมัดหญ้าม้าไปร่วมถวายตามหัวไร่ปลายนาด้วย ตามความเชื่อกันจะทำให้อยู่เย็นเป็นสุขได้ผลผลิตข้าวปลาดี ชาวบ้านจะนิยมใช้ควายไถนาหากบ้านไหนไม่มีก็จะต้องหาเช่าหาซื้อ เมื่อไถเสร็จก่อนจะดำก็จะต้องหาวันจมนวันฟู แล้วเลือกวันฟูที่ส่วนใหญ่จะนิยมวันพฤหัสบดีเป็นวันแรกนาก็จะเลี้ยงผีปู่ตาด้วย แต่หากคนไหนมีโพธิ์ใหญ่บริเวณนาจะถือกันว่ามีผีนาแล้วจะเลี้ยงไปพร้อมกันก็ได้ เหล่านี้เป็นความเชื่อตั้งแต่รุ่นปู่ย่าตายายจนมาถึงรุ่นพ่อแม่เราในสมัยนี้ความเชื่อคือจะมีภูตผีคอยปกป้องรักษาไร่นาและพืชพันธุ์การเกษตร วันแรกนาจะนิยมนำนกกล้าหรือตกกกล้าโดยการแซ่ข้าวเปลือก 2 คืบ ปล่อยให้สะเด็ดน้ำ 1 คืบ วันต่อไปค่อยเอาไปหว่าน หากต้นกล้ามีอายุโต 1 เดือนก็จะถอนกล้าไปปักดำในที่นาที่ไถสุด (ไถและคราดพรวนดิน) บางครอบครัวจะใช้เวลาดำนานานจน 3 เดือน พอดำนาเสร็จก็เกี่ยวข้าวตอ (ข้าวเบา) ต่อเลยก็มี

วิถีชีวิตของชาวนาสมัยก่อนนั้นไม่เร่งรีบจะพึ่งพาล้างที่มีอยู่ใกล้ตัวเป็นหลัก จนการเปลี่ยนแปลงเริ่มเกิดขึ้นในปี พ.ศ.2508 เมื่อครั้งที่ นายชาลี ทองบ่อ เป็นผู้ใหญ่บ้าน ได้เริ่มมีการใช้ปุ๋ยเคมีและยาฆ่าแมลงเข้ามาในชุมชนนาถ่ม จากนโยบายรัฐที่เปิดโอกาสให้มีการนำเข้าจากต่างประเทศ แรกๆ ก็แจกให้ทดลองใช้ครัวเรือนละ 1 กระสอบ เมื่อเห็นผลว่าดีก็ใช้กันมากขึ้นเรื่อยๆ ทำให้ควายนิยมในปุ๋ยคอกนั้นลดลง นอกจากนี้ยังเริ่มมีการใช้รถไถนาโดยเริ่มแรกคือพ่อใหญ่คำ ทองปาน และเริ่มมีการใช้ทั้งปุ๋ยเคมีและรถไถในการทำนาเกษตรมากขึ้นเรื่อยๆ รวมทั้งพ่อไพบูลย์เองก็เหมือนกัน จนใน พ.ศ.2546 ได้มีโอกาสไปอบรมเรื่อง “เกษตรอินทรีย์และเศรษฐกิจพอเพียง” จึงได้นำความรู้ดังกล่าวมาลองทำตามที่ได้อบรมมาพอทำมาเรื่อยๆ ตั้งแต่การทำปุ๋ยหมัก การทำน้ำหมักชีวภาพโดยการนำเศษอาหารและผลไม้ต่างๆ มาหมักรวมกัน ใส่กากน้ำตาลเพื่อเพิ่มจุลินทรีย์หากสังเกตว่าเกิดการเน่าสลายประมาณ 2-3 เดือนก็สามารถมาผสมน้ำรดผักและพ่นไล่แปลงเกษตรได้เลย ทำให้ประหยัดเรื่องค่าปุ๋ยได้มาก ตอนนี้ได้ทำเศรษฐกิจพอเพียงในแปลงเกษตรด้วยคือ ปลูกข้าว ปลูกผักกินเอง ปลูกเห็ดนางฟ้าโดยใช้ส่วนผสมที่เป็นอินทรีย์ ผลจากการทำเกษตรอินทรีย์ทำให้เกิดการประหยัดค่าใช้จ่าย และลดการกินสารปนเปื้อนที่มากับอาหารในท้องตลาด ไม่ต้องลงทุนมากร่างกายก็แข็งแรงดี”

(ไพบูลย์ ฝูงใหญ่ อายุ 55 ปี)

4.4.4 น้ำส้มควันไม้ เป็นภูมิปัญญาที่เกิดจากการเผาถ่าน ที่สามารถใช้เตาได้ 2 แบบ คือ แบบถัง 200 ลิตร และจากดินปั้น ในการเผาจะเลือกไม้อะไรก็ได้ แต่ถ้าอยากได้น้ำส้มควันไม้ที่ดีคือไม้ยูคาลิปตัสจะดีมากเพราะเป็นไม้ที่มีกลิ่นฉุนสามารถป้องกันแมลงได้ดี วิธีการเผานั้นผู้เกษตรกรจะต้องจัดเรียงไม้เข้าไปเตาเผาอย่างเป็นระเบียบในแนวนอนแล้วปิดปากเตาด้วยดินหรือฝาปิด ที่สำคัญคือต้องทำช่องระบายควันร้อนจากการเผาไม้ โดยใช้ท่อปูนความยาวประมาณ 1 เมตร โผล่ออกนอกเตาแล้วใช้ไม้ไผ่ยาว 3 เมตร ที่เจาะรูทะลุกันวางอยู่เหนือท่อปูนในระดับ 45 องศา ผู้เผาจะต้องเจาะไม้ไผ่ให้รับควันจากเตาได้ เมื่อจุดเตาจนติดและเกิดควันแล้ว หากสังเกตว่าควันดำจะยังไม่รองเอาน้ำส้มควันไม้เพราะแสดงว่าไฟยังไม่ติด ต้องรอให้ควันเป็นสีขาวจึงเอามาชนะรองบริเวณปากไม้ไผ่ที่เจาะนั้น รองเอาน้ำส้มควันไม้ไปจนกว่าสีของควันจะจางลงและสังเกตเห็นว่าไม่มีเพียงเปลวไฟจางๆ จากนั้นก็จะได้น้ำส้มควันไม้สีขุ่นดำ กลิ่นฉุนฉุน จะต้องนำมาใส่ขวดหรือภาชนะปิดฝาทิ้งไว้ 1-2 เดือน จนเกิดการตกตะกอนแล้วค่อยเทส่วนที่เป็นน้ำเหลืองอ่อนแยกภาชนะไว้ ในขั้นตอนนี้ถือว่าสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้แล้ว โดยการนำน้ำส้มควันไม้ไปผสมน้ำเปล่า หรือผสมสมุนไพรชนิดอื่นเพื่อไล่

แมลง หรือใช้เป็นปุ๋ยบำรุงพืชก็ได้ ส่วนที่ตกตะกอนสามารถนำไปทำบดแผล หรือใส่แผลสัตว์ ประโยชน์ต่อการทำน้ำส้มควันไม้ นั้นพบว่าสามารถใช้แทนสารเคมีได้ซึ่งก็มีความปลอดภัยต่อสุขภาพผู้ใช้

1) **นางชื่นใจ ฝูงใหญ่** ได้เล่าว่า สามีของตนได้ทำน้ำส้มควันไม้เพื่อนำมาใช้ในการกำจัดเพลี้ย ทำมาหลายปีแล้วโดยได้แจกจ่ายกับญาติและเพื่อนบ้านคนละ 1 ขวด ได้ความรู้เรื่องการทำน้ำส้มควันไม้เพราะสามีไปอบรมกับวิทยากรที่มาจากประเทศญี่ปุ่นให้ความรู้ แต่ก่อนสามีจะไปทำงานต่างประเทศก่อนไปก็จะชอบทำน้ำส้มควันไม้ไว้ให้ใช้ พอเวลาที่มีเพื่อนเกษตรกรมาหาตนก็จะให้คำแนะนำเรื่องวิธีการทำน้ำส้มควันไม้และแจกจ่ายเขาไปใช้ด้วย วิธีการใช้คือ ผสมน้ำเปล่าในอัตรา 2 ขอนแกต่อน้ำ 20 ลิตร แล้วฉีดพ่นพืชผลทางการเกษตร การใช้น้ำส้มควันไม้แทนสารเคมีเป็นเรื่องที่ดีมากเพราะทำมาจากวัตถุดิบจากธรรมชาติจึงไม่ก่อให้เกิดอันตรายต่อสุขภาพของคนและสิ่งแวดล้อม

2) **นายประดิษฐ์ สุตะคาน** บอกเล่าเช่นกันว่า “ที่ได้รู้จักน้ำส้มควันไม้เพราะได้คำแนะนำจาก อาจารย์สุภชัย และ อาจารย์ลำดวน เหล็กกล้า เพราะปกติตนเองก็เผาถ่านใช้อยู่แล้วแต่พอท่านแนะนำว่าควันจากเตาเผาถ่านสามารถใช้ประโยชน์ในการไล่แมลงได้ โดยไม่กระทบกับสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้ยังเป็นการประหยัดและใช้แทนสารเคมีได้อีกวิธีหนึ่ง จึงมีความสนใจและทำน้ำส้มควันไม้ใช้ ซึ่งวิธีการ คือ เมื่อเผาถ่านก็จะใช้คุ้งคลุมท่อระบายควัน และใช้สังกะสีทำเป็นรางน้ำให้น้ำส้มควันไม้ไหลใส่ภาชนะที่รองไว้ เมื่อได้ก็เอามาฉีดพ่นกันเพลี้ย แมลง และมดต่างๆ ในต้นพืช หากมีคนมาขอก็จะแบ่งให้ใช้ถึงแม้จะมีกลิ่นฉุนบ้างแต่ก็ปลอดภัยมากกว่าสารเคมีกำจัดแมลงทั่วไป”

4.4.5 โกลบตอซังข้าว หลังจากมีการเก็บเกี่ยวข้าวเสร็จแล้ว เกษตรกรต้นแบบจะนำน้ำหมักชีวภาพ 2 ขอนแก ผสมกากน้ำตาล 2 ขอนแก และผสมน้ำเปล่าในอัตราส่วน 20 ลิตร แล้วราดในแปลงนา หากหมดก็จะทำการผสมใหม่ในอัตราส่วนเดิมไปเรื่อยๆ จนทั่วแปลงนา หลังจากนั้นก็โกลบได้เลย ถ้าสภาพพื้นที่นายังมีน้ำขังจะยิ่งดีมากเพราะจะเกิดการย่อยสลายตอฟางได้เร็วขึ้น ทำให้เกิดผลดีเป็นการเพิ่มอินทรีย์วัตถุที่จะเป็นสารอาหารของพืช สามารถใช้ตอซังข้าวให้เกิดประโยชน์มากกว่าการเผาทิ้งเพราะเป็นการทำลายหน้าดินและส่งผลให้โลกร้อนขึ้น เกิดผลกระทบต่อระบบทางเดินหายใจของเกษตรกร จากการสอบถามข้อมูลพบว่าเกษตรกรที่มีการโกลบตอซังข้าว คือ นางเบญจมาศ ธาณี และนายประสาธ ธาณี

4.4.6 ปุ๋ยพืชสด เป็นขั้นตอนที่ทำหลังจากการโกลบตอซังข้าว แล้วใช้รถไถคราดหรือตีดินในรอบแรกจะนิยมหว่านพืชอายุสั้น 60-90 วัน เช่น พืชตระกูลถั่ว เช่น ถั่วดำ ถั่วพราง ถั่วเขียว หรือ พืชจำพวก ปอ เทือง โสน เมื่อหว่านเสร็จแล้วก็จะโกลบเมล็ดพันธุ์พืชเหล่านี้อีกครั้ง แล้วปล่อยให้พืชเจริญเติบโตไปเรื่อยๆ จนถึงช่วงออกดอกและผลประมาณ 3 เดือน เกษตรกรจะโกลบในช่วงนั้นเลยเพราะจะได้ธาตุไนโตรเจนจากพืชที่สูงและได้อินทรีย์วัตถุจากต้นพืชที่ย่อยสลายได้อีกต่อไป หากต้องการเก็บพันธุ์พืชไว้จะมีการคัดแยกเป็นบางแปลงที่มีความสมบูรณ์ ประมาณ 100 กว่าวันก็จะสามารถเก็บพันธุ์ได้ ซึ่งบางชนิดสามารถนำมากินได้มีประโยชน์ทางสารอาหารประเภทโปรตีนจากถั่ว ผลดีทำให้เกษตรกรไม่ต้องใส่ปุ๋ยเคมีพืชผลก็งามและไม่มีสารพิษตกค้างทั้งในดินและร่างกายของมนุษย์ รูปแบบการใช้ปุ๋ยพืชสดนี้มีเกษตรกรต้นแบบ 3 ราย คือ นางเบญจมาศ ธาณี ,นายอุดม ขารีผาย และนายประสาธ ธาณี

จึงขอยกคำบอกเล่าของ**นายอุดม ขารีผาย** อายุ 65 ปี บ้านเลขที่ 48 บ้านผักบุง ที่ได้เล่าถึงการทำเกษตรในสมัยก่อนว่า “ย้อนไปตั้งแต่ปี พ.ศ.2500 ทุกคนภายในหมู่บ้านจะมีอาชีพทำนา ที่จะอาศัยแรงงานจากควายในการไถตะ ไถพรวนดิน หากครอบครัวไหนไม่มีควายก็จะต้องหาเช่าเพื่อนำมาเป็นแรงงาน น้ำท่า

สำหรับทำนากีรอตแต่น้ำฝน ต้องรอให้ถึงเดือนหกหรือเดือนพฤษภาคม ที่จะเริ่มไถยุต (การไถพรวนดินครั้งแรก) แล้วก็หว่านกล้า เมื่อถึงขบเดือนก็จะถอนกล้าน้ำดำ แต่บางปีฝนมาช้าต้องดำนาจนถึงช่วงเข้าพรรษา แต่หากปีไหนฝนตกดีหลังฝนตกน้ำจะขังตามริมมุนา และตามก้อนไถจะมีกบเขียดร้องระงมเพื่อวางไข่จนเกิดเป็นลูกชวก(ลูกอ๊อด) หรือก็มีลูกปลา ปู แนวอยากแนวกินบ่ออัด บ่อต้องได้ซื้อ หากินตามทุ่งนา แล้วเก็บเอาผักแว่น ผักอีฮิน(นิลบล) สายบัว และผักกะเจด ที่เอามาเป็นผักเคียงเวลากินกับอาหารประเภทป่น ทำให้ไม่ต้องซื้ออาหารจากตลาดที่ส่วนใหญ่ไม่ปลอดภัยเหมือนทุกวันนี้

คนสมัยก่อนจะนิยมเลี้ยงวัวเลี้ยงควายที่จะได้ใช้ทั้งแรงและมูลของมันเป็นปุ๋ยใส่มาให้ข้าวงามแตกกอดี รวงข้าวใหญ่ยามหุงยามนึ่งก็มีกลิ่นหอม มาพ.ศ.2530 ที่ควายเริ่มหายไปแต่มีรถไถนาเข้ามาแทนที่เพราะช่วยให้การทำนาเสร็จเร็ว คนที่นำรถไถเข้ามาในหมู่บ้านคนแรกคือ นายพัฒนา อุปมา ทำให้หลายคนขายควายไปซื้อรถไถนาซึ่งก็ทำให้ต้องมีค่าใช้จ่ายในการเติมน้ำมันและไม่มีมูลสัตว์ไว้เป็นปุ๋ยใส่ข้าวเหมือนแต่ก่อน ทำให้ต้องซื้อปุ๋ยเคมีมาใช้แทน พอเอามาใส่แปลงนาก็จะงามในปีแรกๆ ข้าวก็ใบเขียวและได้ผลผลิตสูง แต่พอใช้หลายปีก็ต้องเพิ่มปริมาณขึ้นต้นข้าวเริ่มเป็นโรคต่างๆ พอไปปรึกษาเจ้าหน้าที่เกษตรอำเภอก็ได้รับคำแนะนำให้หันไปทำเกษตรอินทรีย์

จนมาปี 2541 ได้มีโอกาสไปอบรมเกษตรอินทรีย์ ณ วิทยาลัยเกษตรและเทคโนโลยีสุพรรณบุรี และจากสำนักงานเกษตรอำเภอดำเนินสะดวกหลายครั้ง จึงได้นำความรู้ต่างๆ มาใช้ในที่นาตนเองโดยแบ่งพื้นที่เป็นคอกปลุกสัตว์ มีวัว 3 ตัว มีไก่ 60 ตัว และเป็นบ่อเลี้ยงปลา 1 บ่อ ปลุกผักบริเวณขอบบ่อ และส่วนที่เหลือเป็นที่นาสำหรับปลูกข้าวเหนียวและข้าวหอมมะลิ โดยใช้ปุ๋ยอินทรีย์ในการบำรุงรักษา หลังฤดูการทำนาจึงไถกลบตอซังข้าว แล้วหว่านถั่วพรางเป็นปุ๋ยพืชสด การมาทำเกษตรอินทรีย์ในช่วง 1-3 ปีแรกก็ไม่ค่อยได้ผลผลิตเท่าไรนัก แต่ตอนนี้ผลผลิตนั้นดีขึ้นและต้นทุนในการผลิตก็ไม่สูง สุขภาพก็ดีเพราะไม่ได้ใช้สารเคมีและได้กินผักที่ปลอดสาร ทุกครั้งที่มีโอกาสก็จะแนะนำประโยชน์จากการทำเกษตรอินทรีย์ให้กับญาติและเพื่อนบ้าน บางคนก็แบ่งแปลงนาทดลองทำตาม การทำนาเปลี่ยนมาเป็นนาหว่านพอหญ้าขึ้นมากก็ฉีดยาฆ่าหญ้า แต่ก็ข้างเขาสวนเราก็คงไม่ทำตามหรอกเพราะการทำเกษตรอินทรีย์ก็พออยู่พอกินอยู่ เวลาเอาไปขายก็ได้ราคาเหมือนกัน”

(นายอุดม ขาสีผาย อายุ 65 ปี)

4.4.7 ปลุกพืชหลังนา หลังจากฤดูกาลเก็บเกี่ยวข้าวเสร็จสิ้นลง เกษตรกรจะปลุกพืชหลังนาซึ่งเป็นพืชอายุสั้นเก็บผลผลิตได้ไม่เกิน 2-3 เดือน เช่น ข้าวโพด ผัก พืชตระกูลถั่ว แตงโม ส่วนใหญ่จะปลูกไว้เพื่อกินในครอบครัวเหลือก็จะขาย ช่วงที่ปลูกจะใช้ปุ๋ยอินทรีย์และน้ำหมักชีวภาพบำรุงรักษา หลังการเก็บเกี่ยวพืชหลังนาแล้วเศษพืชต่างๆ จะกลายเป็นปุ๋ยบำรุงดินได้เป็นอย่างดี ถือว่าเป็นการปลุกพืชหมุนเวียนเพื่อเพิ่มอินทรีย์วัตถุในดินและเป็นการใช้พื้นที่หลังนาให้เกิดประโยชน์ ที่สำคัญนอกจากนี้คือพืชที่ปลูกจะปลอดสารเคมีที่มีความปลอดภัยต่อผู้บริโภคหรืออย่างน้อยก็ไม่ต้องบริโภคพืชผักตามท้องตลาดที่อาจมีสารปนเปื้อนจากแหล่งผลิตมากเกินไป เพราะในปัจจุบันสารเคมีที่ปนเปื้อนจากผักหรืออาหารในปริมาณที่สูงชาวบ้านต่างรู้ดีว่าต้นทางที่เป็นแหล่งผลิตบางแห่งจะนิยมฉีดยาฆ่าแมลง เช่น ฉีดยาถอนหญ้าและเก็บส่งขายให้ลูกค้าในเวลาเช้าวันถัดไป ด้วยค่านิยมของผู้บริโภคที่ต้องการผักที่มีลักษณะใบและลำต้นงาม จึงเป็นปัจจัยหลักต่อการใช้สารเคมีของผู้ผลิต แต่สำหรับเกษตรกรต้นแบบที่ยังมีการปลุกพืชหลังนาที่ปลอดสารเคมีก็ยังพอมองให้เห็น 3 ราย คือ นายอุดม ขาสีผาย ,นางเพ็ญศรี ไชยช่วย และนายส่วน ศรีงาม

ดังจะขอยกตัวอย่าง **พ่อส่วน ศรีงาม** อายุ 63 ปี ที่อยู่ 98 หมู่ 9 บ้านดงแคนใหญ่ พ่อได้เล่าว่า “พ่อ สืบทอดการทำนาจากรุ่นพ่อแม่ เพราะเป็นลูกชายคนเดียวของครอบครัว สมัยก่อนใช้ควายไถนาแล้วก็ปักดำ ใช้ซี่ควายไถแปลงนาไม่เคยใช้ปุ๋ยเคมีไม่รู้จักมีหนี้สิน เรื่องอาหารการกินก็แลกเปลี่ยนกันกิน พึ่งพาอาศัยกัน เวลาได้ปลาตัวใหญ่ก็เอามาแบ่งปันญาติพี่น้อง เมื่อญาติพี่น้องมีอาหารก็มาแบ่งปันให้เราเป็นอย่างนี้มาโดยตลอดไม่ได้ซื้อได้ขาย จนพ.ศ.2501 ที่เริ่มมีปุ๋ยเคมีเข้ามาคนในหมู่บ้านก็เริ่มใช้พ่อเองก็ลองซื้อมาใช้ปรากฏว่า ข้าวก็งามอยู่

จน พ.ศ.2539 ที่เกิดการเปลี่ยนแปลงทางความคิด โดยมีบริษัทคิวเซที่ผลิต EM มีการสอนทำน้ำหมัก จากนั้นก็ได้มีการไปศึกษาที่วัดป่าสวนธรรม อำเภอป่าดัว แต่ก็ยังไม่ได้ทำจริงจึงเพราะยังไม่มั่นใจ จนกระทั่ง พ.ศ.2542 ได้มีโอกาสไปดูงานหลายที่ บางครั้งเห็นตัวอย่างผลผลิตที่เขาได้อย่างเช่น มันสำปะหลังก็ได้ไร่ละ 20 ตัน จึงเริ่มมีการทดลองโดยการทำน้ำหมัก คือ กากน้ำตาล เศษหน่อไม้ หน่อกล้วย ผักบุง สับปะรด มะละกอสุก หมักรวมกัน เลยคิดว่าถ้าลงมือทำเองคงไม่เสียหายอะไรมากมาย อีกอย่างมันทำง่าย ด้วยจึงทดลองทำดู และเหตุผลอีกอย่างคือจากการไปอบรมตลอดจึงให้ “ได้เรียน ได้รู้ ได้ดู ได้เห็น” ก็มาทำปุ๋ยใส่หน้าข้าวก่อน จากที่เคยใส่ปุ๋ยเคมี 13 ไร่ ก็มาเปลี่ยนใส่น้ำหมักในนาข้าวไม่ใส่ปุ๋ยเคมีเลย ได้ผลผลิต 220 กระสอบ ซึ่งถือว่าเยอะจึงเชื่อว่าผมเลือกทางถูกต้องแล้ว

จากการทำน้ำหมักและปุ๋ยอินทรีย์แล้วก็ยังมีการปลูกพืชหลังนา คือ ปลูกแตงโม และพืชผักสวนครัว ปลูกเห็ดฟางในนาทำให้พออยู่พอกินไม่ค่อยได้ซื้อ โดยมีลูกสาวคอยช่วยเหลือด้วย บางปีก็แบ่งพื้นที่ปลูกมันสำปะหลัง การปลูกพืชหลังนานั้นทำให้ดินดีร่วนซุย เวลาหน้านามีปุ๋ย ปลา กบ เขียด มากขึ้นกว่าแต่ก่อน หากอยู่ในช่วงฤดูวางไข่อย่างกบก็จะไม่ให้คนจับเพื่อให้มันขยายพันธุ์ นอกจากนี้ก็พ่อก็ได้เลี้ยงวัวด้วย 1 ตัว หากได้ปุ๋ยก็จะนำมาผสมกับขี้ไก่ไม่ต้องเสียค่าใช้จ่าย ในครอบครัวก็ดีขึ้นสามารถลดหนี้เงินในตอนนี้ไม่มีหนี้สินเหมือนแต่ก่อนแล้ว สุขภาพร่างกายก็แข็งแรงไม่ค่อยได้เจ็บป่วยเพราะไม่ได้สะสมสารเคมีในร่างกาย อาจมีบ้างที่เหนื่อยกับการออกแรงทำงานแต่ก็ถือว่าเป็นการออกกำลังกายไปในตัว แนวคิดก็อยากให้พ่อแม่พี่น้องทำตาม ตอนนี้ข้าวผมได้ 3 มาตรฐานในเรื่องของเกษตรอินทรีย์มีหน่วยงานที่เข้ามาตรวจสอบโดยใช้เครื่องมือตรวจ แต่ปัจจุบันคนชอบสบายเขาก็ว่าจะทำแต่ก็ติดโน้นติดนี่เดี๋ยวนี้ทุกคนบอกแต่ว่าทำอาชีพทำนา แต่พ่อคิดว่า “เขาเป็นผู้จัดการนา” มากกว่า เพราะมีแต่ให้คนอื่นทำให้ โดยการจ้าง”

(นายส่วน ศรีงาม อายุ 63 ปี 5 ต.ค. 2554)

4.4.8 การใช้ปุ๋ยจากใบไม้ เป็นรูปแบบที่สามารถทำได้ 2 วิธี คือ วิธีที่หนึ่งเกษตรกรสามารถขนใบไม้ลงแปลงนาให้ทั่วแปลงได้เลยจะเป็นใบไม้แห้งหรือสดก็ได้ทำคล้ายกับวิธีการไถกลบตอซึ่งข้าว หรือจะทำควบคู่กับการไถกลบตอซึ่งข้าวก็ได้โดยการนำใบไม้ใส่แปลงแล้วไถกลบพร้อมกัน หรือนำใบไม้ไปใช้ในรูปแบบการปลูกพืชคลุมดินก็ได้จะช่วยให้ต้นไม้งอกความชุ่มชื้นนานขึ้นช่วยประหยัดน้ำได้มาก โดยใบไม้จะค่อยๆย่อยสลายด้วยไส้เดือนกลายเป็นอินทรีย์วัตถุให้พืชต่อไป ส่วนวิธีที่ 2 ทำปุ๋ยหมักจากใบไม้วิธีนี้จะคล้ายกับการทำปุ๋ยหมักชีวภาพหรือเพิ่มใบไม้เข้าไปเป็นวัตถุดิบของปุ๋ยหมักก็จะช่วยเพิ่มปริมาณปุ๋ยให้มากขึ้น ซึ่งวิธีนี้เกษตรกรทั่วไปไม่ค่อยให้ความนิยมเพราะคิดว่ามีความยุ่งยาก แต่แท้จริงแล้วการเกษตรทุกวันนี้เป็นการทำลายวงจรอาหารของพืชโดยใช้ปุ๋ยเคมีและยาฆ่าแมลงเข้ามาทดแทน จึงเกิดเป็นสารพิษตกค้างทำลายระบบนิเวศน์ของธรรมชาติ เช่น ไส้เดือน สัตว์น้ำ ที่ปกติจะคอยช่วยพรวนดินย่อยสลายอินทรีย์วัตถุต่างๆ แต่เมื่อไม่มีสิ่งมีชีวิตเหล่านี้พืชผลทางการเกษตรจึงไม่งามเกษตรกรจึงพึ่งผลิตภัณฑ์เคมีชนิดต่างๆ ซึ่งเป็นการแก้ปัญหาที่ปลายเหตุ

และสุดท้ายผลกระทบก็ตกอยู่ที่สุขภาพร่างกายของเกษตรกรเอง และสำหรับรูปแบบภูมิปัญญาการใช้ปุ๋ยจากใบไม้เนี่ยจึงจะขอยกกรณี ดังนี้

ผู้สัมภาษณ์ขอเกริ่นก่อนว่าหากเราเดินออกจากหมู่บ้านไปตามถนนจนถึงทุ่งนา เราจะได้พบสถานที่ต่างๆ มากมาย เช่น ร้านค้า โรงเรียน บ้านเรือนแออัด ซึ่งสถานที่เหล่านี้มีบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมที่ไม่แตกต่างกันมาก ถ้าถามคนเฒ่าคนแก่สมัยก่อนว่าอยากไปแะที่ไหน ก็มักจะตอบว่าอยากไปทุ่งนา เพราะอากาศดี แต่สมัยนี้จะหาทุ่งนาที่บรรยากาศดีปลอดสารเคมีนั้นช่างยากนัก แต่พ่อทองดี ชันธรา ก็ช่วยให้บรรยากาศสมัยก่อนกลับมาอีกครั้งด้วยการทำเกษตรอินทรีย์ พ่อทองดี อายุ 67 ปี อยู่บ้านดงแคนใหญ่ เล่าว่า

“สมัยก่อนการทำเกษตรจะทำแบบธรรมชาติ อย่างการเอาขี้ควายและขี้วัวไปใส่เฉพาะตากกล้า(แปลงกล้าพันธุ์ข้าวที่ไว้สำหรับปักดำ) และเอาใบไม้ต่างชนิดไปใส่แปลงนาเป็นกองๆ ให้ห่างกันประมาณ 2-3 วา ต่อมาปุ๋ยเคมีเข้ามาในบ้านดงแคนใหญ่ประมาณปี 2507 คนส่วนมากก็นิยมใช้ปุ๋ยเคมีตามสูตรต่างๆ ที่ตนนิยมว่าดี เพราะมันเร่งให้พืชโตเร็วตามความเข้าใจ จนเมื่อปี พ.ศ.2542 พ่อทองดีก็ได้เปลี่ยนแปลงความคิดว่าใส่ปุ๋ยเคมีทำให้ดินเป็นกรดและแข็งผลผลิตก็น้อยลงเรื่อยๆ จึงมีผู้ที่พาทำปุ๋ยชีวภาพพ่อทองดีก็ได้มีโอกาสร่วมกับชาวบ้านอีกหลายคนในตอนนั้นด้วย ซึ่งมีวัสดุอุปกรณ์และวัตถุดิบหลายอย่าง ตามอัตราส่วนที่นักวิชาการแนะนำ เช่น มีมูลสัตว์(ขี้หมู-ขี้วัว-ขี้ควาย), ีเอ็ม ,กากน้ำตาล, แกลบ, และรำอ่อน เมื่อใส่ปุ๋ยชีวภาพลงในนาสัตว์ปูลาก็มีมากมายทำให้ชีวิตสิ่งแวดล้อมทั้งหลาย นอกจากนี้พ่อยังชอบเอาใบไม้มาใส่แปลงนาบางครั้งก็เอาใบไม้มาทำปุ๋ยชีวภาพด้วย ทำให้ไม่ต้องเผาใบไม้สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้ ทั้งการใช้ปุ๋ยชีวภาพและการนำใบไม้ใส่ในแปลงนา นั้นช่วยให้เกิดความสมบูรณ์ในพื้นที่มีสัตว์น้ำ และไส้เดือนมาก สุขภาพของพ่อเองก็แข็งแรงดี เพราะเกษตรอินทรีย์ที่เราทำนั้นไม่เป็นพิษต่อมนุษย์และสิ่งแวดล้อม

ผลที่เกิดขึ้นทำให้สุขภาพพลานามัยดีทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ และจิตใจ เพราะสภาพสิ่งแวดล้อมไม่เป็นพิษเหมือนสารเคมี ทำให้ร่างกายแข็งแรงพืชผลก็งามแบบธรรมชาติ จิตใจก็เบิกบานตลอดเพราะสามารถลดค่าใช้จ่ายลงได้ วิถีชีวิตเปลี่ยนไปในทางที่ดีกว่าเดิม คุณค่าทางชีวิตไม่ต้องระแวงว่าจะได้รับสารเคมีต่างๆ เข้าสู่ร่างกาย”

(นายทองดี ชันธรา อายุ 67 ปี)

4.4.9 ข้าราชการ หรือโครงการข้าราชการคุณค่าชานาคุณธรรม ตั้งอยู่ในวัดป่าสวนธรรมร่วมใจ อำเภอป่าตึง จังหวัดยโสธร ซึ่งเป็นสถานที่ปฏิบัติธรรมและเผยแพร่ธรรมะ ตามหลักธรรม คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า มีกลุ่มญาติธรรมและบุคคลทั่วไปมาฝึกปฏิบัติธรรม หนึ่งในนั้นคือเกษตรกรต้นแบบของชุมชนดงแคนใหญ่ **นางสาวรำไพ นักผูก** อายุ 45 ปี เลขที่ 61 บ้านดงแคนใหญ่ ที่ได้เข้าร่วมกิจกรรมฝึกปฏิบัติธรรม และดำรงชีวิตอยู่อย่างพอเพียงจนเป็นหนึ่งในกลุ่มที่พึ่งตนเองได้ คุณรำไพได้เข้าร่วมโครงการข้าราชการคุณค่าชานาคุณธรรมที่ได้รับการพัฒนาให้เกิดการทำเกษตรที่ปลอดสารพิษทั้งข้าวและคน ได้รับการพัฒนาให้เป็นคนที่มีคุณธรรมไปพร้อมๆ กับการทำนา ดังคำกล่าวที่ว่า “เฮ็ดนาไปนา ปฏิบัติธรรมไปพร้อม” โดยมีคำบอกเล่าว่า

“ดิฉันชื่อรำไพ นักผูก จะขอเล่าเรื่องการทำเกษตรในสมัยก่อนว่า ถึงการทำนาในสมัยก่อนจะมีความลำบากแต่มันก็ได้ดิฉันแข่งขันเหมือนในปัจจุบัน การใช้ชีวิตของชาวไร่ชาวนาแต่ก่อนจะอยู่กันตามอัตภาพ พึ่งตนเองเกื้อกูลคนอื่นและถ้อยทีถ้อยอาศัยซึ่งกันและกัน ซึ่งเป็นวิถีชีวิตที่เป็นธรรมชาติที่แท้จริงมากที่สุดของมนุษย์ เมื่อโตขึ้นและได้เรียนจบชั้น ป.7 จากโรงเรียนชุมชนดงแคนใหญ่แล้ว ดิฉันก็ได้ไปประกอบอาชีพตัดเย็บเสื้อผ้าอยู่ทางกรุงเทพฯ แล้วย้ายมาอยู่บ้านดงแคนใหญ่เป็นเวลาหลายปี จนประมาณ พ.ศ.2544

หลังจากพ่อได้ล้มหายตายจาก จึงได้กลับมาอยู่บ้านเพื่อดูแลแม่แต่ก็ยังรับตัดเย็บเสื้อผ้าอยู่ที่บ้าน และทำไร่นาตามฤดูกาล เช่นเดียวกับวิถีชีวิตคนอื่นๆ ในชุมชน ที่ตอนนั้นได้มีการนำปุ๋ยเคมีมาใช้ในการทำนาแล้ว ดังนั้นในการทำนาช่วงแรกๆ ดิฉันก็ได้ใช้ปุ๋ยเคมีอยู่มากและใช้ปุ๋ยคอกร่วมด้วย ช่วงแรกๆ ข้าวในนาที่รู้สึกว่างามให้ผลผลิตดี เวลาผ่านไปไม่นานรัฐบาลสมัยนั้นได้มีโครงการต้นกล้าอาชีพ ดิฉันจึงได้เข้าร่วมและได้ไปอบรม ณ กับวัดป่าสวนธรรมร่วมใจ ความจริงก็ชอบธรรมะอยู่แล้วเมื่อได้เข้ารับการอบรมในสถานธรรมจึงได้เกิดความรู้สึกซาบซึ้งในวิธีการอบรมอาชีพต่างๆ ควบคู่ไปกับการพัฒนาจิตใจให้สามารถนำไปใช้ในการดำรงชีวิตประจำวันในสังคมการเปลี่ยนแปลงในปัจจุบันได้ จึงกลายเป็นแรงบันดาลใจให้ตัดสินใจเป็นญาติธรรมอีกคนของวัด ได้ร่วมโครงการข้าวคุณค่าชาวนาคุณธรรมและเป็นตัวแทนให้ไปศึกษาดูงานอยู่หลายที่รวมถึงที่ประเทศลาวก็หลายครั้ง ในวัดสวนธรรมจะส่งเสริมให้ทำการเกษตรในระบบอินทรีย์ ทำให้แปลงนา 9 ไร่ ก็ได้ใช้ปุ๋ยชีวภาพที่ผลิตร่วมกันภายในกลุ่มมาใช้ในนาข้าวทุกปี ร่วมกับน้ำหมักใช้เองในครัวเรือน ระยะแรกๆ ก็ไม่ค่อยได้ผลผลิตเท่าที่ควรแต่ก็เริ่มเห็นผลขึ้นในทุกปีจนประมาณปีที่ 4-5 ที่ผลผลิตต่อไร่ขึ้นดีขึ้น จึงได้แนะนำบอกต่อไปถึงญาติพี่น้องและครัวเรือนผู้ใกล้ชิดได้ทดลองใช้ ส่วนใหญ่เขาจะใช้ร่วมกับปุ๋ยเคมีแต่ก็เห็นได้ชัดว่าให้ผลผลิตไม่น้อยไปกว่าปุ๋ยเคมีเลยและยังช่วยลดค่าใช้จ่ายได้ด้วย จากการแนะนำก็ทำให้หลายครัวเรือนสามารถผลิตน้ำหมักใช้เองได้แล้ว

เกษตรอินทรีย์ที่ได้รับการส่งเสริมจากวัดป่าสวนธรรมนอกจากจะช่วยลดค่าใช้จ่ายได้แล้ว ยังทำให้สุขภาพดีขึ้นด้วยเพราะนอกจากไม่ได้ใช้สารเคมีที่เป็นสิ่งตกค้างในร่างกายผู้ปลูกและผู้กินแล้ว การปลูกข้าวคุณธรรมจะไม่สามารถดื่มเหล้าสูบบุหรี่ที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพและได้ใช้ธรรมชาติอย่างจิตใจไม่ให้ป่วยได้ด้วยเช่นกัน ครอบครัวอบอุ่น และเนื่องจากวัดป่าสวนธรรมเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนที่มีแต่ความเกื้อกูลกันจึงมักได้รับคำแนะนำการดูแลสุขภาพด้วยสมุนไพร และมีค่ายสุขภาพล้างพิษกายและจิตเพื่อกำจัดของเสียออกจากร่างกายและจิตใจอยู่ทุกเดือน” (นางสาวรำไพ นักผูก อายุ 45 ปี)

4.4.10 วิธีการขยายผลการทำเกษตรอินทรีย์ จากการเก็บข้อมูลจะพบว่าเกษตรกรต้นแบบมีการขยายผลการทำเกษตรเกษตรอินทรีย์กับเกษตรกรรายอื่น ด้วยวิธีการแนะนำ การบอกปากต่อปากของเกษตรกรเองเมื่อมีโอกาส เช่น การแบ่งน้ำส้มควั่นไม้ หรือน้ำหมักชีวภาพไปให้ลองใช้ การแนะนำวิธีการทำปุ๋ยและน้ำหมักชีวภาพกับผู้ที่สนใจ และนอกจากนี้เกษตรกรทั่วไปยังได้สังเกตแปลงเกษตรอินทรีย์ถึงเรื่องผลผลิตที่ได้ ตลอดจนความหลากหลายในแปลงเกษตร จนได้เกิดการใช้ปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพควบคู่ไปกับการทำเกษตรเคมี จะเห็นได้ว่าการเก็บข้อมูลการทำเกษตรกรรมส่วนใหญ่ในตำบลดงแคนใหญ่จะอยู่ในรูปของเกษตรกรเคมี ร่วมกับผลิตภัณฑ์อินทรีย์ คือ ปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพ โดยคิดเป็นร้อยละ 93 ซึ่งถือว่าการทำเกษตรในลักษณะดังกล่าวจะเป็นจุดเริ่มต้นให้เกิดการทำเกษตรอินทรีย์ที่มากขึ้นอีกวิธีหนึ่ง

เช่น **นางรำไพ นักผูก** ที่ได้แนะนำเพื่อนบ้านและญาติๆ ให้ทำปุ๋ยอินทรีย์และน้ำหมักชีวภาพใช้เองก็ทำให้เกษตรกรเหล่านั้นได้สามารถลดค่าใช้จ่ายลงได้ และบางคนก็สามารถนำไปปรับใช้กับการปลูกพืชผักสวนครัว และมันสำปะหลัง และได้แนะนำว่าถ้าคนเรารู้จักนำไปปรับใช้ในการปลูกพืชผักสวนครัวกินเองก็ไม่ต้องไปซื้อผักในตลาดมากนัก ก็จะทำให้ส่งผลดีต่อทั้งสุขภาพและร่างกายที่ปลอดภัยจากสารเคมีอีกทางหนึ่ง หรือ **นางชื่นใจ ผ่องใหญ่** ที่ได้แจกน้ำส้มควั่นไม้ให้เพื่อนบ้านลองไปใช้ในการไล่แมลงเมื่อได้ผลดีก็มาถามวิธีทำอีกซึ่งก็แสดงให้เห็นว่าการนำไปใช้นั้นเกิดผล หรือนายทองแดง สุตะคาน ที่แนะนำการทำน้ำหมักชีวภาพแก่เพื่อนบ้านเพราะเป็นหมอดินประจำหมู่บ้าน

จึงขอนำคำบอกเล่าของนายสีดา เสาแก้ว อายุ 67 ปี เลขที่ 119 บ้านดงแคนใหญ่ มาประกอบ ประเด็นนี้โดยที่พ่อใหญ่สีดา เล่าว่า “แต่ก่อนเฮ็ดไร่ไถนาลำบากต้องใช้ควายไถนา ใช้ปุ๋ยคอกคือขี้ควาย และ หญ้า ขี้เถ้า แกลบ ใบไม้ มาใส่มาให้เน่าเป็นปุ๋ย แต่ก่อนนั้นทำนาหลายไร่แต่ข้าวก็งามไม่ค่อยพอกิน ต้องไปหา หัวเผือกหัวมันมากินเพราะว่าลูกเต้าหลายคน แต่พอมาระยะหลังๆ ก็เริ่มได้ข้าวมากขึ้นพอได้กินได้ขาย ได้ซื้อ รถไถนาเดินตามเหมือนคนอื่นมาช่วยทุ่นแรง เห็นเขาใช้ปุ๋ยเคมีหว่านในนาแล้วข้าวงามดีพ่อเลยซื้อมาใช้ ก็รู้สึก ว่าข้าวในนาที่งามดีขึ้นผลผลิตต่อไร่ก็ดี วิธีการใช้ปุ๋ยในนาข้าวคือใช้ปุ๋ยคอกหว่านรองพื้น หลังจากปักดำเสร็จ แล้วก็เอาปุ๋ยเคมีไปหว่านทีหลัง พอข้าวตั้งท้องก็จะหว่านปุ๋ยเคมีซ้ำอีกครั้งก็เห็นผลว่าได้ผลดีพอสมควร ข้าว ปลานาน้ำก็พอได้อยากได้กินอยู่

จนประมาณปี พ.ศ.2538 ทางชุมชนได้งบประมาณจัดสร้างโรงผลิตปุ๋ยอินทรีย์ให้กับชุมชน จึงตัดสินใจสมัคร เข้าร่วมกลุ่ม ระยะแรกก็ลองผิดลองถูกหาสูตรปุ๋ยและส่วนผสมที่เหมาะสมกับสภาพดินในนาข้าวยังไม่ได้ มา ระยะหลังๆ จึงเริ่มปรับปรุงแก้ไขให้ดีขึ้นจนทางกลุ่มสามารถผลิตออกจำหน่ายได้ คนที่เริ่มทำเกษตรอินทรีย์คน แรก คือ พ่อใหญ่ผ่อง และต่อมาก็คือพ่อกำนันบุญสอน ทองลือ ที่ได้นำมาใช้อย่างจริงจัง โดยการผลิตเองใช้ เองร่วมกับสมาชิกอีกหลายๆ คนภายในกลุ่ม และผลิตจำหน่ายด้วย การเปลี่ยนแปลงหลังจากที่พ่อได้ทำปุ๋ย อินทรีย์ไปใช้ในนาเห็นว่าข้าวในค่อยๆ งามขึ้น ได้ผลผลิตต่อไร่ดี และที่สำคัญช่วยให้ลดค่าใช้จ่ายในซื้อปุ๋ยเคมี ได้พอสมควร แต่ปัจจุบันพ่อใหญ่ก็ยังใช้ปุ๋ยอินทรีย์ผสมกะปุ๋ยเคมีหว่านในนาข้าวคือเก่า การทำนาจะได้ ผลผลิตต่อไร่ดีขึ้น การทำนาลำบากคือเก่าข้าวน้ำกะพออยากพอกิน เหลือกินเหลือทานกะพอได้ซื้อได้ขาย ได้ รู้จักการทำเกษตรอินทรีย์มากขึ้น และนำไปปรับใช้กับการปลูกพืชหลายๆอย่างผสมผสานกันได้”

(นายสีดา เสาแก้ว อายุ 67 ปี)

ผลจากการเก็บข้อมูลจึงสรุปได้ว่าองค์ความรู้ และภูมิปัญญาการทำเกษตรอินทรีย์เพื่อการดูแล สุขภาพของชุมชนตำบลดงแคนใหญ่จากอดีตถึงปัจจุบัน 10 รูปแบบ คือ การใช้ปุ๋ยคอก,ปุ๋ยอินทรีย์,น้ำหมัก ชีวภาพ,น้ำส้มควันไม้,ไถกลบตอซังข้าว,ปุ๋ยพืชสด,ปลูกพืชหลังนา,การใช้ปุ๋ยจากใบไม้,โครงการข้าวคุณธรรม และวิธีการขยายผลการทำเกษตรอินทรีย์ จากเกษตรกรต้นแบบ 19 ราย ซึ่งจะเห็นว่าแต่ละรูปแบบมีความ แตกต่างในการปฏิบัติแต่เหมือนกันในเรื่องการส่งเสริมให้เกิดสุขภาพดี และจากการแสดงความคิดเห็นร่วมกัน ในเวที พบว่า ภูมิปัญญาการทำเกษตรอินทรีย์ทุกรูปแบบนั้นเกษตรกรคนอื่นๆ ในชุมชนสามารถเรียนรู้ได้หมด แต่ เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมควรจะมีการส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันในชุมชน โดยใช้รูปแบบกิจกรรมที่ง่ายต่อ การเรียนรู้ อาทิ การทำน้ำหมักชีวภาพใช้ในครัวเรือนร่วมกัน,การส่งเสริมให้บริโภคผักอินทรีย์, การปลูกพืช หลังนา

4.5 รูปแบบการทำเกษตรอินทรีย์เพื่อการดูแลสุขภาพของคนในชุมชนตำบลดงแคนใหญ่

จากการจัดเวทีสังเคราะห์ข้อมูล ซึ่งประกอบด้วยข้อมูลการเปลี่ยนแปลงของบริบทชุมชนที่ส่งผลต่อ สุขภาพ และพัฒนาการด้านการทำการเกษตรของชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ตลอดจนข้อมูลเชิงปริมาณที่ เป็นปัญหา ปัจจัย เงื่อนไข และผลกระทบที่มีต่อสุขภาพของเกษตรกร ข้อมูลกรณีศึกษาที่ได้รับพิจารณาเคมีที่ ส่งผลต่อสุขภาพทั้งในชุมชนและชุมชนใกล้เคียง รวมทั้งสถานการณ์การเจ็บป่วยจากโรงพยาบาลส่งเสริม สุขภาพตำบลดงแคนใหญ่ในรอบ 1 ปี โดยผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมระหว่างเจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วน ตำบลดงแคนใหญ่ ผู้นำชุมชน อาสมัครชุมชน รวมถึงชาวบ้านในพื้นที่ตำบลดงแคนใหญ่ จนออกเป็นรูปแบบ การทำเกษตรอินทรีย์เพื่อการดูแลสุขภาพของคนในชุมชน ดังต่อไปนี้

4.5.1 การดูแลสุขภาพโดยวิธีการนวดจัดกระดูก

การดูแลสุขภาพโดยวิธีการนวดจัดกระดูก เป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมให้เกษตรกรและคนในชุมชนดงแคนใหญ่ได้เรียนรู้การดูแลสุขภาพโดยแพทย์ทางเลือก ในการปรับโครงสร้างของร่างกายให้มีความสมดุล เพื่อให้อวัยวะต่างๆ ของร่างกายทำงานได้ปกติ หรือเรียกได้ว่าเป็นศาสตร์ในการป้องกันการเจ็บป่วยที่เกิดจากการเสียสมดุลร่างกาย ซึ่งจากการเก็บข้อมูลได้พบแล้วว่าเกษตรกรอินทรีย์นั้นมียาลดต่อสุขภาพ แต่จากการวิเคราะห์ข้อมูลร่วมกันแล้วก็พบว่า หากเกิดกรณีเจ็บป่วยโดยเฉพาะโรคที่เกี่ยวข้องกับระบบกล้ามเนื้อ ภูมิคุ้มกัน และเนื้อเยื่อเสริม ที่เป็นผลมาจากการทำงานหนัก ความผิดพลาดในการทรงตัว หรือปัจจัยอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง กลายเป็นโรคยอดฮิตของคนในชุมชน ทั้งเกษตรกรต้นแบบและเกษตรกรทั่วไปก็ยังคงพึ่งพาการรักษาโดยการแพทย์แผนปัจจุบันที่ส่วนใหญ่จะต้องรับประทานยาซึ่งเป็นสารเคมีที่ใช้ในการรักษา และแน่นอนว่าหากรับประทานติดต่อกันเป็นเวลานานก็จะเกิดการสะสมในร่างกาย ส่งผลร้ายต่อตับที่ทำหน้าที่ขับของเสียออกจากร่างกาย ทั้งที่ความเป็นจริงสารเคมีนั้นได้เข้าสู่ทางอาหาร การสัมผัส และการหายใจของคนเราอยู่ทุกวันแล้ว ผู้ป่วยยังต้องกินยาเคมีทั้งที่มักเป็นปัจจัยหลักทำให้ร่างกายเกิดการเจ็บป่วย ด้วยสาเหตุดังกล่าวจึงได้มีการจัดกิจกรรมสาธิตการบำบัดหรือดูแลสุขภาพด้วยการนวดและจัดกระดูก เพื่อเป็นการหลีกเลี่ยงหรือลดปริมาณการกินยาของชุมชนให้มากที่สุด เป็นการแบ่งเบาภาระการทำงานของตับ และช่วยลดค่าใช้จ่ายที่เกิดจากการรักษาโรค ตลอดจนเป็นการฝึกให้คนในชุมชนสามารถเป็นหมอรักษาตนเองได้

รูปที่ 4.3.1 สาธิตการนวดจัดกระดูกกับผู้ร่วมกิจกรรม

จึงได้เกิดกิจกรรมขึ้นในวันที่ 16 เดือน กรกฎาคม 2555 โดยมีนายอรุณ พิณทอง ที่ได้ผ่านการรับรองจากสมาคมแพทย์แผนไทยแห่งประเทศไทย ได้แลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ในการทำงานแก่ทีมวิจัยและผู้เข้าร่วม จำนวน 25 คน ณ ห้องประชุมสภาองค์การบริหารส่วนตำบลดงแคนใหญ่ จากนั้นก็ได้สาธิตการนวดจัดกระดูกเป็นคอร์สสั้น เพราะจะได้มีเวลานวดครบกันทุกคน มีการปฏิบัติการนวดพร้อมอธิบายขั้นตอนการเช็ดกระดูก วิธีคลาย

กล้ามเนื้อ การจัดกระดูกคอ การจัดกระดูกขาและเท้า การจัดกระดูกแขนและนิ้ว การจัดกระดูกสันหลัง การจัดกระดูกไหล่ การจัดกระดูกช่วงเอว การนวดแก้ปวด พร้อมอธิบายถึงประโยชน์ของการนวดจัดกระดูกว่าจะทำให้กระดูกที่เคลื่อนนั้นเข้าที่เหมือนเดิม ช่วยในการผ่อนคลายกล้ามเนื้อและระบบประสาทที่อยู่บริเวณกระดูก ทำให้เลือดลมไหลเวียนในร่างกายดี การจัดกระดูกเหมือนกับการเอารถไปซ่อมแล้วยกเครื่องใหม่ กล่าวเสริมว่าโรคที่รักษาบ่อยคือ โรคหลังแข็งจะมีลักษณะตึงกล้ามเนื้อบริเวณหลัง เนื่องจากสารเคมีเข้าสู่ร่างกายแล้วเกิดสะสมระบายออกมาไม่ได้จึงทำให้กล้ามเนื้อตึง แข็ง โดยเฉพาะผู้ที่ฉีดยาหญ้าหรือใช้สารเคมีเป็นประจำ และโรคที่คนเป็นกันมากคือเอ็นเข้าเกลี้ยง เอ็นไหลติด ส่วนคนที่ชอบผ่อนคลายร่างกายก็มีอยู่เช่นกัน ในระหว่างการจัดกระดูกทีมวิจัยก็ได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้และซักถามเรื่องที่น่าสนใจ เช่น กรณีที่ตัดหญ้าแล้วปวดแขนก็เป็นอาการเส้นเลือดค้างที่ต้องอยู่ในท่าเดิมนานๆ และรับน้ำหนักเป็นเวลานาน แต่สำหรับคนที่

มีปัญหาเรื่องกระดูกมานานก็ต้องใช้เวลาในการรักษาพอสมควร และสำหรับคนที่เครียดเป็นไมเกรนก็สามารถบรรเทาอาการได้ กิจกรรมดำเนินการอย่างต่อเนื่อง ผู้เข้าร่วมบางรายได้ทยอยนำญาติที่ป่วย เช่น กล้ามเนื้อลีบมาตั้งแต่กำเนิด หรือผู้ที่ประสบอุบัติเหตุจนกระดูกหัก

รูปที่ 4.3.2 การนวดจัดกระดูกเพื่อเช็กกล้ามเนื้อที่ลีบของ ด.ญ.กรรณิกา ผุ่งใหญ่ อายุ 14 ปี

นอกจากการนวดจัดกระดูกแล้วยังได้สาธิตการระบายพิษออกจากร่างกาย อีก 2 แบบ ดังนี้

1) การครอบแก้ว หรือ เป่าแก้ว หลังจากสาธิตการจัดกระดูกเสร็จแล้ว หมออรุณก็ได้สาธิตการครอบแก้ว ซึ่งเป็นการรักษาตำรับแพทย์แผนจีนโบราณ เป็นการกระตุ้นการไหลเวียนของเลือดและเชื่อว่าสามารถช่วยดูดพิษออกจากร่างกายได้อีกวิธีหนึ่ง วิธีการคือใช้แก้วครอบลงบนผิวหนังแล้วใช้การดูดอากาศให้ผิวหนังและกล้ามเนื้อถูกดูดเข้าไปในแก้ว ประมาณ 5 นาที หากจุดที่ครอบมีเลือดเสียมากผิวจะมีสีคล้ำ จะใช้ยาฆ่าเชื้อในตำแหน่งที่ครอบแก้วแล้วจะใช้เข็มเจาะแบบรัวๆ ประมาณ 3-5 ครั้ง จากนั้นก็จะครอบแก้วกลับไปใหม่เพื่อดูดเลือดเสียนั้นออก ในขณะที่ครอบผู้รักษาจะรู้สึกตึงบริเวณนั้น และเมื่อเลือดเสียออกมาจะมีลักษณะหนืดข้นเหมาะสำหรับผู้ที่มีการเคล็ดขัดยอก และปวดเมื่อยตามร่างกายเป็นเวลานาน แต่อย่างไรก็ดีวิธีนี้ควรมีความเชี่ยวชาญก่อนถึงจะนำไปปฏิบัติได้

รูปที่ 4.3.3 การสาธิตการระบายพิษด้วยการครอบแก้ว

2) การกัวซา เป็นการสาธิตวิธีการระบายพลังงานที่เป็นพิษจากเลือดที่ถูกกระตุ้นให้เคลื่อนที่มาระบายออกทางผิวหนัง ทำให้สามารถบรรเทาอาการไม่สบายได้อย่างรวดเร็ว ทำได้ง่ายและไม่มีผลข้างเคียงใดๆ ช่วยลดอาการปวดหัวตัวร้อน ลดอาการเจ็บปวดมีนชาตามส่วนต่างๆ ของร่างกาย กระตุ้นระบบหมุนเวียนโลหิต การชุดทำได้โดยใช้อุปกรณ์เรียบง่าย เช่น ช้อน เหยือก ไม้ขอบเรียบหรือวัสดุขอบเรียบต่างๆ ชุดได้ทั้งที่ผิวหนังตรงๆ หรือจะชุดผ่านเสื้อผ้าก็ได้ ชุดบริเวณที่รู้สึกไม่สบายโดยเริ่มจากฝั่งซ้ายและชุดออก หรือชุดลง เช่น ต้นคอ แผ่นหลัง ใบหน้า แขน ขา การชุดแต่ละครั้งให้ลงน้ำหนักแรงพอสบาย ไม่แรงเกิน ไม่เบาเกิน ชุดจนให้ผิวมีสีแดง จุดละประมาณ 10-50 ครั้ง โดยได้เลือกชุดนายประดิษฐ์ สุตะคาน ที่ปรากฏว่าผิวแดงก่ำในระดับหนึ่ง

รูปที่ 4.3.3 ภาพการชุดระบายพิษด้วยการชุดกัวซา

หลังจากเสร็จสิ้นกิจกรรมก็ได้ร่วมกันถอดบทเรียนจากกิจกรรมจากกรณีตัวอย่าง ดังนี้

1) นายอรุณ พินทอง “กิจกรรมนี้เป็นสิ่งที่ดีในการที่ชุมชนได้เปิดใจรับแพทย์ทางเลือก ซึ่งก็มีแนวความคิดอยู่แล้วว่าในแต่ละชุมชนควรมีหมอและจัดกระดูกได้เพื่อเป็นการช่วยเหลือเกื้อกูลผู้ที่เจ็บไข้ได้ป่วยโดยไม่พึ่งพาสารเคมีในชุมชนเอง เพราะความจริงทุกคนก็ไม่ต้องการกินยาอยู่แล้ว เพราะหลายรายกินยารักษาโรคหลายชนิดจนต้องเสียได้แลกไขก็มีการกินยาทำให้ตับ ไตทำงานหนักพอกินเข้ามามากๆ เป็นเวลานานต่อเนื่องก็ทำให้ร่างกายสู้ไม่ไหวเกิดเป็นโรคร้ายไข้เจ็บต่างๆ การเป็นหมอนวดรักษาก็เหมือนหมอมือเปล่า เป็นการรักษาแบบไม่ต้องกินยาหรือถ้ากินก็เป็นส่วนน้อยมาก ปัจจุบันสถานพยาบาลก็ยอมรับวิธีการจัดกระดูกมากขึ้น การจัดกระดูกไม่ได้น่ากลัวไม่เป็นอันตรายใดๆ ตั้งแต่เด็กแรกเกิดจนผู้สูงอายุ แต่ผู้ป่วยก็ต้องมีการศึกษาในชุมชนด้วยว่าได้รับการรับรองจากสมาคมแพทย์แผนไทยแห่งประเทศไทยหรือไม่ แต่หากไม่อยกานวดก็แนะนำให้ออกกำลังกายสม่ำเสมอ ในรายที่เป็นเกี่ยวกับกระดูกทับเส้นจะต้องรักษาอย่างต่อเนื่องก็อยากให้ทุกท่านนำความรู้ที่ได้ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันเพราะเราต้องทำงานเกิดการเคลื่อนไหวอยู่ตลอด อยากให้การกินยาเป็นทางเลือกสุดท้ายในการรักษาโรค ทุกวันนี้ทั้งคนรวยคนจนก็เจ็บป่วยได้หมด คนในชุมชนที่ใช้แรงงาน มักจะปวดหลังลงไปที่ขา แต่คนเมืองจะนิยมปวดบริเวณต้นคอ ไหล่เพราะนั่งหน้าคอมพิวเตอร์ หรืออยู่ในท่าเดิมเป็นเวลานาน”

2) ด.ญ.กรรณิกา ผุ่งใหญ่ อายุ 14 ปี บ้านนาถ่ม จากการสัมภาษณ์น้องและแม่ คือ นางชื่นใจ ผุ่งใหญ่ อายุ 44 เป็นอาสาพัฒนาชุมชน บ้านนาถ่ม ตำบลดงแคนใหญ่ ที่เป็นทีมวิจัยได้มาร่วมกิจกรรมพอเห็น หมออรุณบำบัดรักษาคนที่เข้าร่วมเลยคิดถึงลูกจึงให้พ่อบ้านพามาส่ง โดยเล่าว่า “น้องมีอาการผื่นผื่นเพราะ คลอดผื่นทำผื่นผื่นไม่ทัน ทำให้เอาขาออกก่อนแล้วเมื่อถึงขาตอนคลอดทำให้แขนขาหลุด ตอนแรกก็คิดว่า ลูกสาวผื่นผื่นเพราะตอนคลอดแม่ก็เสียเลือดมากน่าสง รพ.ยโสธร เหมือนกัน แต่ตอนนั้นร่างกายน้อง สมบูรณ์ดีมีน้ำหนักตัว 3.2 กก. พอไปถึงโรงพยาบาลก็พบว่าน้องปอดแฟบ เวลาหายใจปอดจะไม่โป่งพองต้อง นอนห้อง ICU เป็นเวลา 3 เดือน พอเอามาเลี้ยงเองที่บ้านก็พบว่าเลี้ยงยากมาก เพราะมีปัญหาเรื่องสุขภาพ บ่อยเนื่องจากเกี่ยวกับระบบหายใจ บางครั้งจะร้องไห้แบบไม่มีเสียง ต้องเลี้ยงแบบไขในหินและดูแลอย่าง ไกลชิด ออกมาจากโรงพยาบาลปากก็เปื่อยเพราะใช้ระบบออกซิเจน ต้องเอาน้ำอุ่นมาประคบ ถ้าน้ำตาไหลคือ ร้องไห้ ภูมิต้านทานก็ต่ำดูนมแม่ไม่ได้จะตัวเขียวเลยต้องกินทางสายยางแทน ต้องหัดให้ดูดขวด และเอาช้อน ตักให้กิน

เพราะเกิดปัญหาในระบบหายใจ ปอด ทำให้พูดเสียงเบามาก แต่ปัญหาเรื่องปอดก็รักษาได้แล้วทุก วันนี้อปอดแข็งแรงแล้ว เหลือแต่อาการอ่อนแรงที่แขนถึงน้องช่วยตัวเองได้แต่ก็ช้ามาก การร่วมกิจกรรมของทาง โรงเรียนก็จะช้ากว่าเพื่อน ตอนช่วงที่แกอยู่ชั้นประถมจะพาไปรักษาการกายภาพบำบัดแขน หมอบอกมาให้ ทำกายภาพบำบัดไปเรื่อยๆ และอ้างถึงศัลยกรรมตกแต่งซึ่งใช้เงินจำนวนมาก จะมีทำบริหารและใช้ไฟฟ้าเพื่อ กระตุ้นให้กล้ามเนื้อบริเวณแขนมีกำลัง แต่เห็นว่าอาการยังคงที่จึงไปไม่กี่เดือนก็หยุด แต่จะให้น้องออกกำลังกาย แทน จนน้องสามารถช่วยงานบ้านเท่าที่จะทำได้ การเรียนก็ระดับปานกลางแต่ค่อนข้างช้า เมื่อหมออรุณ ลองรักษาก็ได้แนะนำว่าต้องรักษาทุกอาทิตย์ พอถามแกตอนที่ยกบ๊วยบ๊วยบอกว่าไม่รู้สึกล้อเพราะชิน การรักษามาตลอด ตอนนวดรู้สึกเจ็บเป็นบางครั้งแต่ก็จะพยายามพาแกไปรักษาเรื่อยๆ กิจกรรมแบบนี้ดีถือว่า เป็นการเปิดโอกาสให้มีการรักษาเกี่ยวกับกระดูก เพราะที่ผ่านมาไม่เคยมีความรู้ว่าการป่วยของลูกจะรักษา โดยแพทย์แผนไทยไม่ได้ แต่พอได้ความรู้ดังกล่าวก็นำไปประยุกต์ใช้โดยการนวดให้แกต่อไป ก็ทำให้มีความหวังว่าลูกจะมีอาการดีขึ้นและใช้ชีวิตได้อย่างคนปกติทั่วไป”

3) นายประดิษฐ์ สุดตะคาน อายุ 54 ปี สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลดงแคนใหญ่ ได้ กล่าวไว้ว่า “สืบเนื่องจากภรรยาเวลาทำงานหนักมักจะเจ็บแขนยกแขนไม่ขึ้น เคยเห็นเขานวดที่วัดสวนธรรมร่วม ใจ อำเภอบัวชุม ก็น่าสนใจ พอมีกิจกรรมในอบต.ของเราที่ยั่งยืนมาก เพราะอยากได้ความรู้ไปนวดที่บ้าน กิจกรรมครั้งนี้ทำให้ได้ความรู้หลายอย่างเกี่ยวกับการบีบเส้น นวดเส้น สำหรับตนเองเจ็บแผ่นหลังและมีอาการ เหวอหลุด ถ้าทำงานหนักจะเจ็บต้องฉีดยาตลอด พอฉีดแล้วก็ดีขึ้นแต่ก็สนใจการนวดแบบนี้ที่ไม่ต้องกินยา ตอน นวดไม่กลัวเจ็บรู้สึกว่ามันคลายมากขึ้น มีความสนใจอยากไปเรียนเอามาใช้ในชีวิตประจำวันได้ เพราะโรค เกี่ยวกับกระดูกนี้คนในชุมชนมีอาการเจ็บป่วยกันมาก ผมเองก็พอมีความรู้แบบงูๆ ปลาๆ เคยนวดให้หลายคน แก้วบ้านแต่ไม่จริงจังนัก อยากได้ความรู้แบบจริงจังไปใช้ได้จริงๆ มีความคิดต่อยอดว่าอยากให้คนอื่นมีสุขภาพ ร่างกายที่แข็งแรง”

4) นางสาวเพชร ภาตะ อายุ 43 อาสาสมัครชุมชน หมู่ 1 บ้านดงแคนใหญ่ กล่าวว่า “เพราะ ตนเองเป็นคนทำงานหนักและยกของหนัก จึงส่งผลให้เกิดอาการเอ็นเข้าเกยที่หัวไหล่ ต้นแขน มีอาการปวด มากยกแขนได้ไม่ค่อยสูง ก่อนหน้านี้ไม่เคยนวดมาก่อนเลย ถือโอกาสดีจึงอาสาผมนวดตอนนวดก็จะมีอาการ เจ็บบ้างนิดหน่อยแต่จะรู้สึกว่ามันคลายมากกว่า ระหว่างนวดหมอบอกให้เราผ่อนคลายไม่เกร็งเพราะจะทำให้ เกิดความเครียดและผู้นวดก็จะเหนื่อย ตอนที่ดูคนอื่นนวดเหมือนจะเจ็บแต่พอถึงที่เราารู้สึกไม่เจ็บมาก นอกจากนี้นี้ยังได้รับคำแนะนำให้ออกกำลังกายให้มากๆ หลังจากทีนวดแล้วตอนนี้รู้สึกโล่งดี และคิดว่าจะไป

นัดกับหมออีกครั้ง หากกลับไปที่บ้านจะบอกเพื่อนบ้านให้ลองมารักษาดู แต่ว่าการครอบแก้วยังไม่อยากทำ เพราะกลัวเลือด การมีกิจกรรมอย่างนี้ก็ดีเพราะจะทำให้ชาวบ้านได้เปิดโอกาสทดลองรักษาด้วยตนเอง”

5) นายสุพจน์ นักผูก อายุ 51 ปี รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลดงแคนใหญ่ กล่าวว่า “ปกติแล้วก็เป็นคนที่รู้สึกว่าเป็นคนแข็งแรงดี ชอบในการบริจาคเลือดตลอด ตอนเป็นตัวแทนครอบแก้ว ก็รู้สึกดีอยู่แต่เจ็บแปลบๆ ตอนหมอแทงเข็ม ไม่ได้คิดกังวลอะไรมากเพราะมีการฆ่าเชื้อและอุปกรณ์ที่หมอบำรุงรักษาดีทุกอย่าง คิดว่าการครอบแก้วนั้นเป็นเรื่องดีเพราะรู้สึกโล่ง หากคนที่ป่วยหนักหรือไม่สบายตัวเอามากๆ ก็น่าจะลองรักษาวิธีนี้ดู สำหรับตอนนวดก็รู้สึกขำร่างกายข้างซ้าย สืบเนื่องจากเคยเข้าโรงพยาบาลเพราะเนื้อเยื่อไปอุดท่อไตกรวยไตข้างซ้ายทำให้ปวดเอวจนเคยอาเจียน แต่รักษาโดยการสลายตัวที่อุดตันเมื่อปีที่แล้ว ตอนนวดก็รู้สึกดีเพราะปกติก็ไม่เคยนวดสูตรนี้จะนวดผ่อนคลายมากกว่า แต่ตอนนี้รู้สึกเบาตามร่างกายก็คิดว่า จะนำองค์ความรู้ที่ได้ไปเผยแพร่แก่คนในชุมชน เป็นประโยชน์แก่ชุมชนที่เป็นตัวแทนจะนำไปขยายต่อชุมชนอื่นๆ และจะเป็นเรื่องที่ติดต่อคนในชุมชนด้วย อยากให้โครงการฯ มีกิจกรรมดีๆ อย่างนี้อีก”

6) นายบวร ศิลารักษ์ ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 13 บ้านนาล่ม กล่าวว่า “ตนเองมีอาการผิวดกผิดปกติบริเวณต้นคอ หลัง ต้นขา เพราะ 15 ปีก่อน ได้ไปช่วยลงแขกทำงานกับญาติเพราะอากาศร้อน จึงไปกระโดดน้ำในอ่างเก็บน้ำแต่เพราะไม่ใช่คนในหมู่บ้านจึงไม่รู้โครงสร้างของอ่าง ตอนนั้นก็เป็นช่วงน้ำตื้นเราก็ไม่รู้ว่ามีอะไรอยู่ข้างล่างบ้าง พอกระโดดลงไปทำให้ไหล่กระแทกกับตอม่อส่วนหัวนั้นก็กระแทกกับพื้นซีเมนต์ ซึ่งถ้าหากไหล่ไม่โดนตอม่อก่อนก็คงจะเสียชีวิตไป ตอนที่กระโดดญาติต้องร้องตามแต่ก็ไม่ทันแล้ว ตอนที่ถูกช่วยขึ้นมาก็มีอาการมีนชาหัวมากมีเลือดออก ได้ไปรักษาที่สถานีนามัยเพื่อทำแผล แต่เมื่อแผลหายเป็นปกติแต่อาการคอเคล็ดนั้นไม่หายเลยจะมีลักษณะคอแข็ง ถ้าวันไหนอาการกำเริบจะตึง มีนหัว ปวดหัว และอาเจียนด้วย ยิ่งถ้าต้องเดินทางไกลคอจะแข็งและปวดมาก ถ้าปกติก็จะทำงานหนักได้แต่ก็มักจะมีอาการกำเริบตามมาต้องหยุดพักเพราะจะทำให้เกิดอาการหน้ามืด คลื่นไส้ ไปรักษาหลายที่หมอบอกว่าเส้นยึด กระตุกเคลื่อนไหวผลจากกระดูกตรงคอ แต่ก็ไม่มีเงินรักษาจนต้องมากินยาคลายเส้นพอบรรเทาอาการเท่านั้น จึงได้มาร่วมกิจกรรมนี้เพราะสนใจ ตอนนวดนั้นรู้สึกว่าจะไม่เจ็บแต่มีอาการมีนชาๆ หากนวดแรงจะเจ็บตรงหัวไหล่ลงมาถึงซ้ายมือ แต่ตอนใช้ผ้าขาวมาดัดคอเพื่อจัดกระดูกตรงคอก็รู้สึกดีขึ้น และคิดว่าหากเกิดการรักษาซ้ำจะมีอาการดีขึ้น เคยไปรักษาที่อื่นเขากดจนผิวหนังช้ำหมด จึงทำให้ไม่อยากนวดอีกแต่พอมาเห็นหมอรุ่นนวดแล้วก็รู้สึกเจ็บแต่จะรู้สึกโล่งมากกว่าซึ่งก็ถือตนเองว่ามาถูกทางแล้ว คาดว่าจะพาคนที่บ้านไปรักษาต่อเพราะภรรยาที่มีอาการเจ็บบริเวณแขน ขา เพราะถือว่าอยู่ไม่ไกลค่าใช้จ่ายก็ไม่สูง ไม่ต้องกินยาด้วยถือว่าเป็นเรื่องที่ดีมาก”

7) นายแสงจันทร์ ภาคะ อายุ 51 รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลดงแคนใหญ่ เล่าว่า “ปกติผมเป็นคนทำงานหนัก ทำนา ไถนา จึงทำให้ปวดตึงกล้ามเนื้อคอ ต้องนวดยาหม่องเองตลอด ที่ผ่านมาก็ไม่ได้รักษาที่ไหน พอมานวดกับหมอรุ่นท่านก็บอกว่าผมเป็นเส้นตึงธรรมดา ในขณะที่โดนนวดก็ไม่ได้รู้สึกเจ็บ รู้สึกมีแรงขึ้น เส้นก็ไม่ตึงเหมือนเก่า นวดแล้วรู้สึกเบาตามร่างกายมากขึ้น คาดว่าจะรวมตัวกันหาคนใช้หลายๆ คนแล้วให้หมอมานวดให้ หากกลับไปที่บ้านจะไปแนะนำไ้บ้านว่านวดจัดกระดูกแล้วดีขึ้น อาการปวดหลัง ปวดเอวก็บรรเทาได้ ดังนั้นกิจกรรมนี้ก็ถือว่าดีมากที่ช่วยให้คนมีความรู้และได้รับประโยชน์ เปิดโอกาสในการดูแลสุขภาพอีกทางหนึ่งได้”

ผลจากการจัดกิจกรรมทำให้ได้พบว่า ทีมวิจัยและผู้เข้าร่วมสามารถเรียนรู้ทักษะการนวดจัดกระดูก และการขับสารพิษออกจากร่างกายในระดับหนึ่ง เกิดการทดลองปฏิบัติและการสอบถามปัญหาเกี่ยวกับสุขภาพกับผู้รู้ซึ่งทำให้เกิดการจดจำได้ด้วยตนเอง เป็นการเปิดโอกาสในการรักษาสุขภาพโดยแพทย์ทางเลือก ซึ่งทุกคนสามารถนำความรู้ไปปฏิบัติได้จริง หรือเกิดการแนะนำบอกต่อถึงผลดีจนนำไปสู่การรักษาโรค กิจกรรมนี้จะเกิดผลทั้งต่อเกษตรกรที่ยังคงทำเกษตรเคมี และช่วยเติมเต็มความเป็นอินทรีย์ต่อเกษตรกรที่ทำ

การเกษตรในระบบอินทรีย์ต่อไป และเพื่อให้เกิดการขยายผลไปสู่คนในชุมชนมากขึ้นจึงได้มีมติให้มีการจับสลากเพื่อคัดเลือกตัวแทนชาย 1 คน หญิง 1 คน เป็นตัวแทนในการเข้าอบรมเรียนรู้วิธีการนวดจัดกระดูกแล้วนำความรู้ที่ได้ไปเผยแพร่หรือช่วยรักษาคนในชุมชนได้ต่อไป

4.5.2 การขยายผลการดูแลสุขภาพโดยวิธีการนวดจัดกระดูกสู่ชุมชนตำบลดงแคนใหญ่

เป็นกิจกรรมการขยายผลการดูแลสุขภาพโดยตัวแทนของทีมวิจัยคือนายประดิษฐ์ สุตะคาน และนางชื่นใจ ฝูงใหญ่ที่ได้ผ่านการอบรมจาก นายอรุณ พิณทอง ที่ได้รับการรับรองจากสมาคมแพทย์แผนไทยแห่งประเทศไทยเป็นผู้ฝึกสอน ในระยะเวลา 5 วัน ตั้งแต่วันที่ 27-31 กรกฎาคม 2555 ณ ร้านนวดแผนไทยในตัวจังหวัดยโสธร และเพื่อเป็นการถ่ายทอดทักษะความรู้อันเป็นการส่งเสริมให้คนในชุมชนดงแคนใหญ่ได้รู้จัก

วิธีการรักษาสุขภาพโดยแพทย์ทางเลือก เพื่อเป็นหมอรักษาตนเองและผู้อื่นจากการเจ็บป่วยด้วยโรคระบบกล้ามเนื้อ เช่น ปวดเมื่อยจากการทำงาน ปวดข้อ หรือเพื่อผ่อนคลายร่างกาย โดยหลีกเลี่ยงการใช้ยาให้มากที่สุด เพื่อให้สอดคล้องกับโครงการวิจัยที่จะแก้ปัญหาสุขภาพจากการทำการเกษตรเคมี ด้วยการทำการเกษตรแบบอินทรีย์ แต่สำหรับชุมชนดงแคนใหญ่ในปัจจุบันที่ปฏิเสธไม่ได้ว่าการทำการเกษตรส่วนใหญ่เพื่อจำหน่าย จึงมองข้ามพิษภัยจากสารพิษสารเคมีที่ใช้ ดังนั้นวิธีการดูแลสุขภาพจึงเป็น

ความหวังว่าชุมชนจะเกิดความตระหนักในการดูแลสุขภาพมากขึ้น โดยการไม่ใช้สารเคมีเข้าสู่ร่างกายอีกทางหนึ่ง และเป็นการบูรณาการให้เกษตรกรในระบบอินทรีย์ได้นำการดูแลสุขภาพแบบปลอดภัยไปประยุกต์ใช้ในชีวิตได้

จึงได้มีการจัดกิจกรรมการขยายผลการนวดจัดกระดูกในวันที่ 2-4 เดือน ตุลาคม 2555 ณ ศาลาประชาคมหมู่ 4 บ้านดงแคนใหญ่ มีผู้เข้าร่วมกิจกรรม 10 คน โดยมีคู่มือรายละเอียดเกี่ยวกับการนวดจัดกระดูกแก่ทุกคนและได้ร่วมกันปฏิบัติการจริงโดยให้ผู้ร่วมกิจกรรมได้จับคู่เปลี่ยนกันนวด โดยมีทั้ง 2 ท่านเป็นผู้แนะนำ เริ่มตั้งแต่ขั้นตอนการเช็ดกระดูก วิธีคลายกล้ามเนื้อ การจัดกระดูกคอ การจัดกระดูกขาและเท้า การจัดกระดูกแขนและนิ้ว การจัดกระดูกสันหลัง การจัดกระดูกไหล่ การจัดกระดูกช่วงเอว การนวดแก้ปวด ในระหว่างการทำกิจกรรมก็มีชาวบ้านในชุมชนที่สนใจเข้ามาทดสอบการนวด และร่วมสังเกตการณ์ กิจกรรมนั้นผ่านไปด้วยดี ผู้เข้าร่วมต่างสนุกสนานกับการเป็นหมอนวดมือใหม่ และต่างกล่าวว่าได้นำความรู้ที่ได้รับกลับไปนวดให้คนที่บ้าน นอกจากนี้ยังได้มีมติร่วมกันว่าให้ทุกคนที่ผ่านการเรียนรู้เผยแพร่ความสามารถไปสู่คนในชุมชนด้วย และหากกรณีมีคนในชุมชนต้องการเรียนรู้ผ่านตัวแทนที่ผ่านการอบรมทั้งสองท่านก็สามารถเรียนรู้ได้ตามโอกาสและวันเวลาที่เหมาะสมต่อไป

บทเรียนที่ได้จากการเข้าร่วมกิจกรรม

1. **นายเรียน เจือทอง** อายุ 65 ปี สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลดงแคนใหญ่ หมู่ที่ 10 ตำบลดงแคนใหญ่ “ที่มาศึกษาเรื่องการนวดก็ถือว่าไม่ยากมาก ได้มาเป็นหุ่นให้เขานวดให้แล้วจดบันทึกไปด้วย จะนำเทคนิคการนวดไปนวดให้แม่บ้านก่อน ซึ่งปกติตนเองก็ไม่ค่อยได้ปวดเมื่อยมากเท่าไรหากไม่ใช่ฤดูกาลทำนา จะนำคู่มือกลับไปศึกษาอีกทีแล้วก็ฝึกนวดเท่าที่จะทำได้ เป็นเรื่องดีมากที่มีกิจกรรมแบบนี้เพราะจะช่วยให้ชาวบ้านดูแลสุขภาพตัวเองได้ หรือหากว่ามีญาติที่เจ็บป่วยก็สามารถแนะนำด้านแพทย์ทางเลือกได้อีกทางหนึ่ง”

2. **นางสาวเพชร ภาตะ** อายุ 43 ปี บ้านดงแคนใหญ่ กล่าวว่า “กิจกรรมการขยายผลให้คนในชุมชนรู้จักวิธีการนวดจัดกระดูก ทั้ง 3 วัน ได้ช่วยให้เกิดทักษะการนวดจนสามารถนำไปนวดให้คนที่บ้านได้ แต่เพราะท่านวดและเทคนิคต่างๆ นั้นเยอะก็ยังไม่หมด แต่ก็ฝึกฝนต่อไปแต่สำหรับท่านวดที่จำได้ก็ได้นำไปใช้ได้แล้ว การมาเรียนรู้ด้วยกันแบบนี้ทำให้เรารู้ว่าระบบกล้ามเนื้อ เส้นเอ็นต่างๆ ในร่างกายนั้นอยู่ตรงไหนบ้าง เวลาที่ตัวไหนสอนแล้วเราก็กทำตามกับเพื่อนที่มาเรียนด้วยกัน หากเขารู้สึกดีเวลาที่เรานวดแสดงว่าทักษะการนวดก็พอใช้ได้ ที่ผ่านมาเวลาปวดเมื่อยตามร่างกายมักจะกินยาคลายกล้ามเนื้อ ซึ่งเกิดผลข้างเคียงต่อตับและไตในการกรองของเสียออกจากร่างกาย กินยาที่มีสารเคมีมากๆ จะทำให้ไตวายได้ การนวดจึงช่วยให้เราไม่ต้องพึ่งยามาก หากเทียบกับเกษตรอินทรีย์ก็ไม่ต้องใช้สารเคมีมากนักเอง”

3. **นางสาวกัลยา จันทรงาม** อายุ 40 ปี มีตำแหน่งเป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านบ้านดงแคนใหญ่ และอม. ตีเด่น ด้านสุขภาพจิตและการคุ้มครองผู้บริโภค “สนใจเกี่ยวกับการนวดจึงมาร่วมเรียนรู้เพื่อให้ความรู้ได้ติดตัว และสามารถนำไปช่วยบรรเทาการเจ็บปวดได้ เพราะอย่างเวลาที่เรโดนนวดยังรู้สึกมีแรงมีกำลัง หากไปนวดให้คนในครอบครัวก็จะช่วยให้เขาสบายตัวได้เหมือนกัน ทุกวันที่ได้มาเรียนรู้ก็จะนำไปนวดให้คนที่บ้านที่เหน็ดเหนื่อยจากการทำงานหนัก หรือเกิดจากความเครียด หรือแม้แต่การสะสมสารเคมีในร่างกายจนเกิดการปวดหัวและโรคภัยไข้เจ็บต่างๆ การนวดจึงช่วยผ่อนคลายทำให้เลือดสูบฉีดได้ดี โดยเฉพาะคนที่ทำอาชีพเกษตรกรรมที่มีแนวโน้มการเจ็บป่วยมากกว่าคนทั่วไป เพราะจะต้องใช้แรงงานมากและสัมผัสกับสารเคมีก่อนใครเพื่อน จึงจะต้องรู้จักวิธีช่วยบรรเทาอาการเจ็บป่วยของตัวเองบ้างไม่ต้องไปหาหมอหรือซื้อยามากินมากเกินไป หรือแม้แต่ผู้ที่ทำเกษตรอินทรีย์ก็เช่นกันที่จะต้องมีความรู้ในการดูแลสุขภาพของตนเองให้พึ่งยาหรือพึ่งคนอื่นให้น้อยและพึ่งตนเองและสิ่งใกล้ตัวให้มาก จึงได้กล่าวได้ว่าเกิดการปลอดภัยในหลายด้าน ซึ่งส่วนนี้ก็ถือว่าเป็นรูปแบบหนึ่งในการทำเกษตรอินทรีย์เช่นกัน”

4. **นายประดิษฐ์ สุตะคน** อายุ 53 ปี สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลดงแคนใหญ่ เป็นตัวแทนจากโครงการวิจัยฝ่ายชายที่ได้เข้าร่วมกิจกรรมการนวดเพื่อสุขภาพ โดยได้บอกว่า “ผมเคยนวดมา 10 ปีแล้วเพราะเรียนรู้วิธีการนวดมาจากพ่อแม่ เพราะท่านนวดรักษาคณได้ เมื่อเห็นบ่อยเข้าก็เกิดการซึมซับจนเกิดการเรียนรู้ แต่การนวดส่วนใหญ่จะสามารถแก้อาการทั่วไป เช่น เปิดเส้น เปิดลม คลายเส้น ตามน่องหรืออาการเส้นเอ็นเข้าเกี้ยว ขาแพลง หรือปวดเมื่อยตามร่างกาย ส่วนใหญ่จะนวดเฉพาะที่ของผู้มารักษา ส่วนใหญ่จะเป็นคนละแวกหมู่บ้านก็พอบรรเทาการให้ดีขึ้นระดับหนึ่ง แต่เมื่อได้มีโอกาสร่วมกิจกรรมการนวดจัดกระดูกที่ทางโครงการวิจัยได้เชิญหมอนวดมาก็รู้สึกสนใจ พอได้เป็นตัวแทนของโครงการก็ยิ่งมีความยินดีหลังจากที่ได้ไปเรียนวิธีการนวดจัดกระดูก 5 วัน ก็ทำให้ได้รู้ว่ายังมีอีกหลายท่านวดที่ไม่เคยได้เรียนรู้โดยเฉพาะการจัดกระดูก ก็ได้นำความรู้ที่ได้มาผสมผสานกับความรู้เดิมของตัวเอง

ผมคิดว่ากิจกรรมนี้เป็นกิจกรรมที่ดี เปิดโอกาสให้คนทั่วไปสามารถรักษาคณได้ ไม่จำเป็นต้องมีการศึกษาสูงแต่ก็สามารถช่วยคนเจ็บป่วยได้เช่นกัน ทุกวันนี้มีผู้ป่วยมานวดอยู่เสมอเพราะว่าตอนที่ไปเรียน

นวนั้นหมอรุณก็ได้ให้โอกาสนวดลูกค้าของท่านเลย ถือว่าเป็นการปฏิบัติจริงร่วมด้วย บางรายชอบใน น้ำหนักมือการนวดของเรา เขานวดแล้วอาการขึ้นก็มีการแนะนำคนอื่น ๆ มา โดยผมคิดค่านวดครั้งละ 200 บาท ต่อชั่วโมง แต่หากเป็นคนในชุมชนดงแคนใหญ่จะไม่ค่อยอยากรับเงิน เพราะถือว่าการขยายผล โครงการไปในตัวด้วย แต่เพื่อไม่ให้อาการเจ็บป่วยเข้าตัวเองก็จะรับเป็นค่าครูแค่ 10 บาท เงินที่ได้ก็เอาไป ทำบุญหรือใส่บาตรพระบ้างแล้วแต่โอกาส หมอรุณได้ให้โอกาสผมใช้ความรู้หลายครั้ง เช่น การติดต่อให้ไป ช่วยนวดให้คนที่มาเข้าค่ายสุขภาพล้างพิษกายและจิต ณ วัดป่าสวนธรรมร่วมใจ กว่า 100 คน เป็นความภูมิใจ ที่ได้ช่วยคนและพอได้ค่าเหนื่อยบ้างเล็กน้อย

ข้อดีของการนวดนั้นมีหลายอย่างด้วยกัน โดยเฉพาะกับชาวบ้านที่ทำงานในไร่ในสวนส่วนใหญ่ต้องใช้กำลังแรงงานมาก และอีกไม่น้อยที่ใช้สารเคมีในการเกษตรหรือแม้กระทั่งการรับสารพิษเข้าสู่ร่างกาย ทั้ง ทางปาก การหายใจ การสัมผัส สารพิษสารต่างๆ ที่จะเข้าไปสะสมในร่างกาย จนเกิดเป็นการเจ็บป่วยต่างๆ ตามมา เมื่อสะสมในกระแสเลือดก็จะทำให้เลือดไหลเวียนไม่สะดวก เลือดจะเหนียวหนืดเกิดการปวดตึง กล้ามเนื้อส่วนต่างๆ โดยเฉพาะผู้ป่วยที่มีลักษณะ หลัง คอ กล้ามเนื้อตึงแข็งทำให้มีอาการปวดการนวดจะช่วย เปิดเส้นลมปราณ ผ่อนคลายกล้ามเนื้อให้เลือดลมในร่างกายไหลเวียนสะดวก สามารถไปเลี้ยงร่างกายส่วนอื่นๆ ได้ หรือจากบางรายที่เวลาปวดเมื่อยจะชอบกินยาคลายกล้ามเนื้อซึ่งส่งผลกระทบต่อกล้ามเนื้อส่วนต่างๆ ใน ร่างกาย โดยเฉพาะกล้ามเนื้อหัวใจที่อาจเกิดการทํางานผิดปกติได้ ดังนั้นการนวดและการจัดกระดูกร่างกาย รวมกันจะช่วยลดการกินยาได้ ถือว่าเป็นการกำจัดสารเคมีและลดการรับสารเคมีได้อีกทางหนึ่งได้”

5. นางชื่นใจ ผุ่งใหญ่ อายุ 44 ปี ตัวแทนอาสาพัฒนาชุมชนตำบลดงแคนใหญ่ เป็นตัวแทนจาก โครงการวิจัยฝ่ายหญิงที่ได้เข้าร่วมกิจกรรมการดูแลสุขภาพโดยวิธีการนวดจัดกระดูก โดยได้บอกว่า “ตั้งแต่ เกิดมาไม่ได้มีความชอบหรืออยากจะเรียนรู้เรื่องการนวดเลย แต่พอเป็นกิจกรรมหนึ่งในงานวิจัยจึงได้เห็นหมอ รุณมาสาธิตและให้ความรู้ในการบำบัดและรักษาโรคโดยวิธีการนวดจัดกระดูก ที่ในวันนั้นจึงได้โทรศัพท์ไปที่ บ้านให้พ่อบ้านพาลูกสาวมา เพราะแกมีอาการแขนขวาอ่อนแรง ลีบ ไม่สามารถยกของหนักได้หรือแม้แต่หัว ผมหรือใส่เสื้อผ้าเองก็ยังลำบาก ซึ่งคาดว่าจะเกิดอุบัติเหตุจากการทำคลอดในโรงพยาบาล ที่ผ่านมาถึงแม่ ได้พาไปทำกายภาพบำบัดในโรงพยาบาลโยธินในระดับหนึ่ง แต่ก็ได้รับคำแนะนำว่าหากอยากหายก็ต้องมี ค่าใช้จ่ายที่สูง ซึ่งมาคิดดูแล้วเราคงไม่มีเงินมากขนาดนั้น พอหมอรุณได้ลองรักษาและกล่าวน่าจะมีโอกาส อาการดีขึ้นและหายเป็นปกติแต่ก็ต้องใช้เวลารักษา โดยการกระตุ้นกล้ามเนื้อที่ลีบให้ฟื้นตัว ซึ่งก็ทำให้เกิด ความหวังว่าลูกจะมีอาการดีขึ้นและการรักษาดังกล่าวก็ไม่ใช้วิธีทรมานหรือเป็นอันตราย จึงอาสาเข้ารับการ อบรมรับความรู้ดังกล่าวเพื่อนำมาบำบัดรักษาลูก

เพราะเหตุผลดังกล่าวจึงได้ร่วมกับนายประดิษฐ์ สุตะคาน เรียนรู้วิธีการนวดและจัดกระดูกเป็น ระยะเวลา 5 วัน กับนายอรุณ พิณทอง ตอนไปเรียนก็รู้สึกตื่นเต้นและประหม่า เพราะไม่เคยนวดมาก่อน ระหว่างการเรียนก็ต้องก็ต้องจดจำหลายท่า ในทุกวันก็จะเกิดการเรียนรู้อยู่ตลอดเพราะได้นวดให้ลูกค้าของ หมอรุณจริงๆ จึงเริ่มมีความเข้าใจมากขึ้นเรื่อยๆ พอจบการอบรมก็ได้มีโอกาสไปช่วยค่ายสุขภาพล้างพิษที่วัด ป่าสวนธรรม อำเภอป่าตั่ว เพื่อนวดให้ผู้เข้าค่ายที่มาฟื้นฟูร่างกายทำให้รู้สึกตื่นเต้นมากแต่ทุกอย่างก็จบลง ด้วยดี มีความภูมิใจเมื่อผู้รักษาเรียกเราว่าหมอ ถึงวันนั้นจะเหนื่อยมากเพราะแทบจะไม่มีเวลากินข้าวเลย แต่ก็ ถือว่าเป็นการฝึกฝนทักษะของตัวเอง ทุกวันนี้ก็ได้มานวดบำบัดให้ลูกสาว สังเกตพบว่าอาการแขนสั่นของลูก สาวเวลาหยิบจับสิ่งของนั้นลดลง สามารถใส่เสื้อผ้าได้เร็วขึ้น มันเป็นกำลังใจให้เรามาก นอกจากนี้ก็ยังได้ ช่วยเหลือคนในชุมชนที่มีอาการเจ็บ ปวดเมื่อยจากการทํางานหนักอีกด้วย โรคเกี่ยวกับกระดูกเป็นโรคยอดฮิต

ของคนเรามากแล้วเพราะคนเราต้องทำงานต้องเคลื่อนไหวร่างกายอยู่บ่อยๆ หากคนที่ไม่เคยออกกำลังกายหรือทำงานหนักมากเกินไปก็จะส่งผลถึงระบบกระดูก กล้ามเนื้อต่างๆ คือ ตึง ทำให้ปวดไหล่ปวดแขน ในส่วนกระดูกสันหลังถ้าก้มพิศท่าก็จะทำให้ปวดขัด การนวดจัดกระดูกเป็นการปรับให้เส้นมันคลายตัวพร้อมที่จะทำงานหรือลดอาการเจ็บปวดที่เป็นอยู่ได้”

4.5.3 ศึกษาดูงาน ณ ศูนย์เรียนรู้สุขภาพพึ่งตนตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง

เพื่อให้เกิดการเรียนรู้เกี่ยวกับการทำเกษตรอินทรีย์เพื่อการดูแลสุขภาพ ในวิถีของชาวโคกที่มีคติความเชื่อที่มุ่งบุญเป็นที่ตั้ง หรือดำเนินตามกรอบของบุญนิยมจนกลายเป็นสังคมอีกแบบหนึ่งซึ่งแปลกไปจากสังคมปัจจุบัน โดยมี “หมอเขียว” ใจเพชร กล้าจน เป็นผู้บูรณาการองค์ความรู้หลักแพทย์วิถีธรรมตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงของในหลวง ที่เน้นให้คนเป็นหมอรักษาตัวเองได้เอาจุดดีของการแพทย์หลายแผนมาบริหารจัดการองค์ความรู้ โดยให้เหมาะสมและสามารถแก้ไขหรือลดปัญหาสุขภาพที่ต้นเหตุ นำไปสู่การปฏิบัติที่ประหยัด ปลอดภัย เรียบง่าย ได้ผลเร็ว โดยใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นเป็นหลักและมีความยั่งยืน ดังคำกล่าวที่ว่า “หมอที่ดีที่สุดในโลก คือ ตัวเราเอง” ซึ่งมีเป้าหมายไม่ต่างจากโครงการวิจัยที่ชุมชนตำบลแดงแคนใหญ่ที่ต้องการแก้ไขปัญหาด้านสุขภาพด้วยวิถีเกษตรอินทรีย์ใช้ภูมิปัญญาของชาวบ้านเป็นหลัก โดยการเริ่มต้นของชาวบ้านหรือชุมชนเอง

ดังนั้น ทีมวิจัยและชาวบ้านในชุมชนดงแคนใหญ่จึงจำนวน 21 คน และพี่เลี้ยงที่ได้มาร่วมสังเกตการณ์ด้วย 2 ท่าน ได้ได้เดินทางเข้าศึกษาดูงาน ณ ศูนย์เรียนรู้สุขภาพพึ่งตนตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงสวนป่านาบุญ ตำบลดอนตาล อำเภอดอนตาล จังหวัดมุกดาหาร โดยได้เลือกวันที่ตรงกับการจัดค่ายสุขภาพแพทย์วิถีธรรม ในวันที่ 6 จากทั้งหมด 7 วัน คือในวันที่ 8 ตุลาคม 2555 ที่มีผู้เข้าร่วมจากหลายจังหวัดทั่วประเทศ จำนวนกว่า 300 คน โดยผู้เข้าร่วมศึกษาดูงานได้ร่วมฟังบรรยายเทคนิคการดูแลสุขภาพจากคุณหมอเขียว ตามเนื้อหา คือ กลไกการเกิดโรคและการหายจากโรคด้วยการปรับสมดุลร่างกายและจิตใจ การรับประทานอาหารตามลำดับการย่อยง่ายเพื่อคุ้มครองเซลล์ เช่น การไม่ดื่มน้ำในขณะที่กินข้าวเพราะจะทำให้ระบบการย่อยอาหารทำงานไม่ดี และอาหารปรับสมดุลที่ส่วนใหญ่จะมีรสชาติจืดไม่มีส่วนประกอบของเนื้อนม ไข่ และน้ำมัน เพื่อไม่ให้ร่างกายทำงานหนักเกินไป การออกกำลังกายเพื่อส่งเสริมและฟื้นฟูสุขภาพ โดยไม่ต้องพึ่งยา หรือลดการใช้ยา การรู้จักรับประทานอาหารฤทธิ์ร้อน-ฤทธิ์เย็นเพื่อปรับสมดุล ที่น่าสนใจคือเป็นพืชผักที่ชาวบ้านสามารถหาได้ตามชุมชน และปลูกได้เอง ดังนี้

อ่อมแซบ (เบญจรงค์) , ผักบุ้ง , ตำลึง , ก้านตรง , ผักหวานบ้าน , ผักหวานป่า, บวบ , ฟัก , แผลง แตงต่างๆ มะละกอดิบหรือห่าม , สายบัว , หยวกกล้วย , ก้านกล้วย , กล้วยดิบ , หัวปลี , ยอดฟักข้าว , กล้วยป่ากิ้ง , ว่านกาบหอย , ว่านหางจระเข้ , ถั่วงอก , มะเขือเทศ , กะหล่ำดอก , บล็อกเคอรี่ , กวางตุ้ง , ผักกาดขาว , หัวไชเท้า (ผักกาดหัว) , ผักสลัด , อีหูล้า , ย่างนางเขียว-ขาว , หมอน้อย , ใบเตย , รากจืด , เหงือกปลาหมอ , ลิ้นปี่ , ผักแว่น , ผักตัว , มะเดื่อ ,

มะอึก ,ดอกแค ,ฟักทองอ่อน,ใบมะยม ,ข้าวโพด,ขนุนดิบ ,ใบมะขาม ,ใบส้มป่อย, ส้มเสี้ยว โดยเฉพาะอย่างนางเหี่ยว และใบเตย นั้นสามารถคั้นเป็นน้ำคลอโรฟิลล์ดื่มเพื่อตับร้อนและช่วยระบายพิษใช้ได้ หรือเหมาะสำหรับคนที่ป่วย เช่น เบาหวาน มะเร็ง ความดัน

นอกจากเทคนิคการดูแลสุขภาพแล้วหมอเขียวยังได้บรรยาย เกี่ยวกับอาหารและยา ว่า “พระพุทธเจ้าทรงตรัสว่า “อาหารเป็นหนึ่งในโลก” แต่ถ้าหากคนเรารับประทานอาหารที่ผ่านการผลิตจากปุ๋ยเคมี ยาฆ่าหญ้า ยาฆ่าแมลง ซึ่งเป็นต้นเหตุให้เกิดโรคร้ายไข้เจ็บต่างๆ อย่างเบาหวาน มะเร็ง โรคผิวหนัง และอีกหลายโรคที่ไม่มีสาเหตุแน่ชัด การใส่ใจในเรื่องการปลูกผักผลไม้ก็ควรจะสนใจกันให้มาก เพราะไม่มีใครรู้ว่าอาหารที่เรากินนั้นปลอดภัยมากกว่าตัวเราปลูกเอง สุขภาพพึ่งตนแนวเศรษฐกิจพอเพียงตามวิถีสุขภาพทางเลือกบุญนิยม เน้นการใช้ธรรมชาติที่มีในท้องถิ่นเพื่อปรับสมดุลร่างกายแทนการใช้สารเคมี หรือยาเคมี เพราะสารเคมีหรือยาเคมีเป็นสารหรือส่วนประกอบที่ไม่ใช่ธรรมชาติ เหมือนอะไหล่ปลอม เมื่อเข้าสู่ร่างกายจะประกอบเข้าเป็นรูปร่างเดิมไม่สนิท และไม่สามารถทดแทนคุณสมบัติของเนื้อเยื่อปกติเดิมได้ จึงมีกระคายเคืองและมีผลข้างเคียงที่ไม่ดีต่อร่างกายตามมาอยู่เสมอ ยิ่งไม่มุ่งแก้ที่ต้นเหตุด้วยแล้ว ร่างกายก็ยิ่งจะบอบช้ำ ทрудโทรมอย่างรวดเร็ว มีโรคแทรกซ้อนและทุกข์ทรมาน”

หลังจากฟังการบรรยายจากหมอเขียว คณะคุณงานก็ได้ร่วมกันถอดบทเรียนกับผู้เข้าค่ายสุขภาพ ที่ได้ถ่ายทอดถึงโรคร้ายไข้เจ็บของตนเองและคนใกล้ชิด ที่ได้มาเรียนรู้การแพทย์วิถีธรรมแล้วมีอาการดีขึ้น ดังนี้

1. คุณเชษฐาศุภา พรหมมา อายุ 45ปี “เป็นคนจังหวัดร้อยเอ็ด แต่เดินทางมาจากกรุงเทพมหานคร กล่าวว่าตนเองพาสามีที่เป็นโรคมะเร็งตับอ่อนมาร่วมเข้าค่ายสุขภาพเพื่อที่จะได้รู้วิธีการรักษาและดูแลโรคที่เป็นอยู่ได้ พอมาที่นี่ก็ได้กินอาหารที่มีฤทธิ์เย็นเพื่อรักษาสุขภาพ คือ ผัก ผลไม้ ปลอดภัยพิษ น้ำคลอโรฟิลล์ที่คั้นมาจากพืชใบเขียวคือ ย่านาง ใบเตย และเบญจรงค์ 5 สี (อ่อมแซบ) ถอนพิษโดยการกัวซา (ขูดระบายพิษออกทางผิวหนัง) และพอกผงด่านที่มีสรรพคุณดึงพิษออกจากร่างกาย ทั้งที่มาเข้าค่ายหลังเพื่อนคือวันที่ 5 จากทั้งหมด 7 วัน แฟนก็มีอาการดีขึ้นโดยไม่ร้อนในทันตาเห็น รู้สึกมีพลังมากขึ้น มาร่วมค่ายได้โดยหาข้อมูลจากอินเทอร์เน็ต จากที่เคยไปรักษามาหลายที่โดยใช้การแพทย์แผนปัจจุบันและพบว่าการใช้เคมีบำบัดทำให้แฟนทรมาน และเป็นการรักษาแค่ปลายเหตุเท่านั้นแต่เมื่อมาอบรมที่สวนป่านาบุญกับคุณหมอเขียว (ใจเพชร กล้าจน) ซึ่งเป็นการรักษาโรคที่ต้นเหตุคือเริ่มที่พฤติกรรมการกินของเราก่อนว่าจะต้องกินให้ถูกต้อง เมื่อมาค่ายนี้ทำให้ได้รู้จากการแบ่งกลุ่มโรคก็พบว่าส่วนใหญ่ผู้ที่มาอบรมจะเป็นโรค เบาหวาน ความดัน โดยมะเร็งกลายเป็นโรคยอดฮิตที่คนเป็นมากที่สุด ก็อยากจะแนะนำผู้ดูงานว่าการมีพื้นที่ทำสวนปลูกผักปลอดสารกินนั้นเป็นเรื่องดี ในฐานะเป็นคนเมืองก็จะปลูกเหมือนกันถึงแม้มีพื้นที่น้อย หากออกจากค่ายก็จะนำวิธีการต่างๆ ที่ได้จากที่นี่กลับไปดูแลสามีและครอบครัวต่อไปเพราะอยากให้เขาอยู่เป็นกำลังใจให้กับครอบครัวให้นานที่สุด”

2. นายวัชร บัรริมาศ อายุ 43 ปี จังหวัดหนองคาย “มีอาการไขมันในเส้นเลือด สาเหตุเกิดจากตนเองเป็นคนผอมจึงอยากอ้วน ด้วยความไม่รู้จึงกินไขมันเป็นเวลาต่อเนื่อง เช่น เวลากินเนื้ออย่างก็จะกินเนื้อหมูสามชั้นและกินเนื้อติดมัน กินอาหารผัด ทอด กินแคปหมูเป็นอาหารว่าง พอไปตรวจสุขภาพประจำปีพบว่า มีคอเลสเตอรอลสูงกว่าปกติ แต่ก่อนหน้านี้ก็ไม่แสดงอาการใดๆ การมาเข้าค่ายสุขภาพจึงเป็นการรักษาสุขภาพก่อนที่จะเกิดอันตรายอีกหลายโรค เช่น มะเร็ง เบาหวาน ความดัน และมะเร็ง เพราะโรคเหล่านี้มักจะมาพร้อมกันจึงจำเป็นที่จะลดไขมันก่อน มาอบรมที่นี่ได้เพราะเปิดดูข้อมูลในอินเทอร์เน็ต หลังจากมาเข้าค่ายได้จนวันที่ 6 ก็รู้สึกเบากายมาก แต่เนื่องด้วยพิษในร่างกายมากจึงมีอาการชานพิษ คือ คัน นัวเท้า และนัวมือบวม แต่หลังจากขับสารพิษด้วยหลักการแพทย์วิถีธรรมโดยเฉพาะการกัวซา หรือการขูดพิษออกจากทาง

ผิวน้ำก็ทำให้อาการดีขึ้น การมาอยู่ค่ายสุขภาพได้กินอาหารที่ไร้สารพิษไม่มีไขมัน และได้กำลังใจจากเพื่อนร่วมค่าย เห็นผู้ป่วยที่มาจากกรุงเทพที่มีอาการท้องโต(ท้องมาน) เหมือนคนท้อง มาวันแรกๆ จะนอนขมญาติต้องคอยพัดและนวดให้ พอวันที่ 3 ก็เริ่มเดินได้ วันที่ 5-6 ก็กินข้าวได้ จากการเห็นตัวอย่างของผู้ที่ยังสู้และจากการที่ได้รับคำแนะนำให้เป็นหมอรักษาตัวเองก็ทำให้ได้ความรู้หลายอย่างมาก กลับไปที่บ้านก็จะแนะนำให้คนในครอบครัวและเพื่อนมาดูแลสุขภาพด้วยตนเอง และจะนำความรู้ที่ได้ไปประยุกต์ใช้ให้มากที่สุด”

3. นายบุญมา วงศ์กลุ่ม อายุ 67 ปี มาจากจังหวัดสกลนคร “มาอบรมค่ายสุขภาพเพราะมีอาการปวดเส้น เจ็บข้อ เมื่อไปตรวจพบว่าเป็นกระดูกเสื่อม หรือกระดูกทับเส้นประสาท รู้สึกปวดเวลายกของหนัก เดี่ยวนี้ยกของได้ไม่เกิน 10 กิโลกรัม ต้องมีท่ายกให้ถูกต้องด้วย เพราะเหตุนี้จึงกลัวว่าตนเองจะเป็นอัมพฤกษ์เลยรีบมารักษา รู้ข้อมูลจากอินเทอร์เน็ตโดยให้ลูกสาวเป็นคนสมัครจองให้แล้วเดินทางมาคนเดียว ไม่อยากกินยามากเกินไปเพราะกลัวจะเป็นไตวายต้องล้างไตอะไรอีกหลายอย่าง แต่เมื่อมาอบรมแล้วก็ทำให้รู้ว่าหมอที่รักษาเราได้ดีที่สุดก็คือตัวเราเอง ที่นี้จะสอนให้เราเรียนรู้วิธีรักษาโรคและการป้องกันการเกิดโรค กินอาหารจืด กินน้ำสมุนไพรและฟังการบรรยายจากคุณหมอเขียวแล้วปฏิบัติรวมด้วยก็ทำให้ร่างกายมีกำลัง เบา ง่ายขึ้น อาการเจ็บปวดก็ดีขึ้นเพราะมาที่นี้ถือว่ามาพักผ่อนด้วยไม่ต้องทำงานหนัก ที่สำคัญคือมีกำลังใจจากเพื่อนร่วมค่ายที่บางรายมีการป่วยหนักกว่าเราเขาก็ยังมา ก็ทำให้มีกำลังใจรักษาโรคต่อไป อย่างคนที่เป็ มะเร็งมาวันแรกนั้นโทรมมาก่อนเพลียญาติต้องช่วยพยุงเดินเข้ามาในค่ายอบรม พอมาวันที่ 3 นั้นเริ่มเดินได้ พอวันที่ 6 ก็สามารกกินข้าวได้มากกว่าปกติ ก็ไม่น่าเชื่ออันนี้กับตัวเองแล้วแต่จะด้วยเหตุผลใดก็ตามการมาอบรมที่สวนป่านาบุญก็ไม่เกิดโทษอะไร มีแต่จะให้ประโยชน์หมอเขียวและจิตอาสาไม่หวังความรู้ ท่านมีความเมตตาและแบ่งปันสิ่งดีๆ ให้กับเพื่อนมนุษย์บรรยายหลายชั่วโมงก็ไม่ได้แสดงอาหารเหน็ดเหนื่อยแถมยังหัวเราะและยิ้มได้ ส่วนนี้ก็เป็นกำลังใจอันสำคัญให้กับคนในค่ายมีกำลังใจในการมากินอาหารจืด และอยู่ได้ในเวลาหลายวัน”

4. นางสมลทิพย์ ภู่อาราม อายุ 45 ปี มาจากจังหวัดศรีสะเกษ “มาอบรมที่สวนป่านาบุญได้ เพราะน้องสาวและน้องเขยพามาส่วนตนเองก็ดูข้อมูลและรายละเอียดมาทางอินเทอร์เน็ตด้วย จึงมีความสนใจ มาเข้าค่ายสุขภาพ เพราะมีโรคประจำตัว คือ โรคไต เนื้องอก และโรคแพ้ภูมิตัวเอง เริ่มป่วยหนักตั้งแต่ปี 2549 ดูแลรักษามา 4 กว่าปีแล้ว หาทางรักษามาสารพัดวิธีเสียค่าใช้จ่ายมากพอสมควร ทุกครั้งที่ไปหาหมอทุกโรงพยาบาลจะจดยาละเอียดการรักษา และจะนำรายละเอียดวิธีรักษาตลอดจนชื่อยาที่กินไปหาหมอคนใหม่ จนที่ผ่านมามีหมอที่รักษาบอกว่าเราได้ผ่านการรักษามาหมดทุกวิธีแล้ว หมอคนนี้ต้องไปเรียนต่อต่างประเทศ ตอนนี้เราจึงต้องช่วยตัวเองเพราะอย่างไรการรักษาที่ผ่านมาก็ทำให้อาการดีขึ้นแล้วก็กลับมาแย่ลงอีก บางครั้งก็เกิดอาการเจ็บร้าวหนาวสั่นในร่างกาย เหมือนอาการคนที่ไข้มาลาเรีย (หนาวจากภายใน) บางครั้งก็เกิดอาการแขนขาบวม จากการเป็นหลายโรคเช่นนี้จึงได้ไปตรวจร่างกายก็พบว่าเม็ดเลือดขาวที่ทำหน้าที่กำจัดเชื้อโรคนั้นมีมากกว่าเม็ดเลือดแดง หรือโรคแพ้ภูมิตัวเอง จากที่น้ำหนัก 52 ขึ้นมาที่ 74 กิโลกรัม ที่มาอบรมเพราะอยากให้โรคภัยไข้เจ็บหายไปหรืออาการดีขึ้นมีชีวิตยืนยาวขึ้นกว่าเดิม เมื่อมาอยู่ที่ค่ายอบรมอาการปวดบวมที่เคยเป็นก็ดีขึ้น เราไม่กินอาหารที่มีฤทธิ์เผ็ดร้อนไม่มีเนื้อสัตว์ ดื่มน้ำคลอโรฟิลล์ หรือเรียกว่าการกินอาหารปรับสมดุลที่เชื้อโรคไม่ค่อยชอบ คือ พวักผัก ผลไม้ และสมุนไพรฤทธิ์เย็นนั่นเอง เพราะโรคที่เราเป็นมาทั้งหมดมี อาการฤทธิ์ร้อนเชื้อโรคทำงานได้ดี หลังจากออกค่ายไปก็จะน่ายา 9 เม็ดของหมอเขียวไปใช้กับการดูแลสุขภาพเพราะเชื่อว่าเป็นการแก้ปัญหาที่ต้นเหตุคือเริ่มจากการกินและการปฏิบัติตัวของเราก่อน”

5. นางทอง ชันทอง อายุ 46 ปี มาจากจังหวัดศรีสะเกษ บอกกับคณะดูงานว่า “ตนเองมาเข้าค่ายสุขภาพของหมอเขียวเป็นครั้งที่ 5 แล้ว เนื่องจากปลายปี 2553 ไปตรวจสุขภาพแล้วพบว่าเป็นเนื้องอกที่ปีกมดลูก ขนาด 3 ซม.หากถึง 5 ซม.จะต้องผ่าตัด จะมีอาการท้องอืดในช่วงแรกคิดว่าเป็นโรคกระเพาะอาหาร

อีกเสบ ต้องกินยาธาตุน้ำขาวยาธาตุน้ำแดงตลอดแต่อาการก็ไม่ดีขึ้นเวลาเป็นประจำเดือนจะเจ็บท้องน้อยเลือดก็ออกมาก ไปตรวจหลายที่ก็ไม่พบอะไรจนไปตรวจที่อำเภออาจสามารถ จังหวัดร้อยเอ็ด จึงได้พบว่าเป็นโรคเครียดลงกระเพาะอาหาร มีปัญหาในระบบประสาทหัวใจที่เหนื่อยง่าย สั่น กลัว รีดสีดวงลำไส้ กระตุกข้อเสื่อม เรียกได้ว่าเป็นหมดทุกอย่าง ตอนที่ป่วยไม่มีกระจิตกระใจพูดคุยกับใครเลย จนคนแถวหมู่บ้านลือกันว่าเรากำลังจะตายแล้วซึ่งภาษาอีสานเรียกว่า “ซอมใจ” หรือดูใจถ้าจะเรียกว่าคนป่วยระยะสุดท้ายก็ว่าได้ แต่เพราะเรารู้จักเครือข่ายโศกมาก่อนหน้าแล้วจึงได้รู้จักแพทย์วิถีธรรมของหมอเขียว จึงได้ตัดสินใจมาปฏิบัติตัวโดยใช้ยา 9 เม็ด มาทานอาหารปลอดสารพิษ มาครั้งแรกก็เลิกกินยาหมอสุขภาพร่างกายก็ดีขึ้นเรื่อยๆ รู้สึกมีแรง (มีกำลังใจ) ประมาณ 30% และร่างกายแข็งแรงขึ้นเมื่อมาเป็นครั้งที่ 3-4-5 ในฐานะที่เรามาหลายครั้งก็จะให้คำแนะนำแก่ผู้ที่มาเป็นครั้งแรกถึงการปฏิบัติในค่ายเพื่อให้การดูแลตนเองเกิดผลมากที่สุด”

หลังจากได้รับฟังการบรรยายและพูดคุยแลกเปลี่ยนความรู้กับผู้เข้าค่ายเสร็จแล้ว คณะดูงานก็ได้ร่วมกันเดินสำรวจบริเวณรอบๆ ค่าย ที่ส่วนใหญ่จะเป็นสวนสมุนไพรซึ่งหากมีต้นไม้ผลัดใบแล้วทางสวนป่านาบุญก็จะย้ายมาบริเวณรอบๆ บริเวณที่ขึ้นและก็จะนิยมปลูกอ่อมแซบ ใบเตย กล้วยน้ำว้า นอกจากนี้ยังมีแปลงนาปลอดสารที่ได้ข้อมูลว่าหลังการเก็บเกี่ยวก็จะตัดต่อซังข้าวมาทำปุ๋ย และปลูกพืชโดยใช้ต่อซังคลุมดินป้องกันการระเหยของน้ำ ส่วนเศษฟางก็จะใช้คลุมโคนต้นไม้และเป็นเชื้อเพาะเห็ดฟางต่อไป การปลูกพืชหลังนาที่จะเหมือนชุมชนดงแคนใหญ่ คือ แตงโม และผักสวนครัวปลอดสารหลากหลายชนิด ปลูกกล้วย มะละกอริมทางเดินสาเหตุที่ปลูกผักผลไม้มากเพราะที่ศูนย์เรียนรู้กินมังสวิรัต การใช้ปุ๋ยจากการหมักเศษอาหาร น้ำหมักชีวภาพ ส่วนน้ำยาซักเสื้อผ้า น้ำยาล้างห้องน้ำ หรือน้ำยาล้างจานจะผลิตใช้เอง

บทเรียนจากการศึกษาดูงานของทีมงานวิจัย

หลังจากการรับฟังการบรรยายและสัมภาษณ์ผู้เข้าร่วมอบรม ก็ร่วมกันนั่งถอดบทเรียนที่ได้จากกิจกรรม เริ่มจาก นางสาวเพ็ชร ภาคะ “ได้เห็นรูปแบบการทำสวนแบบผสมผสาน มีพืชผักไร้ชนิดและปลอดสารปุ๋ยที่ใส่ผักหรือผลไม้ก็ทำเองไม่ต้องซื้อ เป็นวิถีที่พอเพียงมาก”นางเบญจมาศ ธาณี “ได้ฟังคนที่ป่วยหนักเล่าว่าพอมาดูแลสุขภาพ กินอาหารสดและดื่มน้ำสมุนไพรแล้วอาการดีขึ้นกลับไปที่บ้านก็จะนำความรู้ที่ได้ไปดูแลคนที่ป่วยในบ้าน” นางกัลยา จันทรงาม “ได้ข้อคิดจากการสอบถามผู้เข้าอบรมถึงสาเหตุของการป่วยว่ามาจากพฤติกรรมการอยู่ การกิน ทำให้เกิดความตระหนักเรื่องโรคภัยไข้เจ็บมากขึ้น”นางแสงจันทร์ ภาคะบอกว่า “ได้ความรู้ในเรื่องของการกินอาหารปรับสมดุลร้อน-เย็นเพื่อให้เหมาะกับร่างกาย และได้เห็นรูปแบบการทำเกษตรอินทรีย์ที่หลากหลาย” นางชื่นใจ ผ่องใหญ่ “ได้รู้ว่าย่านางมีประโยชน์สามารถฟื้นฟูสุขภาพได้และจะกลับไปทำน้ำสมุนไพรให้คนที่บ้านดื่ม” นายสุพจน์ นักผูก “ได้เห็นว่ามีคนไข้เจ็บป่วยแล้วมาดูแลรักษาที่นี่จำนวนมาก เช่น พระสงฆ์ อาจารย์มหาวิทยาลัย ข้าราชการ ซึ่งต่างก็มีอาการดีขึ้นเมื่ออยู่ในค่าย คิดว่าหากมีโอกาสจะแนะนำคนที่ป่วยมาลองเรียนรู้การดูแลตัวเองที่นี่”

จากการถอดบทเรียนการปฏิบัติการณ์ พบว่า ทีมวิจัยและชาวบ้านหลายรายที่ได้นำความรู้จากสวนป่านาบุญกลับไปใช้ประโยชน์ เช่น ผู้ที่ชื่นชอบในเรื่องการรักษาสุขภาพอยู่แล้ว อย่างนายประดิษฐ์ สุตะคาน ก็ได้กลับมาดื่มน้ำย่านางเพื่อรักษาสุขภาพช่วยดับร้อนในร่างกาย นอกจากจะนำสิ่งที่ทำได้ง่ายจากชุมชนมาใช้แล้วยังได้สุขภาพที่ดีด้วย นอกจากนี้ก็ยังมีคำแนะนำให้คนอื่นรับประทานน้ำย่านางเพื่อดับพิษร้อน ส่วนนางชื่นใจ ผ่องใหญ่ พอกลับไปที่บ้านก็ได้นำย่านางที่ปลูกอยู่แล้วมาคั้นให้คนในครอบครัวโดยเฉพาะลูกสาวที่กำลังมีประจำเดือน และมีการบอกต่อการรักษาสุขภาพในแบบฉบับของหมอเขียวแก่เพื่อนบ้านฟัง

4.5.4 การส่งเสริมการทำเกษตรอินทรีย์เพื่อสุขภาพ

จากการจัดเวทีสังเคราะห์ข้อมูล “รูปแบบการส่งเสริมการทำเกษตรอินทรีย์เพื่อสุขภาพของชุมชนดงแคนใหญ่” จึงเป็นอีกรูปแบบที่เป็นโอกาสเปิดโอกาสให้เกษตรกรที่รู้จักเกษตรอินทรีย์แต่ยังขาดทักษะในการปฏิบัติจริงได้มีโอกาสเรียนรู้ หรือช่วยให้เกษตรกรที่เคยทำเกษตรอินทรีย์อยู่แล้วได้มีวัสดุอุปกรณ์ในการถ่ายทอดองค์ความรู้แก่คนในชุมชน ซึ่งหลังจากที่ได้องค์ความรู้จากเกษตรอินทรีย์ต้นแบบ และการศึกษาดูงานจากศูนย์เรียนรู้สุขภาพพึ่งตนตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง สวนป่านาบุญ ในระดับหนึ่งแล้ว จึงได้คัดเลือกเกษตรกรหมู่บ้านละ 3 ครัวเรือน จาก 9 หมู่บ้าน รวมเป็น 27 ครัวเรือน เพื่อเป็นต้นแบบในการผลิตน้ำหมักชีวภาพใช้ทดแทนปุ๋ยเคมีเพราะเป็นสิ่งที่ทำได้ง่ายนำไปใช้ได้เร็ว เป็นการนำเศษอาหารหรือผลไม้เน่าเสียจากครัวเรือนกลับมาใช้ประโยชน์ได้ จึงได้แจกอุปกรณ์ คือ ถังน้ำหมักความจุ 160 ลิตร เป็นภาชนะหมักเศษอาหาร กากน้ำตาล 15 กิโลกรัม ที่เป็นอาหารของจุลินทรีย์ และหัวเชื้อจุลินทรีย์ซึ่งได้ใช้ EM ที่ช่วยเร่งการย่อยสลายของเศษอาหารนั้นๆ นอกจากนี้ยังได้มีการแจกจ่ายเมล็ดพันธุ์พืชผักสวนครัว เพื่อให้เกิดการปลูกอยู่ปลูกกินในระบบอินทรีย์ เช่น แตงลัก, ผักบุ้ง, ผักชี, ผักกาด, ผักกวางตุ้ง และขึ้นฉ่าย

ผลการดำเนินงานพบว่าในช่วงแรกที่แจกอุปกรณ์ไปนั้นชาวบ้านบางส่วนยังไม่ได้ทำจริงจึงเพราะยังเป็นช่วงฤดูกาลเกี่ยวข้าวอยู่ แต่หลังจากเก็บเกี่ยวเสร็จก็ได้มีการทำน้ำหมักชีวภาพและปลูกผักแล้วในทุกหมู่บ้าน ส่วนถังน้ำหมักชีวภาพที่มีเพียง 1 ถัง ก็ได้ตกลงเก็บไว้บ้านของตัวแทนคนใดคนหนึ่งพร้อมเรื่องสถานที่ หรือบางรายที่ทำน้ำหมักชีวภาพเป็นหลักอยู่แล้ว จากนั้นก็จะใช้วิธีการบอกต่อและแนะนำให้คนในชุมชนที่ผ่านไปมาเข้ามาดูวิธีทำน้ำหมักชีวภาพ และแบ่งเมล็ดพันธุ์ไปปลูกคนละเล็กน้อย แต่เนื่องจากปีนี้สภาพดินฟ้าอากาศไม่ดีบางหมู่บ้านฝนตกลงมาตอนที่ผักกำลังโต และอากาศไม่หนาวเหมือนทุกปีจึงทำให้ผักไม่ค่อยงาม แต่ก็สามารถนำมาประกอบอาหารได้ระดับหนึ่ง จากการถอดบทเรียนพบว่าชาวบ้านได้องค์ความรู้ที่แตกต่างกันไป เช่น ได้เกิดความสามัคคีเพราะมีกิจกรรมให้ทำร่วมกัน และเป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของแต่ละคน นอกจากนี้ในหลายหมู่บ้านได้ขยายผลโดยการบอกต่อถึงการทำน้ำหมักชีวภาพใช้ในครัวเรือนแทนปุ๋ยเคมีหรือบางหมู่บ้านได้ถือโอกาสปลูกปลอดสารแก่เพื่อนบ้าน ดังนั้นจึงขอยกตัวอย่างบทสัมภาษณ์จากการทำกิจกรรมดังนี้

1. นายไพฑูรย์ กองพันธ์ อายุ 37 ปี บ้านเลขที่ 102 บ้านผักบุ้ง

ได้บอกเล่าว่า “หลังจากที่ได้รับอุปกรณ์การทำน้ำหมักชีวภาพไปแล้วผมก็ได้หมักเศษอาหารที่เหลือจากครัวที่บ้าน ผัก ผลไม้เน่า เช่น ผักกะหล่ำปลี เปลือกแตงโม ก็ได้นำความรู้จากที่เกษตรกรท่านอื่นบอกมา และส่วนหนึ่งจำมาจากพ่อที่เคยหมักให้ดูด้วย ซึ่งแต่ก่อนก็ไม่ได้เชื่อว่าน้ำหมักชีวภาพจะสามารถเกิดผลอะไรได้ จนพอได้พิสูจน์ให้เห็นโดยการนำไปรดและเทลงตามร่องน้ำไหลในแปลงนา ก่อนที่จำลงนา พอลงนาเสร็จในปีที่ช่วงต้นปีนั้นฝนตกหนักมากผมต้องไปสูบน้ำออกจนแห้งขอด ต่อมาฝนก็ไม่ตก ก็คิดว่าคงไม่ได้ข้าวแน่นอน แต่พอ 2 อาทิตย์ก็กลับไปดูปรากฏว่าข้าวค่อยๆ งอกงามขึ้น ก็เลยเชื่อว่าน้ำหมักชีวภาพสามารถปรับปรุงสภาพดิน

ได้ ดังนั้นพอได้อุปกรณ์ผมก็เริ่มหมักเลย โดยมีเพื่อนบ้านก็มาถามถึงวิธีการหมักก็ได้บอกเขาไปว่าส่วนใหญ่ น้ำหมักของผมจะไม่ค่อยมีสูตรตายตัว จะยึดสิ่งย่อยสลายหาได้ง่ายทั่วไปหมักผสมกัน แล้วใส่หัวเชื้อจุลินทรีย์ หากมีกลิ่นเหม็นก็เอากากน้ำตาลใส่ ประมาณ 1 สัปดาห์ พอสังเกตเห็นน้ำหมักเป็นสีน้ำตาลก็จะตักมาใส่ขวดไว้แบ่งให้เพื่อนบ้านไปใช้ด้วย และรดพืชผักสวนครัวตามบริเวณบ้านโดยไม่ต้องใช้ปุ๋ยเคมี การที่ผมปลูกผักปลอดสารก็เป็นการรักษาสุขภาพเพื่อนบ้านด้วย เพราะส่วนใหญ่เพื่อนบ้านจะมาแบ่งปันผักสวนครัวที่บ้านผมไปกินเป็นการเกื้อกูลกัน หากถึงฤดูแล้งก็จะปลูกผักให้เยอะกว่านี้เพราะปลูกหน้าฝนผักไม่งามก็จะเอาเมล็ดพันธุ์ที่ได้จากโครงการไปปลูก ซึ่งก็คิดว่าน่าจะปลูกผักสวนครัวใกล้กระท่อไม้ ต้นมะกรูด และต้นกระเพรา คือ กลิ่นฉุนของพืชผักเหล่านี้จะช่วยไล่แมลงได้อีกทางหนึ่ง ทำให้เราไม่ต้องพึ่งยาฆ่าแมลง การที่เรากินอาหารไม่มีสารเคมีก็ทำให้ร่างกายแข็งแรง ไม่ต้องพึ่งหมอยาถ้าหากหลีกเลี่ยงได้จะเป็นเรื่องที่ดี แนวความคิดของผมต่อการทำอินทรีย์จะต้องเริ่มต้นที่ความสุข ความปลอดภัยเพราะแค่การมองเห็นคนอื่นฉวยหาหญ้า หรือยาฆ่าแมลงก็ยังรู้สึกกลัว พยายามหลีกเลี่ยง การได้เงินมารักษาตัวเองมันเป็นเรื่องที่ไม่คุ้ม ผมคิดว่าโครงการวิจัยของเราได้ช่วยให้เกิดมุมมองต่อการทำเกษตรที่ปลอดภัยได้ดี เพราะถึงยังงั้นเกษตรกรอินทรีย์นั้นมีความสำคัญมาก ยิ่งสุขภาพเริ่มแย่ เกษตรกรก็หันมาให้ความสำคัญในเรื่องการผลิตระดับหนึ่ง

2. นางชื่นใจ ผุงใหญ่ อายุ 44 ปีมีวิจัยจากบ้านนาถ่ม ได้เล่าว่า “ปกติอยู่ที่บ้านก็ได้ทำน้ำหมักใช้มาอยู่แล้ว เพราะจะปลูกผักสวนครัวและเพาะเห็ดไว้กิน น้ำหมักชีวภาพจึงทั้งใช้รดผักสวนครัวและรดเห็ดด้วย หากก้อนเห็ดที่หมดอายุหรือเชื้อหมดแล้วก็จะนำไปเป็นปุ๋ยในแปลงนาใช้แทนปุ๋ยคอก แต่ก็ทำให้ข้าวงามลำต้นแข็งแรงไม่แพ้กัน ปกติก็มีเพื่อนบ้านเที่ยวแวะมาดูการทำเกษตรผสมผสานของเราอยู่แล้วเพราะนอกจากพืชผักผลไม้ก็ยังมีสมุนไพรต่างๆ เช่น ย่านาง อ่อมแซบ ซึ่งเป็นสมุนไพรชนิดเดียวกันกับที่ไปดูงานของหมอเขียว พอกลับมาที่บ้านก็ทำให้ได้รู้ประโยชน์เยอะว่าไม่ใช่เฉพาะประกอบอาหารเท่านั้น เราสามารถเอามาป้อนให้คนในครอบครัวดื่มเพื่อบำรุงร่างกาย นอกจากนี้ยังมีการเลี้ยงปลา กบ ไข่ประกอบอาหารไม่ต้องซื้อจากตลาดไปหมดทุกอย่าง หลังจากได้อุปกรณ์การทำน้ำหมักชีวภาพแล้วก็ได้ชวนเพื่อนบ้านที่เป็นตัวแทนด้วยกันและเพื่อนบ้านใกล้เคียงมาดูวิธีการหมัก วิธีการใช้ประโยชน์เมื่อหมักได้แล้ว ซึ่งก็ได้เอาตัวอย่างน้ำหมักที่ได้ที่แล้วเป็นตัวอย่างให้ดู ส่วนน้ำหมักถึงใหม่นั้นก็เก็บไว้ที่บ้านของเราหากว่าสามารถใช้ได้เมื่อไหร่ก็กรอกใส่ขวดแจกจ่ายเพื่อนบ้านต่อไป พวกเมล็ดพันธุ์ก็ได้นำไปปลูกในสวนครัวเดิมที่มีการปลูกมาก่อนแล้ว”

3. นายอนันต์ กอแก้ว หมู่ 8 บ้านหนองแปน

“หลังจากที่ได้อุปกรณ์การทำน้ำหมักและเมล็ดพันธุ์ผักก็ได้นำไปปลูกในแปลงนา เพราะแม่บ้านขายส้มตำ กว๊ายเดี่ยว ซึ่งก็จะนำเศษอาหารเหล่านี้มาหมัก ส่วนผักก็ได้ปลูกไว้ใกล้ๆ รั้วแล้วนำมาเป็นส่วนผสมของอาหารที่ขายช่วยให้ประหยัดค่าผักต่างๆ ได้มาก บอกกับลูกค้าว่าผักของเราปลอดสารพิษ บางครั้งตัดกินกันสดๆ ก็มี แต่ปีนี้สภาพอากาศแปรปรวนฤดูหนาวก็ไม่หนาวจึงทำให้ผักไม่ค่อยงาม จะงามแต่ช่วงแรกๆ เท่านั้น ทำให้ดูแลยากต้องใช้น้ำหมักบำรุงร่วมกับปุ๋ยคอกที่ได้จากควายที่เลี้ยงอยู่ 2 ตัว จึงยังพอกินได้อยู่ ซึ่งก่อนหน้านี้ก็ได้ปลูกพืชผักจำพวก ตะไคร้ ใบมะกรูด ชีฝรั่ง โหระพาอยู่ก่อนแล้ว บางครั้งก็ซื้อผักที่ตลาดมาเพิ่มด้วยก็จะเอาส่วนที่ปลูกได้มาปักไว้ในบริเวณก้นน้ำ ด้วยการทำร้านอยู่นอกหมู่บ้านการเรียนรู้จากคนในชุมชนเรื่องน้ำหมักผมจึงใช้วิธีการบอกและแนะนำว่าปลูกผักปลอดสาร คนที่สนใจก็จะเดินชมดูสวน ซึ่งก็หวังว่าจะช่วยให้เกิดความสนใจจากชุมชนในระดับหนึ่ง”

4. นายสมชาย ศิลารักษ์ อายุ 20 ปี บ้านดงแคนใหญ่

“ตอนนี้ผมกำลังเรียนเกี่ยวกับการส่งเสริมการเกษตรของ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช เพราะชอบในการเกษตรและพ่อแม่ก็เป็นชาวนา ถึงเป็นอาชีพที่ลำบากแต่ผมก็ได้อยู่กับธรรมชาติ และเป็นอิสระไม่มีระบบลู่กับนายจ้าง ครอบครัวของผมไม่ได้ใช้ยาฆ่าหญ้าหรือยาฆ่าแมลงอยู่แล้ว ปกติก็ทำน้ำหมักชีวภาพใช้ที่บ้านเพราะได้รับการสนับสนุนถึงหมักและวัตถุดิบจากเกษตรอำเภอคำเขื่อนแก้ว จำนวน 3 ถัง ซึ่งสูตรที่ผมหมักจะง่ายๆ คือ ถ้าจะหมักสมุนไพรไล่แมลงในถึงหมักก็จะมีเฉพาะสมุนไพรเท่านั้น เช่น ตะไคร้ ใบสะเดา ถ้าต้องการใช้เร่งยอดในถึงหมักก็จะมีเฉพาะยอดหญ้าหรือยอดพืชเท่านั้น เวลานำไปใช้ก็จะได้ตรงวัตถุประสงค์ไปเลย ซึ่งที่ผ่านมาสามารถทดแทนการใช้ปุ๋ยเคมีได้ เพราะข้อเสียในการใช้สารเคมีนั้นมากใช้เพียงครั้งเดียวแต่อยู่ในดินได้หลายปีเป็นสาเหตุของการเกิดโรคต่างๆ เช่น มะเร็ง เบาหวาน ความดัน นึกดูว่าหากหญ้าและแมลงที่เป็นสิ่งมีชีวิตเหมือนกันกับคนหากพวกมันตายได้คนก็ตายได้เช่นกัน เพราะมีอุปกรณ์อยู่แล้ว จึงได้ให้อุปกรณ์ที่ได้จากโครงการวิจัยกับลุงที่บ้านอยู่ติดกัน ตอนนี้แกก็ได้หมักพวกเสาวรสและผลไม้เน่าอื่นๆ ซึ่งปกติก็ได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้วยกันอยู่แล้ว

ส่วนเมล็ดพันธุ์ที่ได้ก็แบ่งกันมาปลูกปกติแล้วที่บ้านของผมก็ปลูกอยู่แล้วบางส่วน เช่น บวบ พริก ถั่ว ผักยาว และพืชผักสวนครัวอื่นๆ ก็เป็นการปลูกเพิ่มเติมกัน เพื่อให้เกิดความหลากหลายครอบครัวผมก็ยังได้เลี้ยงสัตว์ปีกเพื่อเอาไข่ไปขาย เช่น เป็ด ไก่ ด้วยเพราะแม่ผมเป็นแม่ค้าจะเอาพืชผักและผลผลิตที่ได้จากบ้านไปขายในตลาดดงแคนใหญ่ แกจะมีลูกค้าประจำ เช่น หมอ ข้าราชการ และคนทั่วไปที่รักสุขภาพ ดังนั้นการดูแลรักษาพืชผักและไม้ผลก็จะใช้น้ำหมักชีวภาพและปุ๋ยคอกจากเล้าเป็ดและไก่ไปใส่นั่นเอง เพราะเรียนเกษตรมาจึงได้ศึกษาและปลูกผักในระบบไฮโดรโปนิคส์ (Hydroponics) ด้วย ที่เป็นการปลูกพืชลงบนสารละลายธาตุอาหารพืช โดยให้รากพืชสัมผัสกับสารละลายโดยตรง หรือที่เรียกกันว่าพืชไร้ดินที่จะมีผง NPK ที่เป็นธาตุอาหารเฉพาะ แต่ตัวนี้ก็ยังไม่เคยทดลองทำน้ำหมักชีวภาพทดแทนสารอาหารเหล่านี้ ก็ยังถือว่าเป็นผักปลอดสารยังไม่ใช้เกษตรอินทรีย์ล้วนๆ แต่ก็เป็นที่เลือกให้เกษตรกรได้เลือกปลูกผักได้หลากหลาย เช่น ถั่วร้อน ถั่วฝักยาว ปลูกได้ แต่โต๊ะที่ใช้ในการปลูกยังราคาสูงแต่ถ้าเทียบกับราคาขายผักก็ถือว่าขายได้ราคาดี โดยเฉพาะปีนี้ที่สภาพอากาศไม่นิ่งแต่ก็ไม่กระทบกับการปลูกผักบนโต๊ะ ทั้งเกษตรอินทรีย์และการปลูกผักไฮโดรโปนิคส์ก็เป็นที่สนใจของหลายคนหลายหน่วยงานจากจังหวัด อำเภอบาง รวมถึงคนที่ผ่านไปผ่านมาที่สนใจก็ลงมาสอบถามดู ซึ่งก็ไม่ได้หวงความรู้เลย ในความคิดก็อยากให้คนหันมาทำเกษตรอินทรีย์ให้มากๆ เพราะนอกจากจะเป็นผลดีต่อสุขภาพทั้งผู้ปลูกและผู้ซื้อแล้วยังเป็นการดึงความเชื่อมั่นในระดับประเทศด้วย เพราะปัจจุบันกระแสสุขภาพกำลังมาแรงประเทศไทยกำลังเป็นที่จับตามองของต่างชาติเพราะปัจจุบันประเทศไทยนั้นมีการนำเข้าผลิตภัณฑ์เคมีเป็นลำดับที่ 5 ของโลก หากยังคงใช้กันมากอยู่ก็อาจส่งผลกระทบต่อส่งออกผลผลิตในภาคเกษตรกรรมได้ ”

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โครงการรูปแบบการทำเกษตรอินทรีย์เพื่อการดูแลสุขภาพของคนในชุมชนตำบลดงแคนใหญ่ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร โดยมีวัตถุประสงค์ในการศึกษา 3 ข้อ คือ 1) เพื่อศึกษาบริบทของชุมชน สถานการณ์ปัญหา ปัจจัย เงื่อนไข ข้อจำกัด และความเปลี่ยนแปลงที่ส่งผลต่อสุขภาพของคนในชุมชน 2) เพื่อศึกษาองค์ความรู้และภูมิปัญญาการทำเกษตรอินทรีย์เพื่อการดูแลสุขภาพของชุมชนจากอดีตถึงปัจจุบัน 3) เพื่อหารูปแบบการทำเกษตรอินทรีย์เพื่อการดูแลสุขภาพของคนในชุมชน ดำเนินการร่วมกับชาวบ้านในตำบลดงแคนใหญ่ จำนวน 10 หมู่บ้านเป็นคนที่ให้ข้อมูล และคัดเลือกครัวเรือนต้นแบบในพื้นที่เพื่อปฏิบัติการเพื่อการเรียนรู้ โดยมีทีมวิจัยที่ประกอบด้วยชาวบ้าน ผู้นำชุมชน เจ้าหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนตำบลดงแคนใหญ่ รวมทั้งสิ้น 25 คน สามารถสรุปผลแยกตามประเด็นหลักๆ ดังนี้

- 5.1 ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์
- 5.2 บทเรียนการวิจัย
- 5.3 ปัญหาการวิจัย
- 5.4 ข้อเสนอแนะต่อชุมชน นโยบายและการวิจัยในอนาคต

5.1 ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์

5.1.1 บริบทของชุมชนกับการเปลี่ยนแปลงที่ส่งผลต่อสุขภาพของคนในชุมชน

จากการศึกษาข้อมูลบริบทชุมชนตำบลดงแคนใหญ่จากข้อมูลมือสองที่ได้รวบรวมไว้แล้ว พบว่า ปัจจุบันตำบลดงแคนใหญ่มีจำนวนหมู่บ้าน 13 หมู่ ประชากร 7,791 คน จำแนกเป็น 2,007 ครัวเรือน พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ทุ่งนาสลับป่าโปร่ง ประชาชนร้อยละร้อยละ 87 ประกอบอาชีพเกษตรกรรมโดยหลักคือทำนา ด้านการศึกษามีโรงเรียนประถมศึกษา โรงเรียนมัธยมศึกษา รวมถึงศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตร การคมนาคมสะดวกมีเส้นทางเชื่อมระหว่างจังหวัดอุบลราชธานี-จังหวัดยโสธร-จังหวัดร้อยเอ็ด มีไฟฟ้าใช้ทุกหมู่บ้าน และมีทรัพยากรธรรมชาติอย่างแหล่งน้ำและพื้นที่ป่าชุมชนจำนวนมาก มีของฝากที่เป็นเอกลักษณ์คือไก่ย่างบ้านแคนรสเด็ด ซึ่งนับได้ว่าปัจจุบันชุมชนในตำบลดงแคนใหญ่มีการพัฒนาไปในทุกด้าน ซึ่งมีความแตกต่างจากในอดีตมาก เมื่อเปรียบเทียบกับคำบอกเล่าของผู้อาวุโสในชุมชน ซึ่งเป็นกรณีศึกษาประกอบเพื่อค้นหากลไกการเปลี่ยนแปลงที่ส่งผลต่อสุขภาพของคนในชุมชนใน 5 ด้าน คือ การเกษตร การศึกษา การอุปโภคบริโภค และสาธารณสุขบริโภค และด้านรวมถึงธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

เมื่อนำข้อมูลทั้งสองส่วนมาประมวลร่วมกันแล้วทำให้ได้ข้อสรุปว่า วิถีชีวิตของคนในชุมชนที่กำลังเข้าสู่ชุมชนเมืองทำให้มีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมทั้งการกิน การอยู่ การประกอบอาชีพ เกิดการปรับตัวที่มีทั้งผลดีและผลเสีย เริ่มจากค่านิยมใหม่ในระบบการผลิตที่เดิมทำเพื่อพออยู่พอกิน แต่หลังจากที่ระบบทุนนิยมเข้ามามีบทบาท การทำเกษตรกรรมก็ได้เปลี่ยนไปเพื่อการค้าขาย มีการใช้เครื่องมือสมัยใหม่แทนแรงงานคน และสัตว์ทำให้เกษตรกรสัมผัสกับมลพิษทางอากาศที่มาจากเครื่องจักรเครื่องยนต์ ส่วนด้านพืชผักสวนครัวจะไม่ค่อยนิยมปลูกแต่จะซื้อจากตลาดหรือรถเร่ขายในหมู่บ้านเพราะมีความสะดวกสบายมากกว่า รวมถึงค่านิยมในพืชผักใบสวยที่มีการใช้สารเคมีจำนวนมาก จึงทำให้รับสารเคมีเข้าสู่ร่างกายผ่านทางอาหารกิน

ในส่วนของเมล็ดพันธุ์จากในอดีตที่ชุมชนมีการเก็บเมล็ดพันธุ์พื้นบ้านไว้ปลูกเอง แต่ปัจจุบันจะนิยมซื้อจากตลาดควบคู่กับปุ๋ยและสารเคมีอื่นๆ เพราะความสะดวกและเชื่อว่าช่วยเร่งการเจริญเติบโตและเพิ่มผลผลิตได้มากกว่า เนื่องจากการเก็บพันธุ์เองนั้นยุ่งยากและการใช้ปุ๋ยคอกนั้นเห็นผลช้า จึงทำให้เกษตรกรต้องคลุกคลีกับสารพิษสารเคมี และยังส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมและทำให้สัตว์ที่อาศัยในบริเวณนั้นมีสารพิษเมื่อชาวบ้านนำผลผลิตหรือนำสัตว์มาบริโภคก็จะเกิดสารพิษสะสมในร่างกายและเกิดการล้มป่วย ด้านการศึกษาที่มีผลกระทบต่อเด็กและวัยรุ่นในชุมชน จากอดีตที่จะเรียนในวัดสวดคล้องกับวิถีเกษตรกรรม ก็ได้เปลี่ยนเป็นโรงเรียนในชุมชนที่ส่วนใหญ่มุ่งเรียนเพื่อมุ่งสู่ภาคอุตสาหกรรม เด็กส่วนใหญ่จึงทำการเกษตรไม่เป็น ติดระบบกดปุ่มกับเทคโนโลยีต่างๆ ไม่ค่อยได้ออกกำลังกายเท่าที่ควร และเลือกกินแต่อาหารบริโภคนิยมที่มีสารปรุงแต่งทำให้เกิดโรคอ้วน ความเครียด เกิดการเจ็บไข้ได้ป่วยทั้งสุขภาพกายและสุขภาพจิต ด้านการอุปโภคบริโภคและสาธารณสุขบริโภค สมัยก่อนจะชูดน้ำสำง(น้ำบ่อ) มาใช้และดื่มเพราะสมัยก่อนไม่มีสารพิษสารเคมีตกค้าง ในปัจจุบันหลายคนจึงเลือกซื้อน้ำดื่มหรือรองน้ำฝนกินแทนเพื่อความสะดวกและความปลอดภัย อดีตหากถึงเวลาค้ำคืนก็จะใช้ขี้กระบองส่องสว่างแต่พอมีไฟฟ้าในปัจจุบันก็ช่วยให้เกิดความสะดวก แต่ก็มาพร้อมกับสาเหตุของการเกิดโรคอย่างการติดต่อสื่อสารของคนสมัยก่อนที่จะมีการฝากบอกกันเป็นทอดๆ แล้วมีพัฒนาการมาเป็นจดหมายและการส่งโทรเลข จนในปัจจุบันในชุมชนมีการใช้เทคโนโลยีในการติดต่อสื่อสารอย่าง โทรศัพท์ แฟกซ์ อินเทอร์เน็ต วิทยุ โทรทัศน์ ซึ่งในขณะที่ใช้งานจะมีรังสีไฟฟ้าแผ่ออกมาทำลายเซลล์ในร่างกายซึ่งเป็นสาเหตุของการเจ็บป่วย ในส่วนของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ยังถือว่าชุมชนมีความอุดมสมบูรณ์ทั้งป่าและแหล่งน้ำ แต่ทั้งนี้ธรรมชาติบางส่วนก็ได้ถูกทำลายเพื่อเป็นพื้นที่การเกษตร มีการใช้สารพิษสารเคมีที่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ตลอดจนสะสมในร่างกายของเกษตรกรเอง

5.1.2 มิติประวัติศาสตร์การเปลี่ยนแปลงภาพรวมของพื้นที่ตำบลดงแคนใหญ่ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

ผลสรุปจากการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลบริบทชุมชน โดยใช้เส้นประวัติศาสตร์ หรือ Timeline ในการถอดองค์ความรู้ทางประวัติศาสตร์ และลำดับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกับชุมชน 4 ด้าน คือ เศรษฐกิจ, เกษตรกรรม, การศึกษาด้าน ,ด้านสิ่งแวดล้อม และการทบทวนข้อมูลประวัติศาสตร์การเปลี่ยนแปลง คือ นโยบายภาครัฐ และเหตุการณ์สำคัญในต่างประเทศ ที่มีผลกระทบต่อชุมชนดงแคนใหญ่ ตั้งแต่ พ.ศ.2500 – 2554 ตามการแบ่งช่วงเวลาของการเปลี่ยนแปลงออกเป็น 6 ช่วง พบว่าการเปลี่ยนแปลงในระดับโลกบางเหตุการณ์ จะส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงต่อรัฐบาลไทยที่มีนโยบายบริหารประเทศส่งสู่ชุมชนตำบลดงแคนใหญ่ ซึ่งเกิดผลต่อการเปลี่ยนแปลงในบริบทชุมชนทุกด้าน มีความแตกต่างในแต่ละปีและแต่ละรัฐบาลที่เข้ามาบริหารประเทศ โดยช่วงที่เกิดการเปลี่ยนมากที่สุดคือ ตั้งแต่ พ.ศ.2530 จนถึงปัจจุบัน ที่มีการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศมีนายทุนจากต่างชาติเข้ามาลงทุนจนเกิดแหล่งอุตสาหกรรมมากมาย ความเจริญด้านต่างๆเข้าสู่ชุมชนไม่ว่าจะเป็นกระแสทุนนิยมหรือกระแสโลกาภิวัตน์ การปรับตัวของชาวจึงเกิดขึ้นท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงทั้งตั้งใจและไม่ตั้งใจเพื่อให้เกิดความอยู่รอด โดยมีเงินเป็นตัวแปรสำคัญในการดำรงชีวิต

ผลจากการสังเคราะห์มิติประวัติศาสตร์ร่วมกัน ทำให้ทีมวิจัยและชุมชนที่เข้าร่วมได้เห็นลำดับของการเปลี่ยนแปลงของชุมชนตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันมากขึ้น ถึงที่มาและสาเหตุตลอดจนผลกระทบทั้งที่แบบรวดเร็วและการเปลี่ยนแปลงทีละน้อย กระบวนการนี้สามารถช่วยให้ชุมชนมองเห็นปรากฏการณ์ของชุมชนได้ดียิ่งขึ้น สามารถนำไปใช้ในการลำดับความคิดเข้าใจถึงปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้น เพื่อให้สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ต่อไป

5.1.3 พัฒนาการด้านการทำการเกษตรและเกษตรอินทรีย์ของชุมชนตำบลดงแคนใหญ่

พัฒนาการด้านการทำการเกษตรของชุมชนตำบลดงแคนใหญ่ แบ่งได้เป็น 4 ยุค คือ **ยุคเกษตรดั้งเดิม** เป็นยุคการเกษตรแบบธรรมชาติใช้แรงงานคนและควายเป็นหลัก โดยมีอุปกรณ์เพียงจอบ เสียม พรวน มีการใช้วัสดุท้องถิ่นในการทำปุ๋ย จะมีการปลูกเพื่อกินแลกเปลี่ยนและแบ่งปันกันในชุมชนเป็นหลัก แต่ผลผลิตจะได้ต่ำเพราะเกษตรกรยังขาดความรู้ในการทำเกษตร ปัญหาสุขภาพไม่มีมากส่วนใหญ่คนจะอายุยืน แต่ก็พบว่าเกษตรกรในยุคนี้เริ่มถูกรบกวนด้วย **ยุคเกษตรเคมีภัณฑ์** ที่เข้าสู่ภาคเกษตรประมาณปี พ.ศ.2511-2512 และครอบงำการเกษตรแบบธรรมชาติอย่างมากใน พ.ศ. 2530 ที่มีส่วนใหญ่จะเกิดจากนายทุนเจ้าหน้าที่รัฐที่มีส่งเสริมให้เกิดการทดลองใช้ พร้อมการนำข้าวพันธุ์ กข 6 และ มะลิ105 มาให้ทดลองปลูกด้วยประโยชน์ที่ทำให้พืชเจริญเติบโตเร็วจึงเกิดความนิยมใช้เพิ่มมากขึ้น หลังจากนั้นก็มีผลิตภัณฑ์กำจัดศัตรูพืชสารกำจัดแมลง ที่เห็นผลทันใจและมีความสะดวก เพิ่มผลผลิตทางการเกษตรได้ ด้วยเหตุผลเหล่านี้จึงทำให้เคมีภัณฑ์เป็นที่นิยมของเกษตรกรจนถึงปัจจุบันโดยมองข้ามผลข้างเคียงทั้งเรื่องสุขภาพและสิ่งแวดล้อม แต่ในช่วงนี้การใช้ปุ๋ยคอกก็ไม่ได้หมดไปเพียงแต่มีความนิยมกันน้อยมาก ในช่วงที่เกษตรกรนิยมใช้เคมีภัณฑ์ทางการเกษตรนั้น ก็ได้เกิด**ยุคเกษตรอินทรีย์** ที่เริ่มจากจังหวัดยโสธรได้มีนโยบายส่งเสริมการทำเกษตรปลอดสารพิษและสารเคมี ในพ.ศ.2538 ในปีเดียวกันตำบลดงแคนใหญ่ก็ได้รับงบประมาณจัดสร้างโรงผลิตปุ๋ยอินทรีย์ให้กับชุมชน ชาวบ้านส่วนหนึ่งได้ร่วมกันลงหุ้นละ 100 บาท และผลิตปุ๋ยไม่มีตราจัดจำหน่ายแก่คนในชุมชน และเริ่มมีการใช้ปุ๋ยหมักและน้ำหมักชีวภาพ ที่ได้รับการส่งเสริมจากหน่วยงานรัฐและจากการอบรมของชาวบ้านเอง พ.ศ.2545-2548 เกษตรกรบางส่วนก็ได้เข้าร่วมกลุ่มเกษตรกรทำนาบักเรือ ซึ่งเป็นเครือข่ายกลุ่มเกษตรอินทรีย์จังหวัดยโสธรในขณะนั้น มีการสมัครของรับรองมาตรฐาน จากสำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์แห่งประเทศไทย (มกท.) มีการตรวจรับรองมาตรฐานผลผลิตข้าว และพืชชนิดอื่นที่อยู่ในแปลงนา แต่ข้อจำกัดเรื่องความยุ่งยาก และผลพวงทางเศรษฐกิจจึงทำให้ความนิยมของเกษตรอินทรีย์นั้นไม่มากเท่าที่ควร ผู้ที่ยังคงมีรูปแบบการผลิตในระบบอินทรีย์ที่เห็นได้ชัดมีประมาณ 20 ครอบครัวยุคนี้ถือว่าเป็นสัดส่วนที่น้อยมาก ส่วนใหญ่จะทำการเกษตรแบบเคมีและอินทรีย์ร่วมกัน ดังนั้นจึงถือว่ายุคสุดท้ายที่กำลังเกิดขึ้นคือ **ยุคเกษตรอินทรีย์และเกษตรเคมี** โดยที่เกษตรกรจะนิยมใช้ปุ๋ยอินทรีย์เพื่อเตรียมดิน และใช้ปุ๋ยเคมีเป็นตัวกระตุ้นการเจริญเติบโต แต่ปัจจุบันเกษตรกรจะไม่นิยมใช้ยาฆ่าแมลงหรือสารกำจัดวัชพืชหากมีการใช้ก็จะจ้างคนภายนอกชุมชนเป็นส่วนใหญ่

5.1.4 ปัญหา ปัจจัย เงื่อนไข และผลกระทบที่มีต่อสุขภาพจากการทำเกษตรกรรมในชุมชนตำบลดงแคนใหญ่

จากการเก็บข้อมูลปัญหา ปัจจัย เงื่อนไข และผลกระทบที่มีต่อสุขภาพของเกษตรกรในชุมชนตำบลดงแคนใหญ่ จากกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 150 ครัวเรือน จาก 10 หมู่บ้าน ผลการศึกษาพบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่ที่ตอบแบบสอบถามเป็น เป็นเพศชาย คิดเป็นร้อยละ 58 เพศหญิง คิดเป็นร้อยละ 42 ส่วนใหญ่ผู้ตอบแบบสอบถามอยู่ในกลุ่มอายุระหว่าง 40-59 ปี ในร้อยละ 66 และอายุ 60 ปีขึ้นไป ในร้อยละ 20 ส่วนกลุ่มอายุน้อยที่สุดอยู่ระหว่าง 30-39 ปี ในร้อยละ 12 มีสถานภาพสมรสคู่ ร้อยละ 93 จบการศึกษาระดับประถมศึกษา ร้อยละ 76 รายได้ของครอบครัวร้อยละ 35 โดยเฉลี่ยเดือนละ 2,000-3,000 บาท รองลงมาคือไม่เกินครอบครัวละ 2,000 บาท ในร้อยละ 23 เกษตรกรส่วนใหญ่มีพื้นที่การทำเกษตรกรรมเป็นของตนเอง ในร้อยละ 87 ทั้งนี้การทำเกษตรกรรมส่วนใหญ่จะอยู่ในรูปของเกษตรเคมีร่วมกับปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพ คิดเป็นร้อยละ

93 ซึ่งชนิดของการทำเกษตรกรรม คือ ปลูกข้าว ร้อยละ 95 ปลูกพืชผักสวนครัว ร้อยละ 37 เลี้ยงสัตว์ ร้อยละ 26 อื่นๆ คือ พืชสวน และพืชไร่ ร้อยละ 8 ผลผลิตที่ได้เพื่อจำหน่ายและใช้ในครัวเรือน ในร้อยละ 92 ผลิตภัณฑ์เคมีที่นิยมมากที่สุดคือ ปุ๋ยเคมีบำรุงดิน ร้อยละ 97 รองลงมาคือสารกำจัดวัชพืช ร้อยละ 8 และสารฆ่าแมลง ร้อยละ 6 ถือว่ามีการใช้สารเคมีชนิดรุนแรงเป็นบางส่วน แต่จากอดีตที่ผ่านมาชาวบ้านได้ประกอบอาชีพเกษตรกรรมและใช้ผลิตภัณฑ์เคมีมากกว่า 10 ปี โดยคิดเป็นร้อยละ 93 ซึ่งสารพิษแต่ละชนิดมีการฝังตัวอยู่ในดินประมาณ 20 ปีขึ้นไป แต่ละปีเกษตรกรใช้เงินซื้อสารเคมีแต่ ตั้งแต่ครอบครัวละ 3,000 - 30,000 บาท ปัจจัยที่ทำให้เกษตรกรเลือกซื้อเคมีภัณฑ์ คือ จากการพิจารณาเลือกเอง คิดเป็นร้อยละ 73 มีเพื่อนบ้านแนะนำ ร้อยละ 60 ดูจากโฆษณา ร้อยละ 40 เจ้าหน้าที่เกษตร ร้อยละ 17 และได้รับคำแนะนำจากเจ้าของร้านที่จำหน่าย ร้อยละ 15 ซึ่งการปฏิบัติตัวในการเลือกซื้อผลิตภัณฑ์เคมีต่างๆ นั้นจะพิจารณาวัตถุประสงค์ของการใช้ ร้อยละ 65 พิจารณาราคา ร้อยละ 20 ส่วนความเป็นพิษในร่างกายพิจารณา ร้อยละ 15

นอกจากนี้ยังพบว่า มีคนในครัวเรือนเคยแพ้สารเคมี ในร้อยละ 23 ซึ่งระบุว่าสารพิษเข้าสู่ร่างกายทางการหายใจ ร้อยละ 100 ทางผิวหนัง ร้อยละ 66 และทางปาก ร้อยละ 34 เมื่อเกิดรับสารพิษในร่างกาย จึงเกิดอาการแพ้สารเคมี คือ ปวดหัว คลื่นไส้ ผื่นคัน/เปื่อย ส่วนหนึ่งที่สารเคมีเข้าสู่ร่างกายทางปากก็คือมาจากการบริโภคอาหารที่พบว่าในร้อยละ 96 ของประชาชนตำบลดงแคนใหญ่มีการซื้ออาหารจากตลาดทั้งแบบสำเร็จและการนำมาประกอบอาหารเอง โดยมีที่มาจากต่างจังหวัดที่มีการใช้สารเคมีที่สูง เช่น ผัก เนื้อสัตว์ การดำเนินชีวิตของเกษตรกรที่คลุกคลีกับเกษตรเคมีมานานแต่ผลสำรวจกลับพบว่าในร้อยละ 99 ไม่เคยตรวจวัดสารพิษเลือดเลย ส่วนผลกระทบจากการใช้สารเคมีและปุ๋ยเคมีพบว่าชาวบ้านมองในเรื่องค่าใช้จ่ายและหนี้สิน ในร้อยละ 87 ด้านการส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรม ร้อยละ 69 ส่วนด้านโรคภัยไข้เจ็บนั้นตระหนักเป็นลำดับน้อยที่สุดในร้อยละ 67

5.1.5 ปัจจัยจากกรณีศึกษาที่ได้รับพิษสารเคมีที่มีผลกระทบต่อการทำเกษตรกรรมในชุมชน

จากการระดมถึงสาเหตุที่ทำให้เกษตรกรมีการใช้ปุ๋ยอินทรีย์ร่วมกับผลิตภัณฑ์เคมีอื่นๆ ที่พบว่าในเขตตำบลดงแคนใหญ่และพื้นที่ใกล้เคียงมี มีกรณีผู้ที่ได้รับพิษจากสารเคมีจนเกิดอันตรายถึงชีวิตหรือสูญเสียอวัยวะที่สำคัญในร่างกาย จำนวน 5 เหตุการณ์ คือ เริ่มจาก พ.ศ.2554 ที่มี 3 เหตุการณ์ คือ กรณีศึกษาแรกเป็นเพศหญิงที่แพ้สารเคมีที่ใช้กำจัดปูนาเมื่อกัมนานาก็เกิดอาการแพ้คลื่นไส้อาเจียนและเสียชีวิต กรณีที่สองเจ้าของที่นาได้ฉีดพ่นยาฆ่าหญ้าแล้วเผลอกลบไว้เมื่อจ้างคนมาดำนานาก็ได้เกิดอาการแพ้อย่างรุนแรงมีผู้เสียชีวิต 3 ราย และรักษาตัวในโรงพยาบาล 7 ราย กรณีที่สามคือลูกชายเฒ่าช่วยพ่อแล้วเกิดอุบัติเหตุสารเคมีที่พ่อพ่นทิ้งไว้ก่อนหน้าได้เข้าสู่เส้นเลือดเกิดอาการแพ้อย่างรุนแรงจนเสียชีวิต และในเดือน พฤษภาคม พ.ศ.2555 เป็นเพศชายมีตำแหน่งเป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านในตำบลใกล้เคียง ที่ได้ไปเก็บเห็ดตามสวนยางพาราเอามากินแล้วมีอาการคลื่นไส้ อาเจียน เวียนหัวและเสียชีวิตในที่สุด และเหตุการณ์สุดท้ายซึ่งเป็นเพศชายชาวบ้านแคนใหญ่ป่วยเป็นโรคเบาหวานแล้วออกไปหาปลาทำให้ภรรยาทำน้ำยาขมจิ้น หลังจากทีลงน้ำหาปลากลับมาก็มีอาหารผื่นคันตามขาจนขาเปื่อยและต้องตัดขาในที่สุด จึงเป็นบทเรียนสำคัญที่ทำให้คนในชุมชนตำบลดงแคนใหญ่มีการใช้ยาฆ่าหญ้าและยากำจัดแมลงน้อยลง และจ้างวานให้คนต่างหมู่บ้านมาฉีดพ่นให้เมื่อต้องการ นอกจากนี้ก็ยังมีการใช้ปุ๋ยเคมีกันมาก แต่ด้วยเหตุผลที่สารพิษนั้นมักจะสะสมที่ละน้อย ชุมชนจึงยังมองเป็นเรื่องไกลตัวที่ยังคงมองเห็นประโยชน์มากกว่าโทษ

5.1.6 รายงานสถานการณ์การเจ็บป่วยของคนในชุมชนตำบลดงแคนใหญ่

จากรายงานผู้ป่วยและกลุ่มสาเหตุโรคยอดรายงานวันที่ 1 มิถุนายน 2554 – 1 มิถุนายน 2555 ณ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลดงแคนใหญ่ จากทั้งหมด 21 กลุ่มโรค ได้คัดโรคที่มีอัตราการเจ็บป่วยมากที่สุด 7 ลำดับ จากผู้ป่วย 9,562 คน พบว่า ผู้ป่วยจากโรกระบบหายใจคิดเป็นร้อยละ 32.03 โรกระบบย่อยอาหารรวมโรคในช่องปากคิดเป็นร้อยละ 23.70 โรกระบบไหลเวียนเลือดคิดเป็นร้อยละ 12.86 โรคเกี่ยวกับต่อมไร้ท่อ โภชนาการ และเมตาบอลิซึมคิดเป็นร้อยละ 10.94 โรกระบบกล้ามเนื้อ รวมโครงร่างและเนื้อเยื่อเสริมคิดเป็นร้อยละ 10.43 โรคผิวหนังและเนื้อเยื่อใต้ผิวหนังคิดเป็นร้อยละ 6.21 โรคตาและส่วนประกอบของตาคิดเป็นร้อยละ 3.83 เมื่อร่วมวิเคราะห์ถึงสาเหตุความเจ็บป่วยที่มาจากการรับสารพิษสารเคมีเข้าสู่ร่างกาย จะมีความสัมพันธ์กับในแต่ละกลุ่มโรค ดังนี้ กลุ่มโรคที่เกิดจากระบบหายใจ หากผู้ป่วยมีการสูดดมสารพิษ สารเคมีจะทำให้หลอดลมเกิดการระคายเคือง เด่นชัดในผู้ที่เป็โรคหอบหืด หรือภูมิแพ้ และจะส่งผลกระทบต่อระบบประสาทและอวัยวะต่างๆ จนเกิดอาการไอ หายใจขัด น้ำมูกไหล ซึ่งเป็นอาการใกล้เคียงกับคนเป็นหวัด และหากแพ้แบบเฉียบพลันจะมีอาการปวดหัว เวียนหัว คลื่นไส้ อาเจียน และการสูดดมสารเคมีที่ไม่มีกลิ่นเป็นสิ่งที่น่าเป็นห่วงเพราะผู้รับสารพิษจะไม่รู้ตัว กลุ่มโรกระบบย่อยอาหารรวมโรคในช่องปาก ที่สามารถรับสารพิษ สารเคมีผ่านการกินแล้วสะสมในร่างกาย เช่น ผักและผลไม้ตามท้องตลาด จะส่งผลมีอาการท้องร่วง, ปวด, เกร็งที่กระเพาะอาหาร, คลื่นไส้, อาเจียน คล้ายกับอาหารเป็นพิษ กลุ่มโรกระบบไหลเวียนเลือด หลังจากการรับสารเคมีปราบศัตรูพืชเข้าสู่ร่างกายอยู่ในเส้นเลือดก็จะส่งผลให้เลือดข้น เหนียวหนืด เลือดไม่สามารถไปหล่อเลี้ยงร่างกายสะดวกได้ และเป็นอันตรายต่อดับที่ทำหน้าที่ขับของเสีย ซึ่งเป็นสาเหตุของตับอักเสบ มะเร็ง เบาหวาน และความดัน ทั้งนี้ในบางรายอาจส่งผลให้เกิดการปวดกล้ามเนื้อเพราะระบบเลือดในร่างกายไหลเวียนไม่สะดวก ซึ่งจัดอยู่ในกลุ่มโรกระบบกล้ามเนื้อ รวมโครงร่างและเนื้อเยื่อเสริม ส่วนโรคผิวหนังและเนื้อเยื่อใต้ผิวหนัง หากสารพิษสารเคมีเข้าสู่ร่างกายผ่านทางผิวหนังโดยตรง อาการของผู้ป่วยบางรายก็จะเกิดการระคายเคืองทางผิวหนัง อาจมีรอยไหม้ รอยแดง ผื่นคัน หากสัมผัสในปริมาณมากอาจทำให้เกิดเล็บหลุด ร่อนได้

5.1.7 องค์ความรู้ และภูมิปัญญาการทำเกษตรอินทรีย์เพื่อการดูแลสุขภาพของชุมชนจากอดีตถึงปัจจุบัน

องค์ความรู้ และภูมิปัญญาการทำเกษตรอินทรีย์เพื่อการดูแลสุขภาพของชุมชนตำบลดงแคนใหญ่จากอดีตถึงปัจจุบัน สอดคล้องกับแนวคิดองค์ประกอบสุขภาพของ (องค์การอนามัยโลก) , 2491) ในมิติสุขภาพในการป้องกันโรค เพื่อเป็นกลไกการสร้างเสริมสุขภาพให้แกสุขภาพกาย สุขภาพจิต และการส่งเสริมสุขภาพ ที่เป็นมาตรการลดความเสี่ยงในการเกิดโรค รวมทั้งการสร้างภูมิคุ้มกันเฉพาะโรค ด้วยวิธีการต่างๆ หรือเรียกรวมกันว่า "การสร้างสุขภาพ" ซึ่งได้ถอดองค์ความรู้จากเกษตรกรต้นแบบที่ทำการเกษตรในระบบอินทรีย์จำนวน 19 ราย ที่มีภูมิปัญญาที่เหมือนและแตกต่างกันที่ส่งผลต่อการดูแลสุขภาพ ซึ่งสามารถจำแนกได้ 10 รูปแบบ คือ 1) การใช้ปุ๋ยคอก เพราะไม่มีสารเคมีที่เป็นอันตรายสะสมในร่างกายของเกษตรกร ตลอดจนไม่ทำลายธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม 2) การใช้ปุ๋ยอินทรีย์ 3) การใช้น้ำหมักชีวภาพ 4) น้ำส้มควันไม้ 5) ไกลบตอซังข้าว 6) ปุ๋ยพืชสด 7) ปลุกพืชหลังนา 8) การใช้ปุ๋ยจากใบไม้ 9) ข้าวคุณธรรม 10) การขยายผลการทำเกษตรอินทรีย์ ซึ่งในทุกรูปแบบเป็นการปฏิเสธการใช้สารพิษสารเคมีทุกชนิด จึงทำให้มีความปลอดภัยตั้งแต่ขั้นตอนการผลิตจนถึงการบริโภคจึงถือว่าเป็นรูปแบบการทำเกษตรที่ช่วยในการดูแลสุขภาพได้

5.1.8 กิจกรรมการดูแลรักษาสุขภาพโดยวิธีการนวดจัดกระดูก

เป็นรูปแบบการดูแลและรักษาสุขภาพที่สอดคล้องกับวิถีเกษตรกรรมของชุมชนที่มีการใช้แรงงานเป็นหลัก เพื่อรักษาสมดุร่างกายให้เป็นปกติที่สุด ซึ่งมีความสอดคล้องกับกับแนวคิดองค์ประกอบสุขภาพของ (องค์การอนามัยโลก) , 2491) ทั้งในมิติการส่งเสริมสุขภาพ การป้องกันโรค ที่สามารถนวดผ่อนคลายและบริหารกล้ามเนื้อและร่างกายส่วนต่างๆ และที่สำคัญคือในมิติการรักษาโรค ที่ให้เกิดผลดีและมีความปลอดภัย เพื่อลดความเสียหายแก่สุขภาพ ตลอดจนการฟื้นฟูสภาพ ที่เกิดการเสียหายต่อการทำงานของระบบและอวัยวะต่างๆในร่างกาย ให้กลับมามีสภาพใกล้เคียงปกติที่สุดเท่าที่จะทำได้ ดังนั้นในการจัดกิจกรรมนี้จึงเป็นการร่วมเรียนรู้จากทฤษฎีและจากการสาธิตตลอดจนร่วมปฏิบัติจริง จึงทำให้ชาวบ้านได้เกิดองค์ความรู้ในการนำไปดูแลรักษาอาการเจ็บป่วยเพื่อลดการใช้ยาปฏิชีวนะต่างๆ และเป็นการสร้างทางเลือกใหม่ในการดูแลรักษาโรคได้ ซึ่งถือว่าเป็นรูปแบบการดูแลสุขภาพที่หนุนเสริมให้การทำเกษตรอินทรีย์มีความสมบูรณ์มากขึ้น เพราะนอกจากจะไม่ใช้สารเคมีทางการเกษตรแล้วก็จะต้องใช้สารเคมีในร่างกายด้วยเช่นกัน

5.1.9 การขยายผลการดูแลสุขภาพโดยวิธีการนวดจัดกระดูกสู่ชุมชนตำบลดงแคนใหญ่

จากการขยายผลการดูแลสุขภาพโดยตัวแทนที่ผ่านการอบรม ในระยะเวลา 3 วัน มีผู้เข้าร่วมกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง 10 คน จาก 4 หมู่บ้าน และผู้สังเกตการณ์ตลอดจนร่วมทดสอบการนวดกับผู้ร่วมกิจกรรมหลัก ซึ่งยังเป็นส่วนน้อยอยู่เนื่องจากติดขัดเรื่องเวลาและการประชาสัมพันธ์ยังไม่ครอบคลุมนัก แต่อย่างไรก็ตามผลจากกิจกรรมก็ทำให้คนในชุมชนเกิดการเรียนรู้และการปฏิบัติร่วมกันอย่างละเอียด เริ่มตั้งแต่ขั้นตอนการเช็กกระดูก วิธีคลายกล้ามเนื้อ การจัดกระดูกคอ การจัดกระดูกขาและเท้า การจัดกระดูกแขนและนิ้ว การจัดกระดูกสันหลัง การจัดกระดูกไหล่ การจัดกระดูกช่วงเอว การนวดเก็บตก จนชาวบ้านเป็นหมอดูแลสุขภาพตัวเองได้เพิ่มขึ้น สำหรับตัวแทนของชุมชนเองก็สามารถเผยแพร่ความรู้ และเป็นที่พึ่งในการช่วยรักษาการเจ็บป่วยของคนในชุมชนได้ นอกจากนี้ยังเป็นการสร้างอาชีพเสริมในการนวดรักษาผู้ป่วยจากต่างถิ่นอีกด้วย

5.1.10 ศึกษาดูงาน ณ ศูนย์เรียนรู้สุขภาพพึ่งตนตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง

จากการศึกษาดูงานการทำเกษตรอินทรีย์และการดูแลสุขภาพ ณ ศูนย์เรียนรู้สุขภาพพึ่งตนตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง สวนป่านาบุญ ตำบลดอนตาล อำเภอดอนตาล จังหวัดมุกดาหาร ทำให้ชาวบ้านที่เป็นตัวแทนจากชุมชน 21 คน ได้เห็นการทำเกษตรอินทรีย์ที่หลากหลาย และได้สาระความรู้จากการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ของผู้เข้าค่ายสุขภาพ 5 ราย ทำให้เห็นวิกฤตการเจ็บป่วยที่เพิ่มขึ้น โดยทุกท่านมีความเห็นตรงกันว่าเกษตรอินทรีย์กับสุขภาพเป็นสิ่งที่คู่กัน และการบริโภคผักผลไม้ตลอดจนอาหารที่ปลอดสารพิษหรือการทำงานที่มีความปลอดภัยจากสารเคมีต่างๆ จะเป็นทางออกที่ช่วยให้สุขภาพดีได้ ความรู้จากศูนย์เรียนรู้ฯ ส่งผลให้ผู้ร่วมกิจกรรมดูงานหันมาใส่ใจเรื่องสุขภาพมากขึ้น จากเทคนิคการดูแลสุขภาพหลายข้อ การกินน้ำสมุนไพร และการกินอาหารให้เป็นยาเพื่อปรับสมดุลร่างกาย ที่เน้นจากสิ่งที่มีอยู่ในท้องถิ่นเป็นหลัก

5.1.11 การส่งเสริมการทำเกษตรอินทรีย์เพื่อสุขภาพ

จากการส่งเสริมให้นำรูปแบบเกษตรอินทรีย์ไปใช้ในการผลิตทำให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันของ 27 ครัวเรือน 9 หมู่บ้าน จนเกิดเป็นแหล่งเรียนรู้ต้นแบบในด้านการใช้น้ำหมักชีวภาพทดแทนการใช้ปุ๋ยเคมี ทำให้อาหารนำกลับมาเป็นประโยชน์บำรุงพืชได้ การแบ่งปันพืชผักสวนครัวทั้งเป็นเมล็ดและส่วนที่สามารถ

นำไปประกอบอาหารได้แล้ว จะช่วยให้ลดการบริโภคผักจากท้องตลาดที่มีสารเคมีปนเปื้อน และเห็นถึงการเอื้อเพื่อแบ่งปันกันในชุมชน ตลอดจนการขยายผลให้เกิดการทำเกษตรอินทรีย์โดยการแนะนำบอกต่อแก่คนในชุมชน

5.2 บทเรียนจากการทำงานวิจัย

จากการถอดบทเรียนการทำงานวิจัยทำให้ได้พบว่า ทีมวิจัย 25 คน ผู้เข้ารับการอบรมการนวดจัดกระดูก 10 คน ผู้ร่วมศึกษาดูงาน 21 คน ต้นแบบเกษตรอินทรีย์ 27 ครัวเรือน และชุมชนตำบลคงแคนใหญ่ได้เกิดการเรียนรู้ในกระบวนการทำงาน ที่เกิดจากเวทีและกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้ทุกคนได้กล้าพูดกล้าแสดงความคิดเห็นและลงมือปฏิบัติร่วมกันผ่านบรรยากาศการทำงานที่เป็นกันเอง ถือว่าเป็นการพัฒนาองค์ความรู้ในด้านการทำเกษตรอินทรีย์เพื่อการดูแลสุขภาพในระดับหนึ่ง กิจกรรมที่ได้ร่วมกันปฏิบัติเป็นสิ่งที่ใกล้ตัวกับชุมชนอยู่แล้ว จึงไม่เกิดปัญหาสำหรับการเรียนรู้ ในหลายกิจกรรมชาวบ้านมี แต่มีความแตกต่างในการมีส่วนร่วมกล้าการตั้งคำถาม กล้าแลกเปลี่ยนและการสนใจในข้อมูล แต่สิ่งที่ทำให้เห็นถึงอุปสรรคในการทำงาน คือ การมีส่วนร่วมของหัวหน้าโครงการที่เป็นนายกองค์การบริหารส่วนตำบลที่มีข้อจำกัดเรื่องเวลา และมีภารกิจการทำงานมาก ในหลายเวทีท่านจึงไม่สามารถเข้าร่วมกระบวนการได้ บางครั้งจึงทำให้น้ำหนักในการตัดสินใจในหลายกิจกรรมมีความเข้มข้นน้อย แต่อย่างไรก็ตามอีกมุมมองก็ถือว่าเป็นข้อดีเพราะชุมชนจะได้ฝึกการตัดสินใจด้วยตนเอง

เพื่อเป็นการสะท้อนความรู้สึกลดจนองค์ความรู้ที่ทีมวิจัยได้จากการทำงานวิจัยเชิงพัฒนานี้ จึงจะขอยกกรณีบทเรียนของทีมวิจัยจำนวน 8 คน ดังนี้

1. **นางกัลยา จันทรงาม** กล่าวว่า “งานวิจัยทำให้เราได้เรียนรู้การตั้งคำถาม อย่างเช่นการสอบถามเรื่องการใช้สารเคมีของเกษตรกรมันก็ทำให้เราได้ความรู้มากขึ้น เมื่อเราอ่านแบบสอบถามซึ่งบางข้อมันก็เป็นคำตอบอยู่ในตัวก็ทำให้เราได้ความรู้เพิ่ม สามารถนำความรู้จากการป้องกันตัวเองจากสารเคมีไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ นอกจากนี้การเดินทางไปศึกษาดูงานที่เราใช้เกษตรอินทรีย์เป็นหลักก็ทำให้ได้เห็นการรักษาสุขภาพจากพืชผักปลอดสารนั้นๆ เห็นวิถีของคนที่ทำเกษตรอินทรีย์ในการดูแลสุขภาพตนเอง และทำให้คนที่ใช้สารเคมีนั้นเกิดความตระหนักและสร้างทางเลือกให้ดูแลตนเองได้ และหากแม้ว่าวันใดวันหนึ่งเกิดการเจ็บป่วยทั้งต่อตนเองและคนในครอบครัวก็จะนำความรู้ที่ได้จากการไปดูงานนั้นบอกเล่าและนำไปปฏิบัติต่อไป”

2. **นางสาวเพชร ภาคะ** “จากการทำงานวิจัยทำให้เราได้กล้าแสดงออกมากขึ้นเพราะถึงเป็นผู้นำชุมชนอยู่แล้วแต่หลายครั้งเมื่อเข้าสภาก็ยังเขินอายไม่กล้าพูด แต่พอมาประชุมงานวิจัยก็กล้าแสดงออกมากขึ้นเพราะได้ฝึกพูดได้แสดงความคิดเห็น สำหรับข้อมูลต่างๆ ที่ได้ไปเก็บมาก็เป็นการเพิ่มความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ความเป็นมาของแต่ละเรื่องว่าสมัยก่อนบรรพบุรุษดำรงชีวิตกันอย่างไร ได้เห็นความเปลี่ยนแปลงและรู้ถึงสาเหตุของความเป็นมาในแต่ละเรื่อง อย่างเช่นการใช้ควายไถนาที่เปลี่ยนมาเป็นรถไถและเครื่องจักรอื่นๆ เพื่อมาช่วยทุ่นแรงให้เกษตรกรและมาพร้อมค่าใช้จ่ายทำให้คนเราต้องหาเงินมากขึ้นกว่าในอดีต ทำให้เรารู้ปัญหาและแนวทางแก้ไขว่าต้องเริ่มที่ตัวเราเองก่อนหากจะแก้ไขปัญหาสภาพก็ต้องมองว่ามันมาจากไหนเป็นหลัก ถ้ามันมาจากการทำเกษตรก็ต้องลด ลด เลิกวิธีการนั้นอย่างพวกสารเคมีและปุ๋ยเคมี ก็ควรจะลดลงบ้างเพื่อจะได้สุขภาพแข็งแรงกลับมาและลดค่าใช้จ่ายในครอบครัวได้ ในส่วนของการศึกษาดูงานที่ได้เห็นทางเลือกในการดูแลสุขภาพหากมีผู้สนใจหรือต่อไปพบคนที่มิโรคก็จะแนะนำไม่ว่าจะเป็น การขับสารพิษ ณ วัดป่าสวนธรรมร่วมใจ หรือ ณ สวนป่านาบุญ ของหมอเขียว ทั้งนี้สำหรับตนเองก็ได้มีการปรับเปลี่ยนในการกิน

อาหารที่มีความระมัดระวังใส่ใจต่อสารปนเปื้อนมากยิ่งขึ้น หันมาปลูกอยู่ปลูกกินเองเพื่อลดการสะสมสารพิษในร่างกาย”

3. นายเรียน เจือทอง “องค์ความรู้ที่ได้จากการร่วมโครงการวิจัยนั้นทำให้เราได้รู้ว่าการใช้ปุ๋ยชีวภาพกับการใช้สารเคมีนั้นมีความแตกต่างกันมาก เพราะปุ๋ยชีวภาพทำให้สิ่งแวดล้อมตลอดทั้งสิ่งมีชีวิตอยู่ได้อย่างปลอดภัย ทั้งสัตว์ คน และสิ่งแวดล้อม ส่วนเคมีทำให้ดินเสื่อมสภาพเป็นพิษต่อสิ่งมีชีวิต จากการเรียนรู้ของการแก้ปัญหาทางงานวิจัยนั้นทำให้ได้รู้ว่าควรที่จะแก้ปัญหาที่ตัวเราก่อนค่อยขยายออกไปสู่สังคมวงกว้าง นอกจากนี้ยังได้รับความรู้เรื่องการนวดที่ช่วยสามารถรักษาโรคได้เห็นตัวอย่างที่วิจัยที่นำไปนวดให้คนในครอบครัวแล้วอาการดีขึ้นก็ถือว่าเป็นเรื่องดีในการลดค่าใช้จ่ายและไม่ต้องกินยาประเภทคลายกล้ามเนื้อต่างๆ มากเกินไป จากการพูดคุยการแลกเปลี่ยนในเรื่องของการรักษาสุขภาพที่แสดงให้เห็นว่าสุขภาพดีไม่มีขายใครอยากได้ก็ให้ปฏิบัติเอาเองเพราะการไม่มีโรคนั้นเป็นลาภอันประเสริฐ ฉะนั้นการทำเกษตรอินทรีย์ก็ถือว่าเป็นการรักษาสุขภาพของตัวคนเราเอง เพราะโรคร้ายไข้เจ็บทุกวันนี้ส่วนสำคัญก็เกิดจากการรับสารพิษสารเคมีจากภาคการเกษตรกันมาก”

4. นายไพฑูรย์ กองพันธ์ กล่าวว่า “ตนเองได้เรียนรู้จากการทำงานวิจัยคือการทำเกษตรอินทรีย์ การจัดกระดุกเพื่อสุขภาพ การปลูกอยู่ปลูกกิน และการขับสารพิษออกจากร่างกาย โดยสามารถนำความรู้ไปใช้ในการลดสารเคมีเพื่อสุขภาพของตนเอง คนในครอบครัวและคนในชุมชน พร้อมทั้งเป็นการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม”

5. นายสุนทร บัวศรี “ทำงานวิจัยแล้วทำให้ได้รู้เรื่องเกษตรอินทรีย์ในการปลูกอยู่ปลูกกิน โดยใช้ น้ำหมักชีวภาพไปใช้กับการเกษตร และการจัดกระดุกเพื่อผ่อนคลายร่างกายว่าหากเราปวดเมื่อยเราสามารถรักษาโดยการนวดแพทย์แผนไทยได้มากกว่ากินยาคลายกล้ามเนื้อเพราะอาจมีผลต่อกล้ามเนื้อส่วนอื่นๆ ของร่างกาย”

6. นางชื่นใจ ผุงใหญ่ “ความรู้ที่ได้จากการทำงานวิจัยนั้นมีหลายอย่างมาก โดยเฉพาะการนวดแพทย์แผนไทยซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่เคยรู้นำมาใช้ในการบำบัดอาการกล้ามเนื้ออ่อนแรงของลูกสาว และการช่วยเพื่อนบ้านที่เจ็บป่วยได้ผ่อนคลายความเหน็ดเหนื่อยจากการทำงานได้ การแลกเปลี่ยนกับทีมวิจัยด้วยกันทำให้ได้ความรู้ทางการเกษตรที่หลากหลาย เมื่อได้ศึกษาดูงานและจากการเอาข้อมูลมาพูดคุยกันทำให้ตนเองได้รู้ถึงวิธีการดำรงชีวิตที่ปลอดภัยจากสารพิษที่ได้มาจากการกิน สัมผัส ว่าจะต้องมีการล้างสารพิษออกจากร่างกายด้วยการกินอาหารประเภทผักใบเขียวหรือสมุนไพรฤทธิ์เย็นซึ่งก็สามารถไปคั้นน้ำยานางกินได้ ได้เรียนรู้เกี่ยวกับเกษตรอินทรีย์มากขึ้น ว่าไม่ใช่เฉพาะการทำเกษตรเป็นอาชีพเท่านั้นแต่ยังเป็นการดูแลสุขภาพให้ปลอดภัยไม่มีไปในตัวอีกด้วย”

7. นายประดิษฐ์ สุตะคาน บอกว่า “องค์ความรู้แรกของการทำงานวิจัยทำให้รู้จักการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของคนในชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันตั้งแต่การใช้ควายไถนามาจนถึงทุกวันนี้มาใช้รถไถนา ใช้รถเกี่ยวข้าว แต่ก่อนใช้ปุ๋ยอินทรีย์แบบธรรมชาติก็เปลี่ยนมาใช้ปุ๋ยเคมี ถึงสภาพดินเริ่มแรกดินดีแต่พอนานเข้าก็กลายเป็นดินเสียเพราะปุ๋ยเคมีและสารพิษสารเคมีชนิดต่างๆ ต่อมาคือในส่วนของภูมิปัญญาการทำเกษตรอินทรีย์ก็ได้เห็นวิถีของเกษตรกรต้นแบบที่หันกลับมาทำเกษตรอินทรีย์แล้วพบว่าสุขภาพร่างกายดีขึ้นดินก็กลับมาสมบูรณ์เหมือนเดิม แต่อย่างไรก็ตามการทำเกษตรในรูปแบบต่างๆ ก็ต้องใช้กำลังแรงงานมาก หลายคนต้องมีการแบกหามการยกของหนัก ดังนั้นงานวิจัยก็มาช่วยส่งเสริมให้เกษตรกรหันมารักสุขภาพของตนเองไม่ว่าจะเป็นการนวดจัดกระดุกเพื่อผ่อนคลายความเหน็ดเหนื่อยและโรคข้อกระดูกต่างๆ ให้ชาวบ้านสามารถบำบัดรักษาให้ตนเองได้ โดยไม่ต้องไปหาหมอและกินยาเพราะถือว่าเป็นเป็นสารเคมีอย่างหนึ่งที่เกิดผลข้างเคียงต่อร่างกายได้ การพาไปดูงานเพื่อการกินอาหารเป็นยา รักษาและป้องกันการเกิดโรคต่างๆ ที่สำคัญ

ต้องขอขอบคุณพี่เลี้ยงที่ทำให้ได้ความรู้จากการนัดจัดกระดูกจนสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ เพราะความฝันของตนคือชอบการนวดที่สุดเมื่อได้นวดให้คนหายจากอาการเจ็บป่วยนั้นเป็นจุดมุ่งหมายหลัก อยากรักษาคณให้หายจากความทรมานมากกว่าเงินทองหรือสิ่งตอบแทนอื่นใด”

8. นายวีระศักดิ์ นักผูก “จากการได้ร่วมทำงานวิจัยกับผู้นำชุมชน เจ้าหน้าที่ อบต.และชาวบ้าน ตำบลดงแคนใหญ่แล้วทำให้ได้เรียนรู้ตั้งแต่บริบทชุมชนที่เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆ ได้เรียนรู้การทำเกษตรอินทรีย์กับปราชญ์ที่รู้หลายท่าน ได้ทักษะการทำงานร่วมกับผู้อื่นมากขึ้นและรู้จักรับฟังความคิดเห็นของคนในทีมวิจัยด้วยกัน มีโอกาสไปศึกษาดูงานที่เป็นต้นแบบเกษตรอินทรีย์ที่น่าสนใจโดยเฉพาะการนำมาประยุกต์ใช้กับสุขภาพ ข้อมูลที่ได้จากงานวิจัยก็เป็นข้อมูลที่มาจากชาวบ้านจริงๆ ทำให้น่าสนใจที่ได้ไปใช้ในชีวิตประจำวันไม่ว่าจะเป็นด้านการดำรงชีวิต ด้านการเลือกกินอาหาร การดูแลสุขภาพในการทำงานที่จะหลีกเลี่ยงการใช้สารเคมีให้มากที่สุดเป็นเรื่องที่ไม่ยากสามารถทำได้จริงได้”

5.3 ปัญหาการวิจัย

- **ต่อชุมชน** เนื่องจากมีการร่วมกิจกรรมจากหลายหมู่บ้าน ที่มีข้อติดขัดเรื่องเวลาและความไม่พร้อมในการเรียนรู้ ตลอดจนความไม่สอดคล้องกับวิถีเกษตรกรรมของคนในชุมชนที่มีความเคยชินกับการทำเกษตรแบบเคมี ถึงแม้ในชุมชนจะมีต้นแบบเกษตรอินทรีย์ที่ตกผลึกในแนวคิดและแนวปฏิบัติ และเกษตรกรส่วนใหญ่จะมีการใช้ปุ๋ยอินทรีย์ในบางขั้นตอนของการทำเกษตรกรรม แต่ก็ยังก้มองในเรื่องของการให้ผลผลิตการลดค่าใช้จ่าย ยังมองสุขภาพเป็นเรื่องรองลงมา นอกจากนี้ยังพบว่าผู้เข้าร่วมกิจกรรมส่วนใหญ่เป็นตัวแทนและผู้นำในชุมชนเป็นหลัก การเรียนรู้จึงมักเกิดกับกลุ่มเดิม

- **ต่อทีมวิจัย** เกิดปัญหาที่บางคนร่วมกระบวนการแบบไม่ต่อเนื่อง เพราะเกิดติดขัดเรื่องเวลาและมีการเก็บข้อมูลที่ยังไม่สมบูรณ์ต้องมีการแก้ไขหลายครั้ง ซึ่งส่งผลต่อการเขียนรายงาน

- **ต่อพี่เลี้ยงทีมวิจัย** มีการแนะนำการรอบการเขียนรายงาน และการแตกประเด็นข้อมูลไม่ชัด จึงส่งผลให้เกิดความล่าช้าต่อการเขียนรายงาน

- **ต่อ สกว.ฝ่ายท้องถิ่น** เรื่องปัญหาการเขียนรายงานที่ต้องมีการปรับแก้ใหม่เนื่องจากมีความเข้าใจว่าจะต้องเขียนกระบวนการเชิงพรรณนา แต่มีการปรับแก้หลายอย่างทำให้ทีมวิจัยที่ยังขาดทักษะต้องใช้เวลานานในการเพิ่มเติมข้อมูลและปรับการเขียนให้สอดคล้องกับที่ สกว.ฝ่ายท้องถิ่นให้ข้อเสนอแนะ

5.4 ข้อเสนอแนะ

ชุมชนควรมีความตระหนักในเรื่องสุขภาพโดยให้ความสำคัญกับการทำเกษตรกรรมซึ่งเป็นอาชีพหลัก และมีความสัมพันธ์ต่อสุขภาพของคนในชุมชนให้มากขึ้น สำหรับผู้ที่มีการใช้ปุ๋ยอินทรีย์ร่วมกับผลิตภัณฑ์เคมีก็ควรมีการใช้ให้เพิ่มขึ้นเพื่อนำไปสู่การลด ละ เลิกซึ่งจะเป็นผลดีต่อสุขภาพของเกษตรกรเอง ส่วนข้อเสนอแนะต่อทีมวิจัยทุกคนควรรวบรวมความรู้ที่ได้จากกระบวนการวิจัยไปใช้ในการดำรงชีวิต หรือการประยุกต์ใช้ข้อมูลสู่การแก้ไขปัญหา โดยสร้างการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ที่สำคัญควรมีการสานต่อกิจกรรมจากการปฏิบัติการให้เกิดความต่อเนื่อง เพื่อให้เกิดประโยชน์ในการทำเกษตรอินทรีย์เพื่อการดูแลสุขภาพ **ต่อองค์การบริหารส่วนตำบลดงแคนใหญ่** ควรนำกระบวนการทำงานวิจัยไปแก้ไขปัญหของชุมชน และมีงบประมาณหนุนเสริมการทำเกษตรอินทรีย์เพื่อการดูแลสุขภาพตลอดจนการนำไปสู่นโยบายสาธารณะในชุมชน **ต่อพี่เลี้ยงทีมวิจัย** ควรจะชัดเจนในเรื่องการแนะนำการแตกกรอบประเด็นในการใช้เครื่องมือเก็บข้อมูล และการเขียนรายงาน **ต่อ สกว.ฝ่ายท้องถิ่น** ควรมีการสนับสนุนโครงการวิจัยอย่างน้อย 3 ปี เพื่อให้ชุมชนวิจัยได้เรียนรู้งานวิจัยมากกว่านี้

ภาคผนวก

ภาพกิจกรรม

เวทีแลกเปลี่ยนและสร้างเครื่องมือเก็บข้อมูล

การลงพื้นที่เก็บข้อมูล

เวทีสังเคราะห์ข้อมูลประวัติศาสตร์สังเคราะห์บริบทชุมชน ด้าน

เวทีประชุมวางแผนการทำงานวิจัย

เวทีตรวจสอบและรวบรวมข้อมูล

เวทีสังเคราะห์ข้อมูลและคืนข้อมูลแก่ชุมชน

ศึกษาดูงานค่ายสุขภาพแพทย์วิถีธรรมสุขภาพพึ่งตนตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง

ร่วมแลกเปลี่ยนเรื่องสุขภาพกับผู้เข้าค่ายสุขภาพหลักสูตร 7 วัน

รับฟังการบรรยายจากคุณหมอเขียว

กิจกรรมอบรมการดูแลรักษาสุขภาพโดยวิธีการนวดจักระดูก

หมออรุณ พินทอง บรรยายความรู้เกี่ยวกับประโยชน์ของการนวดจักระดูก

การสาธิตนวดคอร์สสั้นแก่ผู้เข้าร่วมกิจกรรม

การสาธิตนวดคอร์สสั้นแก่ผู้เข้าร่วมกิจกรรม

การนวดจัดกระดูกเพื่อเช็กกล้ามเนื้อหลังของ ด.ญ.กรรณิกา ผึ้งใหญ่ อายุ 14 ปี

ตัวแทนจากชุมชน 2 ท่านเข้าอบรมนวดจัดกระดูก 5 วัน

กิจกรรมการขยายผลการนวดจัดกระดูกสู่ชุมชนตำบลดงแคนใหญ่

ผู้เข้าร่วมกิจกรรมฝึกนวด

กิจกรรมการขยายผลการนวดจัดกระดูกสู่ชุมชนตำบลดงแคนใหญ่

ร่วมนวดและจัดกระดูกให้ผู้เข้าค่ายสุขภาพ ณ วัดป่าสวนธรรมร่วมใจ อ.ป่าต้ว จ.ยโสธร

กิจกรรมการศึกษาดูงาน ณ ศูนย์เรียนรู้สุขภาพพึ่งตนตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง

กิจกรรมการส่งเสริมการทำเกษตรอินทรีย์เพื่อสุขภาพ

แจกเมล็ดพันธุ์ผัก และอุปกรณ์ทำหมักชีวภาพ หมู่บ้านละ 1 ชุด

ถังหมักเศษอาหารของ นายไพฑูรย์ กองพันธ์ บ้านผักขี้

สวนผักปลอดสาร ของนายอนันต์ กอแก้ว หมู่บ้านบ้านหนองแปน

ถังหมักชีวภาพของนายสมชาย ศีลารักษ์ อายุ 20 ปี บ้านดงแคนใหญ่

เวทีการการคืนข้อมูลแก่ชุมชนและการสรุปบทเรียน

แบบฟอร์มในการเก็บข้อมูล

แบบสัมภาษณ์บริบทชุมชน

เรื่อง.....

ผู้ให้สัมภาษณ์.....อายุ.....ว/ด/ป.....

1) เหตุการณ์ในอดีต (เล่าถึงประวัติและความเป็นมาของเรื่องที่สัมภาษณ์)

.....

.....

.....

2) ช่วงการเปลี่ยนแปลง (หรือ เล่าว่าอะไรที่เข้ามาทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง)

.....

.....

.....

3) คำบอกเล่า, สุภาพิต, ผญา, คำคม (จับใจความสำคัญจากผู้เล่าโดยเขียนเป็นภาษาพูด)

.....

.....

.....

4) ผลดี (บอกว่าเรื่องที่สัมภาษณ์นี้มีผลดี มีประโยชน์ต่อชาวบ้านอย่างไร)

.....

.....

.....

ผลเสีย (เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงแล้วเรื่องที่สัมภาษณ์นี้มีผลกระทบ ต่อชาวบ้านอย่างไร)

.....

.....

.....

เล่าวิถีชีวิต บอกความสัมพันธ์ และคุณค่าต่อเรื่องที่สัมภาษณ์

.....

.....

.....

.....

แบบสอบถามเกษตรกรต้นแบบ

1) ผู้ให้ข้อมูล ชื่อ-สกุล.....อายุ.....ปี ที่อยู่.....
.....วัน/เดือน/ปี (ที่สัมภาษณ์).....

2) แต่ก่อนทำการเกษตรอย่างไร.....

.....
.....
.....
.....
.....

3) อะไรที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง.....

.....
.....
.....
.....
.....

4) เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงแล้วนำมาปฏิบัติอย่างไร.....

.....
.....
.....
.....
.....

ผลจากการปฏิบัติเป็นอย่างไร.....

.....
.....
.....
.....

5) มีแนวคิดในการขยายผลไปยังผู้อื่นอย่างไร.....

.....
.....
.....
.....

แบบสอบถาม

งานวิจัยเรื่อง “รูปแบบการทำเกษตรอินทรีย์เพื่อการดูแลสุขภาพของคนในชุมชนตำบลดงแคนใหญ่ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร”

แบบสอบถามนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อใช้เป็นข้อมูลในการค้นคว้างานวิจัยชาวบ้าน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิจัยในเรื่อง ปัญหา ปัจจัย เงื่อนไข และผลกระทบต่อการทำการเกษตรที่มีผลต่อสุขภาพของคนในชุมชนตำบลดงแคนใหญ่ ที่มิวิจัยใครขอความร่วมมือจากท่านในการตอบแบบสอบถาม ซึ่งการนำเสนอผลการวิจัยนี้จะเป็นแนวทางในการทำการเกษตรเพื่อการดูแลสุขภาพต่อไป

คำแนะนำ โปรดทำเครื่องหมาย (✓) ลงใน ☐ หน้าข้อความที่ถูกต้อง หรือเห็นด้วยหรือเติมข้อความลงในช่องว่างที่กำหนด

1. เพศ ☐ ชาย ☐ หญิง
2. อายุ ☐ ต่ำกว่า 20 ปี ☐ 20 – 29 ปี ☐ 30 – 39 ปี
☐ 40 – 49 ปี ☐ 50 – 59 ปี ☐ 60 ปีขึ้นไป
3. สถานภาพ ☐ โสด ☐ สมรส ☐ หม้าย ☐ หย่า/แยกทางกัน
4. ระดับการศึกษา
☐ ไม่ได้เรียน ☐ ประถมศึกษา
☐ มัธยมศึกษาตอนต้น ☐ มัธยมศึกษาตอนปลาย / ปวช.
☐ อนุปริญญา / ปวส. ☐ ปริญญาตรีขึ้นไป
5. รายได้ของครอบครัวโดยเฉลี่ยเดือนละ
☐ ไม่เกิน 2,000 บาท ☐ 6,001 – 7,000 บาท
☐ 2,001 – 3,000 บาท ☐ 7,001 – 8,000 บาท
☐ 3,001 – 4,000 บาท ☐ 8,001 – 9,000 บาท
☐ 4,001 – 5,000 บาท ☐ 9,001 – 10,000 บาท
☐ 5,001 – 6,000 บาท ☐ มากกว่า 10,001 บาท
6. พื้นที่ทำการเกษตรกรรม
☐ เป็นที่ดินของตนเอง
☐ เช่าที่ดินคนอื่น
☐ อื่นๆ (ระบุ).....
7. รูปแบบการทำเกษตรกรรมของท่านคือ

- ☐ เกษตรอินทรีย์
- ☐ เกษตรเคมี
- ☐ เกษตรเคมีและอินทรีย์
- ☐ อื่นๆ (ระบุ).....

9. ชนิดของการทำการเกษตรกรรม (ตอบได้กว่า 1 ข้อ)

- ☐ พืชไร่ เช่น มันสำปะหลัง อ้อย ฯลฯ
- ☐ พืชสวน เช่น ส้ม มะพร้าว ฯลฯ
- ☐ ข้าว
- ☐ พืชผักสวนครัว
- ☐ เลี้ยงสัตว์
- ☐ อื่นๆ (ระบุ).....

10. ท่านทำการเกษตรกรรมเพื่ออะไร

- ☐ จำหน่าย
- ☐ เพื่อใช้ในครัวเรือน
- ☐ ทั้งจำหน่ายและใช้ในครัวเรือน
- ☐ อื่น.....

11. ท่านประกอบอาชีพเกษตรกรรมมาเป็นระยะเวลา..... ปี และใช้สารเคมีมาเป็นระยะเวลา..... ปี

12. ท่านซื้อสารเคมีเป็นเงินประมาณปีละ..... บาท

13. ส่วนใหญ่ท่านซื้อสารเคมีประเภทใด

- ☐ สารพิษฆ่าแมลงชื่อ.....
- ☐ สารพิษกำจัดวัชพืชชื่อ.....
- ☐ ปุ๋ยเคมีบำรุงดิน.....
- ☐ อื่นๆ (ระบุ).....
- ☐ ไม่ทราบ

14. ใครเป็นคนแนะนำให้ท่านเลือกซื้อและเลือกใช้สารเคมี (ตอบได้กว่า 1 ข้อ)

- ☐ เพื่อนบ้าน
- ☐ เจ้าหน้าที่เกษตรฯ
- ☐ เจ้าของร้านขายสารเคมี
- ☐ ดูจากโฆษณา
- ☐ พิจารณาเลือกซื้อเอง
- ☐ อื่นๆ(ระบุ).....

15. ท่านหรือคนในครอบครัวเคยแพ้สารเคมีหรือไม่

- ☐ เคย เข้าสู่ร่างกายทางใด (ตอบได้กว่า 1 ข้อ)
 - ☐ ปาก
 - ☐ การหายใจ
 - ☐ ผิวหนัง
- ☐ ไม่เคย

16. อาการแพ้พิษสารเคมีที่พบมีอะไรบ้าง (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)
- ☐ ตาพร่ามัว ☐ คลื่นไส้ ☐ ผื่นคัน/เปื่อย ☐ ปวดหัว
- ☐ หมดสติ / ชัก ☐ ท้องร่วง ☐ กล้ามเนื้อกระตุก ☐ น้ำลายฟูมปาก
- ☐ อื่นๆ(ระบุ).....
17. ผลกระทบจากการใช้สารเคมีคืออะไรบ้าง (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)
- ☐ เกิดโรคภัยไข้เจ็บ
- ☐ เกิดค่าใช้จ่าย/หนี้สิน
- ☐ สิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรม
- ☐ อื่นๆ.....
18. ท่านรับประทานอาหารจากที่ได้ (ตอบได้กว่า 1 ข้อ)
- ☐ ประกอบอาหารเอง
- ☐ ซื้อจากตลาด
- ☐ ทั้งประกอบอาหารเองและซื้อจากตลาด
- ☐ อื่น (ระบุ).....
19. ท่านเคยตรวจวัดสารพิษในเลือดหรือไม่
- ☐ ไม่เคย
- ☐ เคย พบสารพิษในระดับ
- ☐ สูง ☐ ปานกลาง ☐ ต่ำ
20. การเลือกซื้อสารเคมีท่านพิจารณาอะไรก่อน
- ☐ วัตถุประสงค์ของการใช้ ☐ ราคา ☐ ความเป็นพิษต่อร่างกาย
- ☐ ไม่แน่ใจ ☐ อื่นๆ (ระบุ).....

ประวัติทีมวิจัย

1. นายสินอุดม ศิลารักษ์

หัวหน้าทีมวิจัย

ตำแหน่งหน้าที่การงาน

นายกองค์การบริหารส่วนตำบลดงแคนใหญ่

ที่อยู่ปัจจุบัน

องค์การบริหารส่วนตำบลดงแคนใหญ่ อำเภอคำชะโนด
จังหวัดยโสธร โทรศัพท์ 0819779600

3. นางกัลยา จันทรงาม

ตำแหน่งหน้าที่การงาน

ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านบ้านดงแคนใหญ่ หมู่ที่ 13

อสม.ดีเด่น ขาสาสุภาพจิต ปี 2550

อสม.ดีเด่น สาขาคุ่มครองผู้บริโภคน ปี 2553 – 2554

สถานที่ทำงานปัจจุบัน

บ้านดงแคนใหญ่ หมู่ที่ 13

ที่อยู่ปัจจุบัน

67 หมู่ที่ 13 ตำบลดงแคนใหญ่ อำเภอคำชะโนด
จังหวัดยโสธร โทรศัพท์ 0811879154

4. นางเรณู ภาคะ

ตำแหน่งหน้าที่การงาน

ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน บ้านกลางนา หมู่ที่ 3

สถานที่ทำงานปัจจุบัน

บ้านกลางนา หมู่ที่ 3

ที่อยู่ปัจจุบัน

91 หมู่ที่ 3 ตำบลดงแคนใหญ่ อำเภอคำชะโนด
จังหวัดยโสธร โทรศัพท์ 0881217344

5. นายอนันต์ กอแก้ว

การศึกษาขั้นสูงสุด

มัธยมศึกษาตอนปลาย

ตำแหน่งหน้าที่การงาน

เลขานุการสภาองค์การบริหารส่วนตำบลดงแคนใหญ่

ที่อยู่ปัจจุบัน

36 หมู่ที่ 8 ตำบลดงแคนใหญ่ อำเภอคำชะโนด
จังหวัดยโสธร โทรศัพท์ 0878714212 , 0862490554

6. นายสมาน กองท่า

การศึกษาขั้นสูงสุด

มัธยมศึกษาตอนต้น

ตำแหน่งหน้าที่การงาน

สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลดงแคนใหญ่

ที่อยู่ปัจจุบัน 32 หมู่ที่ 1 ตำบลดงแคนใหญ่ อำเภอดำเนินสะดวก
จังหวัดยโสธร โทรศัพท์ 0899450754

7. นายตรีน หงส์สุวรรณ

การศึกษาชั้นสูงสุด ปริญญาตรี รัฐศาสตร์บัณฑิต (มธ.)
ตำแหน่งหน้าที่การงาน เจ้าหน้าที่วิเคราะห์นโยบายและแผน
ที่อยู่ปัจจุบัน 100 หมู่ที่ 2 ตำบลลุมพุก อำเภอดำเนินสะดวก
จังหวัดยโสธร โทรศัพท์ 0868776280

8. นายสุนทร บัวศรี

การศึกษาชั้นสูงสุด มัธยมศึกษาตอนปลาย
ตำแหน่งหน้าที่การงาน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน บ้านนาถ่ม หมู่ที่ 2
สถานที่ทำงานปัจจุบัน บ้านนาถ่ม หมู่ที่ 2
ที่อยู่ปัจจุบัน 36 หมู่ที่ 2 ตำบลดงแคนใหญ่ อำเภอดำเนินสะดวก
จังหวัดยโสธร โทรศัพท์ 0803333859

9. นายประดิษฐ์ สุตคาน

การศึกษาชั้นสูงสุด ประถมศึกษาปีที่ 7 และมัธยมศึกษา
ตำแหน่งหน้าที่การงาน สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลดงแคนใหญ่
ที่อยู่ปัจจุบัน 1/1 หมู่ที่ 4 ตำบลดงแคนใหญ่ อำเภอดำเนินสะดวก
จังหวัดยโสธร โทรศัพท์ 0877855284

10. นายประสิทธิ์ รวบรวม

การศึกษาชั้นสูงสุด ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4
ตำแหน่งหน้าที่การงาน กำนันตำบลดงแคนใหญ่
ที่อยู่ปัจจุบัน 27 หมู่ที่ 8 ตำบลดงแคนใหญ่ อำเภอดำเนินสะดวก
จังหวัดยโสธร โทรศัพท์ 0810716166

11. นายไพฑูรย์ กองพันธ์

การศึกษาชั้นสูงสุด ปริญญาตรี

ตำแหน่งหน้าที่การงาน	สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลดงแคนใหญ่
	อาสาปศุสัตว์ตำบลดงแคนใหญ่
ที่อยู่ปัจจุบัน	102 หมู่ที่ 6 ตำบลดงแคนใหญ่ อำเภอคำชะโนด
	จังหวัดยโสธร โทรศัพท์ 0899488515

12. นางชมภู ทองปาน

ตำแหน่งหน้าที่การงาน	ผู้ใหญ่บ้าน บ้านนาถ่ม หมู่ที่ 12
สถานที่ทำงานปัจจุบัน	บ้านนาถ่ม หมู่ที่ 12
ที่อยู่ปัจจุบัน	33 หมู่ที่ 12 ตำบลดงแคนใหญ่ อำเภอคำชะโนด
	จังหวัดยโสธร โทรศัพท์ 0839304958

13. นางชื่นใจ ผุงใหญ่

ตำแหน่งหน้าที่การงาน	ตัวแทนอาสาพัฒนาชุมชนตำบลดงแคนใหญ่
สถานที่ทำงานปัจจุบัน	ตำบลดงแคนใหญ่
ที่อยู่ปัจจุบัน	หมู่ที่ 12 ตำบลดงแคนใหญ่ อำเภอคำชะโนด จังหวัดยโสธร

14. นายวีระศักดิ์ นักผูก

ตำแหน่งหน้าที่การงาน	ตัวแทนอาสาพัฒนาชุมชนตำบลดงแคนใหญ่
สถานที่ทำงานปัจจุบัน	ตำบลดงแคนใหญ่
ที่อยู่ปัจจุบัน	หมู่ที่ 1 ตำบลดงแคนใหญ่ อำเภอคำชะโนด จังหวัดยโสธร

15. นายเรียน เจือทอง

ตำแหน่งหน้าที่การงาน	สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลดงแคนใหญ่
ที่อยู่ปัจจุบัน	หมู่ที่ 10 ตำบลดงแคนใหญ่ อำเภอคำชะโนด จังหวัดยโสธร
	โทรศัพท์ 0850254919

16. นางสาวสุจิต วงศ์อนันต์

การศึกษาขั้นสูงสุด	ปริญญาตรี
ตำแหน่งหน้าที่การงาน	นักพัฒนาชุมชน
สถานที่ทำงานปัจจุบัน	องค์การบริหารส่วนตำบลดงแคนใหญ่

ที่อยู่ปัจจุบัน องค์การบริหารส่วนตำบลดงแคนใหญ่ โทรศัพท์ 045771111

17. นางอนงนาถ ยืนสุข

การศึกษาชั้นสูงสุด ปริญญาตรี

ตำแหน่งหน้าที่การงาน เจ้าพนักงานธุรการองค์การบริหารส่วนตำบลดงแคนใหญ่

ที่อยู่ปัจจุบัน องค์การบริหารส่วนตำบลดงแคนใหญ่ โทรศัพท์ 045771111

18. นางกุลธิดา รวมธรรม

การศึกษาชั้นสูงสุด ปริญญาตรี

ตำแหน่งหน้าที่การงาน เจ้าหน้าที่บันทึกข้อมูลองค์การบริหารส่วนตำบลดงแคนใหญ่

ที่อยู่ปัจจุบัน องค์การบริหารส่วนตำบลดงแคนใหญ่ โทรศัพท์ 045771111

19. นางสาวตรุณี ทำทอง

การศึกษาชั้นสูงสุด ปริญญาตรี

ตำแหน่งหน้าที่การงาน ผู้ช่วยเจ้าหน้าที่ธุรการองค์การบริหารส่วนตำบลดงแคนใหญ่

ที่อยู่ปัจจุบัน องค์การบริหารส่วนตำบลดงแคนใหญ่ โทรศัพท์ 045771111

20. นางชีวารัตน์ ประมูลพงษ์

การศึกษาชั้นสูงสุด ปริญญาตรี

ตำแหน่งหน้าที่การงาน เจ้าพนักงานพัสดุองค์การบริหารส่วนตำบลดงแคนใหญ่

ที่อยู่ปัจจุบัน องค์การบริหารส่วนตำบลดงแคนใหญ่ โทรศัพท์ 045771111

21. นายเฉลิม วงศ์อนันต์

ตำแหน่งหน้าที่การงาน ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 1

สถานที่ทำงานปัจจุบัน บ้านดงแคนใหญ่ หมู่ที่ 1

ที่อยู่ปัจจุบัน 75 หมู่ที่ 1 ตำบลดงแคนใหญ่ อำเภอคำชะโนด
จังหวัดยโสธร โทรศัพท์ 0894843759

22. นายประดิษฐ์ภัท เหล็กกล้า

การศึกษาชั้นสูงสุด ปริญญาโท

ตำแหน่งหน้าที่การงาน ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลดงแคนใหญ่

สถานที่ทำงานปัจจุบัน	องค์การบริหารส่วนตำบลดงแคนใหญ่
ที่อยู่ปัจจุบัน	องค์การบริหารส่วนตำบลดงแคนใหญ่ โทรศัพท์ 045771111

23. นางสาว รุจิรา ทาทอง

ตำแหน่งหน้าที่การงาน	เลขานุการนายกองค์การบริหารส่วนตำบลดงแคนใหญ่
ที่อยู่ปัจจุบัน	องค์การบริหารส่วนตำบลดงแคนใหญ่ โทรศัพท์ 045771111

24. นางฉวี นกผูก

ตำแหน่งหน้าที่การงาน	สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลดงแคนใหญ่
ที่อยู่ปัจจุบัน	องค์การบริหารส่วนตำบลดงแคนใหญ่ โทรศัพท์ 045771111

25. นางสาวอรทัย คำอินทร์

การศึกษาขั้นสูงสุด	ปริญญาตรี
ตำแหน่งหน้าที่การงาน	นักวิชาการศึกษาองค์การบริหารส่วนตำบลดงแคนใหญ่
ที่อยู่ปัจจุบัน	องค์การบริหารส่วนตำบลดงแคนใหญ่ โทรศัพท์ 045771111